ספרי מוסר

אור לנתיבתי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור לנתיבתי

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-לנתיבתי/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

א. גם אתה יכול 5
ב. לראות את הטוב 6
ג. אין אדם הדומה לחבירו 8
ד. לכל אדם תפקיד משלו 9
ה. על פי מה נקבעים התפקידים בכללות 10
ו. על פי מה נקבעים התפקידים בפרטות 12
ז. במה שנכשלת תתקן 13
ח. מה באתי לתקן? 15
ט. סיבת המעידות במהלך ה"עבודה" ... 16
י. שעשוע הבורא מהלוחם עם יצרו 19
יא. צער הלחימה בשלבי ההתמודדות - חלק מהניצחון 21
יב. הטרדות היצר הפוגעים באונס ב"לוחם" - לזכות הם ולא לחובה 22
יג. מכתב אישי 22
טו. היתכן שבאת לעולם ללא תכלית?! . 25
טז. האם אפשר לנצח את היצר בפעם אחת? 27
יז. ההכרח באיטיות היציאה מעמקי הבכא 30
יח. במה תלוי הפסקת - ולפחות מיתון בסערת ההתמודדויות? 32
יט. בדברים שנפשו של אדם מחמדתן כגזל ועריות בכגון אלו במה תלוי מיתון סערת ההתמודדות? 33
כ. שלא לקוץ בנסיונות 34
כא. משל המעלית 37
כב. "מבחן חוזר" 38
הנתיב הראשון - נתיב ה"רצון" 40
הנתיב השני - נתיב השכר 42
נתיב השלישי - נתיב העונש 45
הנתיב הרביעי - נתיב הקנאה 46
הנתיב החמישי - נתיב הבושה 48
הנתיב השישי - נתיב "ארך אפים" 49
הנתיב השביעי - נתיב הניסה 50
הנתיב השמיני - נתיב "השמירה" 52
הנתיב התשיעי - נתיב "התקיפות" 63
הנתיב העשירי - נתיב ההתמרדות 85
הנתיב האחד עשר - נתיב ההכוננות 86
הנתיב השנים עשר - נתיב הבטחון 87
הנתיב השלושה עשר - נתיב הזכות 90
הנתיב הארבעה עשר - נתיב התפילה ... 91
הנתיב החמישה עשר - נתיב התורה 92
הנתיב ששה עשר - נתיב המוסר 109
הנתיב השבעה עשר - נתיב ההתחדשות 111
הנתיב השמונה עשר - נתיב הפרישות . 119
הנתיב התשעה עשר - נתיב השבת 129
הנתיב העשרים - נתיב הטהרה (מקוה) .132.
הנתיב העשרים ואחת - נתיב "הדעת" . 137
הנתיב העשרים ושנים - נתיב ההרחקה 143
הנתיב העשרים ושלושה - נתיב היראה 158
הנתיב העשרים וארבעה - נתיב "אמונת התיקון" 163
הנתיב העשרים וחמישה - נתיב השמחה 174
הנתיב העשרים ושישה - נתיב הענוה . 179
הנתיב העשרים ושבעה - נתיב הפניה . 180

הנתיב העשרים ושמונה - נתיב
ההלכה 182
הנתיב העשרים ותשעה - נתיב יציבות
הרוח 183
הנתיב השלושים - נתיב מסירות
הנפש 186
הנתיב השלושים ואחד - נתיב שמירת הגוף
והנפש 190
הנתיב השלושים ושנים - נתיב
התמימות 197

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי

בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

ידיעות נחוצות לתוהים בלבבות, ועוד ל"ב נתיבות, ליישר מדרכים עקלקלות, ללמד לבני הנעורים ערמה, לדעת קשת ומלחמה, לכבוש תאוות יצרם התוקפם במרמה.

להשיג הספר: בירושלים: רח' ישא ברכה 16, טל': 02-5322661 בבני ברק: רח' השומר 74, טל': 03-6746697

חלק א - ידיעות נחוצות ללוחם ביצרו והמה כללים ופרטים הנחוצים לדעתם במהלך המלחמה עם יצרי התאווה במיוחד לבני הנעורים

א. גם אתה יכול

הרבה מה"עובדים" על עצמם, וחפצים בטובת נפשם להיגמל מהחטא הנורא של פגם הקדושה על כל פרטיו, והרי לא יבצר שבמהלך עבודתם נוחלים המה מעידות - נתקפים המה מידי פעם לאחר כישלון בחטא: "אני לא אצא מזה לעולם".

וטעמם ונימוקם עמם, הלא ניסיתי לא פעם ולא פעמיים להיגמל מתאווה זו, והנה נפלתי פעם נוספת.

ויש אשר ישמע מהם שנצטערו צער רב מכך שנפלו, ואף בכו בכייה של ממש על כישלונם, והתפללו לה' שיצילם מחטא זה, ותקוותם היתה שתפילה שכזו מעומק לבם ועם דמעות שליש, בוודאי לא תשוב ריקם, ויצא מתפילה שכזו ללא ספק - מאחר והקב"ה "רוצה בתשובה" - שלא יזדמן לידם עוד פעם מכשול.

ובדרך כלל לאחר תפילה מהלב, ובצירוף החלטה נחושה שלא לשוב לחטא זה עוד, יוצא האדם מלא תקווה שהסייעתא דשמיא תלווהו מיד ללא שום קיטורגים. והנה "קווה לשלום ואין טוב" עובר יום או יומיים, ואותו היצר הצר ואוייב מתנפל על אותו אדם ונועץ בו ציפורניו, ולפעמים אף כמעט ללא בחירתו כופהו לחטוא וליכשל שוב.

וכאן הבן שואל, ריבונו של עולם, היכן הסייעתא דשמיא, א-לי א-לי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי, אלקי אקרא יומם ולא תענה וגו'.

ומגיע הוא למסקנא: אבד סברי ונכזבה תוחלתי מה'.

וגם אם רוח ה' עודדתו לשנס מותניו מחדש ולהתחיל מספר פעמים התחלה חדשה, אולם מה יעשה והנה אותה מציאות חוזרת על עצמה פעמים רבות, דהיינו עושה הוא תשובה, בוכה ומתחרט, מתחנן על נפשו בדמעות שליש שיעזרהו להיחלץ מטומאה זו, כי מרגיש הוא בחוש היאך בכישלונו מאבד הוא כמעט כל רגישות של קדושה בתורה

ותפילה, ובוטח הוא בחסדי ה' שבמילא חפץ בתשובת השבים שבוודאי יקבל תשובתו, ויעזרהו מכאן ולהבא להינצל מכל חטא.
והנה ימים של "גן עדן" ממש, עליה בתורה ויראת שמים, היצר נדחק לקרן זווית ואינו מרים ראש, והאדם מרחף בדביקות ובשמחה בעבודת קונו, ובלבו תקוה כי ראה ה' בעוניו ולא ישוב יצרו לענותו לעולם.
אולם לא ארכו לו ימי השלווה, ושוב קפץ עליו רוגזו של שטן, וכמו רוח עוועים נכנס בקרבו של זה, המבעירתו לאותה עבירה ולאותו מעשה שממנה חרד פן תבואנו, ו"את אשר יגור יבוא לו", להילכד ברשת היצר ולהתכופף לעבירה, ומוצא עצמו בשני הרעב, ונשכח ממנו פתאום כל ימי השובע ולא נודע כי באו כלל, כי הנה הוא בתוך ימי רעב וחושך, וכאילו מעולם לא ראה אור.
ויתכן שזוועות אלו חוזרות ונשנות אצל האדם, חוזר ונשנה, מתחזק הוא, מקבל התעוררות, מקבל רצון להתחדשות, רצון למחוק את העבר ולהתחיל מחדש, ולאחר זמן שוב נוחת הוא לבירא עמיקתא.
וכמעט ותביעה בפיו של זה, היכן מסתתר ממני ה'? מדוע נוטשני הבורא ומשליכני מלפניו? והלא רצוני להתקרב ומדוע מרחקים אותי בכל מיני ריחוק?
וביותר תגדל תמיהתו של זה המתקלע בכף הקלע עוד בזה העולם להיות עולה שמים ויורד תהומות, ושאלתו מקרעת את לבו, הכי "איפה ואיפה" יש לפני המקום? ומדוע אם כן חברי פלוני וידידי אלמוני הולכים ומתחזקים ועושים חיל במעלות הקדושה והיראה, מדוע יצרי זה שפוחז עלי ומכרכר מסביבי להתגולל עלי ולהתעלל בי מניח את חברי הללו לנפשם, וכמדומה ששלום לו עימהם ומריבה לו עמי, ובכן למה הופליתי לרעה מהצדיקים שהשלים עימהם היצר, ואותי שם למטרה לשלוח בי חציו חדשים לבקרים?

ב. לראות את הטוב

קודם שנשיב, יש לנו להוסיף לך, אתה התמה בתמיהות המטרידות את מוחך שהזכרת לעיל, עוד תמיהה נוספת על תמיהותיך, ואולי עלתה על לבך תמיהה זו ואולי לא, ובתמיהה זו גופא תקבל תשובה חלקית על אחת מתמיהותיך הקודמות: היכן הסייעתא דשמיא לקבלת השבים?
ובכן התמיהה הנוספת היא: מהיכן נוצרת בכל פעם התעוררות חדשה בלבך להתחדש, מהיכן נזרעת ונשרשת אותה התעוררות בקרבך, עד שלבסוף מפריחה פרחים וגומלת שקדים עד לזמן הבא שאכן נובל אותו שקד.

הלא אם כפי שנראה הציור בעיניך שהאלקים עזבך, הלא יש לך לתמוה תמיהה שאולי תעלה על כל תמיהותיך, היאך מצד אחד האלקים עוזבני ובכך הנני נמסר לזרועות היצר, ומאידך מאיר פניו הוא אלי, וכביכול קורא הוא לי מעומק הבור אליו נפלתי: עלה אלי, הנני לעזרתך, ופותח ידו אלי לקבלני להחלטה חדשה.

אם כן אתה - אשר חולפות עליך תמורות חדות מזמן לזמן ומפקידה לפקידה, האין ניתן לראות בכך היאך חפץ בך ה', והעובדה, שלאחר הנפילה רוח ה' מפעמת בקרבך לקום מנפילתך?!

ובזה גופא, יכול אתה לראות היאך מתקיים בך "הבא ליטהר מסייעין אותו". האין זה סיוע לקבל בכל פעם תנופה מחדש?

הלא תתבונן.

אדם פתח עסק מסוים ונפל בו מכל נכסיו, והנה החליט לנסות שנית בפתיחת אותו עסק, ובאותו מקום הראשון בו פתח מתחילה את עסקו. ועוד פעם נפל בו מכל נכסיו, הלא לטיפש ייחשב אם יחליט בשלישית לנסות לפתוח אותו עסק באותו מקום.

והנה אתה, ניסית פעם ופעמיים שלוש ועוד הרבה יותר מכך להתחיל את אותו עסק של שבירת התאווה מחדש, היש היגיון להתעוררות הרצון שנתחדש בתנופה בקרבך, ועוד באופן וכאילו מעולם לא הפסדת בעסק שכזה?! הלא בעסק זה של ההתמודדות להצליח בכבישת היצר ניסית פעמים רבות ונפלת, ומה פתאום קם הנך למחרת בבוקר עם רצון להתחדש?

אם כן יש לך להסיק מכאן מסקנא שעיני ה' צופיות עליך בהשגחה פרטית ופרטי פרטית עד כמה תיפול, וכמה תשהה בנפילתך - "מוריד שאול ויעל", כדי שלא תשקע בטומאת התהום מבלי יכולת לעלות, והוא כאמור בכך שמתחדשת בקרבך בכל פעם התעוררות ורצון מחדש לקום להתחלה חדשה.

ובכלל, עצם זה שהנך במצב של חרטה מתמדת גם קודם ההתחדשות, כשהינך בשלב הנפילה ולאחריה, הרי כל כשלונותיך מלווים בחרטה, ורצף החרטה צמודה לזמני הירידה מבלי להיפרד כלל, ולפחות כל אימת שהנך נזכר בנפילתך צער ומועקה ממלאים את חלל לבך.

ובכן, האין בזה סייעתא דשמיא להיותך מקווה תמיד לישועת ה' אימתי תצא מכבלי היצר לעבודת ה' באמת?!

אם כן תשובה לשאלת היכן הסייעתא דשמיא? קיבלת!

אלא הנשאר הוא לברר מהי הנחיצות והצורך בעליות והירידות שחולפות עליך, ומדוע אי אפשר בלעדיהן?

ג. אין אדם הדומה לחבירו

קודם שנבוא לפתור את החידה - סיבת הצורך והנחיצות שבעליות והירידות, נקדים לעמוד על שאלה נוספת.

מדוע לא ישוו ב' בני אדם באיכות ובגוון ניסיונותיהם, זה יתנסה בכה וזה בכה. שהרי לא תמצא שני בני אדם שישוו באיכות ניסיונותיהם, האחד תגבר אצלו התאווה ביותר לממון, והשני ביותר לאכילה, והאחר ביותר לעריות. וכמו כן בענייני מידות, האחד תגבר אצלו מידת הגאווה, והשני תגבר עליו מידת הכעס והאחר הקמצנות או הליצנות וכדומה.

זהו בחלק הסור מרע, וכמו כן בחלק העשה טוב, יימצא אחד עם נתונים לעליה, אם זה בשפע חכמה ששפע עליו להבין את התורה, או בזיכרון טוב לזכור אשר ילמד ולא יאבד כלום, או בתפיסה מהירה, וכמו כן ישופע בחומריות שמקילה עליו את התנאים לעסוק בתורה, ולעומתו אחר שמוחו קשה תפיסה, זיכרונו חלש, עניות וחיי צער מנת חלקו - ויתר תנאים קשים המקשים עליו את תפקידו בעולמו.

וכמו כן יתכן אחד שכישרונו ונטייתו ללימוד העיון, והאחר לבקיאות, וכמו כן האחד כישרונו וחשקו לעבודת המידות והמוסר ביותר, והאחר לעסק התורה ביותר, והאחר לתפילה, והאחר לגמ"ח וכדומה.

וביותר תגדל הקושיא שהיא מעין השאלה הראשונה, מדוע אופני ניסיונותיהם מצד אחד, ומצד שני נתוני האפשרויות להתמודדות אצל בני האדם שונים המה לגמרי, שהרי יתכן האחד שייוולד להורים חרדים, ויתחיל את חייו בחממה רוחנית גבוהה, והרי בכך הנתונים שבידו להתגבר על יצרו המה במגוון עשיר, ובנקל יתעלה בנתונים אלו של חינוך הוריו ומוריו למעלות נפלאות בנחת ולא בצער.

ולעומתו זה אשר נולד להורים הרחוקים מתורה ומצוות, הרי שהוא חסר נתונים לחלוטין לגאול עצמו מניסיונות החיים, והרי אחד שכזה מי אמר בכלל שיחשוב פעם לשנות דרכו, וגם אם יחליט ביום מן הימים לשנות דרכו הלא יצטרך לכך מסירות נפש ממש לצאת מחיי המתירנות לחיי תורה ומצוות.

ד. לכל אדם תפקיד משלו

בכל יום אומרים אנו: "אהבת עולם אהבתנו חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו", ומסיימים הברכה בשם ומלכות: "אוהב עמו ישראל".

מחובתנו להאמין כי הבורא הוא שופט צדק, א-ל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא, ועוד נאמר (ירמיה לב, יט) "גדול העצה ורב העלילה וגו' לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו". וצידוק הדין מחוייב הוא כלפי הנהגת הקב"ה עם הכלל והפרט להאמין שהכל בצדק וביושר בהנהגתו עמנו בין בענייני החומר ובין בענייני הרוח. כי אהבת הקב"ה לעמו היא שווה לכולם, וכמאמר רבי מאיר (קידושין ל"ו ע"א) שהלכה כמותו בעניין זה שאמר בין בשעה שעושים רצונו של מקום ובין כשאין עושין רצונו של מקום קרויים בנים (ראה שו"ת הרשב"א ח"א סימן קצ"ד וסימן רמ"ב).

ואם כן בהכרח מחוייבים אנו להאמין שכל השינויים בהנהגת ה' עם בני האדם שהזכרנום לעיל הינם מוכרחים על פי הצדק והיושר, והוא על פי דרכיו ומעלליו של האדם, כי לא יתכן שיפלה הקב"ה לזה לבראותו בתנאים המובילים להיות צדיק ולשני בתנאים המובילים להיות רשע, האחד ייברא במזג קר ללא רתיחת דמים לעבירה והשני ייברא "איש הדמים", שיצרו בוער בו כארס של עכנאי לכעס ולתאווה, והלא הנתונים ביניהם קיצוניים מאוד, היכן הצדק במשפטם של אלו לתובעם את אותן תביעות שהנתונים בין שניהם שונים לחלוטין.

ובכן לפני שנבוא לנסות ואולי ליכנס כטיפה מן הים ל"כבשי דרחמנא" בביאור הנהגה זו, עלינו להקדים שאין הביאור שיבוא בזה הוא כאילו והגענו לעומק דעתו של הבורא, חלילה וחלילה, "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" (ישעיה נה, ט), עלינו להבין שאין לנו שום השגה בדרכי שמים היאך ולמה מנהיג הוא בריותיו כפי שמנהיגם. ומה שעלינו להסיק בראותנו הנהגת ה' ואופן יצירתו את בריותיו הוא שלכל אחד יש תפקיד בעולמו, וכל אחד העולם נברא בשבילו - בשבילו ממש כפשוטו, לכל אדם יש תפקיד בעולם שיכול רק הוא לעשותו בלבד, ולא יוכל אפילו הצדיק הגדול ביותר לעשות תפקידו של זולתו שיהיה האיש הפשוט ביותר, וכלשון האר"י הקדוש (מובא גם בספר רחוה"נ להרש"ש דף ג' ע"ד) ותתקן החלבנה מה שלא תתקן הלבונה, דהיינו גם אדם שהוא בחינת "חלבנה" שהיא מעלה ריח רע יש לו תפקיד שלא יוכל עשותו גם צדיק שהוא בחינת "לבונה", ועיי"ש בדבריו שאין אדם דומה לחבירו כלל. אזי יצא לנו ברור שכל אדם נולד עם תנאים בהתאם לתפקידו שלו.

הצדיק וגדול הדור יש לו תפקיד משלו, ובמקביל לתפקידו יש לו את הניסיונות שלו, יש לו את הקשיים וההתמודדויות שלו, וכמו כן האיש הפשוט יש לו תפקיד משלו, ובהתאם לתפקידו נולד הוא עם תנאים המתאימים לתפקידו, לניסיונות וההתמודדויות שהוא נצרך לעבור.

ה. על פי מה נקבעים התפקידים בכללות

נחזור בשנית להדגיש שחלילה לבל נתיימר שבזה הגענו והשגנו עומק דעתו יתברך בדרך הנהגתו עם ברואיו, אלא דברינו אלו יהיו מעטים על מנת לשבר את האוזן ולהשקיטה מסערת רוחה המשתוללת בקרבה: מדוע עשה לי האלקים כזאת לבוראני ביצרים שכאלה ובתנאים שכאלה לעומת האחר שנולד בתנאים שלפי דעתי אילו היו אלו התנאים שלי הייתי נראה אחרת לגמרי, ויועיל שיבור האוזן בזה שתשלים הנפש עם תפקידה לעשותו בחפץ ובשמחה.

ובכן קודם נבאר סיבת שינויי התפקידים בכללות הדורות.

הגמרא בעירובין (נג) מתארת לנו את השינוי והפער שבין הדורות:

ליבן של ראשונים כפתחו של אולם, ושל אחרונים כפתחו של היכל, ואילו אנן (אנחנו) כמלוא נקב סדקית, אמר אביי כי סכתא בגודא לגמרא. פירוש: אמר אביי אנו ביחס לראשונים כיתד שנועצים אותו בכותל במקום צר ונכנס בדוחק, וכמו שבקושי ניתן להכניס היתד לכותל כך קשה לנו להבין מה שאנו שומעים בדברי תורה, כי אם מעט ובקושי. (ע"פ פירש"י). ועיי"ש עוד בגמרא דברי יתר האמוראים רב ורב אשי המתארים באופן נורא את קטנותם ביחס לקודמיהם.

וכן הרמב"ם בהקדמתו לספר "יד החזקה", מונה ארבעים דורות מימות רב אשי ורבינא ועד למשה רבנו ע"ה. וכותב שם שכל הקודם בזמן קודם הוא כמו כן בחשיבות.

וכן איתא בשבת (קיא) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים.

הרי לנו לראות בהכרח שלכל דור היה לו תפקיד משלו, והכל לצורך שלמות ההכנה לתיקון עולם במלכות ש-ד-י שיהיה במהרה בימינו, כל דור מתקן את החסר לאותה הכנה, ועד שלבסוף יסיימו דור עקבות משיחא את תפקידם תושלם ההכנה.

והוא כמשל גוף שלם הכולל ראש, עיניים, פה וכו' עד העקבים. והתיקון החל בנשמות שהם בבחינת הראש, עיניים, פה, ואח"כ נשמות שהם בבחינת יתר איברי הגוף עד דורנו דור עקבות משיחא הרומז לעקבים שהמה סוף הגוף.

אם כן כשם שלא יתקומם העקב על הראש לומר לו מדוע אני למטה ואתה למעלה - למה שלא יהא להפך? אלא ברור הוא שכשם שנצרך לשלמות הגוף את הראש כן נצרך את העקב, ולכל אחד תפקיד משלו, ואין שייך קנאה ותחרות בזה, אחר שהכל שיך לגוף אחד, וכשם שמתקדש שם שמים ע"י הראש של האדם כן מתקדש שם שמים ע"י העקב שמוליך את הגוף לעשות רצון ה', וכל אחד בפעולתו משלים את החסר לחבירו.

וכמו שבכל מדינה יש בה ראשים ושרים ועבדים, וכולם נצרכים, שהרי כמו שצריך ראשים ושרים שהם יהיו כח החכמה והשכל שבמדינה, כן נצרכים מנקי הרחובות ופותחי הביבין שמבלי הם תהא המדינה תוהו ובוהו.

וכמו בבניין נצרכים מהנדסים שהם בעלי השכל והחכמה שבבניין, אולם מבלעדי בעלי הביצוע שהם הפועלים הפשוטים שמבצעים את המלאכה בפועל בלכלוך ובבוץ הטבוע שבידיהם וברגליהם - יהא הבניין על הנייר ותו לא.

כן הוא בדורות ההולכים ויורדים, כל דור נצרך להשלמת עצמו ולהשלמת כל הדורות כולם. החילונו בדורות הראשונים שהמה בבחינת הראש - המהנדסים, שעבודתם היתה יותר עבודת מוח והשגה, והגענו לסיום העקבים שהמה הפועלים הפשוטים, שתפקידם המסירות נפש והכוח בקיום מצוות בפועל יותר מאשר החכמה וההשגה שהיא אצלם תוצאה זעירה ביחס לקודמיהם.

והנסיונות שישנם לכל דור הינם כפי תפקידם, ולמשל נראה בדורנו דור עקבות משיחא, שהתפקיד הוא תפקיד העקב שאינו תפקיד מוח, והוא כאמור המסירות נפש לקיום המצוות בפועל מתוך בוץ ורפש שכן זהו תפקיד העקב להלך תוך הבוץ והרפש ולעשות מלאכתו ממקום שכזה, לכן לביצוע תפקיד זה נתרבו הניסיונות והפיתויים ויתר שלל המניעות הרבים המונעים ממעשי המצוות בפועל כשבת, תפילין, טהרה וכו', שזהו תפקידנו, ושלכך הניסיונות והפיתויים מסובבים המה למאד על מנת למונענו מקיום המצוות בפועל בהטרדות שטורדנו יצרנו המשוכלל היום בכל מיני אמצעי הטרדה שלא היו מעולם, וככל שמתקרבים אנו לזמן הגאולה כן תכבד העבודה בניסיונות גסים יותר לבטלנו ממצוות בפועל.

ואילו דורות קודמים שעיקר עבודתם הייתה בהשגת החכמה ברמה גבוהה יותר, ואילו ביחס למצוות בפועל היו שומרים כולם כאחד, לא היו קיימים ניסיונות כהיום, כי לא זה היה תפקידם, ולכך כמו כן לא קמו עליהם מניעות מסוג זה של ימינו.

ועוד יש להאריך בזה אולם לא נאריך בזה, כי עיקר מטרתנו לבוא לקראת האיש הפרטי להבינו מה תפקידו בפרטיות, ובאיזה מבט וגישה עליו להביט ולגשת לתפקידו כהיום באופן אישי - איש איש על עבודתו ופקודתו.

ו. על פי מה נקבעים התפקידים בפרטות

להשקיט את הנפש להשלים בחפץ לבצע את תפקידה נשבר את האוזן במה שניתן לנו רשות להתבונן על פי מה נקבעים התפקידים לכל אדם בפרטות, ונפתח במאמרו של מרן ה"חפץ חיים" זצוק"ל, המפורסמים בעניין זה, וזה תוכן דבריו:

אדם בא לעולם במזל של עשיר, ברכהו ה' בכל מכל, וכידוע ניסיונות העושר לא מהקלים המה, ובכן זה האדם עלה בעושרו וגסה רוחו עליו, נהג בשחץ עם בני עירו, וכמו כן פחז עליו יצרו להחטיאו בחטאים חמורים של שקר ואונאה, לשון הרע, הלבנת פנים, עזות פנים, ועוד ועוד.

אדם זה נפטר מן העולם, בא לדין וחשבון על מעשיו והנה הכף חובה מכריעה, מתבקש הוא לטעון את אשר יש בפיו לטעון, קם הוא ומצטדק: ריבונו של עולם, נתת לי עושר, העושר העבירני על דעתו ועל דעת קוני, גסה רוחי עלי, וחטאתי בשל כך בכל מיני חטאים. מן השמים דנים ושוקלים בטענותיו של זה והוחלט להחזירו לעולם פעם נוספת לתקן את אשר עיוות, ובכן נפסק דינו לרדת לעולם כמו בפעם הקודמת במזל עשיר ולתקן במה שקלקל.

והנה זעקת שבר, אותה נשמה מתחננת ומבקשת על נפשה, ובזעקה זועקת היא: ריבונו של עולם, מה אתה עושה לי, הלא בגלל העושר נפלתי בחטאים חמורים והיאך ארד לעולם שוב במזל עושר, הלא בכך יתכן שאקלקל יותר ממה שאתקן. ובכן, בתחנונים מבקשת היא להיוולד במזל עני, שבכך תהא בעלת נפש שפלה ורוח נמוכה ולא תחטא בגאווה ובעזות.

תשובת בית דין של מעלה: לא ולא, הרי קלקלת בעושר ומחובתך לתקן בעושר.

והנה אותה נשמה מתחננת בזכות אבותיה ואבות אבותיה הצדיקים שלא תבוא במזל עשיר כדי שלא לקלקל.

מרוב רחמנותו של הבורא, ובחמלתו היתרה על אותה נשמה קם הקב"ה מכיסא דין ויושב על כיסא רחמים לדון לכף זכות את אותה נשמה, ולהסכים לשולחה לעולם במצב של עוני על מנת להבטיח יותר את תיקונה.

וכך מסביר החפץ חיים שכן הוא לגבי אדם שנולד חכם, גיבור, ויפה. חכמתו, גבורתו ויופיו הביאוהו לחטאים גדולים, וכשנפטר מתחנן על נפשו שיוולד ממוצע בחכמה, ואינו נמנע מלרצות להבראות אף בעל מום בגופו על מנת שיהא נכנע ושפל ולא יבוא לידי חטא, ובוודאי שלא בנקל לפעול על דבר זה, אחר שהאדם צריך לתקן באשר קלקל. על פי יסוד ועיקרון זה נבוא בפרק הבא לשבר אוזנינו באמיתות הנהגת ה' בשינויי התפקידים של בני האדם.

ז. במה שנכשלת תתקן

וכדי שעיקרון זה ממרן החפץ חיים זצוק"ל יובהר היטב נבוא ביתר ביאור לבאר ולהעמיק באמיתותו. ולכך נקדים הקדמה חשובה המובאת בדברי האר"י הקדוש בספר שער הגלגולים הקדמה ט"ז:

דע כל מי שהוא נשמה חדשה צריך לקיים כל התרי"ג מצוות וכו'. אבל מי שאינו חדש אלא נתגלגל וחזר בעולם הזה אין צריך שישלים רק המצוות החסרות ממנו שלא קיימם בגלגול ראשון שקדם.

עוד כתב שם:

עוד צריך שתדע כי האדם צריך לקיים תרי"ג מצוות כולם במעשה ובדיבור ובמחשבה, וכו', ואם לא קיים כל התרי"ג בג' בחינות הנז' מחויב להתגלגל עד שישלים אותם.

וראה עוד בשער הגלגולים (עמ' צח) שהאדם מחויב לתקן עצמו לגמרי, ובמה שתיקן עצמו - הרי הוא מתוקן ואינו מקלקל עוד, ובכל גלגול נוסף נשאר לו לתקן רק את מה שעדיין לא תיקן, כך שריבוי הגלגולים אינם אלא לתועלת ולא להפסד.

ובכן נתבונן,

הרי כל הנשמות של בני ישראל עמדו רגליהם על הר סיני, ושם פסקה זוהמתן כמובא בחז"ל, וכיוון שחטאו בעגל חזרה זוהמתן, והוצרכו לתקן כל אחד ואחד את עצמו בהשלימו קיום כל המצוות כולם.

אזי, כולנו אז התחלנו באותם תנאי עבודה ללא הפליה, כולם בדרגה שווה החלו בהתחלה חדשה לשמירת התורה והמצוות, אלא שכל אחד היתה מוטלת עליו עבודה אישית כפי מדרגתו.

ובכן האחד שמר על עצמו, ולמשל, נניח שישנם עשר מדרגות שנצרך האדם לעבור את שלביהם כדי להגיע לשלימות, ומתוך עשר המדרגות המביאות לשלמות מעד מדרגה

אחת, הרי שחסר הוא בתיקון מדרגה אחת, ולעומתו חבירו שכמו כן החל עמו בשווה מעד ב' מדרגות, הרי שחסר הוא בתיקון עצמו ב' מדרגות.

כשיבואו אלו לתקן עצמם בגלגול הבא, אותו שהיה חסר מדרגה אחת יגיע לָעוֹלָם בנתונים של ניסיונות בשיעור מדרגה האחת בלבד שמעד בה, והשני יבוא בנתונים של ניסיונות יותר קשים - בשיעור שתי מדרגות וכפי זה יהא אופיו ותכונותיו בהתאם ממש לעבודתו, והוא כעניין האומן שנדרש לו כלים בהתאם לעבודתו, כן האופי והתכונות של כל אחד המה מכוונות בתכלית הדקדוק בהתאם לנדרש ממנו להשתלם.

וכמו כן הלאה, אם האחד ימשיך למעוד, ובמקום לתקן ייפול למעידה של עוד מדרגות נוספות הרי שבפעם הבאה יבוא בנתונים גרועים יותר, אחר שבבחירתו מעד וירד, ואם כן הוא הגורם למצבו זה של עכשיו לבוא באופנים קשים יותר כדי להשלים עצמו מהיכן שירד.

כי העיקרון הוא שהתיקון צריך להיות להשלמת החסר, וככל שהחסר גדול יותר, כן הנתונים בתכונות ובאופי בכמות ואיכות היצרים יהיו בהתאם לאותו חיסרון להשלימו.

ולמשל אדם שחילל שבת בגלגולו הקודם, הרי שיצטרך בגלגול זה לבוא מבית שמחללים בו שבת, כדי שמשם דווקא יבוא לשמור שבת, כי באופן זה סיים בגלגולו הקודם.

ולעומתו אדם ששמר על עצמו ולא ירד ממדריגותיו כל כך, אין מגיע לו שיתחיל ממקום שפל כל כך, אחר שלא הוריד עצמו למקומות שפלים כאלו, וכפי זה תהא מהות תכונותיו ואופיו וכל התנאים הסובבים לו.

ועניין זה הוא בדקדוק גדול כחוט השערה, עד כמה יהיה תוקף יצרו של אדם זה יותר משל זה, למה יתאווה זה יותר מאשר חבירו, באיזה מידה ועד כמה יהא לקוי זה יותר מאשר חבירו, הכל שקול ומדוד בתכלית הדיוק לכל אחד כפי מעידתו בכוח בחירתו, ואשמתו היא שגרמה לו לבוא באופן שממנו סיים פעם קודמת, וכמוהו לבוא בפעם הבאה, על מנת שהתיקון יהא במה שקלקל.

והמינון של כל מידה ושל כל תאווה הוא בתכלית הדיוק, ולכך לעולם לא תמצא ב' בני אדם שווים בתוקף יצריהם במידות ובתאוות.

וכמו כן נתבאר סיבת התופעה המצויה בפרט בזמננו והיא רבים שהחלו ב"רגל ימין", והתעלו בתורה, ולפחות קיבלו חינוך טהור וקדוש, ועם כל זה סטו מדרך ה' ונפלו לבורות נשברים.

הטעם לכך, הוא מאותו טעם שביארנו לעיל, כי זהו אופן תיקונם דווקא, אחר שגם קלקולם בעבר היה ממצב כזה, שחונכו בחינוך טהור, ואף התעלו, ומתוך בחירתם

מרצון - קלקלו. לכך נצרך שאופן תיקונם יהא כמו כן, שיחוננו בחינוך טהור, יתעלו בתורה ויראת שמים, ויפלו בהכרח, על מנת לתקן ממקום שקלקלו, והוא מפני שקלקולם אז היה בבחירתם לאחר החינוך הטוב שקיבלו, לכך יצטרכו לבוא לאותו אופן, ולרדת עתה בעל כרחם למקום שמקודם ירדו מרצונם, ומשם לקום ולתקן. וזה סוד הסטיות הרבות שרואים אנו מבנים ובנות הסוטים היום מדרך ה' על אף החינוך הטהור. ויסוד מוסד לדברינו אלה מבואר בהרחבה בספר "דעת תורה" להמשגיח רבי ירוחם ממיר זצ"ל שהפליא שם (פרשת "שלח לך") לבאר את הצורך שבירידה ובחושך, וכי כל התיקון נעשה דוקא מכך שקדם לו החושך והירידה, ועיי"ש שהתבטא בלשון: ותדעו כי מוסר אני לכם בזה סוד גדול...

ח. מה באתי לתקן?

ובזה נבוא לגילוי סוד נפלא המבואר בדברי רבי צדוק הכהן מלובלין וכן בספר "שבט מוסר" פכ"ג בסופו, והוא שיוכל האדם לידע מה בא לתקן בזה העולם, הן בחלק ה"סור מרע" והן בחלק ה"עשה טוב".

בחלק ה"סור מרע", יוכל לדעת את עיקר סיבת ביאתו לעולם במידה רעה או בתאווה רעה, והוא במה שיצרו תוקפו ביותר, כי בהיות והאדם בא לתקן את מה שקלקל, ובשל כך בא הוא באותם נתונים של ניסיונות כדי להשלים עצמו ממדרגה שקלקל בה, אזי אם רואה הוא שיצרו תוקפו ביותר במידת הגאווה, הכעס, הקמצנות, הקנאה, וכדומה אזי ידע שבכאן סיים בפעם קודמת ועליו להתחיל מכאן דווקא מחדש לתקן את אשר עיוות. וכמו כן בתאוות רעות, הרואה שיצרו תוקפו ביותר לתאוות ממון, או עריות, אכילה, טיול ובילוי, או ללשון-הרע דברים בטלים, ליצנות וכדומה, ידע שבאותו מינון שיצרו תוקפו, לשם בדיוק ממש מעד, ומשם צריך הוא להחל בתיקון עצמו.

וכן בחלק ה"עשה טוב", יראה במה קשה לו מצד אחד בתורה או בתפילה או בגמילות חסדים, וכמו כן בתורה עצמה במה יקשה עליו מצד אחד בעיון ובבקיאות, ידע שבזה תיקונו.

אלא שבחלק העשה טוב יש לצרף עוד סימן לידע במה תיקונו, והוא מלבד מה שקשה לו כאמור עוד יראה שחושק הוא בלבו לקיים דבר זה ביותר ורואה ברכה בעמלו, וכי אופיו ותכונותיו מתאימים לדבר זה שהינו חושק, כך שחשקו אינו נובע מקנאה בזולתו, ואף שקשה עליו הדבר. כי אם זהו דבר שלא יחשק לבו כלל לדבר, וכמו כן אינו רואה ברכה בעמלו עידן ועידנים, זהו אדרבא, סימן שאין לו לעסוק בזה ולא על כך ביאתו, כי

אם על כך היתה ביאתו הרי שהיה רואה סייעתא דשמיא וברכה בעמלו, וכעניין הגמרא (חולין כ"ד ע"א) כל תלמיד שלא ראה סימן ברכה בלימודו חמש שנים שוב אינו רואה. וחשוב להדגיש, שדברינו הינם בכללות, אולם בפרטות יש לכל אחד להוועץ עם רבו החכם בתורה ובחכמה, ולא יסמוך על דעת עצמו להשקיע עמלו בדבר זה ולא בדבר זה וכיוצא, אלא בייעוץ חכם, אחר שהאדם נגוע בנגיעות עצלות וכיוצא, וקשה שהאמת תורה לו דרך, לכן בזה שומע לעצה - חכם.

ט. סיבת המעידות במהלך ה"עבודה"

עד כה ביארנו מדוע ישנו שוני ופער גדול בין בני האדם, ולא שווה אדם לחבירו ביצריו ותכונותיו, ואופיו של זה לא ישוו לשל זה.

והנשאר לנו לבאר הוא החידה הסתומה שפתחנו בה והיא מדוע האדם נופל ומועד במהלך עבודתו גם כאשר הנהו בנכונות לתקן עצמו, והוא מלא חרטה וכאב על כל כישלון וכישלון. וכמו שהארכנו בזה באר היטב את התמיהה העולה בנפש ה"עובד" היאך ומדוע לפי הנראה ידחוהו מן השמים מלהשלים עצמו לפני בוראו בתשובה שלימה, אחר שהוא מלא רצון אמיתי לצאת מכבלי היצר, ובמקביל גם רצון ה' שיצא מהרע בו הוא שרוי, ואם כן מי הוא המעכב, מה יש יותר מאשר הרצון וההשתדלות הטהורה באמת שלו, וכל שכן מה יש יותר מהרצון של הבורא כביכול - "הרוצה בתשובה", המחכה וממתין על תשובתן של ישראל, אם כן אחר שהרצונות של השב ושל הבורא חזקים מי הוא המעז ליכנס ביניהם, ולהפריד את השב מבוראו והלא הוא פלא! אולם בפרק זה נגלה גם חידה סתומה זו על פי העיקרון שהקדמנו בפרקים האחרונים. ונקדים לכך דברי "צדקת הצדיק" לרבי צדוק מלובלין (אות קכט) שמדבריו יבואו יסודות דברינו דלהלן, וכך מובא שם:

מיד שהאדם רוצה לשוב הרי הוא בא ליטהר, והמשפט לסייע אותו כמ"ש ביומא (לח ע"ב) [כלומר מן הדין והמשפט היה שאיך שיבוא האדם להיטהר שיקבל סיוע לכך כמבואר בדברי הגמרא ביומא (לח ע"ב) "הבא ליטהר מסייעין אותו"] וכשמסייעין אותו אז ממילא נתווסף בו רוח טהרה והוא מוסיף לבוא ליטהר, וכו' חוזר חלילה עד שמפתח כחודו של מחט נעשה כפתחו של אולם כמובא בשה"ר (ה, ב). [כלומר האדם בא ליטהר ובכך נתווסף בו רוח טהרה, ואז מצידו מוסיף הוא להיטהר, והמשפט הוא ששוב יסייעוהו אחר שבא בשנית ליטהר, וכן בשלישית ללא מעצורים שיהא רק הולך ונטהר מבלי למעוד כלל, ולהמשיך מפתח כחודו של מחט עד שיהא לבו כפתחו של אולם]

ומאין בא שפעמים אדם רוצה לשוב ואין נגמר? וכדרך שאמרו פושעי ישראל מלאין חרטות, [ובכן, כאן שואל רבי צדוק, מאין אם כן בא הדבר שאדם רוצה לשוב, ולא נגמרת תשובתו, כלומר לא מסתייעת בידו לגומרה, ויש לו ביני לביני מניעות, והלא הטהרה צריכה להיות באופן שאינו פוסק כאמור כיון שהאדם מתעורר מלמטה ובא ליטהר, אזי בהכרח מלמעלה נמשך עליו טהרה שמביאתו להתעוררות גדולה, ואז כשמתעורר בהתעוררות גדולה יותר מגיע לו שוב לקבל טהרה גדולה יותר מלמעלה, ולמה הדבר נפסק? ועל כך עונה הרב:] כי בשעה שאדם רוצה לשוב אז הוא הקטרוג הגדול שבא מהיצר, וכו', ורצונו לומר בקטרוג, היינו אם מגיעו על פי המשפט לסייעו בטענות שונות שיש לו. [כלומר דאף שמן הדין משפטו של הבא ליטהר הוא לסייעו, אלא שהיצר מקטרג על משפט זה ומערער עליו לומר שלא מגיע לו שיסייעוהו לזה, והקטרוגים המה מחמת טענות שונות שיש לו]. ולכן צריך לבקש רחמים על הסיוע, והעצה נגדו הוא השמחה והבטיחות בלב [כלומר הביטחון] שבוודאי השם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו יקבלו בתשובה שלימה לפניו, ותוכו רצוף המרירות הגדול על חטאו. [העצה היא להיות - מצד אחד בשמחה ובבטחון שבוודאי יקבלו הבורא בתשובה, ומאידך בתוך אותה שמחה ובטחון תהא רצופה מרירות גדולה על חטאו].

בכאן נמצא פתרון השאלה ששאלנו לעיל והגדרנוה כחידה: מהו הגורם המוכרח למעידות? ובכן התשובה היא, מקטרוג היצר על אותו זה הבא ליטהר.

אלא שלא כתב לנו הרב מה הן טענות קיטרוגיו, ורק כתב שהם "מטענות שונות שיש לו", ולא פירט מה הן טענותיו, ובס"ד בפרקים הבאים נבוא לבאר מה יתכנו טענות השונות שיש לו ליצר לקטרג מלגמור האדם תשובתו.

ופתרון חידה זו שביארנו המבוססת על פי דברי רבי צדוק להרבה אולי תישמע כחידוש, אולם האמת יורה שכן הוא, הן מצד המציאות והן מצד הסברא.

ראשית מצד המציאות, הלא רואים אנו בחוש כאמור, כאילו ומוכרח הוא דבר המעידות הקוטעים את רצף העבודה באופן שלא ניתן לעוצרו, גם לאחר קבלה, בכייה, חרטה מעומק הלב. ועם כל האמת שברצון האדם שלא לשוב לחטא זה עוד, עד כי יודע תעלומות יכול להעיד על כך שאותו בחור עמד על דעתו והבין את חומרת העוון ובכל לבו רוצה הוא שלא לשוב לחטא זה עוד, והעובדה שהרצון להיגמל מהחטא הוא אמיתי, שהרי גם בשעת החטא הינו במצב של עצב וחרטה, ובזמן החטא גופא הינו בעצב ובחרטה.

וכמו שהסבירו על הפסוק (במדבר כג, כב) "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוקיו עמו ותרועת מלך בו". דמדוע "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל" - אין הקב"ה מביט באונינות ובעמל חטאותיהם של ישראל וכמו שפירש רש"י על פסוק זה? משום ש"ה' אלוקיו עמו" - עם החוטא בשעת החטא, ובשעת החטא גופא זועק וצועק היאך נפלתי לחטא זה, "ותרועת מלך בו" - זעקת השבר בפני מלך מלכי המלכים - "בו", באדם הישראלי בשעה שהוא חוטא.

והמציאות היא שעל אף כל ההשתדלות והרצון טופחת לו האכזבה על פניו של אותו בחור העמל בתיקון עצמו, להפילו שוב לאותו מעשה אשר באמת שנאה נפשו, והיה מוכן ליתן כל עולמו בשביל שלא לחטוא בחטא מתועב זה אשר תיעבה נפשו הטהורה. הרי שהמציאות מורה בעליל שהדבר מוכרח, אלא שיש לבאר מה הטעם שבדבר, וחייבים אנו לעמוד על טעמו של דבר, כי אסון הוא אם לא ניגש לתופעה זו במבט הנכון, כי אז ימצא הצר ואויב - יצר הרע כר נרחב ביותר לייאש ולהביס את ה"עובד" הנבוך והמיוגע מעמל עבודתו עבודת פרך המפרכת את נפשו בעליות וירידות מקצה לקצה, ולא ידע זה את נפשו מרוב בלבול הלנו הוא או לצרינו, כי פעם ימצא עצמו קרוב לבורא ואהוב, ופעם ימצא עצמו רחוק ושנאוי משוקץ ותועבה.

ובכן בחור יקר, תא ושמע ההיגיון שבדבר, וקח זאת בהבנה נכונה ורווח לך.

הרי הסברנו לעיל שהתיקון חייב להיות במשקל החטא, דהיינו לאן ששקעת ברע ונתחבת ברפש הטומאה משם חייב אתה לצאת, וככל שנטבעת בבוץ הטומאה ביותר - כן גרמת לעצמך שיהא מוכרח לך להתאמץ ביותר לצאת משם במאמץ ובמסירות נפש גדולה.

הגע בעצמך, אדם שנכנס במעמקי הטומאה ושקע בה כאלף פעמים, וביום מן הימים החליט לשוב בתשובה, ואכן התגבר פעם אחת על יצרו ואכן כבשו בכל כוחו, הרי שגבר פעם אחת בלבד על יצרו, והיאך יתקן בפעם אחת של התגברות אלף נפילות שנפל, הלא כשם שנפל בנפילות רבות כן צריך בכל פעם מחדש לקום, וכדי לקום במסירות נפש מחדש חייב הוא שיהא מותקף על יצרו על מנת לגבור עליו.

כך שאמנם לא מחויב שהאדם ייכשל וייפול, אולם מחוייב שיהא מותקף מיצרו, וכאילו ולא עבד מעולם על עצמו, וממש כאילו מחדש עליו להתחיל, כי בהיות שעל דרך משל אם נכשל ונתפתה ליצרו אלף פעמים, נצרך לתיקון זה אלף פעמים להיות מותקף מחדש מזמן לזמן ומפקידה לפקידה, ולגבור מחדש כאילו מהתחלה, אזי לא ייבצר שבמהלך סכום התקיפות שיותקף שיהא גם מכשולות בינתיים שפעם ינצח את יצרו ופעם יהא

מנוצח, כי זו מהלך המלחמה של שנים הנאבקים זה מול זה, פעמים שזה מכה ופעמים שזה מכה, אולם העיקר הוא לא להיכנע, וזה שלא נכנע וגמר את ההאבקות בהכניעו את יריבו, אף שיצא גם הוא פצוע בשן ועין, מכל מקום נחשב הוא למנצח אחר שיריבו הובס לגמרי.

ובכן אם אתה - בחור יקר - לוקח את התקפות היצר באופן הנכון, אזי הדעת מיושבת, כי זה העיקר שלא לאבד את היישוב הדעת, רק כאשר מלחמתך עם היצר תהא ביישוב הדעת תוכל לנצחו, אולם כשבמהלך המלחמה דעתך תהא מטורפת עליך ותהא מבולבל מהתקפות האויב המתאבק עמך - הלא חזק הוא ממני... האם בכלל אנצחנו... הלא בכך יכנס מורך בלבבך. כל מעייניך בשעת ההאבקות עמו צריכים להיות על דעת לנצח ומתוך אמונה - לעודד את עצמך במהלך הלחימה שבוודאי תצליח. ואילו זה אשר תאחזהו פחד תבוסה מחמת שידמה לו כי יחס האלקים כלפיו עויין, ושלכך שולח הוא את שלוחו - הוא היצר להודפו ולהשליכו, ואין לבורא שום שמחה ונחת מהאבקותו עם יצרו, הרי אחד שכזה בנקל ייפול ביד יצרו, ויפילהו באופן שלא יוכל קום, וגם אם לא ידמה ששנאוי הוא לה', מכל מקום ימות לבו בקרבו מכבדות וקושי המלחמה, אחר שחושב הוא כי האלקים עזבו ואין עזר ה' נצמד עמו במלחמתו עם יצרו, ותחלש דעתו למאד לחשוב, הנה אני לבד עמל וטורח במלחמה כבדה זו, עזוב ונזנח בודד במערכה ללא שום סיוע, וכיוצא ממחשבות כאלו, האחד כזה יש סיכוי שינצח?! הלא ידוע כי אין אסון כמו חלישות הדעת ששוברת רוחו של אדם מללחום, כי אז מכריז הוא על כניעה או לפחות על התפשרות לעת עתה - שתביא בסוף לכניעה מוחלטת.

י. שעשוע הבורא מהלוחם עם יצרו

לסיכום העולה מכל האמור לעיל, יש לך לשמור על הישוב דעת, ולהישמר מחלישות הדעת המוצאת סיבה לקנן בלבך, ותבין כי במהלך זה הנך רצוף אהבה ונחת מהבורא המלא נחת ושעשוע בשלבי התמודדותך, ולא נעלם ממנו הרצון הטוב, ההחלטה, ההשתדלות. ועל אחת כמה וכמה שלא נעלם ממנו התקפות היצר עליך, והוא המשגיח כמה תותקף, ובאיזה חוזק תהא ההתקפה עליך, ושיעור פרק הזמן שיהא בין התקפה להתקפה, ומי כמוהו יודע עד כמה מוכרחים התקפות אלו לתועלתך להביאך לשלמות הניצחון.

כך שמהלך הלחימה חייב שיהא בשמחה ובתקווה מתוך אמונת הבטחת "הבא ליטהר מסייעין אותו", והעיקר להאמין שהבטחת "עמו אנכי בצרה", זהו גם בצרת הנפש ובצער

הלחימה - מלחמת קודש שלוחם הנאמן למלכו נגד האוייב יצרו הרע, והדברים קל וחומר, אם בצרת הגוף הובטחנו בהבטחת "עמו אנכי בצרה", וכן נאמר: "בכל צרתם לו צר", על אחת כמה וכמה כאשר האדם בצרת הנפש במהלך הלחימה מחמת ההתקפות והמעידות הבלתי נמנעות - יהא הבורא עמו בצרה לעמוד לו למגן ולסיוע להיות מנצח. ועליך לצייר בדמיונך, שבמהלך מלחמתך הבורא עומד לצדך, וכביכול מתחנן אליך לבל תיכנע ותישבר אלא תילחם בכל עוז, ותצייר במחשבתך היאך הבורא מעודד אותך במהלך המאבק, ושמח הוא על כל הנחתת מכה שמכה אתה באוייבך - היצר, וגם אם במהלך המאבק מנחית עליך יצרך מכת נפש להפילך תדמה שהבורא מעודדך להמשיך להילחם ולא להיכנע, ושמח הוא בנצחונותיך ולו המעטים ביותר, כי יודע הוא את כח יצרך התקיף ממך, כך שכל רצון הבורא ממך במאבק זה לבל תיכנע בשום אופן, ושבכל פעם תתחדש לקראת מערכה חדשה של לחימה, ותזכור שכמו כן מבטיחך הוא שאם לא תיכנע ותמשיך במהלך ההאבקות - לבסוף בוודאי תנצח!

ועוד עליך להבין, וכי מה עולה בדעתך שמאחר ורצונך באמת להיגמל מאותו יצר רע, שמיני אז יושבת הוא ממך וילך לו ממך לעולם, אכן זהו רצונך, אולם תבין שאם כל לוחם ביצרו, יתמלא מבוקשו שלאחר הבעת חרטה גמורה יסולק יצרו ממנו ויבוטל לחלוטין, האם בכך תוכח צדקותו, היאך יתוקנו כל אותן שנים של נפילה, היאך יצטיין חייל זה בעבודתו כשאין לו עם מי ללחום מלחמה של ממש.

תבין שמוכרח הוא שככל שהמלחמה תתמיד ותתמשך, ויהא חייל זה נאמן במלחמתו כן ביותר תהא ניכרת גבורתו, בהיותו חזק ואמיץ לבלתי ליפול בנפשו ולהתקומם בכל פעם מחדש להילחם עם אויבו.

וכי מה ערך יהא לניצחונו כשניצח בהתקפה אחת או שתים שתקפו יצרו, בו בזמן שנוצח הוא פעמים רבות בעבר כאשר נתפתה ליצרו, הלזאת תיקרא תשובת המשקל.

אי לכך, חלילה לך - לוחם יקר - מלהתרפות, כי כן טבע האדם לבקש מנוחה לנפשו, ולהתעצל מלאמץ את כוחו, אדרבא, ככל שיתעצם היצר בהתקפותיו כן תונצח גבורתך לנצח בדרגה גבוהה, ותעלה לקצונה בחירוף נפשך זה אשר חרפת להילחם במסירות ובעוז באמיצות ובגבורה, הלא לא ידמה הלוחם ומסתער על אוייב חלש כמסתער על אוייב גיבור, וככל שהאוייב גיבור ותקיף כן תוכח נאמנותך ואמיצותך ליישם את מטרתך שהיא תבוסת ומיגור האויב לחלוטין לבל ירים ראש נגדך לעולם.

ובזה עשית לך שם כאחד הגדולים אשר בארץ להיקרא גיבור הכובש את יצרו. וכמובא במסילת ישרים (פי"ט) שכן דרך הלוחמים לשמוח כאשר יזדמן להם עימות וקרב מסוכן

עם האוייב להוכיח כוחם וגבורתם שלא תוכל להוווכח אם לא באופן זה של מלחמה קשה ומפרכת.

יא. צער הלחימה בשלבי ההתמודדות - חלק מהניצחון

בפרק זה נבוא לבאר ב' תועליות מצער הלחימה בשלבי ההתמודדות.
האחת, לשם תשובת המשקל - כנגד שבעבר קרבת לקראת יצרך, עתה נצרך אתה להתרחק ממנו ולהודפו.
והשנית, כמו כן לשם תשובת המשקל - כנגד העונג שהתענגת בעבירה עליך להצטער עתה ולהתייסר ממנה.
ונבאר ביאור התועלת הראשונה, עליך ה''לוחם יקר'' לדעת שעצם הצער מההתקפות ועל אחת כמה וכמה מהמעידות זהו חלק בלתי נפרד מהניצחון, והוא לצד שיש בזה תשובת המשקל ממש בזה גופא.
דהיינו כנגד שבעבר כשהיה יצרך בא אליך בפיתוי וגירוי לעבירה היית מקבלו בסבר פנים יפות, ואף היית זה שקורא לו לבוא אליך ומזמן אותו בכל מיני גירויים לעבירה שהיית מגרה את היצר בך, והנה עתה הינך ''בוגד'' בו בבגידה מחוצפת ומעיז פנים נגדו לגרשו, למואסו ולהילחם בו בכל יכלתך בדרך של לימוד תורה תפילה וצעקה לה', ובכל מיני גדרים וסייגים להרחיקו ולתעבו מעליך.
אזי אמנם יש לו רשות בהשגחה עליונה לתקוף אותך, כי רק בכך תהא כנותך ונאמנותך ניכרים ברצון העז לעזיבת החטא, לראות עד כמה צער יש לך בהתקרבו אליך בשנית בהציעו אליך את ''סחורתו'', מה שפעם היה לו קליינט כמוך השמח בסחורתו, ובכן עד כמה ''ונהפוך הוא'' אותה שמחה לצער ולתוגה, וככל שתתמרמר על נסיונו לפגוע בך כן בזה תנצח לתקן את אותה שמחה מדומה ששמחת עמו קודם מלחמתך עמו. כי בזה תוכח עומק חרטתך - עד כמה - על אותה רוח שטות ששלטה עליך אז.
והתועלת השניה היא עצם הצער והעגמת נפש שיש לך מכך שיצרך בשנית מגרה בך את מה שכבר מתועב אצלך ומוסכם אצלך לבל תשנה בו, עצם הצער וההתמרמרות שבמתקפות אלו, ושבמהלך ה''שבע יפול צדיק וקם'' המה גופא יסורי הנפש המזככים את הנפש מעכירות חטאתיה.
וכן מובא בספר ''צדקת הצדיק'' לרבי צדוק הכהן (סוף אות קכח) ''וגם ע''י המרירות בתשובתו, זה ממש עונשי הגיהנם''.

הרי שעצם הצער שיש לך ממה שהיצר שוב מצייר לפניך את אותם עונגים שבעבר התלהבת מהם ועתה הינך שונאם, ונפשך מתיסרת מהם, אזי לא די שאינך מתחייב בכך שמצטיירים המה שוב לנגד עיניך, אלא בצער זה שיש לך מכך נחשב לך כאילו מתיסר אתה בגיהנם. ואדרבא זהו ממש מכפר כעונשי גיהנם, ויבואר ענין זה בהרחבה בפרק הבא.

יב. הטרדות היצר הפוגעים באונס ב"לוחם" - לזכות הם ולא לחובה

ואם תאמר אתה ה"לוחם", הלא "בין לבין", עד שהנני מגרש מעלי את השטן הבא לשטני, הלא בין כה מכה הוא בי בהציעו לפני כפעם בפעם מסחורתו הקלוקלת והמאוסה, ומוכרח שנדבק בי מלכלוכו, וגם כאשר הנני מנצחו לבלתי נפול בין רגליו, ולבסוף מגרשו אני מעלי, הלא בינתיים בטרדנותו זו לבלבלני בהכרח מתלכלך אני ממראותיו, שהרי סוף סוף בא הוא אלי שוב בסחורתו ופורשה לפני לכבשני, ובלתי נמנע שידבק בי מאומה מן החרם הזה, ואלי אף אענש על כך.

דע, שאין די שאינך מתלכלך מאותו לכלוך, ואף לא נדבק בך כאשר חשבת, ועל אחת כמה וכמה שאינך נענש על כך, אלא אדרבא, זהו גופא מהלך של נקיון וכיבוס, שהרי אימתי ייחשב לאדם גבורה כשאינו עובר עבירה הלא בבאה לידו ופירש ממנה, שהרי כשלא באה לידו כלל העבירה מה מצוה מקיים אז, הלא כל איסורי לא תעשה שבתורה קיומם לא בשעה שאדם ישן אלא בבאו לידו ופירש מהם.

אם כן אדרבא, בזה גופא שבא היצר עתה לפניך עם סחורתו ואתה פורש ממנה - זהו הנקיון, שהרי אין מציאות אחרת להתנקות מהלאוין רק באופן זה בלבד.

אם כן כאמור לא די שלא ידבק בך מאומה מן הטומאה הזו, אלא אף תקבל על כך שכר כדין "הבא דבר עבירה לידו ופירש ממנה".

וכאמור לעיל שבצער הזה גופא מתהווה תשובת המשקל ותיקון, כי כנגד העונג שהיה פעם בחלל הלב ברצון לעבירה, מתמלא עתה אותו חלל בצער וביגון מפני אותה עבירה.

יג. מכתב אישי

בפרק זה אביא נוסחת מכתב שכתב לי בחור, ואבחר בסגנון שכתב לי אותו בחור, לפי שטענות שכאלו המובאות במכתב זה נפוצו אצל רוב הבחורים השקועים בבעיות קדושה, כפי שנוכחתי ממכתבים אחרים ומשיחות עמם.

וכך נוסח מכתבו:

אני בחור כבן 18 שנה, הסובל מאד מפגמי הקדושה החל מפגם העינים ועוד ועוד, היאך אפשר להחלץ מיצר שכזה, הלא חזק וקשה הוא, תוקף הוא אותי באופן שלא ניתן להתחמק ממנו, ולפעמים אף מבעיר הוא אותי בתבערה שאין ביכולתי לכבותה בשום אופן, והדבר מייאש אותי למאד, כי אינני מאמין שיכול אדם במצבי הירוד להחלץ אי פעם מיצר שכזה, ובפרט שניסיתי לא פעם ולא פעמיים להתחזק, בוכה אני, מתפלל אני, אולם יצרי קשה כברזל, מחזיק אני מעמד תקופה מסוימת, ואחר כך נופל, וגם כשאני מחזיק מעמד בימים המסוימים זה לא מתוך שאני חזק ויכול לגבור על יצרי, אלא זהו מחסדי ה', כי באמת אינני מבין משום מה היצר אז נרגע, נס מן השמים! אולם כאשר מחליט הוא לתקוף אין באפשרותי להתקומם נגדו.

וכואב לי מאד מצבי, כי בזמנים שיצרי תוקף אני נכשל בעינים, ומן העינים נכשל אני גם וכו', הדבר משרה עלי עצבות גדולה, ונמצא אני מזמן לזמן במצב דכאון, שאין לי חשק לדבר עם אף אחד, אני מרגיש רחוק מה', אני מרגיש שנאוי, אין לי עם מי לדבר על כך, וגם לא נראה שיש מי שיבין אותי נכון, וכמו כן אינני יודע אם יש תיקון למצב שלי בזמני תקיפת היצר כי הוא נראה לי גרוע במיוחד, לא נראה לי שיש הרבה מותקפים כמוני בחום של יצר כה קשה וחזק, ואף אם יש, קשה לי להאמין שהם יצאו מזה, אלא אם כן ארע להם נס.

ובכן שאלתי מה רוצה ה' ממני במצב זה, אני בכל אופן מרגיש שאני אנוס, אין לי כח לעמוד בפיתוי היצר, כמו שאי אפשר לאדם חלש לנצח אדם גברתן ואיש מלחמה.

לכן אבקש מכב' עצה ותושיה למצבי, אני בכי רע אני אובד כל עצה, התורה שלי לא תורה, התפילה לא תפילה, אין לי חשק לכלום, העצבות תוקפת אותי מאד ובפרט באותם זמני ירידה, אינני רואה סיעתא דשמיא ואף שאני רוצה מאד לצאת מזה. וזה שובר אותי מאד, כי כפי הנראה לי שאשאר כך במצבי עליות וירידות - לנצח, אלא אם כן יארע לי נס.

אם אפשר מכב' לענות לי תשובה בהקדם כי כל יום שעובר עלי מבלי עידוד ועצה קשה עלי מאד.

ח. כ. חיפה.

יד. הרבה עשו ועלתה בידם...

בפרקים דלהלן יזכה אותו בחור בעל המכתב ליחס של עיון מיוחד, שנעיין בטענותיו אחת לאחת על מנת להשכיל אותו ואת כל כיוצא בו שכאמור טענותיהם בדרך כלל כטענותיו.

אם נתבונן במכתבו של בחור זה, נראה שבעצם עיקר החלישות הדעת שלו נובעת מיאוש ואיבוד תקוה מישועתו, ועוד נוקט הוא שאינו מאמין שמישהו במצבו יוכל לצאת ממנו אי פעם.

ובכן, כותב מכתב זה אומנם אינו בסכנה מצד עצם מעידותיו, שהרי אם עדיין כותב הוא מכתב כואב, ועדיין הינו בבחינת "חי מרגיש" לראות ולחוש את רוע מצבו, בהחלט אם יהיה חזק באמונתו ובסבלנותו - ינצח, אולם הסכנה הגדולה שנתון בה בחור זה היא אם ישלוט בו היאוש ואיבוד התקוה ומתוך כך יסיק מסקנה להשלמה עם המצב, ירגיע עצמו ויאמר: זהו, אין לי ברירה רק להשלים עם מצבי, וירגיע מצפונו מתוך מחשבת טעות: "לא ניתנה תורה למלאכי השרת", אני סוף סוף אדם, ואנוס רחמנא פטריה. יפסיק לבכות, יפסיק לתבוע מעצמו מאמץ או נסיון נוסף, ויקבל עליו לרדת באשר הוא "אבל שאולה", וכאשר אבדתי אבדתי... במסקנות כאלו או אז סכנתו סכנה.

מסקנות אלו קרובות מאד לחדור לראשו של כל בחור כאשר חסרים לו כמה פרטים שלא ידועים לו או שנשכחו ויש להבהירם ולהזכירם, כי מהם פינה ויסוד לקום ולהתעודד בכל פעם מחדש, עד שלבסוף יגיעו ימי השלוה והרוגע לעומת אותם ימי טירוף והטרדה, עד כי לא יזכרו ימי הרעב מחמת ימות השבע, ועל כך בעצם באנו במטרה בספר זה להבין בינה עצה ותושיה גם למשוקעים במעמקי החטא והבלבול, היאך ימצאו מנוחה.

ובכן ידיעה ראשונה שיש לדעת היא: "הרבה עשו ועלתה בידם".

מוכרחים אנו לפקוח עין ולפתוח לב לעיין ברמאות ובעורמה של הצייד הגדול - היצר ביאושו את "הלוחם", ולגלות את האמת המוקיעה את שקרו בפרסום שאין כמוהו, וטופחת על פניו באופן ברור, וזאת הן מצד המציאות והן מצד השכל, מצד המציאות, הלא המציאות מוכיחה במגוון של עובדות רבות על כאלה שהיו שקועים סבוכים וסרוכים עמוק עמוק בתאווה זו, ולבסוף יצאו ממנה, והינם היום נוהגים בצדקות ובקדושה שלא האמינו שיגיע אי פעם למדריגה שכזו, אחר שהיו שקועים בתהום של טומאה עמוק עמוק ללא סיכוי יציאה ושחרור, אם כן המציאות היא בעצם הפירכא הגדולה לשקרו הגדול - יאוש!

וכמו כן מפורך הוא היצר מצד השכל, שהרי השכל הישר מחייב להאמין שהבורא המציא תרופה למכה זו, וגם אם תאמר שהוא בדרך "נס", הרי שנס זה הוא "נס מצוי",

וכמו שרבבות רבות ראו נס זה במו עיניהם היאך עזרם ה' ויצאו ממעמקי חטאם, כך שגם אם טוען זה במכתבו שנצרך לו נס כדי לצאת ממצבו, אכן למה שלא יארע לו נס שכזה שארע לרבבות רבות, מה נשתנה הוא מהם, וא"כ למה לאבד תקוה מניסי ה', ובפרט כאשר נס זה הוא בגדר "נס המצוי" שהרי ניתן לראות בחוש ממש רבבות רבות של בעלי רצון להיגמל מחטאם, וזכו לכך באופן מלא, לא לחצאין ולשלישׁ, אלא לגמרי זכו להיות בצדקות ובקדושה, הרי שנס ה"סיעתא דשמיא" הוא נס ככל "ניסיך ונפלאותיך שבכל יום עמנו", שמוכרחים המה לקיום העולם.

ולא כאן המקום להאריך בסיפורים שקשה יהא להאמין עליהם לאיזה סיעתא דשמיא זכו רבים, אם זה בשלבי ההתנתקות שלהם מהרע שהיה כרוך בנסיונות קשים שהיה נדרש לכך מסירות נפש ממש, ואם זה שמסרו פרנסתם בשביל להינתק מהחטא בו היו קשורים, ואם יותר מכך, לנתק קשרי חיי המשפחה ולפרק בית בשביל שמירה על חיי צניעות וקדושה, אולם לא נרחיב הדיבור בזה אחר שגם בענינים אלה יש לצמצם שיהיו הדיבורים נקודתיים ותכליתיים, כי עצם הרחבת הדיבור בנושאים אלו כשאינו לצורך ממש יכול להוות נזק במקום תועלת. אלא שהבאנו בקיצור ממש הוכחה ממציאות חיי היום יום שלנו היאך מה שאותו בחור קורא לזה נס - ואכן בהחלט כדי להחלץ מהעבירה צריך נס - אולם אותו נס מצוי הוא, ולכל הבא באמת ליטהר עם רצון חזק מסייעין בידו בדרך נס להינצל.

אלא שכדי לזכות לנס שכזה נדרש כמה פרטים שיבוארו עוד בהמשך הפרקים הבאים בעז"ה.

טו. היתכן שבאת לעולם ללא תכלית?!

ידיעה נוספת וחשובה יש ל"לוחם" ביצרו לדעת, דכמו שיש ענין בטחון בה' בעניני החומר, להאמין שהקב"ה לא זורק אדם למקרה והטבע, וישנה השגחה פרטית על האדם להצילו לחלצו לשומרו בממונו ולהחיותו בגופו, על אחת כמה וכמה שיחייב הדבר להיות האדם בעל בטחון בה' שלא יזנח נפשו מרדת שחת.

ונכון הוא שעניני הרוח תלויים בבחירה, אולם הרי איירינן בבחור שבוחר בטוב ורוצה לסור ממוקשי מוות, היתכן שלאחד שכזה תאבד לו הדרך, וימצא עצמו תועה כשה אובד כל ימיו וכך במצבו יכנס אלי-קבר, חלילה לנו מלחשוד את בוראנו רב החסד והחמלה על גופנו ועל אחת כמה וכמה על נשמותינו, שיתן נפשנו טרף לשיני הסטרא אחרא לעשות בנו כרצונם מבלי השאיר לנו פתחים להצלה, לא יעלה על הדעת דבר שכזה.

חייבים אנו להאמין שהקב''ה נתן לנו אפשרויות להצלת נשמותינו, ולא רק שבוודאי הניח הבורא אפשרויות רבות להצלה, אלא בהכרח שאפשרויות אלו הינם בדרכי נועם, שהרי התורה הק' ''דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'' האפשרויות להצלה הינם מתאפשרים לכל אחד באשר הוא ובדרכי נועם, ללא לחצים מתח ועצבנות, אלא בישוב הדעת ובנעימות, אלא שהאדם מסבך לעצמו את הדרכים, ובפרט בחוסר אמונה שלו ברחמי וחסדי ה', ולכך או שהוא מתיאש, או כאשר הוא ''עובד'', עובד הוא בלחץ בעצבנות ובעצבות.

ואם הבטחון בה' בעניני הגוף מחייב שגם אם הגיע האדם למצב של ''חרב חדה מונחת על צוארו אל יתיאש מן הרחמים'', וחייב להאמין שאין מעצור לה' מלהושיע בין רב למעט, ואם על חיי גופו נצטוינו שלא להתייאש, על אחת כמה וכמה על חיי נשמתו מחוייבים אנו שלא להתיאש ולהאמין כי ''קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת'', שכמו כן פסוק זה נאמר על חיי החומר והגוף, קל וחומר על חיי הנפש שיפה הצעקה לאדם בדבר זה לצעוק לה' שיושיענו, ולהאמין ולבטוח בו שיש לו תקנה ותרופה. כך שברור לנו שטענה זו המובאת במכתב ''נראה לי שאין לי תקנה''..., ''ה' עזבני''..., וכדומה, אלו טענות שקריות, ואינן אלא הנשק היעיל ביותר של הצר ואוייב עמם הוא נלחם ללוכדך ברשתו בקלות.

וכידוע שתכלית מטרתו של היצר בהחטיאו את האדם הוא לא החטא עצמו, שהרי על החטא יכול לעשות תשובה, ואם עוד יעשה תשובה מאהבה, יהפך לו מחובה לזכות, ובכל אופן לפחות הרי ''במקום שבעלי תשובה עומדים אפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד'', אלא תכלית מטרתו של היצר בהחטיאו את האדם הוא החלישות הדעת, שיפול האדם בדעתו ויתייאש מתקוותו, ואז מלאכת היצר נעשית מאליה מבלי טורח ועמל עם אותו אדם, מאליו יהא אותו אדם ניצוד ברשתו, והיותר נכון הוא שילכוד את עצמו ברשת שהוא תפר והכין לעצמו, שהרי בידו היה לתת בטחונו בה' שיעזרהו אחר שחפץ הוא בטוב, ובזה גופא היה נחשב למנצח, כי עיקר הנצחון הוא בבחירה, להיות בוחר בטוב, וכמו שיבואר עוד להלן שזה עיקר העבודה הנדרשת - לבחור בטוב בכל ליבו, והתוצאות למעשה הינן תלויים בגזירת שמים.

אם כן עיקר תכלית מטרת היצר בהחטיאו את האדם הוא ליטול ממנו את בטחונו בה', ובכך לשבור את נפשו מהרצון ללחום, להניח את כלי מלחמתו ולהרים ידיו לאות כניעה, ללכת כצאן אחר הרועה האכזר שיובילנו לטבח.

והוא יסוד היסודות, לדעת שהנצחון הוא לא תמיד תלוי ב"לנצח" בפועל, אלא בעיקר הנצחון הוא התמדת הלחימה, ואם לא נכנעת, ובטחונך עדיין חזק בקרבך שה' לא יעזבך, וממשיך אתה בתפילה וצעקה לה', ומאמין הינך שכל הסיכויים להצלחתך בידך, ואינך נהדף מהרוח והדמיון שמפעיל בך אותו צר ואוייב, בזה גיבור מנצח תיקרא.

טז. האם אפשר לנצח את היצר בפעם אחת?

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ה ה"א)

רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו.

עוד שם בהלכה ב':

אלא כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו, או רשע כירבעם, או חכם או סכל [פי' לאחוז בחכמה או להזניחה ולאחוז בסכלות, כסף משנה], או רחמן או אכזרי וכו'. וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה.

הרי דברי הרמב"ם ברור מללו כי הבחירה ביד האדם להטות עצמו באשר ירצה, וכי הוא בלבד האחראי על מעשיו, וכמו שכתב שם הרמב"ם בהמשך דבריו, שאם האדם לא היה אחראי על מעשיו מדוע יגיע לו עונש באם יחטא או שכר באם יתגבר.

וזה לשונו (שם בה"ד) ומה מקום היה לכל התורה כולה, ובאיזה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק, השופט כל הארץ לא יעשה משפט.

וכמו כן רואים אנו בחוש שהאדם מורכב מג' כוחות, כח א' הוא הטוב, הנקרא יצר טוב המטה את לב האדם לעשות טוב. כח ב' הוא הרע, הנקרא יצר הרע המטה לב האדם לעשות רע. כח ג' הוא הבחירה, שהאדם בכח זה בוחר להחליט לאי מי מב' הכוחות הראשונים הוא מציית, לכח א' שהוא הטוב או לכח ב' שהוא הרע. ובחוש, רואה האדם פלא של יצירה בכוחות הנפש שלו, שבשליטתו לבחור באשר ירצה, ובחוש רואה הוא היאך ב' הכוחות הראשונים נלחמים זה עם זה, כח הטוב מושכו ומשכנעו לעשות טוב, ולעומתו כח הרע מפתהו ומגרהו לרע, והוא עומד עם כוחו השלישי - בחירה, ומחליט על דעת עצמו בלבד - בחירה חפשית - למי הוא מציית.

וזהו כח מיוחד באדם, וכמו שכתב הרמב"ם שם בהלכה א':

הוא שכתבו בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע", כלומר הן מין זה של האדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו בדעתו

ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב והרע, וכיון שכן הוא "פן ישלח ידו".

וכאן יש מקום לתמיהה עצומה שלכאורה היא סתירה למה שכתב הרמב"ם, והשאלה היא דוקא מצד המציאות, ושאלה זו כבר הבאנוה לעיל בתחילת המאמר והארכנו בה ובתשובתה, ונחזור ונשנה בה מפני מה שנתחדש בה.

הרי במציאות רואים אנו בני האדם הרחוקים מה' ששטופים המה בחטאיהם כסוס וכפרד אין הבין, ואין להם שום אפשרות להתמודדות, כח הטוב אינו פועל אצלם, עושים המה את הרע ללא נקיפת מצפון, אם זה חילול שבת, חילול טהרת המשפחה, חיים ללא תפילה ללא תפילין וכיוצא ואף שיודע הוא שהדבר אסור, מכל מקום אין שום יחס של איזון כוחות בין צד הטוב לצד הרע, צד הרע שולט במלואו, וצד הטוב עמום מאד ובקושי ניכר רישומו.

וכמו כן להיפך, רואים אנו חרדים שומרי תורה ומצוות שבהרבה פרטים כמו כן אין להם בחירה, אלא הטוב נעשה מאליו ללא התמודדות עם הרע, ואין עולה בדעתם לעשות להיפך מהטוב ההוא, ופשוט ומחוייב הוא אצלם עשות הטוב ההוא ללא שימוש בכח הבחירה כלל, וכגון שמירת שבת, תפילה, תפילין, כשרות, טהרה, וכיוצא.

ובכן כאן השאלה נשאלת מאחר וכל משפט ה' בשכר ועונש הוא מסיבת הבחירה כמו שהסביר הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"ד) והעתקנו לשונו לעיל, אם כן מה הצדקה תהא להעניש אדם רחוק מתורה ומצוות שאין לו בחירה במעשיו, ואף יתכן שכאמור ויודע הוא שהדבר אסור, והוא מתוך ששמע שמועות עמומות פה ושם, אולם אין איזון כוחות בין הטוב לרע, והאיש החכם והמסכן רחוק הוא ממנו כמטחווי קשת, לעומת המלך זקן וכסיל שנתון הוא - אותו מרוחק בשליטתו המלאה.

ובכן מי יעיז לחטט ולרדת לעומק דרכי ההנהגה של הבורא עם ברואיו שהם עמוקים ונשגבים מצודקים וישרים, על אף שלמראית העין נראים המה תמוהים ומוקשים המעוררים לספקות וקושיות, ומבלי תמימות באמונת צדקות ה' יאבד האדם דרכו בעולם שכולו גשר צר מאד.

והתשובה שיש בהישג דעתנו הקצרה מעט מן המעט להבין לתועלת את דרכי שמים - וכמו שהארכנו בזה לעיל - שהאדם בא לתקן ממקום שקלקל ובמה שקלקל דוקא.

ולכך זה החרד לדבר ה' שבנקל יקיים פרטים מסויימים ללא עימות עם כח הרע, הוא מפני שזה האדם לא קלקל בהם ונשמר מהם מעודו ועד עתה, או שבעבר התעמת עם יצרו עליהם ונצחו בנצחון כראוי, או שעשה עליהם תשובה כראוי, הרי שאין מגיע לו

להתייגע ולעמול על קיומם, ובנקל ישמר מהם ויקיימם, אחר שאין פרטים אלו סיבות לתפקידו.

וכמו כן הרחוק מתורה ומצוות, אחר שהביא עצמו למצב שהוא בו עתה מכח שנתרחק אז מקיום התורה בבחירתו, ובחר ברע ושקע בו באופן שלא נתן לכח הקדושה שבו שום אפשרות לעורר את מצפונו, כי דחהו לאותו כח קדוש בב' ידים, אם כן מחוייב שתהא תקנתו באופן של קלקלתו, דהיינו שיבוא לעולם שקוע עמוק בחטא, וכנגד שמצבו אז נסתיים במצב ששיתק אז את כח בחירתו בטוב, יבוא כמו כן ללא בחירה בטוב, וממקום חשוך שכזה יצטרך לעלות, ובכח הטוב העמום שבקרבו יצטרך להתאמץ ולהילחם עם כח הרע שבו, להאיר וללבות את הטוב העמום הזה עד שיגבר על הרע, וזהו תשובת המשקל המצודקת.

לענייננו,

כל בחור נולד עם טבעים ויצרים משלו, מגיע הוא לגיל ההתבגרות, יצריו מתפתחים, נמשך הוא לרע, ובטרם יתעורר הטוב שבקרבו באופן משמעותי עם הכרה של אמת שיש בה שיעור כדי ללחום עם הרע, כבר מוצא הוא את עצמו בבוץ של חטא, הטוב שבקרבו עמום מאד, אין בו כלל כח לחימה עם הרע שהוא בתוקף וכמעט ונטול בחירה הוא לעשות רק את הרע.

עליך להבין בחור יקר, שהדבר מוכרח להיות כך, ומוכרח זה יש בו לחובתך ולזכותך.

לחובתך - משום שאם לא היית אתה הגורם מקודם בכח בחירתך - כשהיה מאוזן לבוא לנפילה זו לא היית מגיע אליה עתה, וכדמיון המרוחק מתורה ומצוות שאין בו כמעט טוב, ורוב רובו שקוע ברע, וזו באשמתו כמבואר, כי למצב כזה הביא עצמו מתוך בחירה מאוזנת שהיתה לו בעבר, ובבחירתו החופשית בחר ברע מרצונו, ולכן עתה בעל כרחו מחוייב הוא לחזור לאותו מצב וממנו לקום.

כך ביחס שכזה הוא בענינך, אתה מחוייב להיות במצב שכזה - אחר שלמצב שכזה הבאת עצמך בזמן הטוב, כשהיתה הכרתך ובחירתך מאוזנת וחופשית ובחרת ברע בדברים מסויימים, לכך הינך מחוייב לצאת ממצב זה בדיוק, והכל בדיוק נפלא ממש מחושב על פי א-ל דעות ה'.

וכמו כן מצב זה יש בו לזכותך, לדון את עצמך לכף זכות ולהתאזר בסבלנות בכשלונותיך, ולהתאמץ עם האור העמום שבקרבך להילחם, לחזק את אותו אור עמום בתורה וביראת שמים ובעצות שנביא עוד להלן, ולאט לאט יתלבה ויבער אותו אור עמום להיות שלהבת וישרוף את כח הרע שבקרבך.

לא ביום ולא ביומיים תצליח לגרש את הרע ששקעת בו, מעט מעט תגרשנו מקרבך, ואין הדבר תלוי אלא בך.
משך הזמן של "האגרשנו מקרבך" תלוי בך, ככל שתתאמץ יותר למהר וללבות את האור הטוב העמום שבקרבך כן תקצר את ימי סבלך לצאת בסייעתא דשמיא מהר מעמק הבכא בו נקלעת.
ועתה נבוא לענות על השאלה שבכותרת פרק זה. האם אפשר לנצח את היצר בפעם אחת?
ובכן הדבר תלוי בעומק ירידת האדם למעמקי החטא, אדם שלא ירד הרבה למעמקי החטא בכח בחירתו, כך שאור הטוב חזק אצלו והכרתו חזקה, יתכן ומאחר והתחלתו תהא באותו מצב, ינצח יצרו מפעם ראשונה, ובהחלטה נחושה לא ישוב לאותו חטא יותר, כי גם ירידתו לא היתה כ"כ בעומק.
לעומתו זה אשר שקע בתהום החטא עמוק, ועמעם את אור הטוב שבקרבו, הרי שלא יתכן שבהחלטה אחת יפרוק כובד ועומס הטומאה מעליו, ואמנם בעיכוב זה חייב רק הוא, כי הוא שהביא עצמו למצב שכזה, אולם ידון עצמו לכף זכות לבל ידכא נפשו כאשר אינו מצליח בפעם או פעמים לעמוד בהחלטתו כי כבדה ממנו, ומוכרח הוא לעבור גלים נוראים של מעידות ומחדלים מזמן לזמן.
אולם עליו לדעת, שכל מאמץ, כפיית יצר, דחיית התאוה לזמן מאוחר יותר, שבירת התאווה ואפילו לחצאין לשליש ולרביע, כל משהו ומשהו של התגברות חשוב הוא וממהר לו את פורקנו ממצוקת נפשו.
לכך כמו שסכנה היא לזלזל בכל פגם, ויש לחוש לו ולעשות עליו תשובה גדולה, כמו כן מאידך סכנה גדולה יותר - לזלזל בכל דהו מאמץ ונצחון מבלי לתת לו את הערך הראוי, כי רק בכך - מעט מעט יגרש הרע מקרבו.
אזי אכן יהא לבו נשבר בקרבו על היותו מוכרח ליפול ולקום ליפול ולקום, ולבו יזעק לה' לקצר ימי החושך ולהביאם לסיומם בכח האור הגדול שיאיר בנשמתו וישים קץ לימי החושך, אלא שביני וביני עליו להתעודד ולהיות בטוח שאינו אלא צועד קדימה, ופער הזמן שבין נפילה לנפילה ילך וירווח עד שלבסוף יוושע תשועת עולמים.

יז. ההכרח באיטיות היציאה מעמקי הבכא

ואם תאמר, וכי מה אכפת לו להקב"ה להוציאני מיד ממעמקי החטא, הלא עתה ברוך ה' הנני בהכרה חזקה, החטא מעיק עלי מאד, וה' הוא היודע עד כמה רצוני עז לצאת מחטא

זה שמשפיל אותי עד לעפר, מדכא אותי, אין לו שום הנאה בו, לא מלפניו ולא מלאחריו, וההנאת רגע מלווה במרמור וכמעט בכפיה, ומאחר והרי הבחירה ביד האדם, ובוחר אני באמת בטוב בכל לבי, אם כן למה שלא יקצר בן רגע הבורא את ימי ההתמודדות שלי, שבהכרח רצופים המה בירידות ומעידות, ויקימני לעובדו בלבב שלם?

התשובה לכך היא.

דע, דיש ב' מושגים האחד יקרא כפיית הרע, והשני עקירת הרע.

מושג עקירת הרע קשה הוא להשגה מאד מאד, ובפרט בענין קדושה, תאוה זו טבועה עמוק בלב האדם, וכל ימיו חייב הוא להשמר פן יפול בחטא בענין זה כמובא בספה"ק. אם כבר יש לדבר, הוא על מושג כפיית הרע, ובהיות שכן הוא, הרי שהרע עדיין מושרש בקרב האדם וקשה מאד לעוקרו, כך שכפיית היצר אינה עבודה שנגמרת כל כך מהר, ההתגברות והנצחון אינו אלא מעשה המשתיק ומרדים את כח הרע ואינו ממיתו, כך שעלול להתעורר הוא בכל פעם מחדש, כי בעצם חי הוא בלב האדם ואפילו באדם הצדיק.

אי לכך מבחן האמת של החרטה הוא אינו קל, כי לא יתכן שבפעם או פעמיים או עשר פעמים של נצחון ואפילו אחר התמודדות קשה - תוכל להתפאר שניצחת את הרע, הרבה מבחנים יצטרך האדם לעבור כדי להוכיח את כנותו בחרטתו שהינה אמיתית, התשובה צריכה להיות "תשובת המשקל", כנגד העמקה בחטא כן צריך להיות העמקה בחרטה, עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא זה עוד, ובהיות שכאמור אנו בדרגת מושג כפיית הרע, ואין בנו כח לעוקרו לגמרי, וחי הוא אצלנו בכל מצב, גם במצבי נצחון, תשובת המשקל תהא רק בכך שירחקונו כביכול מן השמים ונצטרך שוב לכפות את היצר, התשובה נעשית בכמה שיותר מצליחים אנו לכפות את היצר, וזה רק בכך שמן השמים מרחקים לו לאדם והוא כופה יצרו ומתקרב, ושוב מרחקים אותו והוא כופה יצרו ומתקרב, אין ערוך לכל כפייה וכפייה כמה היא חשובה לעצמה, ואף שמהלך זה עוכר את מצב שמחתו של האדם, והאדם קץ במצב זה, אולם דוקא כאן נמצא נצחון, הנצחון אינו מתבטא באשר הינך יושב שאנן, והניח ה' לכך מכל אויביך מסביב ללא מלחמות והתמודדויות, הנצחון מתבטא כאשר ישנה מלחמה, ואף שמצב מלחמה הוא מצב שאינו נעים כלל, אולם רק במצב שכזה יכול האדם להווכח בכנותו ובאמיתות חרטתו.

שהרי בן שסרח על אביו פעמים רבות, ונתחרט, וכי בהבעת חרטה פעם אחת - ואף שהיא מלב שלם - כבר בזה יתרצה לאביו?! הלא כיון שעדיין הרע בקרבו כאמור - ואיננו

בגדר עקירת הרע, הרע עדיין חי ותקיף אצלנו, אם כן בהכרח לכופו פעמים מספר - לפחות בתורת "כפייה" כדי להוכיח את תשובתו באמת, וכמה שיותר נחזור ונשנה על אותה פעולת כפיית הרע, לזכות תחשב לנו.

יח. במה תלוי הפסקת - ולפחות מיתון בסערת ההתמודדויות?

אכן התבאר לנו בפרק הקודם שאי אפשר בפעם או פעמיים של כפיית היצר לגמור עם הוכחת כֻּנּוּתֵנוּ לבורא שאכן הננו גיבורים הכובשים את יצרנו, עד שיעיד עלינו יודע תעלומות על כך, אלא נצרך לכך מספר פעמים של כפיית היצר ובשביל כך מוכרח מצב הריחוק והקירוב, הירידות ואפילו הנפילות כדי שמשם נאזור אומץ בכפיית היצר מחדש.

אולם השאלה עד כמה? וכמו שכותב אותו בחור במכתבו שזה מספר פעמים שהוא נופל וקם נופל וקם, מתי יהא הסוף לזה, והאם ניתן לקצר את ההתמודדות ולפחות למתן את אותן התקפות שלא יהיו בזעף כל כך.

ובכן נתבונן, הזכרנו כבר למעלה שישנם פרטים שאין לאדם כלל התמודדות בהם, וכגון אדם ירא ה' שומר תורה ומצוות, וכי יש לו גירוי או פיתוי לחלל שבת, לבשל בשבת, לכבס בשבת, בוודאי שלא, וכן וכי יש לו גירוי או פיתוי ליטול חפץ שאינו שלו ולגוזלו, הרי לא יעלה בדעתו אף ניצוץ מחשבה בדברים שכאלה, או וכי יעלה על דעתו לאכול מאכל ללא הכשר כראוי, הלא מיד יסלקנו מלפניו ללא אומר ודברים, הרי שבדבר שהוחלט אצל האדם "חד משמעי", ובאופן נחרץ שלא משתמע לשום צד אחר שדבר זה או זה אינו עושהו בשום אופן, והינו תקיף בדעתו בזה ביותר, אכן אין היצר מעז לגשת אליו בדבר זה, שהרי ידחהו מעל פניו בב' ידים.

ובעומק הדברים, הוא כפי שהסברנו לעיל, שהיות ואדם זה מתוקן בפרטים אלו, או שלא קלקל בהם, או שעשה עליהם תשובה כראוי, והגיע בהם למדריגה של "יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", והתקבלה תשובתו לפני הבורא בהסרת כל הקטרוגים מעל תשובתו, וכמו שביארנו לעיל בדברי רבי צדוק הכהן, אזי אין רשות מן השמים ליצר לבלבלו בדבר זה , מה שאין כן מי שעדיין לא הוחלט אצלו דבר זה, רשאי יצרו לנסותו בזה, ולהביאו למצב של התמודדות, וזה בעצם לטובתו, כי בכך יצטרך כאמור לכוף יצרו פעמים מספר, עד שידחהו מעליו לגמרי, והכפייה מחוייבת היא כמו שהסברנו בפרק יז.

ולכך למשל, אדם שהוא במדריגה שאין מוחלט אצלו שמירת שבת הרי שנצרך הוא להתמודד על זה ולכפות יצרו בזה מספר פעמים, ולעומתו השומר שבת שמוחלט אצלו למות ולא לחלל שבת, אין רשות ליצרו לבוא עוד אליו אחר שהוכחה כנותו בזה. אלא שנסיונו יהא בשמירת שבת כהלכתה ביותר, לדקדק בהלכות שבת, ללמוד תורה יותר בשבת וכיוצא, או ביתר הדברים שעדיין אינו החלטי בהם וכגון בשמירת הלשון וכדומה, כי לגבי זה המוחלט בשמירת שבת, עדיין אינו מוחלט בשמירת הלשון. ולכן בזה עדיין יצטרך להתנסות ולעמוד בהתמודדויות שיצריכוהו לכפות יצרו בזה.

ועד כמה ועד מתי?

כמו כן בזה התשובה מבוארת על פי הנ"ל, והוא עד שיוחלט אצלו הדבר, ולמשל אדם שנגוע בגזל ובאונאה, ואינו כשר בדיני ממונות, ועדיין יצרו פוחז עליו בזה לפתותו ליטול ממון אחרים שלא ביושר, הנסיונות והחשקים בפיתוי שכזה ימשיכו אצלו עד שיוחלט אצלו הדבר כמו שמוחלט אצלו שלא לאכול מאכלות אסורות, וכשיוחלט אצלו להיות עוון הגזל מתועב ושנאוי, ויחרד מעוון זה כמו שחרד הוא ממאכלות אסורות תפסיק או לפחות תתמתן תקיפות היצר ממנו, וכמו שרואים אנו בחוש אצל המתקרבים שמתחילה היה אצלם ענין שמירת שבת או טהרה וכשרות עם התקפות והתמודדות קשה, ולבסוף כשנתבססו בזה עזבם יצרם, היום הינם שומרי שבת, טהרה וכיוצא ללא קשיים ונסיונות.

יט. בדברים שנפשו של אדם מחמדתן כגזל ועריות בכגון אלו במה תלוי מיתון סערת ההתמודדות?

אלא שלפי המבואר עדיין נשאלת שאלה צודקת ביותר, והלא יש מיני תאוות שלעולם לא יתכן שיהיו מוחלטין אצל האדם לתעבן כמו שמתעב הוא מאכלות אסורות, וכמו למשל עריות שמכשולן מצוי בפגם העינים והמחשבה, או לשון הרע, או אפילו גזל כאשר הוא באופן המצוי להתעות האדם את עצמו למצוא היתרים כמו שמצוי אצל רוב בני האדם, שהרי חמדת העריות, והממון, והדיבור קשה הוא למאד, ואם כן לעולם אהיה מותקף ביצר זה עליהם ואם כן אימתי אבוא למנוחות? כי במכשולים אלו המצויים קשה מאד שתהא ההחלטה נחרצת כמו במאכלות אסורות או שמירת שבת.

כאן צריך להוסיף עוד ידיעה חשובה שאומנם ידועה היא אולם חשוב הוא לזוכרה תמיד. והיא, אין הקב"ה תובע מהאדם אלא כפי כוחו.

הקב"ה דורש מהאדם כפי כוחו, ולכך כאשר יעשה האדם את אשר בכוחו לעשות וישתדל כראוי, ויצא ידי חובתו עד שיעיד עליו יודע תעלומות שעשה אשר בכוחו, אכן ימתן ויתיש הוא יתברך מעליו את חומר תוקף יצרו.

וכן הוא לעולם, שהרי הגע בעצמך, יהודי שהוא שומר שבת מחללו, וברור ומוסכם אצלו שלא לחלל שבת, וכן ינהג זה שנים רבות, שכאמור יצרו בדבר זה לא יסיתנו אחר שאדם זה מוחלט אצלו שלא ישמע אליו, ובכן וכי תאמר שאדם גיבור בזה יותר מיצרו, הלא אם דוקא יהא ניתן רשות ליצר לקום עליו בתוקף ועוז ולהתלבש במוחו בפיתוי וגירוי לעשות מלאכה בשבת, וכי יוכל לו? והלא יצרו של אדם חזק ומתגבר עליו בכל יום ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

כך שגם בדברים שהמה החלטיים אצל האדם לבל יעבור עליהם, ויהי מה. הרי שגם בזה נצחונו מפאת שהקב"ה עוזרו, ומדוע בזה עוזרו ה' ובדבר אחר, כביכול לא? אלא בדבר שהאדם עשה את שלו ומיצה את כל כוחותיו להחליט בהחלטה גמורה לתעב דבר פלוני, לא יגש יצרו אליו לבלבלו, ואין לו רשות עשות זאת, אחר שעזר ה' עמו בדבר ההוא שהוחלט אצלו לבל יהין לחשוב חטוא בו, אולם בדבר שטרם הוחלט אצל האדם לתעבו ולשקצו - יתנסה בו.

וכאמור, יתנסה בו עד שיעיד עליו יודע תעלומות שמיצה בדבר זה כוחו כראוי, ואף שיצרו פוחז עליו בזה, וגזל ועריות עדיין אין מוחלטין אצלו לבל יחטא בהם כמו שבת וכשרות, אולם, כיון שזה מה שיש בכוחו, הרי מגיע לו שיבוא עזר ה' לעזור לו, וכאמור דכמו בענין שבת וכשרות אין הצלחתו מצד גבורתו אלא מצד שה' עוזרו אחר שעשה מה שביכולתו, כמו כן בגזל ועריות כשיעשה מה שביכולתו יהא עזר ה' עמו להתגבר על יצרו, לבלתי יגש יצרו להחטיאו.

העולה הוא, שהמכנה המשותף לזכות לעזר ה' למתן או אפילו להפסיק את תוקף הנסיונות הוא ההשתדלות לעשות את אשר בכוחו לעשות, וכאשר עושה את אשר בכוחו זכאי הוא לסייעתא דשמיא להרחיק מעליו את יצרו ויהיה ה' עוזרו להמשיך בדרכו אשר בחר בה במסירות נפשו.

כ. שלא לקוץ בנסיונות

לאחר כל מה שביארנו עד עתה, עליך - בחור - "לוחם יקר" לדעת שאין לך לקוץ בנסיונותיך, זהו שלב שחייב אתה לעבור אותו, הנסיונות אינם מורים על ריחוק שמרחק אותך ה', ועל אחת כמה וכמה שלא מורים על מיאוס ותיעוב, חלילה, חלילה מלהעלות

זאת על הדעת, זהו שקר גדול, משקריו הגדולים והמוצלחים של היצר להפיל חללים רבים.
אדרבא, כל התמודדות היא התקדמות, כל כפיית יצר הוא נצחון כשלעצמו, שלא יקופח שכרו לעולמים, וגם אם לאחר נצחון זה ארעה מעידה, הנצחון - כבודו במקומו מונח, ואין כח לשום מעידה בעולם לבטלו.
כל מבחן שהינך עובר בין אם הצלחת בו אם לא - התקדמת! ומדוע? לא מבעיא אם עמדת במבחן, עמדת בנסיון וכפית את יצרך, שאז בוודאי צעדת צעד נוסף קדימה, הוכחת את עצמך שהינך אכן בוחר בטוב ומואס ברע, מיצית את כוחך והשתדלותך בכפיית הרע, וכאמור רק ליודע תעלומות להכריע ולפסוק עד כמה צריך אתה להתנסות, ועד כמה עליך עוד להיות מותקף מיצרך, ועד כמה עליך להוכיח נאמנות עד כמה עליך עדיין לגדור גדרים וסייגים על מנת שלא לחטוא ועוד כיוצא בזה, אלו הם הפרטים גלויים לפני הבורא שיודע אותך ומכירך, ויודע את תוקף יצריך, ואת חום גירוי תאוותיך, ועד כמה תצא ידי חובתך בהשתדלות הנדרשת ממך, ואז ירווח לך.
וגם אם נכשלת במבחן, אם חכמת לב בקרבך, תוכל לנצל גם את הכשלון לתועלת, להבין שהכשלון אין בו משום דחיה ריחוק ומיאוס, אלא פשוט גילוי על דרגת מצבך, שתדע באיזה מדריגה אתה, וכמה עדיין עליך לגדור גדרים וסייגים, שהרי הוכח לך כי מצבך עדיין מסוכן.
הבן, וכי אין בזה רחמנות עליך כאשר מן השמים מוציאים אותך מהשאננות והאשליה, הלא האדם ללא נסיונות וללא כשלונות יכול לחיות באשליה שכבר הוא מתוקן, ואין הוא צריך לגדרים וסייגים, ללימוד המוסר ולהרבות ביראת שמים.
מי יוכיח לאדם שעדיין הוא במצב סכנה, ויכול הוא ליפול ברשת היצר ולהיות נידח לגמרי אם לא ימעד באיזושהי מעידה קטנה או גדולה. והנה גם המועד במהלך התמודדותו הלא רואה הוא שמעידתו אינה סופנית לגרשו מהסתפח בנחלת ה', והעובדא, שלאחר המעידה מתעורר בקרבו רצון נוסף להתקרב, אם כן תבין שמעידה זו אין מטרתה לדחותך לגמרי, כי אז לא היה מתעורר בקרבך כלל רצון לחזור ולהתקרב, ואם בכל זאת מתחדש בקרבך רצון להתקרב הבן מדעתך שמטרת המעידה לא היתה על מנת לדחותך אלא על מנת להקיצך מתרדמתך, ולהוציאך משאננותך ומהאשליה בה הסתכנתה בנפשך לחשוב שהנה וסיימת את עבודתך.
הגע בעצמך!

וכי יותר טוב היה לך שהיו נותנים לך מנוחה כלבבך, ועוצרים את מתקפות היצר מעליך בו בזמן שאתה רק באמצע מלחמתך, ולא גמרת את הנצחון המבוקש, והיית חי באשליה שהנה והמלחמה נגמרה, הלא היית מסתכן בב' סכנות, האחת בעולם הזה והשנית בעולם הבא.

סכנתך בעולם הזה היתה, מאחר שאינך איש מלחמה כראוי, שהרי לא מיצית את עצמך כראוי, ובקשת מנוחה באמצע הלחימה, והתחננת שיוסרו מתקפות האוייב מעליך, ואם כן כשאי פעם תנחת עליך מתקפה מיצרך, הרי מאחר ואינך מלומד לקרב ואצבעותיך אינן מיומנות למלחמה, הלא לפתע תיפול בין רגע, אינך מורגל בגדרים וסיגים, פתוח אתה לקראת העולם הפרוע בתאוותיו ללא חסינות, והלא אז כל רוחות שבעולם יכולים להזיזך ממקומך.

מה שאין כן לו לא היית קץ בנסיונות, ומתייחס באופן הנכון הן לנצחונות שבהן היית מגלה את כוחך האמיתי ומתעודד מכך להגביר חיילים לקדושה, והן לכשלונות ללמוד מהם את הדרוש עדיין תיקון, והיית בכך לומד לסתום את הפרצות שגרמו לכשלון, הרי שאז היית איש מלחמה מוכן לכל קרב שיבוא עליך מכל כיוון.

ובמיוחד אם מנוחה אתה מבקש לך ממתקפות היצר הרי שסכנתך בעולם הבא סכנה גדולה הרבה יותר מסכנתך בעולם הזה.

הרי איום ונורא לבוא לעולם שאין בו שום אפשרות לתיקון, ואז רק להווכח שנפטרת מן העולם באמצע עבודתך מבלי להכיר את עצמך, ורק אז תיווכח באשליה שחיית בה בעולם הזה, וזה הנאמר בפרקי דרבי אליעזר "אוי לו למי שהעולם מתעה בו", אוי לו לזה שהעולם מתעה אותו לחיות באשליות לבלתי הכיר את עצמו בעודו כאן, ורק לאחר מותו מתברר לו כמה חי הוא בטעות, הלא זה האדם שיצא מן העולם עם העונש הגדול והאכזרי ביותר.

ואם כן כמה רחמנות גדולה מרחמים עליך מן השמים כאשר מפילים אותך כאן במעידות שיש בהם כדי ללמוד ולהבין ולא כדי לדחות ולגרש, המעידות הינן באופן שבאמצעותן תוכל לצאת מהטעות עוד בעודך כאן חי, ואף שבכך חייך חיי צער אולם כבר אמר שלמה המלך (קהלת ט, ד) "כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת".

והם דברי המסילת ישרים "האדם נברא לעבוד ולעמוד בנסיון". האדם המנוצל בחייו זהו מי שעובר עליו חיים של עבודה ונסיון, וחייו רצופים בעמל התמודדות עם נסיונות הרצונות התאוות והמידות, זהו אדם חי. מסכן זה שקיבל מכתב פטורין באמצע חייו,

להעביר את שנותיו הנותרות ללא עבודה, שהיא בעצם אחת - התמודדות עם כח הרע ולהלחם בו.
כי הרי זו מהות האדם - כח הלחימה שבו, וכמו שביארנו לעיל בשם הרמב"ם הלכות תשובה (פ"ה ה"א) שהמיוחד שבאדם הוא כח הבחירה שבו, והאדם צריך להשתמש בו ככל האפשר ולא לבקש מנוחה להינפש משימוש בכח זה. כי כאשר כח זה איננו בשימוש אצל האדם, האדם הרי מבוטל בזמן זה. זמני הלחימה והמתקפה של היצר על האדם זמני אתגר הם להתעלות בהיות האדם מנצל את כח הבחירה שבו.
שהרי מהו הנקרא שימוש בכח הבחירה?
הלא רק בשעה שהרע סוחבו וגוררו לרע מכאן, ומאידך הטוב סוחבו לכוון השני, והוא נצרך בכח בחירתו להחליט לאן הוא מטה עצמו, ואם כן כשאין "אקשן" בין ב' כוחות הרע והטוב, הרי שאז אין לחימה, ואז נופש לו אותו "לוחם", ומקדים הוא כבר בחייו את תפקידו במותו - "במתים חפשי", היש הפסד לנצח גדול מזה?!

כא. משל המעלית

ונסיים במשל נפלא (מובא ב"לקח טוב") הממחיש את הסיעתא דשמיא המובטחת ל"לוחם".
משל לשר גדול שהיה בעירו בנין בן מאה קומות, והכריז: מי יהא הגיבור שיעלה ברגליו לקומה המאה? רבים מגיבורי עירו ניסו את כוחם, והנה בקומה ה- 40 נותרו 40, בקומה ה- 50 נותרו 30, בקומה ה- 60 נותרו 20, בקומה ה- 70 נותרו 10, בקומה ה- 80 נותר - 1. גיבור זה שנותר לבדו בקומה ה- 80 חישב מה הוא עושה מעתה, הרי נחלש הוא למאד והיאך יעלה עוד 20 קומות האחרונות שקשות הן מהראשונות מחמת החולשה שמכבר ברגליו.
החליט שמאמץ הוא את כל כוחו וסורך עצמו בידיו וברגליו כאשר יוכל, והנה גרר עצמו לקומה - 81, פוקח הוא את עיניו ומצא שם מעלית שנטמנה שם להקפיץ את זה שהגיע לשם - לקומה ה- 100.
הקב"ה טמן מעלית לכל הבא ליטהר! לאדם נדמה לא יתכן שאצא ממצבי זה, כל כך מסובך אני בחטא, קשור בו, היאך אוכל לבדי לצאת ממנו, הרי אני זקוק לנס ממש.
התשובה היא, אכן, באמת לבדך לא תוכל לצאת ממנו, ואכן זקוק אתה לנס ממש, אולם תזכה בו, מה שמוטל עליך הוא להשתדל ולהתאמץ בלבד, ובכך מובטח אתה שטמונה לך מעלית במהלך עלייתך שתקפיץ אותך לקומה הנרצית.

ודע שהנמשל הוא עוד יותר מהמשל, במשל שהבאנו לא מצוין שהבטיח השר שישנה מעלית במהלך הדרך, ולא מצוין שישנם גם כמה מעליות זמניות במהלך ה- 80 קומות הראשונות.
אולם בנמשל, ראשית הקב"ה מבטיח שטומן הוא מעלית במהלך העליה, ועוד גם לא רק מעלית אחת לבסוף, אלא גם במהלך כל הקומות הראשונות טמונות מעליות שיקפיצו את ה"לוחם" לעוד קומה ועוד קומה, עד שלבסוף יזכה להגיע לתכלית, וככל שיחפוץ לעלות יותר כן יימצאו לו מעליות נוספות, שיקפיצוהו למדריגות נוספות כאשר יחפוץ, וזוהי הבטחת "הבא ליטהר מסייעין בידו".

כב. "מבחן חוזר"

סיפר לי אחד מתלמידי הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל שזכה לשמשו כמה שנים, שפעם שאל את הרב שאלה:
היאך יתכן אדם היום חוזר בתשובה, ועושה תשובה בכל לבו, וחש בעצמו בטחון עצום שה' עמו ובוודאי לא יתכן שיעזבהו, והנו כ"כ בהתעלות ובשמחה בה' ממש כבן המתרפס אצל אביו, והנה עם כל זה יתכן ובמשך הזמן מועד הוא ונופל וכל תקותו נכזבה וכאילו וה' בגד בו ועזבו, היאך להסביר ענין זה.
וענהו הגרב"צ זצוק"ל, האמת אומר לך אין לי הסבר לזה, אבל דע, כל אלה בדורנו שעשו מסירות נפש לשוב בתשובה, אף שלאחר מכן נפלו - מובטחים המה שבסופו של דבר יתחדשו מחדש לשוב בתשובה שלמה.
ואח"כ אמר לו הגרב"צ בהתפעלות והתרגשות: אין כמו הדור הזה, דור כזה לא היה מעולם...!
וקושיא זו שהקשה התלמיד להגרב"צ אבא שאול זצ"ל, מצאנו תשובתה בדברי ה"צדקת צדיק" (אות קמט) לרבי צדוק מלובלין שהארכנו בדבריו לעיל, דעל השב בתשובה יש להסתבלן ביותר כי ישנם קטרוגים על תשובתו, ולכך גם לאחר ששב הוא בכל לבו ונפשו, קם המקטרג לקטרג על תשובתו, וכשמתקבל הקטרוג נצרך הוא ל"מבחן חוזר", והקטרוג הוא מכח טענה שאין די בהצטיינותו שעברה להוכיח את עצמו מהתנתקותו מהרע שהיה קשור בו קודם לכן, ונצרך לכך מבחן נוסף, ובמה יבחן? בזאת שיפול שוב ויוכיח בכך את חרטתו הכנה והאמיתית, שהנה אינו נשבר וחוזר שוב לה', ובזה נבחנת חרטתו, משום שאם חרטתו עמוקה באמת, לא יתרפה מלחזור שנית לבורא, כי אף שבמעידתו זו שמעד רפו ידיו וכשלו רגליו מלעמוד על עומדו בתשובה, אולם מתוך

שחרטתו כ"כ עמוקה - טוב לו מות מחיים מלהיות שב על קיאו, ואינו מסוגל לכך מעוצם חרטתו, ולכך אף שנוחל הוא אכזבות ודחיות שב הוא לבורא כי אין הוא חפץ בשום אופן לשוב לקלקולו.
אולם זה הנשבר ממעידותיו, ורפו ידיו מלהתעקש ומסוגל הוא בשביל כך לשוב על קיאו ולחזור לסורו, זהו אות שעדיין החרטה אינה עמוקה מספיק.
לכך המסקנה היא, להיות "תמים", להאמין בתמימות בחסדי הבורא ובמצות התשובה אשר ציונו עליה, וגם אם שכלנו מתעקש ומתפלפל עמנו להוציאנו מן הכלל מאיזה טענות שקריות שמעלה במוחנו, עלינו להתמם עם ה', ולשוב לה' בכל פעם, ולהאמין כי כל רצון ה' מהאדם הוא ההשתדלות והמאמץ ולא התוצאות, המודד לגדלות האדם הוא לא התוצאות אלא ההתחלות מחדש, כמה שהיה יותר איש מלחמה לקום מנפילותיו יותר מספר פעמים זהו הגבור, שהרי בדרך כלל הנפילות המה מחמת אונסו של האדם, או מחמת שכפהו יצרו לחטוא.
ובדבר מה שהזכרנו בשם הגרב"צ זצ"ל שדורנו הוא דור שלא היה כמותו, באמת הדברים מפורשים בנבואת זכריה הנביא. מובא בנביא זכריה (ח, ו,) "כה אמר ה' צבאות, כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאום ה' צבאות", לא לחינם דורנו "דור הפלא" יקרא, והוא חידוש עצום שמחדש לנו הנביא זכריה, שכן נבואתו על דור אחרית הימים, שדורנו הוא דור פלא, וכביכול גם הוא פלא להקב"ה - "גם בעיני יפלא", ומבואר ב"שומר אמונים", שהוא כפשוטו, דור זה הוא פלא גם בעיני הקב"ה.
והנראה להסביר בזה הוא כך:
הקב"ה הנו כל יכול ואחת מנפלאותיו וגבורותיו הוא לתת כח בחירה ביד אדם חלש ויצור חומר להחליט עבור עצמו בשמירת התורה והמצוות, ובין אם אנו מבינים זאת או לא מבינים חייבים אנו להאמין שכך הוא, כמו שמבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ה) שעיקר זה שהבחירה ביד האדם זהו מעיקרי האמונה, ולא כמו הטפשים שסוברים אחרת.
ואם כן אמנם ישנה נבואה להתעוררות הגדולה של "לשמוע דבר ה'" באחרית הימים, אולם גם בעיניו יתברך יפלא העמידה בעקשנות בקושי ההתמודדות במהלך התשובה, אחר שעבודת ה' ובפרט התשובה תהא מלווה ברצף של עליות וירידות, אכזבות חלישות הדעת, ולפלא עצום יחשב מי שיצליח לעמוד ולהשאר איתן בהמשכיות עבודתו.
וכמו שבארנו למעלה דאין יותר קשה מתקיפות הדעת לעמוד נגד חלישות הדעת.

וזהו הנאמר בישעיה (מט, יח) "שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך... ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה, ואלה מי גידל, הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם".

ומבואר בשער הפסוקים להאר"י הקדוש על פסוק זה דלעתיד יתגלה לכל אחד ואחד כמה ואי אלו ניצוצות קדושה ניתקנו על ידו, מה שלא חשב אדם ותאר לעצמו מה פעל - יתגלה לו לעתיד, ובעצמו יתמה מי ילד לי את אלה, ואני חשבתי עצמי לא יוצלח לכלום - שכולה וגלמודה גולה וסורה ולא יחסתי שום ערך וחשיבות לעבודתי, ואם כן אלה - שהם הניצוצות והתיקונים הנפלאים שנעשו - מי גידל, הרי סברתי שאני נשארתי לבדי ומאיפה כל אלה, והנה כולם נקבצו ובאו אלי כבנים השבים אל אביהם שילדם וגידלם. ובשורה זו נאמרה לדור אחרון להיותם עובדי ה' בתנאי הסתר בתוך הסתר, וסוג עבודתם באופן זה דוקא שיעלם מהם תוצאות עבודתם, וייראה בעיניהם כאילו ומשתדרים להם ימי שנאה ואין שום רצון וחפץ בהם, להם בא ישעיה בנבואה לחזקם שימשיכו בעבודתם, ועבודתם אינה לריק חס וחלילה, ומכל מאמץ והתגברות נעשים תיקונים גדולים, ואף שביני וביני נתקפים המה במעידות ונפילות, עם כל זה הבורא הרחמן שיודע תוקף יצרם מחשיב להם את ההשתדלות ורואה בזה את הצלחתם וגבורתם אחר שבשום אופן לא נסוגים ממערכת המלחמה, ועושה בזה תיקונים נפלאים שלא נעשו בכל הדורות שקדמו להם. ולהם מבשר הנביא שלעתיד יזכו לראות פלאות שנעשו מעבודתם ויתקבצו מסביבם גידולים רבים שנעשו מעבודתם המפרכת ויתמהו בעצמם על מעשה ידיהם להתפאר.

חלק ב' - ל"ב עצות והדרכות מעשיות, היאך להיחלץ - ולפחות להתיש את יצר התאוה התוקף במיוחד את בני הנעורים.

הנתיב הראשון - נתיב ה"רצון"

התנאי הראשון לנצחון הוא הרצון לצאת מהחטא, כענין "לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע", והוא כפשוטו ממש, שיעלה רוגז בלבו על יצרו הרע היאך מובילו לבאר שחת להדיחו מהעולם הזה ומהעולם הבא.

מהעולם הזה - כידוע, שאלו החוטאים בחילול קדושתם סובלים הם מעצבות וחוסר סיפוק ולפעמים אף מדכאון, ובפרט כשמרבים המה לחטוא בחטא נורא זה עלולים המה לבוא למחלות שונות ומשונות, ויחדנו לזה נתיב לעצמו - נתיב השלושים ואחד.

וביותר מהעולם הבא - שהרי זהו חטא מהחמורים שבתורה כמבואר בשו"ע "אבן העזר" (סימן כ"ג סעיף א') אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ועוון זה חמור מכל עבירות שבתורה. ועוד שם (בסעיף ב') אלו שמנאפים ביד ומוציאים שכבת זרע לבטלה, לא די להם שאיסור גדול הוא, אלא העושה זה - בנידוי הוא יושב, ועליהם נאמר "ידיכם דמים מלאו" וכאילו הרג את הנפש.

ובפרט יתבונן שכל העליות והירידות של האדם תלויים במצבו בענין זה של הקדושה. כל העצלות והכבדות וחוסר החשק והסיפוק מתורה ותפילה, מקורו נובע מפגם חטא זה, הנגוע בחטא זה לבו בל עמו לחשוק ולטעום טעמה הטוב של התורה וקרבת ה' לחזות בנועם קרבתו, טעם של כסופין ועריגה ממנו והלאה, ולעומתו זה השומר עצמו מחטא זה לבו פתוח לתורה וליראת ה', מרגיש הוא בנועם ומתיקות התורה, לבו נכסף ועורג לא-ל חי להרגיש טעם טוב ומתוק בתפילתו והרי הוא בבחינת "חי מרגיש".

וכשיחזק בעצמו את הרצון לצאת מחטא זה ולא ישלים עם מצבו, ובתקיפות הדעת ירגיז עצמו בעצמו ויראה ביצרו הרע כאוייב ועושק, בכאן תחילת הדרך למלחמה עם יצרו ועתידו בידו של זה הלוחם - לנצח.

ועוד דרכים לחזק הרצון לצאת מחטא זה יבוארו בפרקים הסמוכים.

וראה ב"נפש החיים" כוחו של רצון (שער א' פ"ו בהג"ה)

כי מעת שעולה על רעיון האדם לעשות מצוה, תיכף נעשה רישומו למעלה במקור שורשה העליון, וממשיך משם על עצמו אור מקיף וקדושה עליונה חופפת עליו וסובבת אותו, וכו'.

וע"י קדושה זו והאור המקיף הנמשך עליו, הוא דבוק כביכול בו יתברך. גם בחייו, וכו', וזה האור מקיף הוא לו לעזר לגמור המצוה, ועל ידי גמר המצוה האור מתחזק יותר וירים ראש העליון, ועל זה אמרו הבא ליטהר מסייעין אותו, גם מושכת וגוררת את לבו מזה לסגל עוד כמה מצוות, אחר שהוא יושב עתה בגן עדן ממש חוסה בצל כנפי הקדושה בסתר עליון. אין מקום ליצר הרע לשלוט בו ולהסיתו ולהדיחו מעסק המצוות.

הראת לדעת מה כוחו של הרהור, שכבר בעלות ההרהור על לבו משתדר הדבר לשורש נשמתו שבשמים ממעל [כידוע מהאר"י הק' ועוד, שאין האדם אוצר בתוכו אלא ניצוץ נשמה, ואילו שורשה הוא בשמים ממעל], ואז יורד שפע קדושה משורש נשמתו לניצוץ נשמתו שבתוכו לסייעו לגמור המצווה.

והוא ענין הרצון המבואר לעיל, שככל שיגביר האדם את רצונו, להיותו מודע שבזה תלוי תכליתו שהוא דביקותו בה', כמבואר ברמח"ל שזה תכלית עבודת האדם, להיות

דבוק בה', וכשיבין שהתנאי הבסיסי לכך הוא שמירת עצמו מחטאים ובפרט מחטא הנ"ל שמכחיש את הדבקות, ובכך יגביר רצונו להיות עז למאד להתחרט על מעשיו ולתקנם, בכך ישודר רצונו התחתון לשורשו שלמעלה לסייעו ולחזקו ליישם את רצונו. והיותר נכון לומר, שבנתיב זה הראשון ביארנו שהצעד הראשון הוא לעורר את הרצון לרצות, דהיינו שבכלל יהא לאדם רצון לרצות, אולם עדיין יש לבאר הדרך לחיזוק בהתמדת הרצון לבל ינוח וישקוט עד שינצח, וזה יתבאר בנתיבים הבאים בס"ד.

ומכלל "הרצון", הוא שיתלהב ויחשוק להיות גבור המנצח וכובש את יצרו, ויחזק בלבו השאיפה והחשק לידבק במעלות הצדיקים כובשי יצרם, עד שיביאהו רצונו ושאיפתו לקבל עליו החלטות וקבלות ללא וויתור ופשרה, ולקבל עליו להיכנס במסירות לתיקון עצמו בזה, והוא כמו הרוצה להתעשר אם לא שירצה ברצון חזק להתעשר, רחוק סיכויו להיות עשיר, לכך יתבונן בנחיצות חומרת ענין הקדושה, מה שיביאהו לרצון להיכנס בכל העצות שישנם בחז"ל והובאו לקמן לקיימן ולהיות מנצח.

הנתיב השני - נתיב השכר

ידיעת השכר המיוחד לשומר עצמו מחטא ובפרט מפגם הקדושה ועומד בנסיונות הסובבים אותו, הוא נתיב הצלה מרווח כדי להינצל ממים הזדונים השוטפים ובפרט בימינו.

ובמעט אשר נכתוב כאן יתבונן בשכר השומר עצמו מחטא, וישמע חכם ויוסיף לקח לעיין עוד בספרים הקדושים בענין שכרו של הנוטר בריתו, ובפרט בספר "טהרת קודש" אשר הפליא לעשות לקבץ כעמיר מזוהר ומדרשים את שכרו של הנוטר ברי"ק, ויותר מאשר אכתוב כאן יש לפניכם שם פי כמה וכמה הפלא ופלא.

ונביא כאן כמה גרגירים מדבריו הקדושים והרוצה יעיין בדבריו באריכות ובמקורות.

שלושה הקדוש ברוך הוא משתבח בהן בכל יום; רווק הדר בכרך ואינו חוטא וכו'" (פסחים קיג). גמרא זו נאמרה לפני למעלה מאלפיים שנה, שאולי מה שנחשב אז לחוסר צניעות - נחשב צניעות בימינו, ועל אז נאמר, שרווק הדר בכרך ואינו חוטא - רווק פנוי שבאפשרותו לעשות כחפצו, אלא שמתוך יראת השמים שבו נמנע מלחטוא - זוכה שהקדוש ברוך הוא משתבח בו בכל יום. בכל יום מתפאר בו הקדוש ברוך הוא לפני הפמליא שלו: ראו איזה גיבור יש לי בעולמי. ואם מחמאה זו נאמרה כבר אז - מה היום? אפשר משתבח הקדוש ברוך הוא בנסיונות של ימינו לא רק ברווק, אלא גם בזקן, ולא רק בכל יום, אלא בכל שעה ושעה.

הרואה דבר ערווה לפניו ואינו זן את עינו ממנו, זוכה ורואה פני שכינה (מסכת ''דרך ארץ זוטא''). וידועה מימרת ה''שומר אמונים'', מהו שנאמר 'זוכה ורואה' ולא יזכה ויראה? אלא הכוונה: זוכה בהווה. לא רק בעתיד.

וכבר הזכרנו בנתיב הראשון מה שמובא בספרי המקובלים כי גוף האדם אוצר בתוכו רק ניצוץ מנשמתו, אולם שורש נשמתו בשמים ממעל, וככל שטהור וזך הוא במעשיו למטה, הרי שמשתדר הוא מניצוץ נשמתו לשורשו העליון פועלו וזכותו, וכתמורה נשפע עליו משורש נשמתו לניצוץ שבגופו שפע התלהבות, מתיקות וערבות מתורת ועבודת ה'. ולכן, ברגע שמהלך אדם בשוק ורואה דבר ערוה לפניו ונועץ עיניו בקרקע - זוכה ורואה פני שכינה. זוכה עתה שהתגברות זו משתדרת מניצוץ נשמתו תכף לשורשה שלמעלה, וברגע זה נשפע עליו משורש נשמתו שפע אלוקי ואור השכינה, ואף שאין מרגיש בכך תיכף, אולם יראה מיד שתורתו ותפילתו הם באופן אחר מעולה יותר.

אם כן תתבונן, שברגע זה שדבר ערוה לפניך, ומצד אחד יצרך הרע מסיתך להסתכל, תתבונן בשכר עברה והנאתה לרגע כנגד הפסדה - שבכך אתה מפסיד הארת זיו השכינה כבר כאן - בעודך בעולם הזה - שיאפשר לך להרגיש נועם עצום במשך כל ימי חייך.

[יש להזכיר, שהרב הגאון הרב זילברשטיין שליט''א מספר, שזכה לשמוע פעם דבריו של הקדוש ''שומר אמונים'' זצוק''ל שאמר, היות ואמרו חז''ל ''כל הרואה דבר ערוה לפניו ואינו זן את עיניו ממנו זוכה ורואה פני שכינה'', אם כן, כיון שברגע זה נמשך עליו אור השכינה, מסוגל זמן זה להתפלל ולבקש בקשותיו הנצרכים לו בעוד עיניו למטה וגובר הוא על יצרו. רגע זה מסוגל לקבלת כל בקשה. ואני הכותב שמעתי מכך מעשים מופלאים לאמיתת שמועה זו, ואכן בדוקה ומנוסית היא להמשכת שפע רוחני או גשמי].

אם כן, אתה המהלך ברחובה של עיר ונסיון דבר ערווה לפניך תתרכז בשתי התבוננויות אלו:

א. ברגע זה - או שתזכה שהקדוש ברוך הוא יתפאר בך בכל הפמליא שלו, או שיתאכזב ממך ויתמלא צער ועיגום ממך.

ב. ברגע זה של נסיון ממתינים משמים במלוא חופנים שפע אור אלוקי להעריף עליך. תתבונן! או שתזכה שיהא נמשך עליך שפע אלוקי ואור השכינה לעלות מעלה מעלה, או שתפסיד את הכל.

וכן עוד מימרות כיוצא באלו, לשנן ולשנן, כי העיקר הוא לשנן מאמרי חז''ל ולחזור עליהם ולפתח אותם עד שיכנסו פנימה ללב.

וכידוע שגם בעולם הזה נמשך על הזהיר בקדושתו ושמירת עיניו שמחה וסיפוק, אהבת התורה תקועה בלבו, בה ישגה ויתמיד תמיד, חכמת התורה נכנסת בקרבו, אם זה בעיון אם בבקיאות ואם בזכרון טוב, וכל העונג להתנעג על התורה תלוי בזה, ככל שישמור קדושתו ירגיש בטוב טעמה של תורה ויהנה מאורה.

וכמו כן התענגות בתפילה תלוי בזה, להרגיש נועם ה', עריגה וכיסופין והשתוקקות לה', והתפילה מתוקה לו עד שאינו יכול להפרד ממנה מרוב עונג, כידוע אצל אלו השומרים עצמם ועומדים ברוב נסיונות, וכן מובא בזוהר הקדוש (בשלח ס"א ע"א) שהנוטר ברית זוכה לדביקות בה'.

וכמו כן מזלו עולה, וממשיך ברכות והשפעות לו ולכל בני ביתו כמובא בזוהר הקדוש (וישב קפ"ט ע"ב).

ועוד זוכה לרפואה מכל תחלואיו בגוף ובנפש, וכידוע שעיקר בריאות או חולי הנפש תלוי בזה, וכן מובא בזוה"ק (בשלח ס"א ע"א).

ועוד, אין לך מי שזוכה לתואר "צדיק" אלא הנוטר ברית (זוה"ק בראשית נ"ט ע"ב) ועוד, זוכה לבנים צדיקים, זוה"ק (שם קס"ב ע"א).

ועוד, אין שום מלאך ומזיק יכול להתקרב אליו במותו (זוה"ק בראשית ח' ע"א). ועוד זוכה להינצל מחבלי משיח שכידוע מי ומי שינצל מהם, אפילו רבי יוחנן ועולא פחדו מימים אלו ואמרו ייתיה ולא אחמיניה, והנוטר בריתו ניצל מפורענות וממידת הדין בימים אלה ("תיקוני זוהר" נ"ד ע"ב).

יזכה לתחית המתים, ובו יתחדש העולם לאחר התחיה באלף השביעי. (זוהר הק' שמות נ"ז ע"ב).

זוכה למלכות, ומסביר בספר טהרת קודש (במעלה כח), שמלכות הכוונה שיהיו דבריו נשמעין ומקובלים, וכגון אצל אנשי קהילתו, אנשי ביתו, ויהא כמלך בעירו. והוא מהזוה"ק (בראשית צג ע"ב).

שער הצדיקים אשר יבואו ויכנסו בו לעתיד, לא נסגר בפניו וזוכה ליכנס בו (תיקוני זוהר סה ע"א).

לא ימות ע"י מלאך המות, אלא מת מהתגלות השכינה עליו ובכך יוצאת נשמתו (תיקוני זוהר סו ע"א).

זוכה להרגיש קדושת ה', וקדושת שבת קודש בהרגשה של עריגה וכיסופין לה', ומתעלה ברגשות מעונגות נפלאות (תיקוני זוהר סט ע"א).

ניצול מעין הרע, וכידוע מהגמרא שתשעים ותשע אחוז מתים מעין הרע וקשה להינצל ממנה, וזה הנוטר בריתו ניצל משונאים ומעין הרע תיקוני זוהר (נח ע"א).
ניצול מחיבוט הקבר, וניצול שגופו אינו חוזר להיות עפר (תיקוני זוהר י' ע"ב).
זוכה למידות טובות, זוכה לזכות את הרבים שאין מעלה כמעלתו, דבריו נשמעים (שם טה"ק מעלה ע"א ע"ב).
זוכה לאמונה שלמה בה', והוא מתנה גדולה שמסתלקים ממנו כל הספקות והבלבולים ואמונתו זכה וברה בה' (זוה"ק צז ע"ב ב"סתרי תורה" שם).
זוכה להרגיש יראת ה', זוכה לשמוח בה', והינו מושגח בהשגחה פרטית לשמרו - יותר מכל בני העולם (טה"ק מעלה עז, עח, עט).

נתיב השלישי - נתיב העונש

כתב מרן ה"סטייפלר" זצוק"ל במכתבו לבחור הסובל מירידות בעניני קדושה עצה ללוחם להתגבר על יצרו להתבונן בעונשי החוטא, ואלו דבריו:
אבל יראת העונש, כשקבוע בלבו שענש יענש ויהיו לו צרות גדולות ונוראות מחמת העוון, אם בעולם הזה ואם בעולם הבא, אם בגלגול שני, מכל מקום הוא עצמו מקבל עונש רע ומר על כל דבר פשע - ידיעה זו בכוחה לעצור גם בהתגברות התאווה שאז הוא בגדר איש מגושם, דמכל מקום גם איש פשוט מאד מפחד מצרות נוראות ומכאובים רעים.
וזאת לדעת - יראת העונש חייב שתקדם לכל עבודה בעבודת ה', כי מבלי יראת העונש האדם מנהיג עצמו בהפקרות.
והנה זו עצת הגמרא: (ברכות)
"אמרו בלבבכם, על משכבכם, ודומו סלה", לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה - אמרו בלבבכם, נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע - על משכבכם, נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה - ודומו סלה.
הרי שעצת יזכור לו יום המיתה היא העצה המועילה ביותר מכל העצות, שאם לא הועילו המה תועיל עצה זו.
ובוודאי הכוונה יזכור לו יום המיתה היינו עונשי הנפש הקשים מנשוא לאחר פטירת האדם, שכל עונשי עולם הזה ביסורי איוב אינם עולים לשעה אחת בגיהנם כמובא ברמב"ן בהקדמתו לספר "איוב".
והוא ענין "החרדה מסלקת את הדמים", פחד העונש וחרדתו מסלקים את רתיחת הדמים מהתאווה.

וגם בענין זה הפליא מאד הרב "טהרת הקודש" לבאר גודל העונש והפגם שמקלקל ומזיק לעצמו החוטא בברי"ק בעולם הזה ובעולם הבא, וכל הרוצה יעיין שם בדבריו.
וכמובן שבכלל עונשו של זה - שמפסיד הוא את כל המעלות שהזכרנו בנתיב השני, ומה יש עונש גדול מזה שהאדם בחטא זה מרוחק מה', מרוחק מהתורה, וכל עבודת ה' עליו למשא כבד, נטול חשק ורצון מכל דבר שבקדושה, והרי זה הפסד לנצח.

הנתיב הרביעי - נתיב הקנאה

עוד עצה נפלאה המועילה ביתר שאת ויתר עוז להחלץ מכבלי היצר היא ללמוד מדרכי הצדיקים שכבשו יצרם, על מנת לקנאת - קנאת סופרים במעלתם ובאהבת הבורא אותם, לעיין בהנהגותיהם המובאים ב"ה בימינו בשפע גדול במגוון כל החוגים וקהילות הקודש המספרים על גדולי ישראל שחיו בקרבם, ומכך יבין גם דרכי הלחימה ביצר, ובודאי שמכך יבוא לקנאת סופרים לחמוד להיות כמותם. או להיות מתקרב אליהם כאשר יוכל.
ובאמת עצה זו הביאה הרמח"ל זצוק"ל בספרו "דרך עץ חיים" ושיבחה וקילסה לעצה זו במאד מאד, והנה לך לשונו:
הלא האדם, רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה, ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממנו: מה הוא? ולמה בא לעולם? או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקב"ה? ומה יהיה סוף ענינו? זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר, והיא קלה ופעולתה גדולה, ופריה רב - שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות, לחשוב רק על הענין הזה שאמרתי.
ויבקשם בלבבו: מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבינו ע"ה? מה עשה דוד משיח ה' וכל הגדולים אשר היו לפנינו? ויעלה בשכלו, מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא וטוב לו! אז יתורו מחשבותיו לדעת באיזה מצב הוא נמצא ועומד לפי הנרצה: בדרך אשר דרכו אנשי השם אלה אשר מעולם המה, ואם אין? ואם רב ממנו כח היצר ולא יכול לדין עם שתקיף ממנו?
כלל הדברים, האדם שאינו חושב על זה, קשה לו מאד להגיע לשלימות, והאדם החושב על זה קרוב אליה מאד.
וכאן יפעיל האדם את תכונת הקנאה שבו, לראות צדיקי וקדושי עולם היאך היו נאמנים לה', ומה הגיע אליהם בשביל כך.

ויקנא כמו כן בחבריו וידידיו שהוא מכירם, שכן הקנאה תפעל יותר בקרובים אליו, כי בכך לא ישיאנו יצרו לאמר: אכן היו פעם צדיקים וקדושים דור דור ודורשיו, אולם היום אנו בשפלות הדורות וכו', אלא יראה ויתבונן בחבריו שגדלו עמו, והינם מבני דורו, היאך בעמלם השיגו קרבת ה', יראה התלהבותם ולהיטותם בתורה ובתפילה. ויבין שכל זה זכו בעבור שקידשו עצמם.

וכמו כן יתבונן אם בעולם הזה נכבדים המה, וקדוש קדוש יקרא להם, על אחת כמה וכמה גדול יהא כבודם לעתיד, וכמו כן הכאב לעתיד שיהא לו מכוויתו מחופתם יהא כואב למאד, לפי ששם בעולם האמת העונגים והכבוד אינם שווים לכבוד והעונגים של עולם הזה שכולו הבל הבלים, ושם הקנאה היא קנאה עד אבדון תאכל, כמבואר במסילת ישרים (פ"ד).

ויצייר לעצמו היאך לאחר מספר של כמה עשרות שנים כבר הוא וחבריו בעולם האמת, ושם בישיבה של מעלה נהנים חבריו שקדשו עצמם מזיו השכינה, והוא צועק וצווח :"פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה י-ה", גם אני רוצה ליכנס לחברי וידידי אלו שחיינו יחד בדור אחד, חברים ואוהבים היינו, תנו לי גם ליכנס אליהם להנות מזיו השכינה כמותם, ואז יענו לו: "זה השער לה' צדיקים יבואו בו", אין לך רשות ליכנס שם, אחר ששער זה אין נפתח אלא לחבריך הצדיקים שנזהרו לשמור עצמם מהחטא, נתבונן, הלא אז ינהם באחריתו, יצרח ויבכה ללא תנחומים.

מי ינחמנו לזה? מי יביט בעוניו של זה? הלא ישיבו לו: מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ומי שלא טרח...

היש כאב כמכאוב זה, הלא זה כאב עמוק שאין לשערו, זהו כאב קשה יותר מהגיהנם, זהו כאב לנצח נצחים שלא ניתן לתיקון, כמובא בספר "העיקרים" שעיקר מהות הגיהנם הוא החרטה העמוקה מראיית הנפש לעתיד את גודל הפסדה.

ולכן "איזהו חכם הרואה את הנולד", החכם צופה מראש את גודל החרטה והכאב שצפוי לו ונשמר מכך.

וזהו כוונת ענין חשבון הנפש המבואר בדברי "דרך עץ חיים" לרמח"ל, שישב עם עצמו ויצייר לעצמו בציורים מוחשיים היאך תבואהו קנאה שאין לה תקנה, ולעומתה יצייר הכבוד והעוז שיש לצדיקים לעתיד לבוא, להיות זוכה לישב במחיצת הקדושים בעולם הבא אשר קורת רוח שם אין לה משקל בכל עונגי עולם הזה על כל גווניהם גם במשך אלף שנה.

הנתיב החמישי - נתיב הבושה

הבושה מתוך הכרת הטוב היא כמו כן אחת מהדרכים המועילים לעורר את נקיפת מצפון הלב, היאך מעיז הוא להמרות את רצון ה', אחר שה' מטיב לו יום ולילה, אם זה בהמשכת חיות להחיותו רגע רגע, הקב"ה - הלא הוא נותן לו כח וגבורה באבריו להזיזם, להלך בהם, לעשות מלאכתו בהם, והיאך עם אותה טובה וחסד ימרה את פי ה'?!

וכן הלאה, יתבונן ויעמיק בטובות ה' עמו, וימנה אותם אחת לאחת, היאך בראהו בריא ושלם ולעומת כאלה הישנם בעלי מומין בכמה מאיבריהם לכל חייהם, ולעומת החולים הרבים הממלאים את בתי החולים בחוליי גוף ונפש, והיאך שמרו ה' עד היום לבל יאונה לו כל רע, וכמבואר בספר "חובת הלבבות" בשער הבחינה באריכות.

ומפעם לפעם שיתבונן בזה יצליח יותר להרגיז יצרו הטוב על יצרו הרע, וגם אם ח"ו יכשל בחטא, בכל פעם יכעס על עצמו יותר, ולבסוף יצטברו כל הרגזנויות להחליט לגרשו ולבלתי הישמע לו, מתוך שיתבייש במעשיו למאד.

ויש לך לדעת שעצה זו - התבוננות ב"הכרת הטוב", היא עצה קלה ומועילה. וראה מה שכתב בזה ה"שפתי חיים" להרה"צ ר' חיים פרידלנדר זצ"ל (מועדים א' עמ' שמ"ב) יש וקל יותר לאדם להגיע לתשובה מאהבה מאשר לתשובה מיראה, וזאת על ידי התבוננות במידת "הכרת הטוב".

וכן מובא בספר "כוכבי אור" (עמ' קמ"ז) שהגר"א גרודזנסקי הי"ד, שאל את הגר"י בלאזר זצ"ל, מדוע מרבה לדבר בשיחותיו על תשובה מתוך הכרת הטוב ואינו הולך בשיטת רבו הגר"י סלנטר זצ"ל שהרבה לדבר מיראת העונש.

והשיב, שהגר"י סלנטר הגיע ליראת העונש בשלמות ויכל להשפיע לתשובה מיראה, וכו', אבל אנחנו שלא הגענו למדריגה זו, ואף אם אמנם נגיע אליה - הרי נגיע אליה רק בחלקה, טוב יותר נגיע לאיזו בחינה של תשובה מאהבה, ולזה מגיעים על ידי התבוננות ב"הכרת הטוב", והיא דרך קלה יותר לאדם, להתבונן בהכרת הטוב, ומתוך כך להגיע לתשובה מאהבה שזדונות נהפכים לו לזכויות.

הראת לדעת מעלת התבוננות בהכרת טובות הא-ל שמביאים לשוב מתוך אהבה ובושה מה' על רוב טובותיו.

הנתיב השישי - נתיב "ארך אפים"

כלל גדול וחשוב יש ל"לוחם" עם יצרו לדעת, ומבלי שידע כלל זה רחוק מאד שתהא הצלחתו מאירה לו, והוא להיות למוד במדת "ארך אפים", בסבלנות ובמתינות להמתין לנצחון.

כלל זה כבר הארכנו בו לעיל בחלק א' והוא, כי אי אפשר לנצח את היצר בבת אחת, לעיל דברנו מכלל זה מצד הקטרוג שמקטרג היצר על תשובתו של השב לבלתי לקבלה, ואז נצרך האדם לעבור נסיונות נוספים, וכמו שכן הבאנו יסוד לדברים מרבי צדוק הכהן מלובלין (בספר "צדקת הצדיק" אות קכט).

בפרק זה נשתמש עם כלל חשוב זה לענין מהלך העבודה, ונבאר כוונתנו.

לדוגמא ניקח את העצה שהבאנו לעיל בנתיב הראשון - נתיב הרצון, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, דהיינו שירגיז את יצרו הטוב על יצרו הרע המפתהו ויעורר כעס בלבו על כך שנכשל, ויגביר את חרטתו אכזבתו וכאבו על כל כשלון וכשלון, ובכך יגדל רצונו לעזוב את חטאו.

ואם כן יאמר אדם, הנה אני כואב מאד, וכועס מאד על עצמי בכל כשלון וכשלון, אולם מה זה עוזר לי הרי שוב אני נכשל?!

מחוייב ה"לוחם" לדעת, ערך עצום ישנו לכל חרטה וחרטה, לכל כאב וכאב, לכל אכזבה וכעס שכועס הוא בכל פעם על יצרו, כי בכך יצטרפו אכזבה לאכזבה, כעס לכעס, כאב לכאב, עד שלבסוף תבוא ההחלטה, די! אינני מסוגל יותר לבוא למצב עגום זה!כי זה פשוט, רק כאשר יצטרפו לו כאב על כאב, ובכל כשלון יבוא כעס נוסף על יצרו, אז לבסוף יחליט: וכי הנאת רגע שכזו שווה לי אחר שלאחריה הנני כל כך כעוס ורוגז, מדוכא ועצב?! הרי אין "השכר" שהוא עונג העבירה שווה כנגד הפסדה הנורא שהנני מרגיש לאחריה. וכך בהצטרף חרטה על חרטה וכאב על כאב, יגיע לבסוף למסקנה של עזיבה גמורה את החטא.

וכן העצות שהבאנו בנתיב השני והשלישי - התבוננות בשכר ועונש, כמו כן אינן מועילות מפעם ראשונה. בכל פעם שעוסק הוא בזה יותר נכנסים הדברים ללבו להיות השכר והעונש מוחשיים יותר, וכן זהו כל ענין היראת שמים שאינה נקנית ביום אחד, אלא בדרך לימוד המוסר שלומד ועוסק אדם במוסר יום יום, מתרכך לבו יותר ויותר.

וכן לגבי העצה שנזכרה בנתיב הרביעי - להתחקות על דרכי הצדיקים, ובנתיב החמישי - התבוננות בהכרת הטוב, כל אלו מוסיפים מפעם לפעם על הרוגז עם היצר הרע שהכשילו עד שלבסוף יהא הרוגז גדול כל כך עד שיהא בו כשיעור לסלק את היצר

ולדוחפו לזמן ממושך יותר, ואם לאחר זמן ממושך של שקט נכשל בפעם נוספת - הרוגז הרי יגדל ביותר ואז הדחיפה את היצר תהא לזמן ממושך יותר מזמן הראשון, וכן על זה הדרך. כך שאין לזלזל ובוודאי לא להתיאש מהאכזבות הרצופות במהלך הלחימה, בראותו כי עצות אלו אינם מועילות, כי רוב ככל הנצחונות חייבים שיהיו במהלך שכזה בלבד.

כך שמבלי שיהא האדם "ארך אפים" ולמוד להוריד ראש על כל גל וגל, לא תיכון הצלחתו, הילכך על הלוחם להכנע ולעשות תשובה ושוב להערך למלחמה נוספת מתוך סבלנות, וללא בהלה ומתח שאינם אלא מוסיפים לבלבול וליאוש, והוא יסוד גדול בכל עבודת ה', אלא שבמיוחד במה שהאדם חפץ מאד להשיגו - אזי הלחץ והמתח מביאים לבלבול ולעצבנות, ואז קיימת סכנה גדולה יותר באם לא יתאזר בסבלנות בשמחה ובטחון בכל פעם מחדש.

הנתיב השביעי - נתיב הניסה

"וינח בגדו בידה וינס ויצא החוצה".

הגמרא בנדרים (לב ע"ב) מגלה לנו יסוד חשוב במלחמת היצר: בעידנא דיצר הרע לית דמדכר ליה ליצר הטוב בהדיה.

כלומר בזמן שהיצר הרע משתלט על האדם ומבעירו לעבירה, אין ליצר הטוב כבר מה לעשות שם, אין כמעט בכוחו לעשות מאומה לחלץ את הטרף מטרפו.

ואם כן מה העצה?

פשוט ביותר, שלא לבוא לעימות עם היצר הרע, ולא עוד, אלא אף לברוח ממנו, לפחד מלהתקרב אליו כפחד מאש או מרוצח, ובכאן עיקר התביעה על האדם. כי במה תהא הצדקה לאדם שגירה בעצמו את היצר, אם זה בכך שהלך במקומות ובזמנים המועדים לפורענות שהמכשול בהם מצוי, ואם זה בכך שמקשט הוא את עצמו ומסלסל בשערו, מתיפה ומתבשם, ואם זה בכך שמתקרב הוא לחברים רעים, או לליצנים שאין יראת ה' על פניהם, ואין להם חשבון נפש עם עצמם בחילול קדושתם, הלא בכך הוא הגורם בנזקי הנפש של עצמו, ובמילא יזקף לחובתו האישית בלבד כשלונו בחטא, ואף שבשעת החטא הוא כאנוס כמבואר לעיל, לפי שהוא כבר טרף בשיני טורפו ומי יחלצנו משם, אולם אשמתו גדלה בכך שהביא עצמו למצב זה, להתגרות עם הדוב.

ומכלל לאו אתה שומע הן. מאחר ועיקר התביעה היא מדוע הביא האדם עצמו לידי הנסיון, מכאן תלמד שעיקר ההצלחה בנצחון היצר הוא בכך שבורח האדם מהנסיון,

ומשתדל בכל כוחו שלא לבוא לעימות עם היצר, ובזה עשה את המוטל עליו, והוא מה שמחייב שבשביל כך יזכה לסייעתא דשמיא כמשפט ''הבא ליטהר''.
ואת זה חייב האדם לתבוע מעצמו, שלא לבוא לידי נסיון, ואין לי להאריך במילים בזה אחר שאין יותר טוב מלהביא מדבריו החוצבים של הגר''ח שמואלביץ זצ''ל המובאים בספר ''שיחות מוסר'' (שנה תשל''א מאמר ו)
אמרו חז''ל (מדרש תהילים קי''ד), ''הים ראה וינס'' מה ראה? ארונו של יוסף יורד לים, אמר הקב''ה: ינוס מפני הַנָּס [ינוס הים מפני יוסף שנס מן העבירה], שנאמר ''וינס ויצא החוצה, אף הים יהיה נס מפניו''.
והנה על עצם המנעותו מן החטא קיבל יוסף שכר, כמו שאמרו (ב''ר צ''ג) ''פיו שלא נשק בעבירה - ''ועל פיך ישק כל עמי'', גופו שלא נגע בעבירה - ''וילבש אותו בגדי שש'', צוארו שלא הרכין לעבירה - ''וישם רביד הזהב על צוארו'', ידיו שלא משמשו בעבירה - ''ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתנה על יד יוסף'', רגליו שלא פסעו בעבירה - ''וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו'', מחשבה שלא חשבה בעבירה - תבוא וְתִקָּרֵא חֲכָמָה, ''ויקראו לפניו אברך'', אב בחכמה ורך בשנים''.
כל אבר מאבריו קיבל את שכרו על שלא קרב אל העבירה, ומהו השכר המיוחד על ''וינס ויצא החוצה'', ולא עוד אלא שנראה בעליל כי השכר עבור ''וינס ויצא החוצה'', גדול לאין שיעור מכל הדברים שנמנו למעלה, ואפילו שכר ''על פיך ישק כל עמי'', מהו לעומת השכר של ''הים ראה וינס'', דהיינו נס קריעת ים סוף והצלת כל ישראל.
ומתוך השכר הגדול, יש להבין שמעשה ''וינס'' אף הוא גדול וקשה בהרבה משאר המעשים של כל אברי גופו שנמנעו מן העבירה, שכן ''לפום צערא אגרא'', ואם כן מהו זה המיוחד שב''וינס ויצא החוצה''.
אלא שכאן מונח יסוד גדול בעבודת האדם. ''ויעזוב בגדו אצלה וינס ויצא החוצה'' והקשה הרמב''ן וכי לא היה כוחו גדול משלה, ולמה הוצרך לעזוב בגדו אצלה, ע''ש.
ונראה שזהו היסוד הגדול בעבודת האדם , שעיקר עבודתו הוא לברוח ממקום הסכנה, ולהתרחק מן הנסיון ככל היותר, ולא שיעמוד במקום הנסיון להלחם עם היצר פנים אל פנים, ודבר זה קשה הוא על האדם יותר מכל, ואף אם יניח היצר לאדם לעתים, שלא לחטוא לפי שעה, אין הוא מניח לו להתרחק ממנו לגמרי, כדי שיהיה לכל הפחות קרוב לחטא וקרוב לסכנה.
ועל כן נס יוסף החוצה והשאיר הבגד אצלה, כי רצה להתרחק ככל המוקדם מן הנסיון, ואילו היה נאבק עמה אף לרגע קט הרי הוא מעמיד עצמו עוד רגע במקום הסכנה ולו אף

לזמן קצר ביותר, וזאת רצה יוסף הצדיק למנוע מכל וכל, ואף על פי שעל ידי שהשאיר בגדו אצלה נתן בידה עילה להתועלל עליו, אף על פי כן מסר נפשו וכבודו כדי לברוח ולהמלט הרחק ממקום הסכנה, כאשר ינוס האדם מפני אש מתלקחת.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (ב"ב נ"ז ב'), "ועוצם עיניו מראות ברע" זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, היכי דמי, אי דאיכא דרכא אחרינא רשע הוא, ופירש רשב"ם, "רשע הוא, ואף על פי שעוצם עיניו, שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה, דקיי"ל הרחק מן הכעור", ונראה שאין הכוונה שהוא דבר מכוער בעיני הבריות שאין יודעים שהוא עוצם עיניו, אלא מכוער הוא עצם הדבר שאינו מתרחק מן החטא ככל יכלתו, וכן מבואר מדברי מהרש"א שם שכ' שעאפ"י שעוצם עיניו, אם הולך לשם הרי זה מתכוון לעבירה יעו"ש.

והלכה פסוקה היא שעל האדם לברוח מן הנסיון, ולא להביא עצמו לידי נסיון על מנת לכפות את יצרו, כמבואר בגמרא (סנהדרין ק"ז) "לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון. שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל", וכן אנו מתפללים בברכות השחר "ואל תביאנו לא לידי נסיון וכו'", כי כשהאדם מביא עצמו לידי נסיון, הרי הוא מתקרב ליצר, ולא זו דרך ד'.

הנתיב השמיני - נתיב "השמירה"

בנתיב הקודם - נתיב "הניסה", ביארנו את הצורך בבריחה ממקום נסיון ואת הסכנה שבשהייה בכל רגע ממש - במקום הנסיון.

בנתיב זה נבאר שגם לאחר שברח האדם מהנסיון צריך הוא למצוא מקום להיטמן בו ולשמור עצמו מ"החוץ" שלא יחדור פנימה למקום מחבואו.

ובכן פשוט הוא שהמקום אליו יברח האדם הם הבתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא שגם לשם עלול "מנוול" זה לחדור, ומאחר וסוף סוף האדם בבית המדרש ולא יכול היצר להכשילו שם, יפתהו לפתוח פתח. ולכך גם שם צריך זהירות לבלתי לתת לו פתח להתגרות עמו.

והפתחים להתגרות בו הינם המובאים בחז"ל: המסלסל בשערו, המתקשט, המתבשם, וכיוצא, בפתחים שכאלו, כביכול וקורא אתה לאוייב מבחוץ - לאחר שברחת ממנו - לבוא אליך למקום מחבואך.

בפרק זה נבאר בהרחבה זהירות ושמירה מ"פתחים", ועד כמה סכנתם גדולה.

ואל תביאנו לידי נסיון

"ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה.. ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף וגו'" (לט, ו-ז).

"כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה: אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, אני מגרה בך את הדוב" (רש"י).

א. מדוע נענש יוסף בעונש זה דוקא

ויש להבין מה היתה ההקפדה על יוסף, אם ההקפדה היתה הכיצד הוא שוכח מאבלו של אביו ומתעסק בענייניו שלו, למה אם כן צריכה להיות זו סיבה לעונש זה דוקא שיגרה בו את הדוב, יותר שייך היה לייסרו באופן של יסורים וצער, כדי שיחוש בצער ויזכור צערו של אביו, ומה הענין בזה לנסותו בנסיון זה של אשת פוטיפר.

אלא על כרחך יש לנו לומר דההקפדה היתה על שכחת אבלו של אביו עד כדי מסלסל בשערו, כי אילו היתה שכחת אבלו של אביו מאיזו הטרדה אחרת לא היה נענש, כגון אם מחמת זה שהיה מושל וענייני תפקידו בממשלתו הם היו הגורמים לו להסיח דעתו מאבלו של אביו, לא היה נענש, עונשו היה הכיצד מסלסל בשערו ואביו מתאבל עליו.

לכך מובן, כיון שעיקר ההקפדה היתה היאך הגיע לכך להיות מתייפה ומסלסל בשערו, לכך עונשו שסלסול זה יביא לו נסיון קשה בדומה למעשיו, דהמתייפה מגרה יצה"ר בעצמו, דין גרמא שיתגרה בו יצה"ר אחר שהוא גירהו בעצמו, ורק חשוב להדגיש - שהפגם הוא בדקות לפי מדריגתו של יוסף, אולם יש לנו ללמוד מכך לפי מדריגתנו.

ומובא בזוה"ק (ח"ב רסז) וזה לשונו (מתורגם ללה"ק) בהיכל אחד עומדים כל המקטרגים ושלוחים רעים אשר מפתים את בני האדם שיתקנו עצמם ויסלסלו בשערם ויתרחצו ויתקנו עצמם בשביל שיסתכלו בהם.

הרי שהנשמע ליצרו בקישוט עצמו, שם עליו יצה"ר את ידו ואומר זה שלי.

ב. ישנם נסיונות שהינם בדרך יסורים וישנם שהינם בדרך פיתוי וגירוי לעבירה

ישנם כמה סוגי נסיונות שמתנסים בהם בני אדם, יש נסיונות שהינם למטרת הידיעה עד היכן מידת האמונה וההכרה של האדם בבורא והם נסיונות היסורים, ולכן מייסר ה' את האדם וקולעו למצבים קשים לראות האם יתמרד או יכנע להנהגת ה' מתוך אמונה שהינו מאמין שכל אשר יעשה ה' זה לטובה והכל בצדק וביושר. ובכלל אופן זה יש ויסורי החוטא הינם למטרה שיאמין ויבין שמייסרו ה' לכפר עוונותיו, ושעליו מוטל להכניע לבבו לה'.

סוגי נסיונות כאלו נשלחים לאדם מן השמים ללא שיהא האדם גורם להם שיבואו, וכמו כן אין ביכולתו להפטר מהם גם אם ירצה.

אופן האחר של נסיון - שיזדמן לאדם פיתוי לעבירה, סוג זה של נסיון בדרך כלל אינו בא לאדם אלא אם כן גרם לו, וכמו שיבואר להלן.

ג. נסיון פיתוי לעבירה

ישנו אופן של נסיון אחר והוא לפתות את האדם לעבירה, ולהזמין לו מכשול של גירוי לנסותו האם יכשל בעבירה או לא.

סוג זה של נסיון - בדרך כלל לא יבוא לאדם אם לא שהוא כבר הקדים בבחירתו לחטוא באותו עוון, או אפילו לא שחטא ממש אלא שגירה את יצרו והביא עצמו לנסיון. וכיון שכן, הוא גרם לכך שיצטרך להתמודד באותו סוג עוון שהקדים הוא ליכשל בו.

והסיבה לכך היא, דכשם שהבחירה ביד האדם אם לחטוא או לא, כן הבחירה בידו אם לברוח מהנסיון או אם להכניס עצמו בו, ואז הסייעתא דשמיא המשמרת את האדם מלחטוא היא בהתאם לשמירה ששומר האדם את עצמו.

ובביאור מעמיק יותר ההסבר לכך הוא, דהרי הבחירה של האדם אינה כי אם ברצון ובחפץ בלבד, ולא בל"מעשה", המעשה בפועל הוא אינו בבחירת האדם, כמובא ב"חובת הלבבות" שער הביטחון פ"ח, המבאר הבדל הבחירה בין ענייני חומר לענייני רוח, דבחומריות אין בחירה גם לא ברצון ובחפץ, הרצון והחפץ הינם כפויים לרצון ה' והוא הנותן עצה ובחירה לאדם בכל ענייני חומריותו, ובענייני רוחניות אמנם הבחירה חופשית היא, אולם רק מצד הרצון והחפץ לרצות בטוב או ברע, אומנם להצליח למעשה ליישם את הרע והטוב זה אינו ביד האדם, והראיה, יתכן ויחפוץ אדם לעשות מעשה טוב ולא יעלה בידו, וכן יתכן שיחפוץ לעשות מעשה רע ולא יעלה בידו, והיינו משום שמן השמים עיכבוהו אחר שאין המעשה תלוי באדם.

ולפי זה נסיון העבירה בפועל לא תבוא לאדם כשעמד בבחירתו לרצות רק את הטוב, אחר שזה תפקידו בלבד ולא המעשה, ולכך הנסיון למעשה לא מצדיק לבוא על הבוחר בטוב בכל לבו וחפצו כי אין תפקידנו במעשה אלא ברצון, אומנם לזה שלא עמד בבחירה ובחפץ לרצות בטוב, והינו פוסח בהחלטתו - לזה מצדיק לבוא עליו ענין שיביאהו למעשה הנסיון, שבו יוכח לו מצבו לבלתי יאנה את עצמו, וכמו כן המביא עצמו לנסיון בהיותו בלתי נזהר מהחטא, זהו כמו כן מורה שבחירתו בחפץ הטוב אינה מושלמת, והעובדה שהינו משייך עצמו קצת לאותו רע בכך שאינו נזהר ממנו.

והראיה, שאין אדם הרגיל ושומר שבת מתנסה לחלל שבת, או לאכול מאכלות אסורות, אחר שהוחלט אצלו הדבר, וכל הנסיונות הינם במה שעדיין לא הוחלט אצלו, ובבחירתו עדיין הנהו פוסח.

ולפי מדריגתו של יוסף בהיותו מסלסל בשערו, זהו אחיזה ברע שחסרה בשלימותו כפי אשר ידקדק הקב"ה עם צדיקיו, ולכן הוצדק עליו הנסיון.
נחזור להאמור, דנסיונות בענייני רוחניות וכגון ליכשל בעבירה, המה בדרך כלל בגרמא שגורם האדם להביאם עליו, מה שאין כן נסיונות בענייני אמונה התוקפים אותנו במהלך מקרי העולם הינם באים אף שלא בגרמא שלנו.
ועובדה,
כל חיינו מלאים בנסיונות של אמונה מתוך אירועים שמזדמנים לנו מן השמים לנסותנו היאך נגיב במקרים המאכזבים אותנו, הנתרצה? הנכנע לרצון ה'? הנאמין בו כי כל משפטיו ביושר ובצדק? וארועים אלו נשלחים עלינו מן השמים מבלי שאנו נסבב אותם עלינו, לא ישירות ולא בגרמא.
ואילו נסיונות של עבירה, וכגון נסיון עריות או גזל, יש ביד האדם לימנע מלבוא בנסיונות כאלו, יכול האדם לברוח מהם כדי שלא יבוא למצבי נסיונות כאלו.
כן מצינו גבי האבות הק' שנתנסו בנסיונות, אברהם אבינו בעשרה נסיונות, יצחק היה שותף בחלקם, יעקב נתנסה נסיונות רבים, מעשו ומצרת לבן דינה ויוסף, וכנאמר בחז"ל דזהו משום "לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם בעוה"ב עוד מבקשים לישב בשלווה בעוה"ז".
הרי שנסיונות מסוג זה של צער וסבל, בדרך כלל יתכנו ללא שיגרום האדם להביאם על עצמו, מעצמם יבואו עליו לנסותו על מנת להשלימו באמונה וביראה. אולם נסיון לעבירה כנסיון יוסף הצדיק, לא יאונה לצדיק נסיון כזה לעבירה אלא אם כן קדם הוא וגרם אותו לעצמו, וכל אחד לפי מדריגתו.
וכגון:
צדיק כיוסף, צדיק נשגב שכמותו - לסלסל בשיער כשאביו מתאבל עליו, זהו כבר גורם מספיק בשבילו להביא עליו נסיון קשה כאשת אדוניו שפיתתו שנה שלימה, ונסיונו היה קשה ביותר הן מצד הפיתוי והן מצד האיום שאיימה עליו כמובא בחז"ל.
ואין להקשות מדברי הגמרא בקידושין דף פ"א, המספרת על ר"מ ור"ע שהיו מתלוצצין מעוברי עבירה, ונדמה להם השטן בדמות אשה להכשילם, לר"מ נדמה כאשה בקצה השני של הנהר, והילך ר"מ על גשר צר לכיוון אותה אשה. ולר"ע נדמה השטן כאשה בראש הדקל וטיפס ר"ע לראש הדקל, וכמעט שחטאו, ואז עזבם השטן ואמר להם: "אלמלי מכרזי ברקיעא הזהרו בר"מ ור"ע ותורתו וכו'", ואם כן הנה מצינו נסיון עריות לאלו שלא גרמו לעצמם לבוא לנסיון שכזה.

התשובה היא, בעניינם של ר"מ ור"ע מלכתחילה לא היה נסיונם מצד השטן להחטיאם, וסופו הוכיח שעזבם לבסוף, אלא שלחוהו מן השמים להשטן כדי להעמידם על טעותם שהיו מתלוצצין בעוברי עבירה, וכדפירש"י: "שהיו אומרים בנקל הוא להתגבר על יצרם אם רוצים", דהיינו שהחלישו בעיני בני אדם את כח היצר, מה שיכל להוות מכשול לבני אדם לבלתי הזהר מן היצר שהינו באמת תקיף וחזק מאד באדם, כלשון המסילת ישרים (פרק ה'), והארכנו בביאור ענין זה לקמן בפרשת "במדבר" (מאמר סז).

ד. בנסיון עבירה אין אדם מתנסה אלא אם כן נגוע הוא בעוון זה

ועוד יש לומר דאין אדם מתנסה אלא במה שהוא עדיין נגוע בו ואינו מושלם בו, דאילו בדבר שאדם מושלם בו לגמרי לא ינסוהו מן השמים עליו, והוא פשוט, שהרי הנסיון נועד למבחן כנות אמונתו אהבתו ויראתו של האדם לבוראו, והוא בכך האם יגביר את שכלו או שיגביר את רגשותיו ותאוותיו, וא"כ זה שייך רק בדבר שלבו חומדו וישנה אצלו מלחמה בין התאווה והשכל.

וכמו שהבאנו לכך דוגמא לעיל, אדם השומר שבת כהלכתו, אין מקום שיסיתנו יצרו לקום ולהבעיר אש בשבת, או אדם ישר ונאמן הירא מגזל ומאונאה, לא יסיתנו יצרו לקום וליטול בגניבה חפץ שלא שלו, והיינו משום שבנקודות שכאלו אין לו בחירה כלל, אלא הטוב גבר באופן מוחלט ולא הניח מקום לרע לקשקש בקרבו, א"כ אחר שאינו נגוע ברצון ובתאווה שכזו לא יתנסה בה.

לסיכום, לא בכל דבר שאנו נגועים - אנו מתנסים! וזה ברחמי ה' עלינו למעט עלינו את הנסיונות, אולם בודאי שבכל מה שאנו מתנסים - אנו נגועים, שכאמור לא יתנסה אדם בדבר שאינו נגוע בו כלל.

והנה בנסיונות באופן הראשון שהזכרנו שהוא בדרך יסורים - שייכים המה אף צדיקים, כמובא בגמרא (סוטה מח) על הפסוק: "כי מי בז ליום קטנות" - מי גרם לצדיקים שיתבזבז שולחנם לעתיד לבוא - קטנות אמונה שהיתה בהם, וכהא דאמר רבי אליעזר: מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה, וברור דנסיון זה שייך גם בצדיקים עד כמה יתבטלו להנהגת שמים ויקבלו בשמחה את הרע כמו את הטוב.

ומה שמצאנו יצרא דעריות גם בגדולים, היינו יצרא דעריות אולם לא נסיונות דעריות, דזה לא ימצא במרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו, כמובא בגמרא קידושין (פ"א ע"א) רב ורבי יהודה היו מהלכים בדרך והיתה אשה מהלכת לפניהם, א"ל רב לרבי יהודה מהר ללכת שנקדמנה שהרי גיהנום לפנינו, וכמובא בגמרא שם דלגבי עריות

אומר רב לרבי יהודה דאינם בגדר "כשרים", הרי שכן הוא קיים יצרא דעריות גם בגדולים.
וכמו שכן מפורש הוא בספר "סדר היום" וזה לשונו: ומה שאמרו חז"ל "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", לא אמרו אלא בענין האיבר הזה, שאם נאמר על שאר עבירות - גזל וגניבה חֶלב ודם, הרי רואים אנו שאין לגדולים תאווה בהם כלל... אלא ודאי לא נאמר אלא על הדבר הזה. עכ"ל. וראיה מפורשת לדבריו מהא דאמרו בסוכה (נב ע"א) גבי אביי שראה איש ואשה שהלכו בדרך, ואמר שהוא לא היה עומד בנסיון כזה משום כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו כמבואר שם. אמנם מאחר ושומרים הם עצמם ומתרחקים מן הכיעור, לא מגיע להם שיבואו לידי נסיון.
והנה בענין הכבוד או בחטא הלשון, שייכים בו כל בני האדם להיות נגועים בעוונות אלו אם מעט ואם הרבה, ולכך הנסיונות מצויים בסוגי עוונות אלו גם בגדולים שבגדולים.
אלא כאמור, דיש הבדל בין נסיונות האמונה הבאים בדרך של יסורים, לנסיונות של עבירה, ובפרט בדבר מגונה כעריות, שבזה יתנסה רק אם נתן הוא אחיזה לאותה עבירה בהיותו נכשל באביזרייהו של אותה עבירה, וכמו שנאמר גבי יוסף שהיה מסלסל בשערו.

ה. נסיונות של עבירה יתכנו גם מחוסר זהירות ושמירה מהחטא

אולם מצינו שהנסיון של עבירה יתכן ויפול על בני אדם לא רק מסיבה שנתנו אחיזה בפועל לאותה עבירה, אלא גם אם לא נזהרו בחוסר שמירה מפני אותה עבירה, ולא יראו ממנה כדבעי.
וכמו דמצינו בר' עמרם חסידא (קידושין פ"א ע"א) שפדה ב' נערות והטמינן בעלייתו, ובלילה ראה אותן שהיו יפות ובער לבו לעבירה, וצעק בקול גדול: נורא בעמרם! נורא בעמרם! [אש בעמרם]
וראה אור החיים הק' (אחרי יח, כג), דכתב שם גבי ר' עמרם חסידא דאף שהיה צדיק עם מחשבות נקיות נתנצח מבחינת הראיה שכמעט הכשילתו.
והיינו אפשר אולי לומר דמפני שהיה חסיד גדול, אזי ביחס לגדולתו של רבי עמרם היה לו להרחיק עצמו מכל דהוא של כיעור קירבה לאותן נערות, ולהטמינן במקום שלא יבוא לידי נסיון.
מכל מקום רואים אנו שנסיונות של עבירה באים מחמת איזשהו אשמה של המתנסה בהם, ואפילו מחמת חוסר זהירותו, והוא לפי מדריגת המתנסה, יוסף הצדיק לפי מדריגתו נתנסה בנסיון קשה מסלסול בשיער, וכן בר' עמרם כמבואר.

ובדרך זו יש להסביר הגמרא שהבאנו לעיל (סוכה נב ע"א), מעשה באביי שראה איש ואשה המהלכים בשדה ואין איש, והלך אחריהם ולבסוף ראה שנפרדו זה מזו ללא עבירה, ואמר שהוא לא היה עומד בכזה נסיון, דהוא לכאורה תמוה, אם אותו אדם פלוני שהיה איש פשוט עמד בנסיון מדוע שאביי לא היה עומד בנסיון זה.

והתשובה,

אביי נתכוון כך, כל אדם לפי מדריגתו כן חייבת להיות זהירותו מהחטא, ולפי מדריגתו אם הוא לא נזהר כדבעי הרי שהוא מתחייב בנפשו בחטא שהוא חוטא, ולכן אמר אביי, איש זה לפי מדריגתו אמנם לא נתבע כ"כ על חוסר זהירותו לילך עם אשה בשדה, ולכן עמדה לו הסיעתא דשמיא להנצל מעבירה, ואילו אני לפי מדריגתי אם לא הייתי נזהר בדבר שכזה לילך עם אשה בשדה, לא היה לי סיעתא דשמיא להינצל מהעבירה, ובמילא הייתי נכשל, שהרי "אלמלי הקב"ה עוזרו - אינו יכול לו". כי לדידי זוהי פשיעה גמורה וחוסר יראת חטא מוחלטת, ואחר שכל אדם שייך בעריות, א"כ גם בחוסר יראת חטא יש כבר סיבה שיכשל כל אחד לפי מדריגתו.

וכמעשה הידוע בהגאון הצדיק רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שנתבקש בסוף ימיו לשאת דברי חיזוק לבנות ונשים מבית יעקב, וכמה שהפצירו בו סירב באומרו: "לא אתן צ'אנס ליצה"ר להכשיל אותי", והוסיף ואמר: יודע אני אנשים שהיו צדיקים ותפסם היצר בסוף ימיהם, אולם אני לא אתן לו צ'אנס, דהיינו, לא אתן לו שום אחיזה. וכידוע מסיפור זה נתרגשו מאד הגאונים הגרש"ז אוירבאך והגר"ש שבדרון זצ"ל.

והראיה לדברינו הוא מעשה המובא ברבי מתיא בן חרש (במדרש אבכיר מובא בילקו"ש פ' ויחי), שלא ראה אשה מימיו, וביקש השטן רשות לנסותו, ונדמה לו כאשה שאין כמותה יפה בעולם, וכשראה רבי מתיא בן חרש כך, ציוה לתלמידו לחמם לו שני מסמרים באש, חיממם באש והביאם לרבו, נטלם רבי מתיא ונתנם בעיניו וסימאם, ונבעת אותו שטן, שלח הקב"ה מלאך רפאל לרפאותו, ולא עוד אלא גם שערב לו שיותר לא יסיתנו יצרו לדבר עבירה.

הרי לנו לראות, דגבי רבי מתיא בן חרש שהיה נזהר בתכלית מהעבירה ולא ראה אשה מימיו, הוצרך לשטן רשות מיוחדת ע"מ לנסותו אחר דרבי מתיא מצד עצמו לא נתן שום אחיזה לעבירה זו, ולכך לא היה לו יכולת לנסותו בשום אופן אא"כ ברשות מיוחדת מהקב"ה, וזאת גם היה לא לסיבתו, אלא כמבואר בדברי האר"י לפי שהיה נצרך לתקן פגם פלטי בן ליש שנכשל בעיניו במיכל בת שאול, הא לאו הכי לא היה ניתן לו רשות לנסותו כלל.

ו. שלימות היראה היא כשאדם ירא מהחטא ונשמר למרחוק שלא יבוא לידי נסיון

והוא ענין יראת חטא דגדול הוא מיראת שמים כמובא בספרי המוסר. וההבדל ביניהם הוא דיראת שמים היינו שפוחד אדם מהקב"ה ואינו חוטא לו, אולם יראת חטא היינו שפוחד מהחטא שלא יבוא לידו כלל, והיינו לא מבעיא דיראתו חזקה דכשיבוא החטא לידו - לא יחטא בו מפני יראת ה' שבקרבו, אלא עוד קודם מקדים הוא לירא מהחטא עצמו שלא יבוא לידי החטא כלל, והוא כמבואר שלא נותן שום אחיזה כלל לרע שבקרבו, וזה מורה על יראה גדולה ביותר, כאדם הנזהר מסכנה ושומר מרחק גדול ממנה.

ולפי זה יתבאר מה שנאמר בגמרא (סוטה כב)

רבי יוחנן שמע נערה אחת שנפלה על פניה והתפללה:

רבונו של עולם, בראת גן עדן לצדיקים ובראת גיהנום לרשעים, יהי רצון שלא יכשלו בי בני אדם ויפסידו חלקם בגן עדן ויירשו גיהנום.

כששמע זאת רבי יוחנן, אמר:

"למדנו יראת חטא מבתולה".

ולכאורה יש להבין מה נתחדש לרבי יוחנן - האמורא הקדוש - מדבריה של אותה נערה. אלא, דזה פשוט דאותה נערה שהתפללה שלא יכשלו בה בני אדם זה לאחר שעשתה הכל מצידה בפועל שלא יכשלו בה, דהיינו צניעות ההנהגה והלבוש בתכלית, דאל"כ מה מקום יש להתפלל שלא יכשלו בה אחר שהיא מצד עצמה גורמת שיכשלו בה, אלא כאמור דלאחר שעשתה היא מצידה כל המוטל עליה, שפכה לבה לפני ה' ואמרה: רבש"ע, אני מצידי עשיתי הכל ע"מ שלא יכשלו בי, אלא יתכן שיכשלו בי מצד מה שלא תלוי בי אחר שאני מוכרחת סוף סוף לצאת לצרכים חיוניים לרחוב וכדומה, וא"כ לא תלויים בי מכשולים אלו, ועל מה שלא תלוי בי אני מתפללת שלא יכשלו בי, דיותר מתפילה אין לי לעשות יותר במה שלא תלוי בי.

הרי שזו מלבד שהיה לה יראת שמים שלא לחטוא, ומלבד שהיה לה יראת חטא שעשתה הכל שלא תבוא תקלה על ידה, עוד הגדילה לעשות להתפלל במה שלא תלוי בה.

מכך למד רבי יוחנן חידוש ב"יראת חטא", שהרי לכל היותר בני אדם מתחזקים ב"יראת שמים", דהיינו מפחדים מה' שלא ליכשל בעבירה כשמזדמנת לידם, ויתכן גם כאלה בני עליה המפחדים עוד קודם מהעבירה עצמה שלא תבוא לידם וזו כאמור "יראת חטא", אולם יותר מכך לא ניתן לעשות כלום, וזאת בחושבם "מאי הוי לי למעבד", אני משתדל ועושה את שלי, א"כ מעבר לזה מה אני אשם בעבירה שבאת לידי, אחר שאני עושה הכל שלא יכשלו בי. אמר רבי יוחנן, הנה פתרון לכך, והוא להתפלל לה', דלאחר שהנך

עושה המוטל עליך עדיין אין בזה שלימות היראה למה שאין תלוי בך, וע"כ צריך אתה לפחות תפילה. וזו שלימות יתרה ב"יראת חטא", שידע רבי יוחנן עליה גם קודם אלא שנתחדש לו בה תוספת זו של תפילה.

וגם בזה יובן היטב במעשה דרבי יוסי דמן יוקרת (תענית כד ע"א), שהיה אדם אחד שסתר את גדר הדקלים של ר' יוסי, וכששאלהו רבי יוסי לפשר מעשהו ענה: שהיות ויש לו לרבי יוסי בת, לכך עושה הוא חור בגדרו כדי שיוכל להסתכל בה, כששמע זאת רבי יוסי אמר לבתו: "שובי לעפרך ואל יכשלו בך בני אדם", ומתה בתו.

והוא פלא, דמה היתה אשמה בתו בדבר זה, שהלא אם היה בה חוסר צניעות היה מקללה אביה כבר קודם, אלא ודאי שהיתה צנועה בתכלית עד עתה ולא מצא בה אביה שום חטא, וא"כ מה נשתנה עכשו שראה להענישה שלא באשמתה? הלא חייב שימצא בה תפיסה במשהו של חטא?

אלא הבין רבי יוסי, ברור דלא יביא הקב"ה מכשול לידי השומר עצמו מהחטא, אולם זה בשומר עצמו מחטא בתכלית וחושש אפילו מחשש רחוק, והבין רבי יוסי שבודאי יש בבתו חסרון בשלימות מידת הצניעות והוא מחוסר יראת חטא, דאחרת היאך יכשילו בה מן השמים בני אדם. ואפשר עוד דלפי מדריגתה, אף שהיתה צנועה בתכלית בפועל, ואף יראת חטא היה בה, מכל מקום חסרון בשלימות יראת חטא היה בה, וכגון מצד זה שלא התפללה שלא יכשלו בה בני אדם.

ז. הצניעות וההרחקה מהכיעור והדומה לו אזהרה היא גם לגברים מדינא ולא מחסידות

מכל מקום הראנו לדעת כמה מסכן האדם את עצמו כשאינו פוחד מהעבירה. ולא די זה אלא גם שמגרה יצה"ר בעצמו, וזו כמו כן היתה התביעה על יוסף, שאמנם צדיק גמור הוא ורחוק מהעבירה, אולם סלסול שיער מורה על חסרון ביראת חטא, וכשישנו חסרון ביראה ובחשש פן יבוא לידי עבירה, כבר אין האדם יכול להיות סמוך ובטוח לפחות בזה שלא יתנסה.

וצריכים אנו לזכור:

הצניעות אינה מצוה לנשים בלבד. גם הגברים מחוייבים להיות צנועים במלבושיהם ובהנהגתם, ובפרט שלבני תורה היום ישנו הרושם של "תלמידי חכמים" כלפי המון העם, אם כן, מחוייבים הם להתנהג כדין תלמיד חכם המבואר ברמב"ם (הלכות דעות פ"ה ה"ח)

לא ילך תלמיד חכם בקומה זקופה וגרון נטוי, כענין שנאמר (ישעיה ג, טז) "ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים". עד כאן. הנה לנו שלמד הרמב"ם דין צניעות לגבר מהפסוק שמדובר באשה, כי שווים המה בחיובם להצטנע ולא להלך בגסות הרוח.

ועוד ברמב"ם שם:

ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, שנאמר (שם) "הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה". כנ"ל דין הגברים והנשים שווה בזה.

עוד שם בהלכה ט:

מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי, ואסור לו שיימצא בבגדו כתם או שמנונית, ולא ילבש מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהם, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את יושביו, אלא בגדים בינונים נאים וכו'.

עוד שם:

לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים, ולא ישים בושם בשערו.

היום רואים אנו בני תורה עומדים בחנויות בגדים יוקרתיים, מגבעות, עניבות, נעליים יוקרתיות שאינן ראויות להם לפי כיסם, אלא דוחקים עצמם בהלוואות ובגמחי"ם על מנת לרכוש את היקר ביותר, והרבה דוחקים את אביהם ואמם לדברי יוקרה אלו ואיכא חשש גזילה.

וכמו כן ענין הבלורית שכבר התריעו על זה גדולי הדור, ומכללם ה"משנה ברורה", שהוא שחץ וגאוה ומרגיל לערוה, וכמובא בזוה"ק (ח"ב רסז) העתקנו לשונו לעיל, שבכך יצה"ר משתלט על האדם ומניח עליו ידיו וכובשו להכשילו.

וכמו כן ענין ההסתכלות בראי. עומדים ללא גוזמא שעות ליד הראי כאילו ולא ראו את פרצופם זה זמן רב, והכל על מנת להתייפות, המביא ליוהרא ולערוה, ולדעת אילו פוסקים יש בזה משום "לא ילבש גבר שמלת אשה" (עיין יורה דעה סימן קנו סעיף ב, וסימן קפב סעיף ו).

וכאמור, כמה חילול ה' איכא בזה, דהמון העם רואים את בני התורה שקועים בענייני החומר ושטויות הבלי העולם הזה, לבושים בבגדי יוקרה המביאים ליוהרא, וזה במקום התדמית שהיתה להם - שבני תורה הינם מורמים מעם, שוקדי תורה שתורתם אומנותם, וחייב גם מי שאינו עדיין בגדר תלמיד חכם לנהוג כפי שחושבים אותו, ולא כפי מה שהוא באמת, כדי שלא יתחלל שם שמים על ידו, כידוע דאיסור חילול השם נמדד לפי מה שנחשב האדם כלפי אחרים, ולא כפי מה שהוא בעצמו.

וכאמור כשלא נזהרים מהעבירה, הרי שבזה נחשפים אנו לכח הרע להשתלט עלינו לפחות בכך ליפול בנסיונות קשים.

ח. הכלל הידוע דאין הקב"ה מנסה לאדם בנסיון אלא אם כן יכול הוא לעמוד בו - היינו לשומר עצמו שלא יבוא לידי הנסיון מעיקרא, אולם המביא עצמו לידי נסיון, יתכן ויבוא באשמתו לנסיון כזה שאינו יכול לעמוד בו

ואפשר דאף דקיימא לן דאין הקב"ה מנסה אדם אלא בנסיון שיכול הוא לעמוד בו והוא כלל נכון ומסתבר, היינו דוקא כשהאדם מצידו נזהר ומפחד מהחטא, ומשתדל שלא ליתן אחיזה לרע שבקרבו. אולם זה שמגרה יצה"ר בעצמו, הרי שהוא קורא לחטא להשתלט עליו, ומה לו להתפלאות אם נחת עליו נסיון קשה שאין הוא יכול לעמוד בו, דהלא יכל הוא לעמוד קודם שיבוא הנסיון הקשה, כשהיה הנסיון עדיין קל והיה עליו להזהר מהאחיזה ברע בלבד, וכיון שנכשל במו ידיו ונתן אחיזה לרע בידים פתוחות - איהו דאפסיד אנפשיה שיבוא עליו נסיון קשה שאין הוא יכול לעמוד בו, והוא כדי להעמידו על מקומו להיוודע בסכנת נפשו באם לא יזהר מעתה לגדור עצמו בגדרים וסייגים.

כך שהכלל שאין הקב"ה מנסה לאדם בנסיון אלא אם כן יכול לעמוד בו, נשאר במקומו, שהרי יכל אותו אדם להישמר שלא לבוא לידי נסיון, ומה לו להתלונן שבעידן הנסיון לא יכל לעמוד בו, הלא האשמה עליו מדוע מעיקרא לא ברח מהנסיון.

ואומר היה הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל, דמתחילה מנסים לאדם בנסיון קל שיכול הוא לעמוד בו, וכשפושע הוא בנסיון הקל יוצר הוא מחסום לעצמו, וא"כ אח"כ הנסיון הולך ומתקשה עליו עד שאינו יכול לעמוד בו, וכיון שהתחיל הדבר בפשיעתו אף שסופו אונס - כולה חדא פשיעה הוי, ואינו דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס דאיכא למ"ד דפטור, דשם אירע אונס שלא היה בדעתו שיקרה אותו אונס ואותו אונס אינו מחמת הפשיעה, (וכמבואר בתוס' בב"מ עח ע"א ד"ה "הוחמה בהר") ולכך יש לפוטרו, אולם כאן יודע הוא דבפשיעתו זו יבוא לו האונס לבסוף - נסיון שלא יוכל לעמוד בו, א"כ אף שיהא אנוס בו כיון שידע שינזק באונס הוי פשיעה מתחילה ועד סוף.

והסיבה שנסתבך זה שלא נשמר מנסיון קל שעליו לעמוד בנסיון קשה, הוא כאמור, כדי לעוררו ולפקוח את עיניו לאיזה בירא עמיקתא יכול הוא ליפול בכך שאינו נזהר בגדרים וסייגים, ובוטח הוא בעצמו ביטחון של שוא, כך שגם מה שנוחת נסיון קשה על המזלזל בקלות - זהו לתועלתו לפקוח את עיניו ולעוררו על התרשלותו.

ואם הדברים אמורים בכל הזמנים, על אחת כמה וכמה בזמנינו שעל כל פירצה ופירצה שאדם פורץ גדר מיד מוצא מאן דהוא שיקפוץ על אותה פירצה להתחבר אליו מין במינו להחטיאו, שכן רואים אנו היום שכל מי שקצת מתהדר בלבושו ומתייפה יותר מן הראוי, כבר נצמדים אליו אינשי דלא מעלי חברים פורקי עול ואומרים: זה משלנו, משא"כ השומר עצמו לבלתי תת אחיזה לרע שבקרבו לפחות בחיצוניות, ומתפלל לה' שישמרהו, הרי שלאחד שכזה לא מתחברים אלא צדיקים המחזקים זה את זה ביראת שמים.

כמה אם כן גבור נוצח יקרא זה הסוגר עצמו בבתי מדרשות ועוסק בתורה. וגם כאשר אין ביכולתו לעסוק בתורה מסיבות שונות, עצם זה שסוגר הוא עצמו בבית מדרש כדי שלא ליפול בידים של היצר, זהו צדיק!

היום בנסיונות היורים עלינו כמטר, עצם ההסתגרות בבתי מדרש היא צדקות, זהו ממש ענין של "בא דבר עבירה לידו ופירש ממנה", שנחשב לו כאילו קיימה, אם כן בכל רגע שאתה ה"לוחם", סוגר עצמך בבית מדרש, ובפרט כאשר היצר מקשקש בקרבך לצאת, קצת "להתאוורר", קצת לטייל, וכובש אתה את יצרך לבלתי שמוע לו פן יפגשך אסון, זהו כאילו קיים מצות לא תעשה "ולא תתורו", והוא בכל רגע ממש שהינך אוסר עצמך בבית מדרש, ובזה בעצם אתה עושה את המוטל עליך על מנת לזכות לסייעתא דשמיא, והוא מכלל נתיב "השמירה" המבואר בנתיב הקודם, אלא שבנתיב זה הוספנו שגם כשהינך בבית המדרש שמור מיצר הרע עליך להזהר מכל גירוי עם היצר.

ואומנם דזה ברור הוא שלא יוכל האדם לעמוד ב"מעצר" שכזה, ועליו להנעים לעצמו את הישיבה בבית המדרש, והוא בכך שיעסוק בתורה ויתענג על הארתה, ואז תרוויהו איתנהו בידו, גם שהינו שמור מן החטא, ועוד שהוא בדרכי נועם, ולא בדרך כפיה שכופה עצמו להסתגר, ובכלל, כפיה זו שיכפה עצמו לא תחזיק בידו זמן רב מבלי שיתענג על דברי תורה שהיא מצד עצמה מתשת את היצר, ו"אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ", ובדברי תורה שנותן האדם אל לבו מסלק את כל הרוח שטות ממנו, וכמו שנאריך בזה עוד להלן.

הנתיב התשיעי - נתיב "התקיפות"

בנתיב הקודם הארכנו בסכנה של המביא עצמו לידי נסיון ועימות עם יצרו, מענין לענין באותו ענין נבאר בפרק זה הסכנה הגדולה למפלפל עם יצרו ודן עמו במשא ובמתן באסור ובמותר, ואינו יודע שהגרירה שגוררו היצר לפלפול היא סכנה עצומה ובנקל

יפילהו היצר בטענות שיהיו "מצודקות" בעיניו, אחר ששוחד התאוה יעוור ויסלף את הדברים המצודקים, ויצדיק לו את השקרים הטפשיים והנתעבים ביותר, ולפחות ילמד זכות על עצמו במחדליו, ויגיע לגרוע ביותר - שהוא התפשרות עם כח הרע וישלים עם מצבו מבלי שינקפנו מצפונו, וכל אלו תקראנה אותו מההתמהמהות של המשא ומתן עם יצרו.

בנתיב זה נבאר את סכנת הפלפול עם היצר והכיצד סוד הנצחון אותו הוא לא רק שלא להתמהמה ואפילו לא לרגע במקום העבירה, אלא גם שלא להתמהמה במחשבה של היסוס או של שקלא וטריא, כי ברגע עלול הוא מיד להשחיל לך איזה שהיא מחשבת "היתר" או "קולא", כי ידיו רב לו בחכמת הפלפול להטעות אף חכמים כאדם הראשון וכשלמה המלך, אזי בידו האחת יפלפל עמך לערער ולספק לך את וודאותך, ובהצטרף זה שבידו השנית מנפנף הוא לך בשוחד העבירה ומטעימה למול עיניך - בנקל אתה ניצוד בידו, ובכן הנצחון תלוי בתקיפות הדעת לבלתי שמוע שום צד הסוטה מדרך התורה.

ולהלן קטעים מסכנת המשא ומתן עם היצר.

השכל והרגש

"ותרא האישה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעיניים ונחמד העץ להשכיל וגו'" (ג' ו')

א. מחטא אדם הראשון ניתן ללמוד דרכים בהתמודדות עם היצר

במאמר זה נבאר ונברר במה הטביע הקב"ה כח חזק יותר - בשכלו של האדם או ברגשותיו? ובלשון ה"שערי קדושה" שער א' חלק א' - בנפשו השכלית או בנפשו היסודית?

מצד אחד רואים אנו ששכל האדם חזק מאד, שהרי לא יאכל אדם דברים מורעלים, ואף שהינו רעב מאד ורגשות תאוותיו דוחקים לאכול, וכמו כן לא יעשה אדם מעשה ואף שחושק הוא מאד לעשותו כגון לגזול או להזיק, בהיותו יודע שלבסוף יתפס ויענש. אם כן השכל חזק מן הרגש; ומאידך אדם לא נמנע מלחטוא ואף שמאמין הוא שיענש, הכיצד?!

ידוע ומפורסם כי ענין חטא אדם הראשון עמוק ונסתר הוא, הרמב"ן בריש בראשית כתב שאין לנו הבנה בחטאו, ואף מלאכי השרת שאלו להקב"ה: מפני מה קנסת מיתה על אדה"ר (שבת נה, ב), וכן איתא באד"ז שביקש אדה"ר מרשב"י שלא יפרסם חטאו אלא רק למארי דרזין. אולם אחר שתורתנו הקדושה ניתנה לנו כהוראה למעשה, ולא לשם סיפורים בלבד, וכמו כן תורתנו ניתנה על מנת ללמוד ממנה דרכי עבודת ה' למגדול

ועד קטן, רשאים אנו לעיין בפשט הפסוקים ללמוד לקחים לעבודת ה'. וכמו שכן למדו מכאן ה"אור החיים" וה"כלי יקר" יסודות בהתמודדות עם היצר, וברור שאופן פיתוי הנחש לאדם וחוה היה לפי גדולתם, שהרי היצר הבא לאנשים גדולים הוא באופן אחר משבא הוא לייתר ההמון, מכל מקום יסוד החטא והכשלון שווה בכולם וכמו שנבאר.

ב. התמיהה בחטאה של חוה

יש להתבונן בחטאה של חוה, מהיכן נכנס הנחש להחטיאה?

אמרו חז"ל (יומא לט, ע"א) "עבירה מטמטמת מוחו ולבו של אדם", ויש להבין אכן, אחר שעבר אדם עבירה נטמטם, אולם הכיצד ובאיזה דרך הובילו יצרו לעבירה, הרי קודם העבירה היו לבו ומוחו עירניים שהרי עדיין לא שלט בו הטמטום. וגם אם נענה על כך דהטמטום שבאדם בא מקטנותו בהיותו שואף ורודף מחוסר דעת אחר הבלי עולם וזה מיום הוולדו, ואולי זה שיצר בקרבו לאט לאט טמטום עד שבא לידי עבירה בגדלותו, עדיין השאלה בעוצמתה, דזה אמנם שייך גבי כל אדם, אולם גבי חוה הלא פלא הוא היאך נתפתתה חוה לאכול מעץ הדעת אחר ששומעת מפורש מהקב"ה "מות תמות", והרי זה כמו לאכול מאכל מורעל. וזאת עוד מבלי שיקדם להם טמטום של הרגל מקטנות, שהרי חטאם היה כבר ביום הראשון ליצירתם?

נקדים דברי הרמח"ל בענין זה של חטא אדם הראשון בספרו "דעת תבונות" עמ' כג:

הן אמת שהיו יכולים בני אדם להיות זוכים במעשיהם ומכירים האמת ועוזבים אורחות השקר של העוה"ז ברצותם להתקרב אל בוראם, וזה בהיותם יודעים ומבינים כבר שכל מה שהוא היפך מן הדרך אשר צוה ה' אינו אלא מכלל סוג הרע שרצה בו הרצון העליון ובראו בהסתר פני הטוב, ועל כן ימאסו בתרמית עיניהם זה, ויבחרו באור הגנוז והצפון אור פני מלך חיים.

ואם היו עושים כן, הנה היה יחודו יתברך מתגלה עליהם מצד עצמם, ונמצא מקרבים להם הישועה, ולא היה צריך הקב"ה להראות להם בדרך קושי הגלות ואורכו.

ואמנם אדם הראשון באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקור בחכמתו ע"ז כראוי, ואם היה עומד באמונתו ולא היה מתפנה אחר היצר הרע אלא אדרבא היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, ואז היה נקרא שהשיג היחוד העליון" - ע"כ.

מגלה לנו הרמח"ל, שכל יסוד הכשלון הוא מחמת שהשכל לא בהיר אצל האדם להאמין ולהבין שכל מה שאסר ה' זהו מוות ורע, לראות את העבירה כמו רעל שממית מיד זוהי מלחמה קשה, לפי שנצרך כאן להכחיש את אשר תראה העין, וכאילו והעין מראה צבע שחור, והשכל צריך להילחם עם העין ולהשתכנע שזהו צבע לבן.

אלא שעדיין התמיהה כמעט בעינה, שהרי סוף סוף לאדם וחוה נאמר מפי הגבורה: "ביום אכלך ממנו מות תמות", וזה נאמר להם לא על ידי שליח, ולא על ידי נביא, אלא מפי הקב"ה שבראם, אם כן עדיין יש להתבונן מה הביאם לכשלון זה. אולם בדברי הרמח"ל שהזכרנו אכן מונחת התשובה על כך, באם נעמיק יותר בדבריו.

ג. סכנת הפלפול בציווי ה'

בגמ' סנהדרין (סג ע"ב) נאמר: יודעין ישראל בע"ז שאין בה ממש, ולא עבדוה אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא.

נתבונן, עם ישראל עם חכם ונבון עומד ורואה עולם מלא עובד ע"ז, יודעים עם ישראל שע"ז זו שעובדים אומות העולם, אין בה ממש - עץ ואבן שלא ישמעון ולא יראון - הבל הבלים, ובכל זאת מתפתין לעובדה בשביל להתיר לעצמם עריות, וכי בשופטני עסקינן המרמים את עצמם, היש טפשות גדולה מזו שאדם סוגר עיניו ומתוך כך מזיק לעצמו בנופלו בבורות ומצטדק בטענת "לא ראיתי"?! אתמהא.

ועוד, מה יועיל להם לעבוד ע"ז כדי להתיר להם עריות, וכן מהו ענין "בפרהסיא".

ראשית תחבולת היצר להפיל את האדם הבריא בדעתו שאמונתו והכרתו חזקה, היא לגוררו לפלפול בטעמי האיסור, ובמיוחד לגוררו למשא ומתן בעיקרי יסודות הדת, היות כי אף שרואה האדם תאוות וחמודי העולם ולבו נמשך להם ומתאווה להם, אולם אחר שהכרתו חזקה מבין הוא שחמודות אלו סכנה הם לנפשו, וכמו שמבין האדם הנמשך לממון שאינו שלו, כי על אף שחשקו ותאוותו לגזול ממון חבירו אין זה כדאי לו שהרי לבסוף יתפס ומרה תהא אחריתו, כן הבריא בדעתו ובאמונתו ייראו ויפחד מעשות רע.

לכך תחבולת כח הרע ראשית - לגרור לפלפול, וכשמסכים האדם להיגרר לפלפול עם יצרו, כאן נופל בסכנה עצומה, כי גם אם לא יצליח היצר בויכוחו ובפלפולו עמו להפילו לגמרי, הרי שלכל הפחות יספק לאדם את האמת שהיתה ברורה לו עד כה, או יקל מעליו את חומר הענין שהיה מאיים עליו עד כה, ומעתה יראה את הברור לו לאיסור כדבר מסופק וקל, וכמו כן עלול להצליח היצר בפלפולו להוריד לו חלק מיסודות האמונה שהיו ברורים ומיוסדים אצלו עד כה. ובצירוף השוחד המסנוור שסינוור את האדם גם לפני הפלפול, אלא שהאדם הצליח לבטלו ממנו מאימת האמת שהיתה ברורה לו - הרי שמעתה כשנתפתה האדם להתפלפל בציווי ה' ונסתפקה אצלו החלטיות האיסור - יחזור ויהא ניעור אותו חשק ותאווה, אחר שמסך האימה הוסר מלחוסמו, ואז יטעם מהאיסור, ומטעימה זו יבוא לטמטום עד שלא ירגיש בעבירה, ויאמר לאסור מותר.

ויאירו לנו בזה ביותר דברי הגר"א על הפסוק "לפתח חטאת רובץ": "תשוקתו של היצר אליך, שתתחיל אתה לפתוח לו, אבל בלעדי סיבת פתיחתך, יהיה נכון לבך בטוח כי לא יקרב באהליך ולא תגור ממנו" עכ"ל. ועוד שם מדברי הגר"א: "כי הספק הוא פתח ומבוא ליצר הרע שיבוא".

הרי כאמור שכל תחילת מפלתו של אדם בכך שפותח פתח ליצרו בכך שמסתפק באמת ואינה החלטית היא אצלו.

ד. הצלחת הנחש - בפיתויו לגרור את חוה לפלפול בציווי ה'

זאת ראינו בפרשתנו, חוה שמעה ציווי ה' מהאדם, והרי בודאי שהכרתה היתה ברורה וחזקה בציווי ה', ידע הנחש שבדרך תאווה לא יוכל לפעול אצלה, ובא בדרך הגרירה לפלפול, גררה וסחבה למשא ומתן כמבואר בפסוקים (ג' א'-ה'), וכשהסכימה לבוא אתו למשא ומתן, הצליח הוא בפלפולו לספק לה את אמיתותה.

והנה נתבונן בראשית דברי הנחש אל האשה, לאחר שאמרה לו אזהרת ה' "פן תמותון", עונה לה הנחש: "לא מות תמותון כי יודע אלקים וכו'", כלומר מה שאמר האלקים "תמותון" הוא מפני שרצה להרחיקם מן העבירה בלבד ולא למעשה, והוא משום "כי יודע אלקים וכו'". אותה אימרה של הנחש "לא מות תמותון" פיעמה בתוכה והאמינתו, וסמכה על תירוצו של הנחש שכל מה שאמר ה' מות תמותון הינו משום: "כי יודע אלקים וכו'", ואינו אלא איום בעלמא, וזהו כל כוחו של השטן לצעוק "לא מות תמותון"! בני אדם מחללים שבת, באיזה אומץ? וכי טפשים הם, והלא התורה קנסה סקילה על חילול שבת. התשובה, מצלצל להם השטן יפה באוזנם "לא מות תמותון"! הראיה הנה פלוני לא מת, או תירוץ אחר שמא אנוסים הם, או עונשי התורה לאו דוקא ח"ו ולא נאמרו אלא להרחיק מן העבירה וכדומה, ומכאן האומץ שלהם לעבור על ד"ת, וכאמור לו היה ברור להם ללא ספק וללא שום תירוץ שכל עבירה גוררת מוות ורע, כל גזל של פרוטה מביא קללה ועונש, כל מילה של לשה"ר גורמת אסון, כל ראיה של איסור היא מוות ממש, ולא היו מתפלפלים בדברי ה' ומסתפקים בהם - היו נוצחים.

עד שהשמיע לה דברי אפיקורסות, כמובא ברש"י מהמדרש באומרו לה: "כל אומן שונא בן אומנותו, מן העץ אכל וברא את העולם", ומבואר ברש"י בפסוק ו': ותרא האשה - ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו (ב"ר). והיינו כמבואר שהאמינתו לנחש לאחר שראתה דבריו, והיאך ראתה דבריו נגד דברי ה'? אלא מתחילה הסביר לה שאין בדברי ה' שאמר "מות תמותון" אלא הרחקה בעלמא, וכמבואר עוד ברש"י שדחפה לעץ

ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה וכו', וגררה למשא ומתן עד הגיעו אותה למינות ואפיקורסות.

והנה עוד מדברי הגר"א (דברי אליהו)

במד"ר פר' חוקת: אמר רבי שמואל בר נחמני, אמרו לנחש מפני מה את מצוי בין הגדירות, אמר אני פרצתי גדרו של עולם, פירוש, הנחש הוא היצר הרע, ושואלים אותו למה אתה מפתה את האדם בתחילת הפיתוי בסייג ובגדר ולא בעצם העבירה, והשיב על זה, אני שפרצתי גדרו של עולם, כשפיתיתי את חוה לאכול מעץ הדעת לא עלתה בידי, עד שפיתיתי אותה לעבור על הגדר שהוא הנגיעה, ומאותו פרק למדתי לעשות כן להיות מצוי בין הגדירות, עכ"ל.

הראנו לדעת, דגם לאחר שמנציץ ומבריק לעיני האדם את חמודותיו ועונגיו, עדיין לא יצליח בכך להתגבר על האדם, אלא בכך שבא הוא ומספק לאדם את אמיתותו בכך שגוררו לפלפול, ונושא ונותן עמו עד שמקעקע אצלו את יסודות האמונה, כי הלא ידיו רב לו במלחמתה של אמונה, ובצירוף השוחד שמנפנף הוא בידו השניה, נופל האדם בידיו לעבירה ממש.

ה. סכנת היגררות לויכוח ולפלפול עם הרע - להביא לאימות השקר ולהיות אדוק בו

וזהו "יודעים ישראל בע"ז שאין בה ממש", ופירש"י שם: שלא היה יצרן תוקפן לע"ז, אלא עבדוהו על מנת לפרוק עול כדי שלא יוכיחום על העריות שעליהן היה יצרן תוקפן. ועדיין לכאורה תמוה, היאך פרקו עול מלכות שמים והחליפוהו בע"ז כשיודעין שהוא שקר? אלא הכוונה שדחקו עצמם להכנס למשא ומתן על אמיתותה, ואף שידעו שע"ז הינה שקר, אולם ידעו שהשטן ידיו רב לו בויכוח, ויכול לשכנע עד כדי לאמת את השקר, ועכ"ז לא נמנעו מלבקש ולדון באמיתות העבודה זרה, ולא חששו מלהסתכן בויכוח עמו אלא אדרבא, היו מעוניינים לבוא לערעור האמת אצלם, וזאת כדי להרויח בסופו של דבר את העריות שהיתה נפשם מחמדתם, כי ידעו שבמצבם של עתה - שע"ז אינה ממש בעיניהם - לא יהיו מסוגלים לחטוא בעריות, לפי שמסך אימת החטא חוסמת בפניהם מלעשות זאת, ולכך דחקו עצמם לדון באמיתותה, ובכך שהרשיעו להיגרר ולדון על אמיתותה, פשעו בנפשם, ביודעם שבכך תסתפק להם אמונתם, אולם עשו זאת מחמת שוחד המעוור שהוא הביאם לראשית הכשלון, להיגרר לפלפול, והוא שהביאם שבמהלך הפלפול יסכימו עמו, וינעמו להם דבריו של השטן אחר שמשוחדים המה ברצון לעריות.

ומגלים לנו חז"ל, שעשו זאת בכוונה תחילה מפני תאוות העריות שנחסמה בפניהם עד עתה, ורצו לעשותה בפרהסיא דהיינו במצפון נקי, ללא שייסר אותם מצפונם מעונשי העבירה ומהבושה מהבורא.

ויתכן גם שלא נתכוונו ישראל להדיא שכך יהא סופן של דברים שיודו בע"ז, ולא היה ברור וגלוי בדעתם כלל מפני מה יצרם דוחקם להיכנס לשטות זו של ע"ז, אולם מגלים לנו חז"ל שבפנימיותם זהו המהלך שהילך בקרבם, וזהו מה שהסתתר תחת מודעותם, גם בלא היוודע להם בבירור סופה של הסכנה. ובאו להורות לנו בזה להזהר מלבוא עם השטן בדין ודברים, כי גם האדם אינו יורד לסוף דעתו של עצמו, ואינו מודע עד היכן תאוותיו ויצריו יכולים להוביל אותו מבלי שירגיש, ומבלי שיבין שסופו לשאול בכך שיאמת את השקר הגדול ביותר, ובעינים עצומות יאמין בו עד שיהא אדוק אחריו. והורו לנו חז"ל, שיכול השקר להתפתח אצל האדם עד כדי שיעבוד לע"ז בהיותו יודע שאין בה ממש, ועל אחת כמה וכמה שיתכן שלפחות תתערער אצלו אמונת שכר ועונש, ויקל בחומר העונש - לפחות לגביו - מסיבות שיראו לו מחמת תאוותו לעבירה, ויחשוב שהינו בגדר אנוס וכדומה בכל מיני לימוד זכות אחרים שילמד על עצמו.

וכמו כן עלול הוא לסמוך על התשובה שיעשה לאחר החטא, ועל כן חמור עונשו של האומר אחטא ואשוב, שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, להיות שהגיע לחטא מחמת פלפול, דהיינו חטאו לא נעשה בשברון לב ובהכנעה כגנב במחתרת, אלא חוטא הוא בכיסוי מראש על חטאו על סמך שיעשה תשובה, ובפלפולו זה הגיע לטעות עד כדי וכאילו יש איזשהו הסדר עם הבורא קודם החטא, ובמילא חטאו נעשה בלב בוטח, ועל כן קצף ה' עליו ביותר.

והוא בדוק, דכאשר מתמהמה האדם במקום ובזמן העבירה ואינו בורח משם תיכף, מיד צצים במוחו במהירות כל מיני מחשבות המקילות על חומר האיסור עם כל מיני לימוד זכות על עצמו, ולפעמים אף יתכן ויתפס בתוך שניות של התמהמהות למהלך של פלפול המסכן את נצחונו.

ו. רק אור התורה מגן ומציל לבל יגרר אדם למשא ומתן הַמְסַכֵּן את האמת

ומה יציל את האדם מפני המחשבות הדוחקות בו לספק את אמיתותו, שהרי זה יצר כשלעצמו להחשיק את האדם להיגרר לפלפול עם יצרו, וזה מחמת הרצון לתאווה, העצה לכך היא רק התורה, דהיינו, כאשר יקבע לעצמו ללמוד תורה אזהרותיה וציווייה, ושהתורה תהא מורה דרכו, ובאופן מוחלט יחליט לבל יסטה ימין ושמאל ממנה, והדברי מפורשים בדברי הרמח"ל (מסילת ישרים פרק ה')

ובאמת היצר הרע הוא חזק ותקיף באדם מאד צ הרי שב' כוחות ישנם ביצר, האחד שהינו חזק מצד עצמו ובא להתקיף את האדם בכח, בהיותו מחזק בו את התאוות ומכניס חמדה עצומה בלב לחמוד את האסור.

ומוסיף המסילת ישרים, שביצר ישנה תכונה נוספת ומלבד כח הפיזי שבו להחשיק את העבירה בלב באדם - עוד בו כח פסיכולוגי: ומבלי ידיעתו של אדם הולך הוא ומתגבר עליו ושולט בו, הרי שמלבד שהינו חזק מאד הינו גם ערמומי, ומסיים שם המסילת ישרים: דמי שיניח התורה לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו אלא כשימות ותאבד נשמתו - אלו תוצאות הפלפול עם היצר.

ויותר מכך כותב הוא עוד שם: שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדריגה אחר מדריגה, והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול, שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת. ולכאורה היאך לא ירגיש, והלא יביט היאך חוטא הוא ונופל ברשת יצרו, שהרי הרב עצמו אמר קודם שמבלי תורה יגבר עליו יצרו והיינו שיפול בחטא?

אלא כאמור מבלי התורה יש בכח היצר לגרור את האדם לפלפול, ובכח פלפולו יערבב לו את האמת בשקר, והגם שיפול בחטא יצדיק עצמו בכל מיני הצטדקות, ולא יבין שחוטא הוא, ועל כך תועיל התורה, והטעם, היות והתורה משמשת כאורה המאירה את החשיכה ופוקחת עין לאדם שמיד יבחין האדם בעומד ממולו, הלנו הוא או לצרינו, העוסק בתורה רגישותו והבחנתו בין רע לטוב חדה היא, כי בהיותו לומד ומשנן אזהרותיה וציווייה, שכרן של עושי המצוות, ועונשן של עוברי עבירה, ומעמיק בכוונת כל מצוה ומצוה לדקדק בה כראוי, זהו שיחכימהו להיזהר מפלפול היצר ולהבין בשקריו ותרמיותיו.

וזאת יש לדעת, כי גם זה העוסק בתורה צריך ליזהר שלא להסתכן ולברוח מלבוא למצב של משא ומתן עם יצרו, כי זאת העצה היחידה להחליט מיד ללא שהיות וללא משא ומתן לברוח מהעבירה, כי אם לא יעשה כן השקר של העולם ימשוך אותו לאמת את השקר, ומתוך חולשתו באמונת דברי ה' יפול ויכשל, אלא שהעוסק בתורה יותר מחוסן מלהתפתות לפלפול, אולם גם הוא מחוייב להזהר מהפלפול.

והיאך מגיע האדם לחולשת האמונה בדבר ה'? מחוסר תמימות בדבר ה' - ההיגררות לפלפול בציווי ה' היא הסכנה הגדולה. ואומר הרמח"ל, דזה מה שקרה אצל אדם הראשון, וברור הוא, לאנשי מעלה כאדם הראשון בא היצר באופן אחר מאשר לייתר בני אדם, וכמובא בדברי האר"י הק' שאדם הראשון רצה לזרז את תיקון העולם והיו לו

במעשיו כוונות עליונות, אולם בסופו של דבר היה עליו לדעת שמה שאסר ה' זהו מוות ורע עם כל הכוונות הטובות, וכמו שנבאר להלן גבי שלמה וחזקיהו, וזו העצה לברוח מהפלפול היא מחוייבת גם לעוסק בתורה כאמור, אלא שהעוסק בתורה יצליח להימנע ולהינצל מסכנת הפלפול, והבטל מהתורה לא יצליח להינצל מכך, וכדברי ה"מסילת ישרים".

ז. הבורא ברא בטבע האדם ששכלו יהא חזק מרגשותיו

נמצא, באם לא יתקלקל השכל מישרותו יהא חזק נגד הלב, דאף שיראה בעיניו דברים החומדים את הלב - מראה העין, לא ישפיע עליו להטותו מהדרך מבלי שקודם יתקלקל שכלו, וכמו כן מאידך מבלי שמציג היצר את חמודותיו ועונגיו גם יתכן ויהיה השכל מנצח - להיותו בלתי משוחד, אולם הסכנה היא כשמצטרפים שני הדברים - המשא ומתן עם השטן, יחד עם השוחד שלו, אז בודאי שהאדם בסכנה עצומה, להיותו לוחם בשכלו הדל נגד השטן המשחד בשוחד המעוור עיני חכמים.

והנה עובדה, דברים שהיזקם לגוף האדם הוא מידי - לא יעשה האדם אותם, חולה סכרת לא יאכל מתוק, חולה בדלקת ריאות לא ישכב בטחב, אולם לעשן קשה לאנשים מלפרוש, היות ואין הסכנה ברורה להם, ממילא שכלם לא השתכנע להבין שיש סכנה בדבר, ואף כשהרופא אומר להם שמסוכן לעשן אינם משתכנעים, שהרי הרופא עצמו מעשן, או שמתרצים המעשנים לעצמם: הנה אנשים רבים מעשנים ומאריכים ימים, אולם בדבר שברור לשכל בבירור שהפורענות תבוא, מיד פורשים.

ונצטט קטע שראיתיו אחר עריכתי מאמר זה, התואם ממש לענייננו, מהגה"צ ר' אייזיק שר זצ"ל, מספר "לקט שיחות" עמ' כו-כז פרק "ואתה תמשול בו":

ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו. יש להבין, מה חידוש יש בדברים אלו. ואמר האדמו"ר זצ"ל (הסבא מסלבודקא) דבר עמוק, ידוע שהיצר הרע הוא חזק מאד, אבל יש לו גם חולשה גדולה מאד: שהוא צריך תמיד את עזרתו של השכל. והואיל והשכל הוא היצר הטוב שבאדם, והואיל ובלעדיו אין האדם יכול לעשות כלום, הרי שגם עבירות לא ניתן לעשות בלי השכל, ועל כן עמל היצר הרע בכל כחו להתגבר על השכל שיהיה כפוף תחתיו וישמש אותו.

וידוע שהאדם חפשי בדמיונו (הוא היצר הרע), ואסור במושכלו (שהוא היצר הטוב), ומכיון שעיקר מעשי האדם הם על פי השכל ואף היצר הרע נצרך לו בפיתויו, הרי שאם האדם יתגבר וישליט על עצמו את שכלו ויחיה רק לפיו, ויבחון את פיתויי היצר הרע לאור השכל, אז יראה שכל עבודתו היא כמגדל הפורח באויר, חלומות רבים שאין בהם

ממש. וכשישליט את שכלו על כל פעליו, יסור ממנו היצר הרע וינצח אותו כי כל כחו משאות שוא ומדוחים.

ובזה אפשר להבין מקרא זה: ואליך תשוקתו, ביאר הקב"ה לפני קין את חולשתו של היצה"ר, שהוא נצרך תמיד לעזרת השכל, שהוא עצם האדם, והיצר הרע משתוקק שהשכל יעזור לו לשלוט עליך. ומגופו של אותו טעם אתה תמשול בו, משום שלכשעצמו חלש הוא באמת, ואם אך תרצה לחיות חיי שכל ולא חיי דמיון, בנקל תמשול בו ולא תמלא את תשוקתו, ולא זו בלבד שלא תגרר אחריו, אלא תמשול בו לכופו לשכל והיה הוא השמש לשכל, כי הוא הצריך לשכל ולא להפך. ואל יבהילך במלחמותיו, כי כל רצונו לכבוש את שכלך, ובידך לחסום את דרכו ולבקרה בשכלך, ולשלוט בו על ידו.

ונצטט עוד קטע מדבריו שדברינו לעיל מכוונים לזה:

ולכאורה היה נראה, שפרשה זו נכתבה כדי ללמדנו עד כמה יש להזהר מליפול ברשתו של היצר הרע האורב אף לאדם הגדול ביותר ומבקש להמיתו (כמ"ש בקידושין ל"ב), ועל האדם לעמוד על המשמר ללא רגע של הסחת הדעת (שבכך נכשל אדם הראשון, וכמ"ש (בב"ר פכ"א) על שדה איש עצל עברתי - זה אדה"ר). אבל כשנתבונן בדבר נראה, שלא זו היתה התביעה עליו, שהרי קשה ללחום כנגד היצר הרע כאשר אין מכירים אותו, וכשאין יודעים מה הם דרכיו. בראש ובראשונה יש להכיר את היצר היכן הוא טמון, ואז יש לדעת איך ללחום בו. ואם כן, לא על הנפילה במכמורת היצר נתבע, ולא עליה נענש.

התביעה כנגד אדם הראשון היתה אחרת, והתורה העמידתה בראש דבריה. התביעה היתה על כך, שהאדם סמך על שיקול דעתו כנגד צו שמים. התביעה היתה על כך שנשמע לסברת שכלו אף כי היה זה שכל אלקי, שהכתוב מעיד עליו שהאלקים עשה את האדם ישר, אבל בו ברגע שהמה בקשו חשבונות רבים (קהלת ז כט), וסמך על שכלו וישרותו כנגד צו הבורא, נטרד מן העולם. כי צו האלקים חייב להיות לאדם כעמוד ברזל. והעברה - כשמה כן היא, התביעה בה היא על עצם העברה על דבר ה'. כי אילו היה דבר ה' בעיניו כחוק ולא יעבור, הרי כל רוחות שבעולם לא היו מזיזים אותו ממקומו (וכמ"ש באבות פ"ג מכ"ב על מי שמעשיו מרובים מחכמתו), וכל פיתויי הנחש והטעיות השכל לא היה בכחם להטותו.

וזהו לימוד עצום עבורנו, שכאשר יש לפנינו צו שמים יש לקבלו כחוק אלקי, ולדעת שהוא בתכלית ההבנה והשכל, ואין לאדם לבא אחר המלך את אשר כבר עשהו

ולהשכיל סברות שכליות נגד הציווי האלקי, ועלינו ללמוד קל וחומר, ומה אם השלמים הללו, האדם ואשתו, שהיו מנוטלים מיצר הרע, הגיעו לטעות כזו, ונטרדו מעולמם, מה יעשה החסר שבחסרים, שיצר סוכן בקרבו ומסיתו לעשות רע, ולוחץ עליו מבפנים ומבחוץ, ואין עצה כנגדו זולת ההתחזקות לשמור את צו ה' כעמוד ברזל בל ימוט, בלא שום חשבונות.

ח. כשנחלש השכל גובר הרגש

ובזה נבין מה שנאמר בפסוק ו' לאחר הויכוח של הנחש עם האשה: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל", וכי קודם לא קרץ לעיניה נחמדות העץ להתאוות אליו, והלא ראתהו גם קודם לכן כשהזהירו ה' עליה שלא לאכלו, אלא דמתחילה כשהיה השכל ישר וחזק, בנקל גבר השכל על רגשות תאוות הלב, ורגשות תאוות הלב לא העזו להרים ראשן ורצונם כנגד השכל החזק, אולם לאחר שגררה הנחש לויכוח, תוצאותיו של הויכוח גרמו לקילקול השכל ולחולשתו, וכנאמר: "ותרא האשה" - "ראתה דבריו והנאו לה והאמינתו", אם כן בזה נתקלקל השכל ונחלש, ולכך "ותקח מפריו ותאכל" - גבר כח הרגש עד כדי אכילה מפרי שציוה ה' שלא לאוכלו. והדברים מדוייקים ברש"י, דבפירושו על פסוק: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים וכו'", פירש שלא כפשוטו, שחמדה בלבה את הצד החיצוני שבפרי, אלא הוא המשך לפיתויו של הנחש שראתה דבריו, ופירש"י כי טוב העץ - להיות כאלקים, תאווה הוא לעינים - כמו שאמר לה הנחש ונפקחו עיניכם, ונחמד העץ להשכיל - כמו שאמר לה יודעי טוב ורע, הרי שפירש את הפסוק בביאור המבאר את טעותה וכשלונה מצד השכלי ולא מצד התאוותני.

והוא מה שנאמר בתורה: "ולא תתורו אחרי לבבכם" - זו מינות, ואחר כך "ואחרי עיניכם" - זו זנות. המינות, שהמה הספיקות באמיתות ציווי ה', הם שיביאו לבסוף לעבירה.

ובזה תתורץ הקושיא הידועה, דהרי עין רואה ואחר כך הלב חומד, ולמה הקדים "לבבכם" לפני "עיניכם"? התשובה, לכך פירשו "לבבכם" זו מינות, דלא יזנה האדם בעיניו כאשר ידע שזה מוות גמור, אלא מקודם המינות מספקת לו את אמיתות העבירה ואת חומרתה, ורק אז נכשל. והא דאמרו עין רואה ולב חומד, היינו בתרווייהו בזנות, דהיינו דאחר שנתפתה האדם לזנות, קודם זונה בעיניו, דאימתי הלב חומד לזנות רק כאשר העין רואה קודם, אולם היאך יגיע האדם לפיתוי זה לזנות ולא לירא מה', זה מתחיל ממינות, לכך פירשו כאן ד"לבבכם" הכוונה למינות, והוא קודם לעין, דמבלי המינות והספקנות בעבירה על מצוות ה', לא יבוא האדם לזנות בעיניו.

ברור שצריך האדם לעצום עיניו מראות ברע גם כששכלו בריא ויודע חומר האיסור, אבל הוא משום שמא יפול בשכלו ויחלש מוחו מלהבין גודל חומרת אחריותו מחמת שוחד התאווה, אולם לעולם הנפילה לתאווה באה לאחר שהשכל נתקלקל במינות, ונסמו עיני השכל מלראות את הנכון והישר, ואז התאווה נהיית בעלת הבית על האדם.

ט. כוחו הכביר של השכל על הרגש מתבטא במידת "הבושה"

הלב משכן הדמיונות, התאוות, החמדות והרגשות - פחד וחרדה וכדומה, המוח משכן השכל למנוע ולעצור את רגשות ודמיונות הלב בעשותו חשבון של הפסד כנגד שכר, והארכנו לבאר שכח המוח משכן השכל חזק הוא מן הלב משכן הדמיון.

ונראה עוד ראיה פשוטה לכך, הרי אדם נמנע מעשיית תאוותיו ורצונותיו מחמת הבושה. שהרי כמה בני אדם יש שמצד תאוותם נמשכים לגזל ולעריות ורק מכח הבושה נמנעים הם, והרי הבושה היא השכל, כמובא ב"אורחות צדיקים" שער השלישי שער הבושה: אמרו חכמים, השכל הוא הבושה והבושה הוא השכל, ולכן בעלי חיים שנבראו עם כח המתאווה ומבלי שכל - אין להם בושה, ועוד שם: וראיה - שלא ראיתי ביישן חסר דעת, ולא דעתן בלי בושה.

אם כן הבושה שהיא השכל בקלות גוברת על כח המתאווה שבאדם מלעשות מעשים שיחשוק בהם, שהרי אדם יאכל מאכלו בפני בני אדם כמו בחתונה - בעדינות ובצניעות, ואף כשתרעב נפשו למאוד יתאפק לאכול בפני מכובדים, כי אם במתינות הרבה יותר מכפי שיאכל עם בני משפחתו או לבדו, וכשם שהבושה הנובעת מהשכל עוצרת מהרבה חשקים ורצונות - כי כך השכל מורה שיש להיות מקובל בחברה ורצוי בין בני אדם, כמו כן כשקובע האדם בשכלו שיש להיות רצוי בעיני ה', וכמו כן ברור לו בשכלו שכל מה שאסר ה' הוא מוות וסכנה, השכל הזה יחייבהו להמנע מתאוותיו, ויצליח לשכנע עצמו שכל התאוות למיניהם אינם אמיתיים בעצם אלא בדמיון, ואף שלא השיג האדם הרגשת המוות והסכנה שבעבירה כאדם השותה ארס נחש, אלא הדבר רק בשכלו - השכל חזק הוא, אולם זהו כל זמן שלא נתקלקל השכל ולא נתערער מהוודאות שבידיעה, כי אילו נתקלקל השכל ובא לחוסר בירור, הרי שבנקל יגבר כח המדמה בצירוף כח המתאווה על כח החושב.

י. החוטא מתוך "פלפול" קשה מהחוטא במזיד ומידיעה

סכנת הפלפול עם היצר סכנה עצומה היא, אדם שנפל בעבירה מתוך חמדה ותאווה, קל לו לשוב אחר שנוקפו לבו על מעשהו, אולם החוטא מתוך פלפול עם יצרו, מגיע הוא למסקנות "היתר", ואינו מודה בחטאו וקשה הוא מלשוב, והיא שגרמה לנפילתו של שלמה המלך החכם והדעתן מכל האדם אשר על פני האדמה, והוא בהיות שנגרר

לפלפול עם השטן ודרש טעמא דקרא - כמובא בגמרא סנהדרין כ"א ע"ב: שתי מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול העולם, כתיב: "לא ירבה לו נשים" שלא יטו את לבבו, אמר: אני ארבה נשים ולא יטו לבבי, ולבסוף נאמר (מ"א, יא, ד) "נשיו הטו את לבבו", וכן בענין השני של לא ירבה לו סוסים, עד כדי שנאמר (מ"א, יא, ו) "ויעש שלמה הרע בעיני ה'", ולבסוף גם הודה שאין להתחכם עם התורה, עד שאמר (קהלת ז, כג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", דהיינו חשבתי שאני חכם! אולם נוכחתי לדעת שהחכמה רחוקה ממני, וסמכתי על חכמתי להיגרר לויכוח עם השטן ובזה הכשילני.

הנה שלמה שחטא מתוך פלפולו בציווי ה', לא עזבו היצר, והחזיק בו עד שנכשל באלף נשים, וכאמור לעיל בודאי שהיצר שבא לשלמה אינו באופן שבא לייתר בני אדם, וכידוע מהסה"ק ששלמה כיוון בזה שלקח אלף נשים לכוונות עליונות ונשגבות, אולם לא עמד לו כלום כאשר בסופו של דבר עבר על ציווי ה'. ה"לא מות תמותון" מצלצל לכל אחד כפי מדריגתו, זוהי הליצנות של הנחש לבא לכל אחד כפי מדריגתו ולנגן לו "לא מות תמותון", ואף שהתורה אסרה וענשה מוות לחוטא - יש לו תירוץ לכל אחד לפי גודלו ומעלתו, לאדם הראשון היה זה "כי יודע אלקים" וכו', ולכל אחד יש לו נתינת טעם אחר, אולם הצד השווה שבכשלון הוא החוסר יציבות וברירות שכל מה שאסרה תורה הוא מן הרע הגמור, ולא יועילו על כך שום תשובות שבעולם, כמבואר ברמח"ל שהזכרנו לעיל.

יא. פלפול שגרם כמעט לאיבוד עולם הבא

וכן חזקיהו המלך נכנס לדין ודברים בדבר מצות פריה ורביה, (כמובא בגמ' ברכות י'), ופלפל לומר דהרי כל המצוה לשאת אשה בשביל להביא בנים, וכיון שראה ברוח הקודש שבניו יהיו רשעים, התחכם להמנע מתוך היתר מהמצוה, וכמעט שאיבד עולם הזה ועולם הבא, וכמו שהוכיחו ישעיה ואמר לו: בהדי כבשי דרחמנא למה לך? באלו נסתרות של הקב"ה מה אתה נכנס? מאי דמפקדת אבעי לך למיעבד, ומאי דניחא ליה לקוב"ה - למיעבד, דהיינו אמר לו ישעיה מה שאתה מצווה עליך לעשות ומה שנוח להקב"ה הוא יעשה.

הנה לנו כמו כן לראות, שהחוטא מחמת פלפול מחזיק בטעותו ואינו נכנע, ועד שלא בא ישעיהו בדבר ה' אליו לא היה שב מטעותו. ויתכן שיבוא היצר גם בכח רוח הקודש להביא ראיות לעבור על ציווי ה', וזה יצרם של אנשים גדולים - כל הגדול מחבירו וכו', אולם - כמבואר ברמח"ל לעיל שעם כל זה נתבעים: מדוע עברת על ציווי ה'.

יב. פלפולו של שאול איבד לו את המלוכה

וכן גבי שאול המלך שנאמר בו (שמואל א' טו, ט) "ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן", ופירש שם המלבי"ם, דיש הבדל בין "חמלה" ל"רחמנות", רחמנות היינו

שאדם כואב לו לראות באובדן אחרים, ואף שאמנם מצדיק הוא את דין איבודם, עם כל זה מרחמנות חש צער בנפשו, אולם חמלה היינו שדן ושופט הוא בעצמו כי ראוי מצד הצדק והיושר לחנון ולחמול על השני, וגם כשאין הדבר נוגע לצער נפשו - דן הוא בדעתו, ואינו מצדיק את איבודו של הנידון, ואצל שאול נאמר "ויחמול", דהיינו שחשב שאין מן היושר להשחיתם, ושלא בצדק ציווהו הנביא דבר זה, והוא עוון פלילי וכו', עיי"ש בדבריו. הרי שנכשל בדבר על ידי שדן בעצמו אם דברי הנביא אמת או לא אמת. וזה עיקר כעסו של הקב"ה על האדם, כאשר נכנס לפלפול עם יצרו ומורה היתרים למעשהו. וכנאמר (ירמיה ב, לה) "הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי", וכמה נוראה הקללה של האומר: שלום יהיה לי "כי בשרירות לבי אלך", ומסתמא מתוך היתרים שלמד על עצמו. הרי שאז: לא יאבה ה' סלוח לו וגו' ומחה ה' את שמו וגו'. וכמבואר לעיל, שאפילו על פלפול כמו "אחטא ואשוב" נענש האדם ש"אין מספיקין בידו לעשות תשובה", ואף שמודה שחוטא הוא, אלא מכיון שמקל על עצמו את החטא מכח שנסמך הוא על התשובה - נענש על ההתחכמות בציווי ה'.

יג. סוד נצחונו של יוסף הצדיק את יצרו - בריחה מהפלפול

ובזה היה סוד נצחונו של יוסף בנסיון אשת פוטיפר (מובא ב"דברי יחזקאל" פרשת וישב), דשם נאמר (בראשית לט, ז) "ויהי אחר הדברים ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי, וימאן - ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני" וגו', דתיבת "וימאן" לכאורה מיותרת, דברור הוא שמיאן מהמשך הפסוקים. אלא הביאור הוא, דקודם החליט לעצמו למאן מבלי סיבות וטעמים, ואחר כך מה שמבואר בפסוק שנימק את סירובו, בטענה שיש כאן חוסר נאמנות לאדונו שהפקידו על ביתו ולא מנע ממנו כי אם את אשתו - נימוק זה היה עבור אשת פוטיפר, ולא שאז עלה בלבו נימוק זה לעצמו, ובשביל נימוק זה פירש מן העבירה, כי ידע שאם היה מתחיל בטעמים ובנימוקים על סירובו מבלי החלטה לְמָאֵן - עלול הוא להיגרר מפלפול זה עד לעבירה ממש, כי ידע בבירור גודל הסכנה של ההתמהמהות בשעת העבירה ובמקום העבירה, כי הרבה מקטרגים של ספיקות והיתרים פתאום יכולים להתנוצץ בלב המתנסה להתיר לו את העבירה, או לפחות להקל את חומרתה, ובפרט כששוחד העבירה מתנוצץ מול עיניו.

יד. סכנת הפלפול חמורה בתוצאותיה פי כמה כאשר היא ביסודות האמונה

וזה סוד קבלת התורה "נעשה ונשמע", דקודם "נעשה", דהיינו מבלי לפלפל בטעמים של האיסור, ורק לאחר שישנה החלטה לעשות ציווי ה', בין כשנבין בין כשלא, אז הותר לשמוע ולברר הטעמים, שאז בירור טעמי המצוות הוא בשביל לדרוש ולקבל שכר ולא חלילה שתהא דרישת הטעם סיבה לקיום המצוות.

ואם סכנת הפלפול עם היצר הוא בטעמי המצוות בלבד - סכנה גדולה היא, על אחת כמה וכמה הפלפול ביסודות האמונה - מציאות ויחוד ה' - מסוכן הוא למאוד, ומצוה לעיין בספרי ה"חובות הלבבות" שמובא בהם הקדמת הרב "פתחי לב" שהאריך במערכת נפלאה של גדולי ישראל, מכללם: שו"ת הריב"ש, משנת חכמים למהר"ם חגיז, שכולם מדברים בגנות לימוד האמונה על דרך החקירה, ובשו"ת "חות יאיר" כתב שהחקירה תועבה. "הגאון" כתב (מובא בסידור הגר"א), שממקום שמסתיימת הפילוסופיא על כל עמקותה - משם מתחלת חכמת הקבלה, כך שאין לפילוסופיא שום ידיעה מהאמת, וכן גינה את החקירה והפלפול באמונה. ובשו"ת "נודע ביהודה" גילה דעתו לדלג "שער היחוד" מספר "חובת הלבבות". וראה שם עוד עשרות של גדולי וקדושי ישראל שהשתמשו בלשון חריפה מאד על ההולכים בדרך החקירה, וקבעו שהיא סכנה עצומה ורבים נפלו ולא קמו. ומסקנתם, שאין לנו אלא לאחוז באמונה פשוטה ללא טעמים כלל, ובפרט בדור חלוש בנפשו כמותנו היום, שבנקל יכולים אנו להאחז בבלבול האמת ולבוא למינות רח"ל.

וכמו שכן מסופר על החפץ חיים, שראה פעם את בנו קורא בספר "מורה נבוכים" וגער בו, וכששאלו בנו: והלא זהו ספר שחיברו הרמב"ם, ענה לו: הרמב"ם לא חיבר ספר זה אלא לנבוכים שבדורו, ואתה למה לך להיות נבוך בשאלות ולהכנס לשאלות ואח"כ לבוא ולתרצם. והסביר לו, שהלא אמונתנו ברורה לנו מהיסטוריה מוצקה ומבוססת שאין כמוה, וכי לא מספיק דור יוצאי מצרים על כל הניסים שראו? לא מספיק סיפור מיליוני העדים במחזה מתן תורה? לא מספיק מיליוני אנשים שהלכו בתקופה ארוכה של 40 שנה במערכת מופלאה של ניסים, ענני כבוד, מן, באר, לא מספיק כיבוש יהושע ל"א מלכים בניסים ונפלאות ועוד ועוד, וא"כ למה לך להגרר למשא ומתן?

ועל אחת כמה וכמה מסוכן הדבר להתווכח עם קטני אמנה ולהשיב להם על שאלות באמונה, שמוחם מבולבל בהם, וכבר הכרתי כאלו שחשבו עצמם חזקים ונכנסו בעומק החקירה של כל מיני שאלות באמונה, וניזוקו מאד.

והנזק הוא ודאי, לא מבעיא אם לא ירד לעומק יישוב קושיותיו של השואל, שאז נשאר גם הוא עם שאלה ללא תשובה, אלא גם אם מיישב הוא קושיות באמונה ואפילו מיד - מקרירות באמונה בודאי שלא נמלט.

וכבר היה מעשה בהגה"ק רבי אהרן ראטה זצ"ל, שניגש אליו אדם ושאלהו שאלה באמונה, וענהו הרב תשובה מלאה ומספקת, וראו פני הרב שהינם בעצב, ושאלוהו: מה קרהו? ענה: פלוני ציננני באמונה, אמרו לו: אבל שמענו את היישוב שישבת לו

והיה מספיק לשאלתו. ענה: "מצב האמונה אצל האדם אחר התשובה אינו כמו קודם השאלה".

טו. האמונה מחזקת את השכל לגבור על הרגש, וככל שהאמונה ברורה יותר כן השכל חזק יותר

ככל שהאמונה ברורה יותר השכל חזק יותר, כי חייב להיות השכל משולב עם האמונה, והדבר יועיל הן להציל מנטיות הלב לתאוות וחמדות שרק האמונה תחייב את השכל להבין שזה רע ומוות, והוא פשוט, מבלי אמונה מדוע שיראה את מה שאסרה תורה כמוות ורע?! וכמו כן תועיל ותציל האמונה מייתר הנטיות שבלב, כגון החרדות ודאגות מפני הבאות, עצב ודאגות שבכאן לכאורה גם השכל מחייבם, שהרי מקרי העולם בפורעניות - מתרגשים ובאים, כאן צריכה האמונה לחדד את השכל, והיינו שמאחר כי "אין עוד מלבדו", והקב"ה מנהיג את העולם, וכשרוצה הקב"ה להציל אדם מצילו לבדו, ואף שכל אלה שמסביבו נאבדים - כנח בתיבה, הרי שהאמונה משרה רוגע ושלוה על הרגשות הסוערים, מסלקת את החששות והדאגות, מפני שהמאמין משליך את קורותיו העכשויים והעתידיים לאשר יחפוץ ה', ומחליט בדעתו לסמוך על הנהגת ה' בידיעה ברורה שהבורא עושה את הטוב ביותר עבורו.

האדם מצליח להגביר שכלו על רגשותיו, אחר שהאמונה ברורה ומצוחצחת אצלו לראות כבחוש ממש שהינו בידיו של הבורא, ומבין הוא שיש לו פשוט להתייאש מלשמור על עצמו, ואמנם עושה הוא את ההשתדלות המחוייבת בלבד, אולם מעבר לכך להחליט להשליך עצמו על הליכות הגוזר, כי במילא אין הוא יכול לשנות כלום ממה שנגזר, מה שיכול לשנות הוא רק מצוות ומעשים טובים, ואז ינוח מרוגזו ומעצבון ידו מלדאוג ומלהעצב, ואדרבא את דאגתו יעתיק על מחדלו מקיום תורה ומצוות, ובכך ירבה יראת ה' בלבבו.

וכמו שרואים אנו בחוש, שהחולה ישמר מלאכול דבר שאסר עליו הרופא ובנקל יגביר שכלו על רגשו, אולם בתנאי שיאמין לרופא באמונה שלימה שאכן מה שאסר עליו - מזיק לו, כי אילו יפקפק באימונו של הרופא, ויחשוב שהרופא מגזים ואינו מדייק בחומרותיו עליו, הרי שמיד יקל מעליו את אשר אסר עליו, אם כן מוכרח שהאמונה הוא המודד לכח השכל על הרגש, ככל שהאמונה ברורה יותר כן השכל חזק ביותר.

וזו עבודתנו ובפרט בעקבתא דמשיחא - זמן שבא חבקוק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה", לחדד את אמונתנו.

כי דרגות רבות ישנם באמונה, ישנה אמונה במוח, דהיינו שאדם יודע מבין ומאמין. דרגה יותר גבוהה ישנה - אמונה בלב, דהיינו שהצליח האדם שידיעתו שבמוח תהא כ"כ ברורה לו עד שמצליח הוא לכפות את לבו לשעבדו מכל תאוותיו וחשקיו לרצון ה'. וישנה מדריגה גבוהה יותר, והיא אמונת האברים, דהיינו שאף חיצוניות אבריו כפופים לאמונתו.

וכדי שנבין אמונה זאת של המדריגה הגבוהה ביותר, נביא סיפור המסופר על הסבא מנובהרדוק:

בשנה האחרונה של חייו בשנות החרום, כשהמלחמה היתה מתלקחת בכל תוקפה, מלחמת האזרחים עם הבולשביקים הפולשים, והסבא ז"ל עמד פעם במוצאי ש"ק וכוס הבדלה בידו, וידיו אמונה לאחוז הכוס יין המלא מבלי שיזוע וינוד הכוס מידו, ואף טיפת יין לא נשרה מהכוס המלא, בו בזמן שהיו השודדים מפציצים ויורים בחצרו ממש, וכל התלמידים שמסביבו מתייראים ונעים אנה ואנה, והביטו בו תלמידיו בחרדת קודש לראות היאך בטחונו של רבם חזק עד שלא נע ולא זע ולא ניתר ממקומו בשום תזוזה, וברוגע ובשלוה הבדיל על הכוס.

זוהי אמונה ברורה ונקיה עד כדי שגם האברים החיצוניים לא מתייראים ולא נעים משום פחד שבעולם.

טז. השלכות חטא אדם וחוה לדורות הבאים אחריהם - תערובת טוב ורע

וכיון שחטאם של אדם וחוה היה מהיגררות לפלפולו של הנחש, הרי שגרמו כי מאז זו תהיה מלחמתנו. ונבאר את הדבר בהרחבה.

מבואר ב"שערי קדושה" לרבנו חיים וויטל זצוק"ל (שער א' חלק א') מיום שאכל אדם הראשון מעץ הדעת טוב ורע, אין לך דבר שאינו מעורב מטוב ורע, ואפילו התורה הקדושה שאין יותר "טוב" ממנה, גם בה יכול האדם ליפול לרע, וכמו שאמרו זכה נעשית לו סם חיים לא זכה...

יז. התערובת הינה מורכבת מב' מרכיבים בלבד - טוב ורע מבלי עוד מרכיב שלישי נטראלי

הדברים מבוארים בספר חובת הלבבות (שער הפרישות פ"ה) שאין לך בתורה אלא ב' גדרים בלבד או של מצוה או של עבירה - אין גדר של "רשות", בכל פעולה ופעולה שעושה האדם אף שהיא נראית פעולת הרשות כאכילה שינה טיול וכדומה, יפול בו מציאות או של מצוה או של עבירה, דהיינו אם מכוין בו לשם ה' להברות גופו וליישב את דעתו, או בדיעבד - גם בלא שנתכוין לכך מתחילה - נשתמש במאכל זה או בשינה זו לעבודת ה', הרי שהוא בגדר מצוה ויקבל שכר לא רק על המצוה אלא גם על האכילה

ושינה שמכוחן עשה את המצוה. ואם נשתמש באכילה זו לעבירה, הרי שזו האכילה של היתר תחשב לו לעבירה, ואף שמצד המעשה עצמו אינו אלא אכילה ושתיה, אין גדר שלישי הנקרא רשות, אלא כאמור או טוב או רע.

יח. כיצד יבחין האדם: מהו טוב באמת ומהו רע

ולפי זה ירווח לנו מאוד לגלות מערומי היצר, דהרי פעמים רבות מסתפק האדם במעשהו: הרצוי הוא או לא, האם רצון ה' שאעשה כך או כך. ראשית יתבונן דאין צד ג', אלא או שמעשה זה טוב או שהוא רע, ואל יעלה בדעתו שאין לו מה להפסיד דהעיקר זה לא עבירה - זה אינו נכון.

וייתר על כן, גם אם מסתפק בעצם המעשה הטוב הוא אם לאו - יראה מה הדוחף אותו לעשותו, צד הטוב שבו או צד הרע שבו, שהרי מבואר בגמ' (ברכות סא ע"ב) צדיקים יצה"ט שופטן כלומר מנהיגן, רשעים יצה"ר שופטן, בינוניים זה וזה שופטן, א"כ יראה האדם: מעשה זה שרוצה הוא לעשותו, מהיכן בא לו הדחף והזריזות לעשותו, ובפרט כשהמדובר לסגור את הגמרא וליבטל מתורה, הלא יחשוש שמא יצה"ר שופטו, דרק צדיקים גמורים יכולים להיות בטוחים שהדוחף אותם לעשות מעשיהם הוא יצה"ט, אולם אנן בודאי רחוקים מזה כל זמן שרואים אנו שהרע שולט בנו ומנהיגנו ברוב דרכינו, א"כ מאחר וליכא צד שלישי הנקרא "היתר" אלא רק רע או טוב, יבין שהצד הדוחפו להמנע מהמצוה מפני היתר מסויים הוא הרע, ואחר שרואה הוא ומכיר בעצמו שהרע עדיין שולט בו ודוחפו פעמים רבות לחטוא, יבין שכמו כן עתה הוא "בעל הדעה" למצוא לו היתר כזה או כזה.

וכן כשאין ביכולת האדם לחוש למחמירים בדבר מסויים וסומך הוא על המתירים, גם בזה יתבונן דאין מושג של "מותר" או "רשות", ולכן גם כשסומך על המתירים צריך שיהא זה בכוונה לשם שמים, ולכן אף שלמעשה ינהג כמתיר - יעשה היתר זה לשם שמים ככל דברי הרשות, שאם מכווין בהם לשם שמים, דהיינו להברות גופו או ליישב דעתו לעבודת ה', זו מצוה, ואם מכווין להנאתו זהו פגם.

ולכן יראה גם הסומך על המתירים, אם זה נובע מתאוותו ורצונו לפרוק עול, הרי שזה מצד הרע שבו, ואם אכן סומך הוא על המתירים ונוהג באותו היתר בכוונה לשם שמים, למצוה תחשב לו.

יט. תערובת טוב ורע הינה בכל פרטי חיי היום יום

וזו התערובת של טוב ורע נמצאת בכל פעולה ממש, אדם קונה משקפיים, חליפה וכדומה, הרי שמיד משתתפים בפעולתו זו צד הרע שבו לעומת צד הטוב, ועליו להתבונן מדוע רוצה הוא דוקא בזה ולא בזה, אזי אם יש בכוחו להתגבר ליקח דוקא מה שאין לו

לבו חושקו ביותר, כדי למעט בהתבלטות יתרה ולהסתפק בנאה והצנוע - בודאי ניצח את יצרו, וגם אם לא יוכל עשות זאת, עליו לכוונו לשם שמים גם ב"היתר" שבחר לו, וכגון לשמח עצמו כדי שעבודת ה' תהא אצלו בשמחה, כענין עונג הגוף בשבת וכדומה, ובזה ינצל לפחות מפניות אסורות, כי אחרת יכנס זה בגדר איסור אחר שאין לנו גדר שלישי של רשות, אלא או של איסור או של מצוה.

והטעם הוא, היות האדם תכלית הבריאה, והינו תכליתי בכל רגע מימי חייו, דאם נאמר שישנם פעולות של "רשות" שבהם האדם לא פועל מאומה, הרי שהאדם מבוזבז בתכליתו באותם זמנים, והקב"ה לא ברא שום דבר לבטלה ואפילו שטות ועכביש כמובא במדרש, על אחת כמה וכמה האדם שהינו תכלית הבריאה, בודאי לא נברא לבטלה, ואפילו לא בחלק קטן מזמנו שהוא העיקר והיקר שבאדם, דמה יש יקר יותר מ"זמן", ובמילא חייב שיהא זמנו שהוא חייו - מנוצל בתכלית ללא בזבוז רגע, ולכך האמת היא שהאדם יכול לעבוד ה' בכל רגע ממש באכילתו ושינתו וכו' כשמחשב דרכיו לשם שמים, שאז שכרו אתו לא רק על המצוה שעשה אלא גם על השינה והאכילה שהכשירתו למצוה וללמוד התורה, וכמו כן להיפך כאשר האדם ישן ואוכל, ובכח האכילה והשינה חוטא, נחשב לו לחטא גם אכילתו ושינתו שהכשירוהו לחטא.

וזהו שנאמר (דברים ל, יט) "החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה - ובחרת בחיים". דהוא קשה וכמו שהקשו המפרשים, דאחר שהקב"ה מציע חיים וטוב לעומת מוות ורע, מה צריך לצוות לנו "ובחרת בחיים", וכי מי יבחר במוות?

אולם לדברינו מובן, דאין מושג צד שלישי, אלא או חיים שהם תוצאת הטוב, או מוות שהוא תוצאת הרע, אלא שאומרת התורה בכל דבר תבחר ב"חיים" שבדבר, ולא במוות שבו, ולא מבעיא בדברים האסורים להדיא דבודאי אין צורך לומר שתבחר במותר ולא באסור שהוא מוות בטוח, אלא גם בדברים הנחשבים מותרים, כאכילה, שינה טיול, קניית הצרכים, שהם לכאורה "רשות" - ובחרת בחיים, דהיינו בחר בצד החיים שבדבר, כי אין לך דבר שאין בו מוות וחיים רע וטוב, ולכן גם אם אתה עושה מעשה הרשות, עשהו על צד החיים שבו ולא על צד המוות שבו, כי יתכן שניים שיעשו אותו מעשה ממש לאחד יחשב לטוב ויביא לו חיים, ולשני יחשב כרע ויביא לו מוות, כי אחר הכוונה הולכים המעשים, וזהו ובחרת בחיים ובטוב שבאותו מעשה, כי אין צד שלישי.

וייתר על כן, אפילו במעשים שהם מצוות גם בהם יש מוות וחיים, כי אם עושה אותם לשם השם הם חיים, ואם עושה אותם לשם הכבוד והממון זהו חלק המוות שנצמד

למצוה, אם כן מצות ובחרת בחיים, היינו שנצטווינו לבחור בצד ה''חיים'' שבמעשה ולהישמר מצד ה''מוות'' שבו, שנצמד לכל דבר שבקדושה.
ועוד ייתר על כן, אפילו התורה הקדושה שכולה שמותיו של הקב''ה, גם אליה נצמד המוות, וכאומרם: ''זכה נעשית לו סם חיים לא זכה וכו'''.

כ. עצה טובה להתייעץ עם אחר שהוא מחוץ לנסיון שלך

ולכן עצה טובה, כאשר הנך מסתפק בדבר מהיכן נובע מקור רצון זה אצלך מצד הטוב או להיפך, להתייעץ עם רב, או אפילו עם חבר ירא שמים, דמאחר ששאלה זו נוגעת לגביך ולא לגבי חברך א''כ חברך אינו משוחד כמוך, ואין לו משלו יצר רע בזה להנהיגו, ואצלו השכל חזק יותר משכלך אחר שהרגש שולט בך ולא בו, וכמו כן אנו מתפללים בכל יום ''ותקננו בעצה טובה מלפניך, והסר שטן מלפנינו ומאחרינו'', ויש הרבה לכווין בזה שלא יצליח השטן להטעותנו, אחר שהטוב והרע מעורב בבלבול גדול.

כא. החטא גרם שנצטרך לחזק את השכל שנפגם באופנים מעשיים

ובהמשך נאמר:
''ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות'' (ג', ז').
מפשט הכתוב משמע, שכתוצאה מן החטא נגרם קילקול זה שנפקחו עיניהם לדעת כי עירומים הם.
ויש להבין מה הריעותא שנוצרה כאן מחטאם בהיוודעם כי עירומים הם וביקשו לכסות את בשרם?
ואפשר לומר, דקודם החטא היה השכל שהוא הבושה והיראה אצלם מהבורא, בטבע נפשם, ללא צורך בהתעוררות החיצוניות, ולאחר החטא נצרכו למאמץ חיצוני בדרך של פעולות מעשיות, על מנת לעורר את הבושה מהבורא. ונסביר דברינו.
בשולחן ערוך נפסק להלכה דאסור לאדם לגלות מבשרו המכוסה, וכמו כן להצטנע בבית הכסא ואפילו בחדרי חדרים, ''ואל יאמר מי רואני שמלוא כל הארץ כבודו''. והרי כלפי שמיא מה נפקא מינה אדם ערום או לבוש, אלא ברור שציווי זה הוא מצדנו, לחנכנו בכבוד שמים ובבושה ויראה מה' יתברך. (וכן מובא בנפש החיים שער ב' פ''ו ענין מלוא כל הארץ כבודו כלפי מקומות המטונפים, דאין הענין רק מצדנו ולא מצדו ית' עיי''ש).
ובכך שבחיצוניותנו ננהג בבושה ובעטיפה המצנעת את מערומינו, תיקבע אצלנו מידת הבושה להתבייש מהבורא, מה שאין כן אם נלך בחציפות ובפריצות הרי שאז כמו כן פנימיותנו תהא חצופה ועזת פנים.

אדם הראשון קודם החטא לא הוצרך לגורמים חיצוניים ולפעולות שונות כדי להביאו לבושה ויראה מהבורא, כי היה זה אצלו בטבע בנפשו גם בהיותו ערום, אולם לאחר החטא ירד ממדריגתו, והיראה והבושה סרה ממנו, והיה צריך לחזקה באמצעים חיצוניים.

וזו תוצאת טמטום העבירה, שהרי מאמינים אנו באמונה שלמה במלוא כל הארץ כבודו, וכי עיניו יתברך משוטטות בכל הארץ, ועם כל זה חזינן כמה עוברים אנו על רצון ה' במזיד בביטול תורה, בלשון הרע, בליצנות, וכל זה יתכן עוד תוך כדי עבודתנו אותו בתורה ותפילה, היתכן?! אלא זו תוצאת טמטום העבירה. ולכן נגזר עלינו לאחר חטא אדם הראשון, להיות עובדים קשה ובפרך להשיג מעט יראת שמים, מעט אמונה, והכל בעמל ויגיעה.

ובפרט שמצטרף אצלנו מלבד חטאו של אדם הראשון חטאו של כל יחיד ויחיד שקלקל הוא בעצמו, שיצטרך לעמול ולהתייגע במאוד מאוד על כל טיפת רוחניות, ובמהלך עבודתו ייתכן שקוץ ודרדר יוצמח לו - עליות וירידות, ובזיעת אפו יאכל לחם - לחמה של תורה, וזו כל עבודתנו ועמלנו עדי נשיב נשמתנו למקור מחצבתה.

כב. מהי תקנתו של החוטא לצאת מטמטום העבירה

העולה מכל האמור, הרוצה לשמור על אמונתו לבל תתערער, ראשית - להתרחק מהיגררות למשא ומתן על אמיתותה, ולא מחמת פחד שמא תנוצח האמת, שהרי "קושטא קאים, שקרא לא קאים", אלא הסכנה היא מכך שהלא השקר מנפנף את שוחדו בידו ואינו בא לבדו למשא ומתן, ועוצמת השוחד להטות את הדין ולסלף את האמת הברורה ביותר בשקר הברור ביותר, ובקלות יווצר מצב שהטעימה בפועל מהשוחד תביא לידי "טמטום".

והסכנה הגדולה היא שהאדם בטוח בעצמו ומאמין שיצא מנצח, וביארנו שגדולי עולם נלכדו ונסתכנו בהתחכמות על דברי תורה.

למרות הכל גם זה שהינו במצב שלאחר לקיחת השוחד, וכבר נוצר אצלו מצב של "טמטום", ישנה עצה לחזור למצב הקודם, וכמו שיבואר להלן.

"ויצא קין מלפני ה'", איתא במדרש רבה (פרשה כב אות כ"ח) מהיכן יצא? ר' חמא בשם ר' חנינא בר יצחק אמר יצא שמח וכו', פגע בו אדם הראשון אמר לו: מה נעשה בדינך? אמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי (מלשון הפשרה - נתקררה ונחה ממני רתיחת מידת הדין, מתנות כהונה). התחיל אדם הראשון טופח על פניו, אמר: כך היא כוחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר: "מזמור שיר ליום השבת".

אדם הראשון פגשו לקין, וידע שמצב הטמטום שלאחר העבירה נוצר אצל קין, והעובדא שהתחבא בגן מפני ה' כאדם המתחבא מחבירו, שהרי כמו כן הכחיש קין מהקדוש ברוך הוא את ידיעתו מהריגת הבל כאדם המכחיש לחבירו, וכפר בעיקר באמרו: ''השומר אחי אנוכי'', והכי יש טמטום גדול מזה, וראהו אדם הראשון יוצא שמח בכוח התשובה. הרי שזו כוחה של תשובה, ובעצם זו מטרתה להשיב את הטהרה כבראשונה ולסלק את הטמטום שנוצר, וזו ''סגולת'' התשובה נגד ההגיון, שהרי חטא והטמטום הנוצר ממנו זו מציאות, והיאך ניתן להסירו בחרטה גרידא, אלא זו עוצמתה של תשובה שניתנה לנו בגדר מתנה וחסד, כלשון רבנו יונה בתחילת ספרו ''שערי תשובה'', ולכך נבראה התשובה קודם שנברא העולם כדי לתת ''פתרון עקיף'' לחוק ''מידה כנגד מידה'' הסותר את התשובה, ובהיותה נבראת קודם העולם וקודם יצירת חוק מידה כנגד מידה, הרי שהיא כתנאי קודם לחוק מידה כנגד מידה, ובידינו לעקפו, (והארכנו בזה לקמן בפרשת ''שופטים''), ובכך להחזיר לעצמנו את מצבנו שקודם החטא.

ומה שאמר אדם ''מזמור שיר ליום השבת'', יבואר ע''פ אור החיים הקדוש (בראשית א, ג), דהשבת שישראל מקיימים ושומרים מחיה את הבריאה בכל שבוע - לעוד שבוע נוסף, כי ממנה מתקיימין ומתברכין כל שיתא יומין, הרי דבשבת יש כח להתחדשות הבריאה מחדש דוקא בדרך של ביטול מלאכה, והיא היא המחיה את קיום העולם, ודוקא ''השב ואל תעשה מלאכה'' הוא ההויה של המלאכה עצמה, והוא כענין התשובה ה''שב ואל תעשה'' את אותו חטא שעשה החוטא עד כה, הוא עצמו הבונה מחדש את הריסות החטא שחטא בו בחטאו, והרי שבשניהם בשבת ובתשובה מתקיימת הווית מציאות בדרך שביתה, בתשובה - נמחקת מציאות הרע בדרך השביתה מהעבירה, וכמו כן בשבת מתקיימת מציאות הבריאה בדרך השביתה ממלאכה, ולכך נזכר אדם הראשון כשראה ''בנין בדרך שביתה'' במעשה התשובה, לזמר על מצות השבת שהינה כמו כן בנין בדרך שביתה.

כג. סיכום

השכל שנטע הבורא באדם הינו חזק הרבה מרגשותיו, אלא שכוחו וחוזקו של השכל הוא בהתאם לברירות ידיעתו והכרתו באור לעומת החושך, ובטוב לעומת הרע, וברירות השכל תלויה באמונתו, כמה שהאמונה חזקה יותר השכל חזק יותר.

והאדם נתבע להשתמש בשכלו, זה שלא משתמש בשכלו אינו אך ורק טיפש אלא אף רשע, וכמו שמצינו בהגדה של פסח גבי ד' בנים, האחד חכם והאחד רשע וכו', ולא

נאמר האחד חכם והאחד טיפש שהוא לכאורה הופכו של החכם, אלא רשע, כי האמת שההיפך ממי שהולך בחכמה הוא רשע ולא רק טיפש.
וככל שיחזק האדם את אמונתו, כן יתחזק שכלו ויגבר בנקל על חשקיו ורצונותיו.

הנתיב העשירי - נתיב ההתמרדות

אמרו חז"ל (חגיגה ט"ז ע"א) מי שיצרו תוקפו ילבש שחורים ויתעטף שחורים וילך למקום שאין מכירים ויעשה מה שלבו חפץ.
וביאר שם רבנו חננאל דבכך שילבש שחורים ויתעטף שחורים יכנע לבבו וימנע מלחטוא.
כאן לימדונו חז"ל יסוד גדול.
כשבא היצר לפתותך בעבירה, אל תיכנע לו מיד, תמשוך את הזמן כמה שתוכל, לעוד יום, לעוד חצי יום, לעוד כמה שעות, ואפילו לעוד שעה או חצי שעה, וכמו כן עשה מעשים המכניעים את הלב ובעיכוב זה שהנך מתעכב מלחטוא יש סיכוי שתינצל, ולכך אל תתפתה לו מיד, תתמרד כנגדו באשר תוכל.
ויסוד זה הוא בא להוציא מלבות של הרבה בני אדם ששיקול דעתם הוא אחרת כאשר תוקפם יצרם, כי אז אומרים המה לעצמם: הרי בסופו של דבר יודעני שהיצר ינצחני, וכאשר היה כבר הרבה פעמים שנכשלתי, ואם כן עתה שבא הוא אלי כפעם בפעם להכשילני, למה שאשהה בעימות מפרך ומיסר, ולבסוף גם אכשל בחטא, אקצר את הדרך, אעשה מה שיצרי רוצה ממני ואחזור למסלול החרטה וכו'.
זו טעות, אף כשהנך משוכנע לעצמך שתכשל בסוף, אל תתן ליצרך להשתלט עליך כל כך בקלות.
ערך עצום ישנה לכל התמרדות, אם זה במשיכת הזמן כאמור, ואם זה במיעוט התענוג בעבירה וכיוצא כל התמרדות נגד המלך זקן וכסיל היא חשובה.
והטעם לכך הוא כמו עבד שלא מציית לאדונו בפקודת דבר מה אשר צוהו, ולאחר איום שאיים עליו, נשמע ונכנע. נתבונן היש ערך לציות זה? בודאי לא. שהרי מבלי האיום סרב לשמוע לאדונו, ומה ערך יש לציות שכזה לאחר איום.
כן הוא במלחמת היצר, כשסרבת לשמוע ליצרך, אף שלבסוף שמעת לו, אולם מאחר והיה זה לאחר התמרדות של זמן מה, הרי שבכך הורדת את "ערך" העבירה למאד, ובוודאי שפחות הוא ערכו של ציות כזה לעומת האחר שמציית ליצרו מיד, שאז הוא "עבד נאמן" ליצרו.

וכידוע מהחפץ חיים שהיה אומר מאחר ומכל עבירה נברא מקטרג, יש לראות שאותו מקטרג יהיה פצוע וחסר אברים ולא שלם, וכגון כאשר העבירה תיעשה ללא חשק והתלהבות, עם מרדנות ככל האפשר וכיוצא, אזי המלאך הנברא מעבירה שכזו כמו כן יהא פצוע וחסר.

ועוד פרט החשוב ביותר שיש לדעת ביסוד זה, שכן דרך ההתמודדות המביאה לידי הצלחה, היום אתה נשמע ליצרך פעם בשבוע, אזי כשתתמרד יכניעך אחת לשבועיים, וכששוב יבוא אליך תתמרד ככל האפשר ואז יכניעך אחת לג' שבועות או חודש, מה שאין כן כאשר תיכנע אליו מיד כאשר יבעירך לעבירה מבלי להתמרד כלל, אזי לעולם לא תצא מיצר זה, ולעולם תהא עבד לו להיותך נאמן לו.

וכמו שהסברנו לעיל, אי אפשר לצאת מהעבירה בפעם אחת אלא רק בכך שפער הזמן בין כשלון לכשלון הולך וגדל עד שלבסוף האדם מנצח, וזה יתכן רק כאשר גם במהלך של התמודדות זה שעדיין אתה נתון בו - ומהלך זה הרי בהכרח מחייב מצב של עליות וירידות - תעשה ככל אשר ביכלתך להתמרד נגד היצר ולהגדיל ולו במעט את הפער שבין כשלון לכשלון, ובהתאם להשתדלותך והתמרדותך נגדו כפי כחך - תקבל עזר מן השמים להגדיל ביותר את הפער שבין מעידה למעידה עד שמעט מעט תגרשנו לגמרי מעליך.

הנתיב האחד עשר - נתיב ההכוננות

נתיב נוסף שיועיל מאד ללוחם במלחמתו עם יצרו, לפני כל עימות לחדש את הקבלה לפחות על אותו עימות, ובכך הנך במצב של "היכון" לקראת הנסיון שעלול לעמוד בפניך.

וכגון:

נצרך אתה לילך עתה לסידור מסוים במשרד שבו קיים חשש לפגם העיניים. לפני שאתה יוצא תקבל עליך שבנסיון זה שהוא עתה לפניך אתה מתגבר, ותחליט שאת סידור זה שיש לי לסדר עתה במקום המועד לפורענות - עובר אני אותו לשלום בהשתדלות כראוי ללא שום פגם.

וכן לפני נסיעה, תקבל עליך שבנסיעה זו אני מתגבר ככל יכולתי לבל אכשל.

וכמו כן כאשר יצרך מתגבר עליך, כמבואר בפרק הקודם שיש להתמרד כל האפשר, כמו כן יש בזה לנהוג בעצה זו, לקבל קבלה שאני לא נכשל בעבירה במשך היום, או במשך חצי היום, או אפילו בשעה הקרובה, וכך תחדש את קבלתך ככל אשר תוכל למשוך.

והדבר ברור, שעל זמן קצר יש ביכולת האדם להתגבר, ובכך שעשית את שלך, להכניע את היצר לפי שעה, מן השמים יסייעו שהיצר כבר יתקרר מרתיחתו, ובפעם הזו לא ישתלם לו להכשילך, אחר שכאמור לא נשאר לו כל כך מה להרויח, לפי שגם אם יחטיאך חלילה - יהא המקטרג הנברא מכך פצוע וחסר, ואם כן שמא יעדיף היצר הפעם לעזבך לגמרי, ואין צורך לומר שזה מפני הסייעתא דשמיא שתלווה אותך במהלך הלחימה כאשר הינך נוהג באופן האמור, כי אז נכלל אתה בהבטחת "הבא ליטהר" שמסייעין אותו.

הנתיב השנים עשר - נתיב הבטחון

אפשר לומר שעצת העצות לנצח את יצר התאווה היא השמחה והבטחון בה' שינצח.
בספר "צדקת הצדיק" לרבי צדוק הכהן מלובלין (אות קכט) מובא, שהיצר מקטרג על השב בתשובה, באומרו: היאך זה שחטא כל כך פעמים הרבה, והנה תקובל תשובתו בין רגע, ובהבעת חרטה אחת או שתיים יעזוב את הרגליו לגמרי, והארכנו בזה לעיל בביאור דברי הרב "צדקת הצדיק" שלכך אין התשובה נגמרת מהר מחמת קטרוגים אלו, ונמשכת זמן מה עם רצף עליות וירידות עד שתקובל תשובתו.
ושם (באות קכט) מביא הרב עצה לאותו קטרוג שלא יפיל את האדם, וכן כותב הוא שם: והעצה נגדו היא השמחה והבטיחות בלב, שבוודאי השם יתברך ברוב רחמיו וחסדיו יקבלו בתשובה שלמה לפניו.
ובהעלמת ידיעה זו טמון כל הצלחת היצר ללפת את בחורי ישראל ולהכשילם, על אף כאבם ושברם הגדול מאד מחטאתם כי כבדה. ועל אף משפט הצדק המגיע להם להסתייע מהבורא להצליחם במלחמה עמו.
והביאור בזה הוא, דבאמת לאחר הצער והחרטה והכאב הגדול מן החטא יתכן בהחלט שמגיע לו לשב לקבל סיוע מן השמים, אלא שמחמת חוסר בטחונו בה' שיצליח פעם לגבור על יצרו, נופל הוא, ואינו משתמש באותו סיוע.
והדבר ממש דומה לאדם העמל ויגע לפרנסתו ומחוסר הוא בטחון בה', שהעדר בטחון זה מונע ממנו הרבה ברכה, והעמל והיגיעה מפרכים ושוברים אותו למאד מבלי שיראה ברכה בעמלו, ולו היה בטחונו חזק בה', היתה השמחה מלווה אותו בעבודתו מתוך אמונה שעוד יראה הצלחה ויבורך בכל אשר יעשה, כי הבטחון מרגיע את מתח העבודה ומחזק לצפיה ותקוה טובה המעודדת יותר מכל.
כן הוא העמל ויגע ומשתדל ללחום עם יצרו, ואכן מפרך עצמו בעמל והשתדלות.

ובפרט בעמל מהלך הירידות והעליות שאין לך עמל מפרך יותר ממנו, וכדוגמת בנין ערי מסכנות לפרעה שהיו ישראל בונים ומצרים היו הורסים, ולכך נקראה עבודתם עבודת פרך, אחר שכפי הנראה אין תכלית בעבודה זו, שהרי בכל פעם שקם - נופל הוא לאחר מכן, וזהו הקושי שבעבודה.

ואם כן אי אפשר שתיכון עבודת פרך זו ביד האדם להחזיק בה מעמד זמן מה, כי הלא מיד יפול וישבר, והתקנה לכך היא רק בטחון ושמחה שיביאוהו לתקוה וציפיה לימים טובים שבהם יחלץ ממצבו, כי מבלי תקוה לימים טובים ולימים של סיעתא דשמיא, מה תקוה לאדם להצליח בעמלו המפרך והמייגע הזה.

ולכך כמו שנדרש ונחוץ בטחון בה' בכל ענייני האדם החומריים, להצליח בפרנסה ובבריאות וכדומה, ומבלי הבטחון חיי האדם מלאים דאגה ויגון יאוש וחוסר תקוה, לא פחות מכך מחוייב האדם להתחזק בבטחון בה' שיצליח במלחמתו עם יצרו.

וכמו שבארנו לעיל שהדברים קל וחומר, אם הבטחון מועיל ומציל בענייני החומר, על אחת כמה וכמה שהבטחון יועיל ויציל בענייני הרוח שהם חיי הנפש האמיתית של האדם הרבה יותר מחיי הגוף, אם כן בוודאי שמובטח האדם שיזכה לסיעתא דשמיא.

ואף שבעניני רוחניות הבחירה היא ביד האדם, מכל מקום הרי "אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו" - ועל זה צריך לבטוח בה' שיעזרהו.

ובמילים אחדות נתן לנו ה"צדקת הצדיק" עצה לאותו קטרוג על התשובה שהוא הגורם לעמל והפרך שבעבודה, והוא האמונה והבטחון והשמחה.

מנסיוני עם רבים אשר היו עמדי לקבל עצה בדבר חטאת נעורים ולבם כואב ודואב עליהם מאד, ומה שראיתי הוא שהמשותף אצל כולם הוא השתלטות העצבות והיאוש, ומרגלא בפומייהו: אני לעולם לא אצא מזה... אין לי סיכוי... וכיוצא משפטים כאלו, ובזה נצחונו של היצר מובטח עליהם לנצחם ולהשפילם, אחר שהבטחון והתקוה מהם והלאה, והיאוש והעצבות הוא הממלא את חלל ליבם, ואם כן מה חשק ורצון יהא להם להתחדשות. מה יביאם לנסות להתחדש, אחר שהיצר שלל מהם את האמונה והבטחון להצלחתם, הרי נתאמת אצלם שאין שום טעם להתאמץ ולהתחדש, וכפי שאומרים הם שלהצלתם דרוש רק "נס".

וכמה טועים הם, משום שאכן נדרש להצלתם "נס", אולם נס זה מצוי הוא למי שבוטח בה' שיעזרהו, ואינו מצוי למיואש ממנו, כי על הבוטח בה' נאמר "חסד יסובבנו", אם כן אכן דרוש להם נס וחסד שיצילם מהחטא אולם התנאי לזכות לנס הלא הוא הבטחון בה', וזה נעדר מהם.

לכן העצה היעוצה לסלק את העצבון והיאוש, והגם שנכשלת פעמים אין מספר, וגם עתה בעבודתך הינך נופל וקם נופל וקם לאין ספור פעמים - להתחזק בשמחה ובטחון בה' שסוף סוף תנצח.

ובפרק הבא נביא עצה נוספת היאך בכל זאת לשמוח ולא להתעצב כאשר במו עיניך הינך רואה עצמך נופל שדוד בידי יצרך והינך טרף בשיניו, ואיך אם כן אפשר לשמוח, ולשמחה מה זו עושה בעת כזאת.

מובא בספר "נתיבות שלום":

ובספרים הקדושים מצינו עוד סמא דחיי לפגם זה שמקורו מעצבות ועצלות, ואמרו רמז לזה כי "בעצב תלדי בנים", שעל ידי העצבות נולדו לו המקרים [מקרה לילה - הנקראים בנים של האדם], רחמנא לצלן, ובכתבי הרמ"ם זצ"ל: "כי שחה לעפר נפשנו וכו'" - על ידי זה שהוא בעצבות מיסוד העפר, על ידי זה "דבקה לארץ בטננו", הוא דבוק לתאוות ארציות. והביא שם מהרבי הקדוש הר"ן מלעכוויץ זי"ע: "הזורעים בדמעה" - שהזריעו בתערובות ופגמו בברית קודש - העצה "ברינה יקצורו", על ידי שמחה יכול להגיע לתיקון. ובשם מרן הסבא קדישא מלעכוויץ זי"ע - שאמר לאחד, כי בשמחה יכול לתקן את פגמיו אלו יותר מכל מיני סיגופים.

ומרן ב"יסוד העבודה" אמר: "ויקם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף", שיש תענוג ושמחה בעבדות ה', והרי כל מקור הפגם הוא שמחפש תענוגים ועל ידי זה נופל בתענוגים אסורים, אבל אם משים תענוגיו בעניני קדושה, תורה ועבודה, ושמחה של מצוה זה תיקון שלא ייתפש להתענג באיסור ורע, וכמו שעיקר הפגם הזה ושליטת הסטרא אחרא בזה - הוא בשלטון הלילה ובחשכה, ובמיוחד בזמן שינה שאינו שולט על עצמו, וכמו כן בשעה שהוא במצב של שינה רוחנית ובזמן שהוא בחשכות רוחנית, עזוב ומרוחק, אז נופל בכל הענינים האלו, והעצה נגד כל זה היא חיות ושמחה דקדושה, ואז בורחים ממנו כל הפגמים. ואם כי האיש העומד בקשרי מלחמה ואויבו מתגבר עליו ורוצחו נפש, כלום תערב לו כל שמחה? אך החייל הנאמן למלך, גם מזה אינו נופל ברוחו, ויודע שרצונו של מלך שתפקידו להלחם, ואף אם לא תמיד הינו מנצח. וכמאמר אדמו"ר ז"ל על המדרש כשם שקילוסו של הקב"ה עולה מצדיקים בגן עדן, היינו, על ידי תורה ותפילה, כך קילוסו עולה מרשעים שבגיהנום, על ידי מלחמות היצר, שמצניעות הגיהנום בדמעותיהן, עיין בבית אברהם. ואם כי לכאורה הם תרתי דסתרי - שברון לב, הכנעה ושפלות מצד אחד, חיות ושמחה מצד השני, אבל לאמיתו של דבר ידוע על פי חסידות,

כי לא רק שלא סותרין זה את זה, אלא גם אי אפשר אחד בלא השני, וכי המרירות ותענוג הנפש הם תרין רעין דלא מתפרשין, ואי אפשר להגיע מהם אלא על ידי עזרת השניה.

הנתיב השלושה עשר - נתיב הזכות

עצה נפלאה להתחזק בבטחון ובתקוה, ולהעביר את שלבי ההתמודדות בעוז ובגבורה הוא למנות את ההצלחות ולהתיחס אליהם בגאוה של נצחון - כמובן מתוך הסיעתא דשמיא המלווה את הלוחם.

וכדי שנבין עצה זו אקדים מה שארע עם ה"סטייפלר" זצוק"ל, והוא סיפור שסיפר לי תלמיד חכם חשוב מאד, וכך היה המעשה:

בחור בא לפני הסטייפלר זצוק"ל, ואמר לו: רבי, אני נכשל מאד, ויש לי הרבה נפילות, שאלהו הרב: ולפעמים אתה מנצח? ממשיך אותו בחור בטענתו: אבל אני נכשל הרבה, שאלהו הרב שנית: אולם לפעמים אתה מנצח? והבחור דבק בכאבו וממשיך בטענתו: אולם הרב, כשלונותי מרובים למאד מהצלחותי, ושוב בשלישית שאלהו הרב: ענה לי על שאלתי, לפעמים אתה גם מנצח? או אז ענהו הבחור: כן הרב, לפעמים יש לי גם נצחונות! ובכן אמר לו הרב, לך בכוחך זה! תתעודד מהנצחונות ואל תשבר מהנפילות.

וזו העצה כדי להתחזק בשמחה ובבטחון בה' שבודאי יחלצהו לבסוף ממצר היצר, לראות זכות בעצמו, ולא להתמקד על החובה והמחדל, אלא אדרבא להתמקד בזכות ובהצלחה.

וניתן ליישם עצה זו אף במוחשיות, ונתתי עצה זו לכמה בחורים, והודו לי מאד שהדבר עזר להם, והוא פשוט לקחת יומן ולרשום יום שעבר בהצלחה ובגבורה, וכן יום שעבר ח"ו בכשלון, ומידי פעם להתבונן בסך הכל, ולראות שהיו לא במעט - ואף רוב הימים - ימים של נצחון.

כי זהו תרגיל מחוכם מתרגילי היצר המוצלחים ביותר להעלים מעיני האדם את הצלחותיו, ולהשחיר לו את מצבו בכך שנותן לו לראות רק את מחדליו ומעידותיו, ואז נכנס האדם ליאוש בראותו כי איננו מתקדם כלל, ורק נופל, ורק נכשל, וכשיראה שכמו כן יש לו גם ימי הצלחה וגבורה יקום ויתעודד לראות היאך עזר ה' עמו, והיאך יכל להיות יותר גרוע, ובכך יחזק ויעודד עצמו להרבות את רישום ימי הצלחה לעומת ימי המעידה, בזוכרו שהנה ימי ההצלחה כמו כן מאירים לו פנים, ויתחזק באותו יום בקדושה על מנת להוסיפו ברשימתו בסוף היום לימי ההצלחה, ובזה יראה סיפוק ושמחה, ויתחזק לבו לבטוח בה' שבודאי יושיעו לנצח לגמרי.

הנתיב הארבעה עשר - נתיב התפילה

תפילה להינצל מיצר הרע, זוהי תפילה החביבה ביותר על הקב"ה ומובא בספר חסידים, דכשאדם מתפלל על ענייני חומר יש קטרוגים על תפילה כזו, אולם כשאדם מתפלל על יראת שמים זוהי תפילה שאין עליה קטרוגים.

ולכן יש ללוחם להשתמש עם נשק זה היעיל ביותר, לצעוק לה', ולזעוק מכל לבו לה' שיצילנו מיצר הרע, ותפילה זו עדיף שתהא בלשון שלך ובשפה שלך ובנוסח שלך, דברים היוצאים מן הלב, בבכי ובתחנונים לה' שלא ישליט את יצרך עליך.

ואין בזה סתירה לבחירה, שלכאורה חופשית היא ביד האדם, כי כבר הסברנו למעלה בשם רבי צדוק מלובלין בספרו "צדקת הצדיק" (אות קכט), שמן הדין היה צריך כל הבא ליטהר ורוצה מכל לבו להנצל מיצר הרע - להיוושע, וכמו שאמרו חז"ל "הבא ליטהר מסייעין אותו", אלא שישנם קטרוגים על תשובתו של השב שלא לקבלו כ"כ במהרה אחר שחטא הרבה מקודם, וקטרוגים אלו אפשר לבטלם בתפילה וכמו שכן כתב בעצמו שם הרב באותו קטע (אות קכט) עצה זו לבטל הקטרוגים על התשובה וזה לשונו:

ולכן צריך לבקש רחמי שמים בעת שבא ליטהר - לסייעו.

הרי שמצד משפט הבחירה מגיע לו לאדם שיסייעוהו אחר שהנה ובחר בטוב, ובכל רצונו רוצה הוא לשוב ולא לחטוא עוד, אלא שמחמת הקטרוגים נמנע ממנו לגמור תשובתו וכמו שהארכנו בזה לעיל. אי לכך תרופתו של זה לשפוך כמים לבו נוכח פני ה' שיסתלקו המקטרגים ותקובל תשובתו, וכמה שיכאב לבו יותר, תהא תפילתו מעומק הלב יותר, וככל שתהא מעומק לבו כן תקובל יותר במהרה.

ובאמת זו עצת העצות לכל דבר, וכמו שאמרו בגמרא (ברכות ו' ע"א) "כרום זולות לבני אדם" - זו תפילה שעומדת ברומו של עולם, זוהי העצה הגדולה ביותר - ברומו של עולם להושיע את האדם, ועל כן יש לאחוז בה בכל כוחו.

והיצר מחליש מאד מעצה זו, מתוך מחשבה היאך אתפלל לה', והלא אני כאן הפושע, אין הדבר תלוי אלא בי, ואם אני לא אתגבר אין מי שיעזור לי בזה, וכדומה מחשבות כאלה, ובא הוא גם מכח טענת הבחירה, שהרי הבחירה חופשית ורק האדם אשם במחדליו, ונצחון זה נתן ה' ביד האדם, ואין על מה להתפלל על כך, וטוען לו יצרו: וכי הקב"ה יסלק יצרך מעליך, אם כן לשם מה הביאך הוא ללחום בו, ואם כן וכי יעלה בדעתך שהקב"ה יעשה הוא בשבילך את המלחמה? אם כן אין הדבר תלוי אלא בי, אם הצלחתי - הצלחתי, ואם לאו - כאשר אבדתי אבדתי!

זו טענה שבשקר יסודה!

ראשית מדברי הגמרא (קידושין ל' ע"ב) יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, הרי מפורש שהאדם נתבע רק להתאמץ ולהשתדל, מעבר לזה נצרך הוא לעזר ה', ועל עזר ה' יש לבקש ולהתחנן.

ועוד, הרי תפילותינו מלאות בבקשות רוחניות, וכמו השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, הרי בקשה מפורשת שיחזירנו ה' בתשובה.

וכן באהבת עולם: כן תחננו אבינו אב הרחמן... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים... והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצוותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, ועוד הרבה כיוצא בזה.

ואין זה סותר לבחירה כאמור, מפני שעצם תפילה זו היא נובעת מנצחון הבוחר לבחור בטוב ושלכן מבקש הוא שיעזרהו ה', ובפרט כאשר המדובר בשב בתשובה, המשפט קובע שמגיע לו עזר ה' כדין הבא ליטהר אלא מחמת הקטרוגים מתעכב הדבר, ועל כן בוודאי יש להתפלל לה' שיסתלקו העיכובים ויקבלהו ה' ברחמיו בתשובה שלמה.

וכמה שירבה האדם בשיחה עם קונו, וישפוך מקירות לבו את דאגותיו מחטאתיו, וידבר עמו בלשונו כאשר ישיח איש לרעהו או לאביו את מועקת לבו. ויתחנן על נפשו עד כמה קשה לו דבר החטא, ואין רצונו בו, ושיעזרהו ה' להחלץ מיצרו, ויכלול בכאבו להשתתף עם צער השמים, צערן של ישראל, ועל כך שנסתם ממנו מעיינות החכמה מהתורה, ומרגשות התפילה בגלל חטאיו, ויבכה כמו כן לה' שיעזרהו מאד, ולא ישבר ולא ימעד, אלא יחזיק מעמד גם במצבו עד ירחם ה' עליו לחלצו מן המיצר.

הנתיב החמישה עשר - נתיב התורה

אין מה שיגן עלינו מיצר הרע מלבד התורה שאור ה' טמון בה, והעוסק בה, מזריח על עצמו את אור ה' לשרוף ולהפשיט מעליו את כוחות הטומאה שנוצרו מעוונותיו, ולהאיר לו ולהלבישו באור ה' שיפעפע בקרבו רוח חדשה ולב טהור, ורוח נכון יחודש בקרבו, ובפרט בלימוד בעיון, כי העיקר בזה הוא להסיח הדעת, ובדרך הלימוד בעיון בגמרא ומפרשיה יוסר מחשבת הרע מקרבו.

ונאריך כאן בנתיב התורה כי הוא עיקר שהכל תלוי בו להסיח את הדעת מהרהורי יצר הרע שאינו שולט אלא בלב הפנוי מהחכמה כמבואר ברמב"ם, סוף הלכות איסורי ביאה: שאין מחשבת העריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה.

א. ללא תורה האדם כעיוור ההולך בחושך מבלי להרגיש בסכנתו

אמרו חז''ל (בירושלמי חגיגה פ''א ה''ז וכן איתא באיכ''ר פתיחה ב') וויתר הקב''ה על עוון עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים ולא וויתר על עוון ביטול תורה. ויש להבין מהו ענין ויתר, וכי הקב''ה וותרן, והלא כל האומר הקב''ה וותרן יוותרו מעיו, ואם כן היאך יעלה על הדעת דאם לא יהא בנו עוון ביטול תורה יוותר לנו הקב''ה על יתר העוונות, דמשמע מהלשון כאילו ועיסקה של וויתורים יש כאן חלילה.

ונקדים לכך דברי ה''מסילת ישרים'' פ''ה:

''בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל''ב). והנה פשוט הוא שאם הקדוש ברוך הוא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים לירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להנצל זולתה אינו אלא טועה ויראה טעותו לבסוף - כשימות בחטאו. כי הנה יצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד. ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא מתגבר בו ושולט עליו, ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראת לו שהיא התורה כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו, אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו, הא למה זה דומה לחולה וכו'. כן הדבר הזה, כי אין מי שמכיר בחולי היצר הרע ובכוחו המוטבע בו, אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה, מי איפוא יניחהּ ויקח מה שיקח - זולתה ויחיה?! ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדריגה אחר מדריגה והוא לא יבין, עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול, שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת, אך אם הוא עוסק בתורה בראותו דרכיה ציווייה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל דרך הטוב, והוא מה שאמרו חז''ל (פתיחתא רבתי דאיכה) ''הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו'', שהמאור שבה מחזירן למוטב'' ע''כ.

ב. גם הירא שמים שיחפוץ לעשות כל התחבולות שבעולם לנצח יצרו - מבלעדי התורה סופו שינוצח ויאבד

ונתבונן בדברי המסילת ישרים המגלה לנו מה עלול לטמון לנו היצר, והוא שעלול אדם לחשוב דרכים ותחבולות שונות להנצל מיצרו, ויחשוב שאותם תחבולות כביכול עוזרים לו ומצילים מן החטא, וישמח כמוצא שלל רב לאמר: הנה גם מבלי עמל ויגיעת התורה מצאתי פתרון להתגבר על יצרי הרע, וכגון שיעסוק במצוות רבות ובתפילות רבות, ואפשר גם בכל מיני סיגופים למיניהם, והעיקר לבלתי היותו יגע בתורה, ויראה לו שאכן הדבר מועיל ומציל, ועלול הוא להמשיך בדרכו זו ימים רבים, מה יהא בסופו של זה: ''חושך החומריות ילך ויגבר עליו מדריגה אחר מדריגה והוא לא יבין, עד שימצא

שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול, שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת''.

והוא נורא!

הרי מדבר כאן המסילת ישרים באדם ירא שמים העושה כל התחבולות שבעולם בשביל להנצל מהחטא, אלא מכיון שעושה הכל מבלתי לימוד התורה, על אחד שכזה קובע המסילת ישרים שהוא לא ירגיש בהתגברות חוליו עליו, חוליו יכבד עליו מדריגה אחר מדריגה, מעידתו תהא בהדרגה, ובהטעיה זו ילך ימים רבים, והוא לא יבין, עד שלבסוף יתרחק כ''כ מהאמת שאפילו הרהור טוב לא יעלה על לבו לבקש האמת, וכך ימשך בטעותו כל חייו עד שימות ויאבד בחטאו.

ג. ב' כוחות טמונים ביצר, כח פיזי וכח פסיכולוגי

ועוד מגלה לנו כאן המסילת ישרים, דביצר טמונים ב' כוחות, האחד כח פיזי - שהינו חזק מן האדם להפילו בעבירה, והשני כח ההטעיה שבו והוא כח הפסיכולוגי, ואת ב' כוחות אלו מבאר הרב בדבריו:

א. ''כי הנה יצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד'', דהיינו לומר שחזק הוא מאד מצד ''כח המתאווה'' שבידו, ולכך בידו להשליט על האדם בעל כרחו תאווה לחמודות העולם, ואם כן בל יאמר האדם כי חזק הוא ממנו ויוכל להתעקש ולהיות תקיף בדעתו נגד היצר ולהחליט שלא לשמוע לו, כי לא יוכל בכך להתגבר, לפי שהיצר חזק מאד מהאדם ויכול להשתלט עליו ולהפילו.

ב. ''ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר עליו וכו' והוא לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו וכו', ודאי חושך החומריות ילך ויגבר עליו והוא לא יבין'', כאן מבואר גודל כוחו בהטעיה ובבלבול, שיכול הוא לבלבל אדם עד שלא ירגיש בטעותו כל ימיו עד שימות ויאבד בחטאו.

לסיכום גילה לנו כאן הרב, שעיסקנו עם אחד ''חזק מאד'' ו''ערמומי מאד'', והפתרון היחיד כנגדו הוא רק נשק התורה בלבד.

והביאור לכך ראיתי בספר ''ישמרו דעת'' להגר''ד פוברסקי זצ''ל (פרשת ''בראשית'' עמוד ג'), שהסביר זאת באופן נפלא ואמיתי, על פי המבואר בנפש החיים (שער ד' פכ''ב ועוד), ומקורו בזוה''ק (פ' אחרי מות) דישראל ואורייתא וקוב''ה חד הוא, והתורה היא שמותיו של הקב''ה, אם כן ישראלי שדבק בתורה דבק הוא בקוב''ה עצמו, ואם כן מקבל העוסק בתורה את כוחו של הקב''ה שהוא מעל הטבע, ואם כן הקב''ה עצמו נלחם עמו

עם יצרו הרע, ולכך אף שבדרך הטבע בלתי אפשרי לנצח את היצר הרע, אבל עם הקב"ה אפשר לעשות גם נגד הטבע.

ד. ביאור ר"מ ור"ע היו מתלוצצין בעוברי עבירה

ולפי זה יובן היטב מה שאמרו בגמרא (קידושין פ"א ע"א) רבי מאיר ורבי עקיבא היו מתלוצצים בעוברי עבירה. ופירש"י: מתלוצצין בעוברי עבירה: "היינו, שאומרים קל הוא להתגבר על היצר אם רוצים". כלומר אין הכוונה שהיו לועגין ומבזין לחוטאים אלא היו בזים לכוחו של היצר לומר שבנקל הוא להתגבר עליו, ולכך היו רואים בחוטאים כאנשים חסרי אופי ואנשי פתי, היאך בקלות נגררים הם אחר היצר אחר שקל הוא להתגבר עליו. ומדויק בלשון הגמ' "מתלוצצין", דאינו לשון של ביזוי ולעג, אלא שהיו מביטים על החוטאים בזלזול אחר שבקל הוא להתגבר על יצרם אם רוצים.

יומא חד אידמי ליה השטן לרבי מאיר כאיתתא בהך גיסא דנהרא, [נדמה לו כאשה בצד השני של הנהר], לא הוה מברא [לא היתה שם ספינה מצויה], נקט מצרא וקא עבר [לקח חבל שמותחים אותו מקצה לקצה בנהר לאחוז בו ולהלך על לוח צר המוטל לרוחב הנהר והחל לעבור הנהר] כי מטא לפלגא דמצרא שבקיה [כשהגיע ר"מ לחצי הנהר עזבו היצר הרע], ואמר לו: אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהרו ברבי מאיר ותורתו שויתי לדמך תרתי מעי, [הייתי מפסידך ומורידך לשווי ב' מעות דהיינו מחטיאך (מפרשים)].

עוד שם מעין זה ברבי עקיבא, שכמו כן היה מתלוצץ בעוברי עבירה, יומא חד אדמי ליה שטן כאשה בראש על הדקל, והתחיל ר"ע עולה לראש הדקל לחטוא, ולבסוף עזבו השטן ואמר לו: אלמלי מכריזי עליך הזהרו בר"ע ותורתו וכו'.

ויש לתמוה, ומה בכך שהיו ר"ע ור"מ מתלוצצין בעוברי עבירה באומרם להם שבנקל להתגבר על יצרם אם ירצו, מה חרה אפו של השטן כ"כ בשל כך, וגם אם יש פה פגיעה בכבודו בכך שהתלוצצו מכוחו ועוצמתו של השטן, וכי אדם הוא להפגע מהמתלוצצין עליו, ומאי איכפת ליה כ"כ שהתלוצצו עליו?

ועוד קשה, והלא מסתמא כוונתם של ר"ע ור"מ היתה לטובה בכך שהיו מתלוצצין מעוברי עבירה, והוא להחזירן למוטב ולהורות להם שאין כ"כ קשה להתגבר על היצר הרע, וכמו שפירש"י שם, דאם לא כן מה ענין יש להם להתלוצץ מעוברי עבירה ומה תועלת תצא להם מכך, ואם כן מה היה חטאם ופשעם כל כך עד שכמעט ונענשו בכשלון?

ועוד, וכי יש לו רשות לשטן להכשיל בתורת נקמה, ועוד לצדיקי וקדושי התנאים הללו?! וכי מי נתן לו רשות לעשות זאת, ובפרט בעבירה כ"כ מגונה של עריות, ומה גם שכוונתם היתה לטובה ללא ספק.

ועוד היותר קשה הוא, דהלא היה לו לשטן לשמוח בדברי רבי מאיר ורבי עקיבא אלו לבני אדם, כי בכך שיאמרו להם כי בנקל להתגבר על יצרם, לא יכינו עצמם כל כך למלחמה עמו, ובנקל ינצחם ויגבר עליהם, והלא לעולם טובה הוא לצד אחד של הלוחמים שיבוא מישהו ויאמר לאוייבו שאין לו מה להתכונן כל כך למלחמה היות והצד השני חלש הוא, שאז בנקל יגבר הצד הראשון אחר שנתפתה אוייבו לחשוב כן, ובכך לא הכין עצמו כראוי, ואם כן מדוע חרה אפו של השטן בשל כך?

ה. כוונת ר"מ ור"ע לחזק החוטאים לשוב ולבל יכנעו מיד ליצרם

אלא נראה דהביאור הוא, כוונת ר"מ ור"ע היתה בודאי בהתלוצצות זו - לטובה, דכן הוא הסברא כאמור, דאחרת מה תועלת תצא מהתלוצצות זו, והיא לסייע בידי בני האדם להתגבר על יצרם, וזאת להיותם יודעים שישנם הרבה בני אדם שנכנעים מיד ליצר הרע כיון שאינם מאמינים בכוחם וביכולתם ומיד מרימים "דגל לבן" לאות כניעה, ולכך באו ר"מ ור"ע לחזק לבבם של כאלו, באמור להם: יצר הרע אינו חזק כמו שאתם חושבים, בנקל אפשר להתגבר עליו אם רוצים, כלשון רש"י.

וכמו שישנם רבים שיש להם חולשה בדברים מסויימים השייכים לתאוות או למידות, ומתייאשים מעצמם לעבוד על אותם חולשות, וזאת מתוך שהנסיון לימד אותם שזה מעל כוחם, שהרי ניסו כמה פעמים להתגבר על יצרם בכל מיני תחבולות ונכשלו, ולכך הגיעו למסקנא שכאשר יצרם תוקפם בתאווה מסויימת, מיד להישמע לו להשקיט חום יצרם ולהמשיך אחר כך באשר ימשיכו בתורתם ומצוותיהם, וזאת על מנת לחסוך להם התמודדות עם יצרם, ואומרים המה לעצמם: בין כה יודעים אנו שבסופו של דבר היצר ינצח, ואם כן למה נתפתל ונתמקמק עמו בצער ובעמל, הרי לכל היותר נצליח להתאפק מלציית לו יום או חצי יום, אבל הרי בסוף הוא ינצח, ואם כן נשמע לו מיד.

וזו טעות חמורה! שהרי אף אדם אינו גובר על יצרו בבת אחת, ואפילו הצדיק הגמור הגיע למדרגתו רק מתוך ירידות ועליות המתייחסים למדרגתו, אלא שבגבור האדם על יצרו פעם ראשונה, אזי פער הזמן בין העבירה שעבר זה עתה לעבירה שיעבור אחריה, יהא יותר מפער הזמן שהיה מעבירה שעבר פעם קודמת לפני עתה, וכן הלאה, אם לא יציית ליצרו תיכף, ויתעקש להתאפק, ילך מרווח הזמן ויגדל בין עבירה לעבירה

מפעם בחודש לפעם בחודשיים, ואחר כך לפעם בד' חודשים, עד שמן השמים יסייעוהו וישמרוהו לבל יכשל עוד.
אולם המציית ליצרו תיכף ומיד להשמע לו, לעולם לא יפרד מחטאו.
ובמקום אחר הזכרנו דהוא דומה לעבד שלא ציית למלכו אלא לאחר התמרדות וסרבנות, ורק בסוף לאחר איומים ביצע את פקודת מלכו, היש ערך לציות שכזה?!
כן המציית למלכו - מלך זקן וכסיל - היצר הרע, לאחר סרבנות ומרדנות, אף שבסוף נכנע ונכשל, אולם אין כל כך משמעות לציות זה והוא ללא איכות כלל, ולכן יזכה זה לבסוף שימסר יצרו בידו.
וזאת רצו ר''מ ור''ע לחזק את לבות בני אדם, לבל יכנעו מיד ליצרם, ולכן התלוצצו מכוחו, באומרם: בנקל להתגבר על היצר מי שירצה, וזו עבודה שהצלחתה בהחלט בהישג יד האדם, ובזה רצו לחזק לבם של בני אדם, ולהמריצם בבטחון בעצמם לקום ולהלחם ביצרם, ולא להתייאש מללחום בו.

ו. מן השמים הרשוהו לשטן להוכיחם על טעותם ולהעמידם על האמת לומר לחוטאים באופן אחר - להפחידם מיצר הרע להיותו תקיף וערמומי

אולם אף שכוונתם לטובה, מן השמים ראו שמכשול גדול עלול לצאת מתחת ידם של ר''ע ור''מ, משום דבזה שישמעו בני האדם את התלוצצותם מכוחו של יצר הרע, יבינו דבעצם יצר הרע הוא דבר קל ואפשר להתגבר עליו בנקל, והעובדה ששמעו מרבותיהם ר''ע ור''מ שיצר הרע אין בו ממש, ויבואו לטעות שאפשר להתגבר עליו גם ללא עמל ועסק תורה, וכי אין צורך להשתמש נגדו בנשק התורה ואפשר בהתבוננות קלה לגרשו ולבערו, ואם יאמרו להם עסקו בתורה להינצל מיצר הרע, ישיבו: לא שמעתם את התנאים הקדושים ר''ע ור''מ שאמרו שאין צורך להתאמץ כ''כ נגד יצר הרע, ובנקל אפשר לנצחו, וא''כ למה תטריחו עלינו בעסק התורה יומם ולילה? ואז יבואו לאסון הנורא המבואר במסילת ישרים שימעדו דרגה אחר דרגה מבלי להבין, עד שאפילו הרהור טוב לא יעלה בלבם.
לכך מן השמים סובבו שיתקנו טעותם, והביאום למצב שיראו ויחושו על עצמם עד כמה כוחו גדול של היצר הרע ורק התורה יכולה להציל, וכאן גילו להם מן השמים סוד, והוא שאף תנאים וקדושים כמותם, כל כוחם נגד היצר הוא רק בכח התורה שהיא נשק לאבד היצר, ולולי דמכרזי עלייהו וכו' אף שכמותם לא היו יכולים לו, וכל שכן יתר העם לא יוכלו לו, וכמ''ש שם המהרש''א בחידושי אגדות, דוודאי הגדולים יצרם חזק ביותר ע''ש. ואז הבינו ששיטתם אינה נכונה, ולא זו הדרך להתיש את כח היצר

מבני האדם, אלא אדרבא להיפך הוא הנכון, להפחידם לבני אדם באמור להם: שהיצר הוא תקיף וחזק מאד כלשון המסילת ישרים, ומבלי התרופה שהיא התורה לא יוכל לו בשום אופן.

ואם כן, מה שכמעט הכשילם השטן לכאורה בעוון עריות, אין זה עונש ונקמה מהשטן על התלוצצותם, וכן אין זה שהשטן נקם מהם על דעת עצמו, אלא מן השמים כך הרשוהו לעשות להם, להעמידם על האמת ולהורותם מהי הדרך הנכונה לאפרושי אינשי מיצר הרע, דמצד השטן עצמו כאמור לעיל אדרבא, הלואי שכך יורו לאנשים שבנקל לנצחו, דבזה יצודם במלכודתו אחר שלא ידעו ליזהר ולהישמר ממנו כראוי.

והוא מדוקדק, "שהיו מתלוצצין בעוברי עבירה", דהיינו בכאלה שעוברים עבירות בתדירות, ומסתמא אינם עוסקים בתורה, דלמי שעוסק בתורה, אין שום ריעותא להתלוצץ מהעבירה, ואף שאלמלי הקב"ה עוזרו לאדם להינצל מיצרו אינו יכול לו, מכל מקום מאחר שעוסק בתורה, יש בתורה חיזוק לחזקו, שבנקל יגבר על יצרו, ולהתלוצץ מכח היצר אחר שעוסק הוא בתורה, אולם בעוברי עבירה שרגילים בעבירה וזאת מתוך שרחוקים מתורה, אין מן הנכון להתלוצץ על כוחו של היצר, דאדרבא מכשול יצא מזה, להורות כי אפשר להתגבר על היצר מבלעדי התורה כמבואר.

ז. ביאור "לעתיד נדמה היצר הרע לצדיקים כהר ולרשעים כחוט השערה, הללו בוכים והללו בוכים"

ובזה יובנו דברי הגמרא (סוכה נב ע"א) דלעתיד שוחטו הקב"ה ליצר הרע, לצדיקים נדמה להם כהר ולרשעים כחוט השערה, הללו בוכים והללו בוכים. דהוא תימה, אליבא דאמת מהו היצר הרע ולמה הוא דומה להר או לשערה, וכי אחיזת עינים יש כאן דלצדיקים ידמה כהר ולרשעים כחוט השערה?

ועוד יש להבין, דמילא הרשעים בוכים על כשלונם, אולם מדוע הצדיקים בוכים?

אלא דיסוד זה שיצר הרע חזק הוא ותקיף הוא באדם מאד, ומבלי התורה אינו יכול לו, נעלם הוא מבני אדם, דסוף סוף אנו בעלמא דשיקרא "האדם יראה לעינים", והעין מטעה מאד את האדם לחשוב דהתמודדותו עם יצרו היא בכח הבחירה שלו שבחר להיות ירא שמים וגובר על יצרו, ואף שהוא עוסק בתורה אמנם אינו מייחס את הנצחון לנשק שהיא התורה באופן בלעדי, אלא להשתדלותו ומאמצו בכפיית יצריו, והעין מטעה לחשוב עצמו כגיבור בכך שזכה לכוף את יצרו במו ידיו, דסוף סוף בעולמנו זה קשה לראות את האמת כפי שהיא באמת, ומאחר וברור הוא שגבורה לאדם לנצח את אוייבו במו ידיו

מאשר ביריית כלי נשק, כן גם נוח לאדם לחשוב שגבר מכוחו על יצרו מאשר לחשוב שרק ירה בו בנשק התורה.
ולעתיד מעמידם הקב"ה את הצדיקים על אמיתות הדבר, כי מה שחשבו המה שבכחם התגברו על יצרם וייחסו את הנצחון לכח נצחון בחירתם החופשית, זו טעות! כי כאמור טעות זו נתפסת בלב בני אדם ובמידת מה אף אצל הצדיקים, לחשוב שהמה המתגברים על יצרם, כי אי אפשר להימלט מטעות זו ולפחות מחלקה, כי בעלמא הדין אין לנו אפשרות לראות האמת לאמיתה, והעין מטעה לחשוב את המציאות כפי שהיא נראית ולא כפי שהיא באמת. ובא הקב"ה להעמידם על האמת, שבעצם מצד מאבקם עם היצר לא היו יכולים לו אלא מכח הנשק שלקחו והיא התורה - היא שהגנה והצילתם מהחטא, ואלמלי נשק זה שלקחו, יצרם היה גובר עליהם.

ח. אף הצדיק הגדול כתנא ואמורא - כל כוחו בכבישת היצר רק מכח עסק התורה

וזו תהא כאכזבה לחשיבה המוטעית שהיתה להם, ולכך יבכו הצדיקים לעתיד לבוא מתוך הראיה הברורה שיראו לעתיד שהנה ובעצם ירו ביצרם ביריית נשק התורה ולא מתוך האבקות, אולם זו האמת שיצטרכו לראותה, כי זו בלבד האמת ואין אמת אחרת, ולכך נברא האדם, וזוהי פיסגת הגעת התכלית ביכולת גבורתו ונצחונו של האדם את יצרו - ליטול עליו את עסק התורה ועמלה כדבעי, ורק בכך יכבוש את יצרו, כך שאכן הגיעו הצדיקים לפיסגת ההצלחה, אלא שיתברר להם מהי האמת בפיסגת ההצלחה שהיא כאמור בדרך התורה ולא בדרך ההאבקות, שאומנם בכך יורד ערך המתאבק, אומנם זו האמת ואין אמת אחרת.
משל למה הדבר דומה? לאדם חלש שאינו יכול להתאבק עם גיבור ממנו, אולם כשמשתמש בכלי נשק בקלות מנצחו, דמצד אחד נצחו, אולם מאידך לא נצחו בהאבקות ידנית המורה על כח עצמי, אלא באמצעות יריית נשק שאין בה כ"כ להלל ולשבח את המנצח, ולכך יבכו הצדיקים לעתיד, כשהראיה תהא אז ללא שום מסך של שקר ולו אפילו דק ביותר - בהווכחם על טעותם, ולפחות החלקית, לפי שאי אפשר לעמוד בעלמא הדין לגמרי על אמיתתה - בחשיבה שהמה נצחו ליצרם מצד עצמם, והנה יתבהר להם שנצחונם היה מתוך יריית נשק התורה ביצרם.
ולעומתם בוכים הרשעים, כי אז מתגלה להם האמת שאלמלי היו אוחזים בנשק התורה היו מתגברים על יצרם והיה ביכולתם בעצם להתגבר עליו כחוט השערה, וכאמור דאף החלש נגד החזק - בכלי נשק יכול לנצחו, כך שאליבא דאמת היצר הוא תקיף וחזק כהר, וזאת למי שבא להלחם עמו בדרך האבקות ותקיפות ללא נשק התורה, אולם עם נשק

התורה הינו כשערה, ובפרט שהתורה היא נשק כפצצת "אטום" להמיס אבן ולפוצץ ברזל, להורות שאף יצר חזק ועז וכמו כן ערמומי ביותר - עם כל זה יש בכח התורה ליתן כח באדם לנצחו.

וראיתי ביאור נפלא מהגר"ד פוברסקי זצ"ל, שיובן היטב על פי מה שהסברנו, והוא מה שאמרו (בבראשית רבה כא, ז, ויקרא רבה כה, ב) "מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד בציווי אפילו שעה אחת, והרי בניך ממתינין לערלה ג' שנים", דבר זה באמת צריך ביאור, למה לא היה יכול אדם הראשון לעמוד בציווי הקב"ה שעה אחת, בעוד שבניו עומדים בציווי ה' ג' שנים, ועיי"ש שאף שהיה אסור לנו לדבר מעצמנו על אדם הראשון, שהוא יציר כפיו של הקב"ה אולם אלו הם דברי המדרש.

ומבאר שם, דאדם הראשון לא היה לו את התורה, מה שאין כן בניו יש להם את התורה, והרי אמרו חז"ל: בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל' ע"ב), תורה היא תבלין נגד היצר הרע! ועל כן בניו של אדם הראשון שיש להם את כח התורה, עומדים בציווי ה' ג' שנים, ואילו אדם הראשון לא היה יכול לעמוד בציווי אפילו שעה אחת, כי בלי התורה - אפילו לגדול כאדם הראשון - קשה ביותר לעמוד כנגד הטבע, עכ"ל.

ונתבונן בכוחה של תורה ובעוצמתה, חז"ל אומרים: מפני מה תיקן עזרא לקרות בתורה בשני ובחמישי? כדי שלא ישהה אדם ג' ימים ללא תורה. נתבונן כמה קורא אדם בתורה בימי שני וחמישי, הלא סך הכל י' פסוקים, והנה כמות כזו של תורה לפחות במינימום ראו בה חכמים צורך להחזיק את האדם כדי שלא ישהה בלא תורה, כמה כבר "תורה" יש בקריאת י' פסוקים, הלא בדקות אחדות אדם קורא אותם וחסל, עם כל זה חזינן שיש בזה כח להשאיר רושם באדם, מכאן ישקול אדם כמה כוחה של תורה כאשר עוסק הוא בה שעה או כמה שעות בכל יום, היש לשער כמה תוכל התורה תת כוחה בעוסק בה להתעלות במעלות נפלאות.

ט. על פי הנ"ל ביאור הגמ' "עשיר עני ויפה באים לדין" וכו'

ועל פי זה יובן מ"ש בגמרא (יומא ל"ה ע"ב) דעשיר ועני ויפה באים לדין, ואומרים להם: למה לא למדתם תורה? היפה אומר: טרוד ביצרי הייתי, אומרים לו: כלום יפה היית יותר מיוסף הצדיק, וכן לעני משיבים לו מהלל, ולעשיר משיבים לו מרבי אלעזר ברבי חרסום.

והוא תמוה, דהלא יענו: המה גיבורים היו לשלוט ביצרם, וכי כוחי כיוסף הצדיק או כהלל וכרבי אלעזר ברבי חרסום.

אולם כוונת תשובת בית דין של מעלה "כלום יפה היית יותר מיוסף הצדיק", אין הכוונה לומר להם היה לכם להיות גיבורים הנאבקים עם יצרכם כיוסף וכהלל וכר"א בן חרסום, אלא כוונת התשובה להשיב להם היא: וכי חושב אתה שיוסף הצדיק ניצח יצרו בכח גבורתו? וכן הלל וראב"ח, הלא גם המה נצחוהו בכח התורה, כי מבלי תורה אין אדם בעולם שיכול לו. כלומר גם אצלם הנצחון לא התחיל מכך שהיו גיבורים ולכך למדו תורה, אלא כפו יצרם ללמוד תורה, ומתוך כך נהיו גיבורים, כי אי אפשר להיות גיבור הכובש את יצרו מבלי תורה, ואם כן כשם שהם היו כ"כ טרודים ביצרם, והיו טרודים ביצרם לא פחות מכל אדם אלא יותר כי כל הגדול מחבירו וכו', ועם כל זה עסקו בתורה, והנה על אף נסיונותיהם הקשים היה כח בתורה להצילם, כמו כן היה לך לעסוק בתורה ובמילא היית מנצחו בודאי, אחר שנסיונם לא היה קל משלך, וגבורתם לא היתה מצד עצמם אלא מכח התורה שלמדו.

לחוטא נדמה שאין הוא יכול לנצח יצרו ורק הצדיק יכול לנצח מכח צדקותו לכוף את יצרו ולהאבק עמו, ולכן בא בטענה: מה כוחי ומה עוצמתי, אולם טענינן ליה דאדרבא "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", כך שגם הצדיק נשתמש בנשק ואין זה מצד מאבקו, דיצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, וכשמשתמש הוא בנשק התורה הקב"ה עוזרו, ובזה גם אתה יכולת. ולכך טענינן ליה דיוסף והלל וראב"ח יצרם היה קשה עליהם לא פחות משלך, ורק בכח התורה נצחוהו.

י. וויתר הקב"ה על עוון ג"ע ע"ז ש"ד ולא וויתר על עוון ביטול תורה, כי אלמלי היו עוסקים בתורה בהכרח לא היו מגיעים לעוונות הנזכרים

ובזה נבוא לתרץ מה שהקשינו בתחילת המאמר: "וויתר הקב"ה על עוון ע"ז ג"ע ש"ד ולא וויתר על עוון ביטול תורה" וכי מה שייך וויתור? ומעתה התשובה היא, דכוונת חז"ל בזה דמאחר ואי אפשר לכבוש היצר בדרך האבקות אלא רק בדרך יריה בנשק התורה, בא בזה הקב"ה לומר: אם כל המבוקש ממכם היה להתגבר על היצר בדרך האבקות, אכן מוותר אני לכם על כשלונכם גם על העוונות החמורים ביותר כע"ז ג"ע ש"ד, אולם אין אני דורש מכם להאבק עם יצרכם בדרך האבקות, כי גלוי וידוע לפני שלא תוכלו לו, אלא בדרך עסק התורה שהיא בכחה להתיש את היצר ולבטלו, ולכך על כך איני מוותר, על עוון ביטול תורה על ההתרשלות מליטול הנשק נגד היצר ולחסלו ע"י התורה, על זה אין אני מקבל שום טענה והצטדקות, כי כתר תורה מונח בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ומאחר וגלוי לפני שאלמלי הייתם עוסקים בתורה לא הייתם

נופלים לעוונות, ולכך איני מוותר לכם על שלא לקחתם תרופת התורה, וממילא איני מוותר גם על יתר העבירות שבאו לכם בעקבות ביטול תורה.

יא. כל ליצנות אסורה מלבד ליצנות מעבודה זרה שמותרת - הביאור לכך

ועוד יובן בזה מה שאמרו חז"ל (מגילה כ"ה ע"ב) "כל ליצנותא אסורה מלבד ליצנותא דעבודה זרה", דמה ענין הכא להדגיש איסור ליצנות בהדי ליצנות דעבודה זרה, והלא עיקר רצונם להתיר ליצנות דעבודה זרה, ומה ענין להזכיר איסור ליצנות? ועוד, מהו לשון "כל" מה בא לטפויי בזה?

אלא ליצנות המוזכרת כאן הינה על פי אותו משקל שפירש"י גבי ליצנות בקידושין - "לומר שקל להתגבר על היצר אם רוצים". באו בזה לומר דאין היתר להתלוצץ ולומר שבנקל להתגבר על היצר אם רוצים אלא מעבודה זרה, לאפוקי ליצנותא מעוברי עבירה של תאוות ורצונות, וכמו שהתלוצצו ר"ע ור"מ, ובאו לחדש בזה דרק ליצנות מעבודה זרה שרי ולא ליצנות מעוברי עבירה.

וההבדל בין ליצנות דעבודה זרה לליצנות מעוברי עבירה דהיינו להתלוצץ מתקיפות היצר ולומר שבקל אפשר להתגבר, דזה שרי וזה אסור - יובן על פי מה שביארנו פעמים רבות, דענין האמונה הוא פשוט ביותר, וכל שכל הקטן ביותר מחוייב לומר דיש רבון לעולם, וכלשון הגר"א וסרמן הי"ד: "אם רק יצא האדם מכלל שוטה הרי שהאמונה ברורה אצלו", וכל הכח לערער ולספק את אמת זו הוא שוחד התאווה, וכנאמר בגמרא (סנהדרין ס"ג) "יודעין ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש ולא עבדוה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא", ולכן כיון שליצרא דע"ז אין דרוש כי אם שלא להיות משוחד, ואז במילא יראה בפשטות את שטותא דע"ז, ולכך שרי ליצנות מיצרא דע"ז, כי מצד עצמה - שטות הוא לעובדה ולהאמין ביכולתה, מה שאין כן את השוחד עצמו שהוא התאווה קשה להסירו, ורק באמצעות התורה אפשר לשברו ולהתישו.

ואמנם אין סכנה בליצנותא דע"ז כאמור, היות ומצד שגעון רעיון הע"ז כשלעצמו, די בשכל מועט לסלקו, ושפיר קאי עליה "בנקל הוא להתגבר על יצרו אם רוצים", אולם ודאי הוא שצריך ליזהר מיצרא דע"ז מכח שוחד תאוות העולם, שמא מחמת שוחד זה יפנה לבבו לע"ז, אלא רק מצד אמיתות הע"ז מצד עצמה אין סכנה להתלוצץ על שטות שכזו.

ולכך מדוקדק בלשון חז"ל: כל ליצנותא אסורא מלבד ליצנותא דע"ז, שמשמע דליצנותא דע"ז שריא ולא שמחוייב הדבר, משום דלעולם עדיף ע"י עסק התורה לבער כל מיני יצרים שהם, אולם שרי להתלוצץ מיצר ע"ז מצד עצמו, דאין בזה סכנה כ"כ, אחר דהדבר

פשוט מצד השכל, אולם מהשוחד המעוור את האמת שהוא התאווה, אסור לנקוט בדרך ליצנותא אלא דוקא דרך עסק התורה, ואם כן הרי שבמילא חייב אדם לנקוט בנשק התורה כדי להנצל משוחד התאווה, ואז ודאי שבכללה ינצל מיצרא דע"ז שהיה אפשר להנצל ממנו גם בדרך ליצנותא, ולולי התורה יפול גם בע"ז לפי שאומנם היא שטות, אולם התאווה - העריות משחדים לאותו טימטום, ולטימטום נצרך עסק התורה כמבואר, כך שלולי התורה יפול גם לשטותא דע"ז.

יב. הנוצח יצרו וכובשו באיזו שהיא מידה או תאווה ידע שהוא מכח התורה שלמד בסמוך לאותה גבורה שנתגבר על יצרו

העולה לנו מכאן, דאם אדם יוצא לרחובה של עיר ומצליח להתחזק בשמירת העינים ולשמור על קדושתם במסירות נפש, וכן בייתר שבירת המידות והתאוות, זהו הודות לכך שבסמוך לנסיונותיו עסק בתורה, והיא ורק היא שנתנה לו את הכח להתגבר על יצרו.

יג. מעוון ביטול תורה יש לפחד הן מצד עצם עוון ביטולה והן מצד שבכך הינו חשוף לתאוות ובנקל יפילו יצרו לעבירות חמורות

וכמו כן יבין האדם וירטט כל גופו כאשר הוא נמצא במצב של ירידה בשקידת התורה, ועוון ביטול תורה על צווארו, ידאג לא רק מפני עוון ביטול תורה לבד אף דכשלעצמו עוון חמור הוא, אלא ידאג דעלול הוא בקלות ליפול בעבירות אחרות כתאוות ומידות רעות - אחר שאינו נושא הנשק עליו, כי כל הנצחון נגד היצר הוא בלתי אפשרי בהתמודדות של התבוננות או של אמונה בלבד, אלא אך ורק בסיוע נשק התורה, וכשאין עמו נשק זה הרי הוא כחייל במערכה מבלי נשקו עמו.

יד. את יסוד זה שכל כח ההתגברות על היצר הוא אך ורק באמצעות התורה - מעלימו היצר מבני אדם, והוא כמעט בבחינת "סוד"

ודע, דאת יסוד זה שרק עסק התורה מציל מכל העוונות, וביטול תורה הוא הגורם לכל העוונות, מעלים אותו היצר מבני אדם ומכסהו באלף כיסויים, וכמבואר במסילת ישרים לעיל, שמבלי תורה יתכן והאדם לא ירגיש בתגבורת חוליו - עד שימות, משמע א"כ שזה סוד שנצרך לגלותו לאוזני האדם, והעובדה, כי יתכן ותעלם ידיעה זו מהאדם ולא ירגיש בחסרונה עד שימות ויאבד.

ונראה לכך שהענין הוא סוד מעוד ראיה מוחצת, והוא ע"פ מה שפירש רבי אייזיק חבר בספר "אור תורה" פירוש על ספר "מעלות התורה", אהא דאמרו חז"ל (בנדרים סא ע"א) דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים ומלאכי השרת: "על מה אבדה הארץ" (ירמיה ט יא) ולא פירשוהו, עד שבא הקב"ה בעצמו ופירשו, שנאמר: "ויאמר ה' על עזבם את

תורתי'', והוא פלא, דהלא בבית ראשון היו עוונות חמורים - ע''ז ג''ע ש''ד, ואם כן מהו ענין דשאלו לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו? אלא דזה גופא היה קשה בעיניהם, היאך נפלו לעוונות כאלו שבשבילם אבדה הארץ, ומה היה גורם לעוונות חמורים כאלו אצל עם הקודש השרויים בארץ ישראל עם בית מקדש, ועשרה ניסים היו רואים במו עיניהם בבית ראשון כמבואר במשנה באבות, אם כן ''איכה היתה לזונה קריה נאמנה'', וזה מה שנעלם אף מהחכמים והנביאים ומלאכי השרת, ועל זה בא הקב''ה ופירש: ''על עזבם את תורתי'', זהו הגרמא שממנה התחילה נפילתם, כי בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ואחר שלא לקחו התבלין - נפלו. ואף למה שפירשו על שלא ברכו בתורה תחילה - היינו הך, דסוף סוף הפגם היה מצד התורה שלא נטלוה כראוי, ולכך לא פעלה את כחה וסגולתה בלומדיה, והוא שגרם לכל.

והוא נורא לראות עד כמה מעלים היצר מהאדם סוד זה שהכל תלוי בתורה להיות והיא ורק היא הכח נגדו, עד שהוצרך שיגלה זאת הקב''ה בעצמו. וכמו שהסברנו למעלה, דגם לצדיקים רק לעתיד לבוא תתגלה אמת זו לאמיתה, שהנה גם החכמים והנביאים להיותם בעלמא הדין נעלם מהם אמיתות הדבר, כמבואר ב''אור תורה'' לעיל.

טו. התורה מכפרת עוון, והוא ''תשובת המשקל'', דהיות וכל העוון הינו תוצאה ישירה של ביטול תורה, התיקון לכך שיעסוק בתורה, כי רק בכך תהא תשובתו תשובה אמיתית להבטיח שלא ישוב לחטא הזה עוד

ובזה גם יובן מה שאמרו חז''ל (מנחות ק''י ע''א), דכיון שעוסק אדם בתורת חטאת ועולה, מתכפרים עוונותיו ואינו זקוק לכפרה אחרת, לכאורה קשה, דמה תשובת המשקל יש כאן בכך שיעסוק אדם בתורה כדי לכפר לו על עוונותיו?

אלא, היות וכל חטאי האדם המה תוצאה ישירה מעוזבו את התורה ועל כך יפשע גבר ולא על עצם החטא, דעל עצם חטא מצד עצמותו אנוס הוא האדם דהיצר תקיף הוא באדם מאד כאמור, ואם כן כל פשעו של האדם על שהכניס עצמו לאונס זה של העבירה והוא בכך שבטל מן התורה, ואם כן תשובתו היא רק בכך שיחזור לעסק התורה ובזה ישמר מיצרו, שהרי שלימות התשובה היא בכך שיעיד עליו יודע תעלומות לבל ישוב החוטא לחטאו שוב, והיאך יגלה דעתו כלפי בוראו שבאמת אינו חפץ לשוב לחטאו עוד, הלא רק בזה שיאחז בכל כוחו במונע מהעבירה והוא באמצעות עסק התורה, כי רק אז יהא בטוח שלא ישוב לחטוא, שהרי מבלי שיעסוק בתורה בודאי שיפול בחטא כמקודם, ואם כן אין זו תשובה אמיתית. ועוד, שהרי התשובה לתקן את מה שפשע,

והפשיעה של בעל העבירה היא לא העבירה מצד עצמה כי אנוס הוא בתאוותו, אלא פישעו הוא הביטול תורה שהביאו לעבירה, ועל פשיעה זו אם שב עליה נתכפר לו.

טז. מי שאין בו טל תורה אין טל תורה מחייהו לתחיית המתים, משום דבהכרח התאוות והמידות הרעות טמונים בו אחר שלא עסק בתורה שהיא האמצעי היחיד לסלקם ממנו

ועוד יובן בזה מה שאמרו חז"ל (כתובות קי"א ע"א) דמי שיש בו טל תורה - טל תורה מחייהו לתחיית המתים, ועד ששאלו בגמרא: נשים דליכא גבייהו עסק התורה במאי קזכיין? והטעם, דמי שאין בו טל תורה במילא הנה הוא בעל עבירה, וגם אם לא בפועל אזי בכח בודאי טמונים בו תאוות ומידות רעות והינם בתוקף אצלו. ומה שאינו מוציאם בפועל, הוא מסיבות חיצוניות בלבד כסיבות חברתיות, פחד המלכות, שם טוב, כבוד, ממון, וכיוצא. דלא יתכן להיות שמור מיצר הרע מבלי תורה, דאחרת קשה להבין, וכי צדיק הנקי מעבירות ומקיים מצוות ה' למה לא יקום בתחיית המתים בשביל עוון ביטול תורה גרידא, אלא כאמור, דעוון ביטול תורה בודאי הביאו לאותו הַבָּטֵל מתורה לעוונות חמורים, ואם לא בפועל - בודאי שבכח טמונים בו תאוות ומידות רעות, ומי שאין בו טל תורה ולא עסק בנשק המגרש ומסלק את הרע, הרי שהרע בתוקף אצלו ומסוכן הוא מלזכות בתחיית המתים.

יז. כשם שתבשיל ללא תבלין יפה הוא רק בחיצוניותו אולם באיכותו חסר הוא כל טעם, כן המתייפה במידותיו ללא תורה יפה הוא בחיצוניותו אולם פנימיותו רקובה לחלוטין

ולפי זה, כמה מן הטעות לחשוב שאפשר להיות אדם מנומס ובעל מידות טובות ללא תורה, אכן בחיצוניות יוכל אדם בשביל כל מיני אינטרסים כאמור לעיל להראות יפה נפש, דורש צדק, וותרן, עניו וכדומה, ואין זה אלא בחיצוניות, אולם בעת מבחן נסיון לא יעמוד בנפשו לכבוש את טבעיו שבעצם הינם בתוקפם ללא שינוי כלל.

וזהו מה שאמרו חז"ל: "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין", וידועה התמיהה מהו המשל והנמשל בענין זה לומר שהתורה פעולתה לגבי יצר הרע כמו פעולת התבלין בתבשיל, התבלין הלא מטעים את התבשיל ומוציאו ממרירותו, ומה הנמשל בזה שהתורה כתבלין בלבד ליצר הרע דהיינו למתקו ממרירותו, והלא בכח התורה אף לכובשו לגמרי, וכמ"ש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ?

אלא כוונת חז"ל בזה תתבאר היטב על פי האמור, דכמו שהתבשיל ללא תבלין נראה מבחוץ תאווה לעינים ונחמד לאוכלו, שהרי נראה הוא מאכל מבושל כל צורכו ומושך

את העין במראהו ובצבעו, וכשבא האדם לטועמו אינו מוצא בו לא טעם ולא ריח אחר שחסר ממנו התבלין, כן הוא האדם המתייפה ומתהדר בחיצוניותו להראות איש גבור חיל במידותיו, מאחר ואינו לומד תורה הרי שכל הידורו ויופיו אינו אלא חיצוני, וכשתבוא לטועמו בכוסו בכיסו ובכעסו תמצאהו ללא טעם וריח - רקוב לחלוטין! כי אז תתגלה מהותו האמיתית שהינו כתבשיל שאי אפשר לטועמו כלל.

יח. בפרט בעקבתא דמשיחא יהא נצרך עסק התורה להישרד מתוקף הנסיונות והיסורים

ובפרט עתה שאנו בעקבתא דמשיחא, מצוה לחזור ולהזכיר דברי האור החיים הקדוש (שמות ח, ג) דבסוף הימים יתנסו ישראל בשער החמישים של הטומאה להוציאו בולעו מפיו, ומה שבמצרים נכנסו רק לשער הארבעים ותשעה הוא בהיות כי חשש הקב"ה לסכנם בשער החמישים כי לא יעמדו בו, ומה שלא יחשוש הבורא לסכן אותנו בו בעקבתא דמשיחא, להיות אנו אז אחר קבלת התורה, ואילו בני ישראל במצרים היו קודם קבלת התורה. עכת"ד.

הרי לנו להבין, שהנצחון היחיד במיוחד לזמנינו הוא דרך התורה, ופשוט הוא לומר אף יותר מכך, דאף שישראל במצרים עמדו בארבעים ותשעה שערי טומאה גם מבלי עסק התורה, היינו להיותם אז קודם מתן תורה - אולם אנו שאנו לאחר קבלת התורה, לא רק שבשער החמישים לא נוכל עמוד אלא אף לא בשער אחד בלבד מכל החמישים שערים לא נוכל עמוד, היות ולנו ניתנה תורה, אם כן כך הוטבע לאחר קבלת התורה, שאי אפשר להתמודד עם היצר בלי תורה בשום שער של טומאה, ורק ע"י התורה נתחזק, ומה שישראל ניצלו ממ"ט שערי טומאה ללא תורה, זהו בדרך נס שהצילם הקב"ה והוציאם ממצב של "את ערום ועריה", כי לא היה בידם תורה, מה שאין כן אנו שיש בידינו תורה לא נוכל להרים ראש נגד היצר בכלום ללא תורה.

יט. הדביקות בהקב"ה שהיא מה שמרחיקה את היצר - רק באמצעות התורה

וכדברי ר"ע: מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, וקוב"ה היינו אורייתא, שהרי התורה שמותיו של הקב"ה, והביא הגר"ח מוולאז'ין (ב"נפש החיים" שער ד'), דהעוסק בתורה ונושא ונותן בה כאילו נושא ונותן בהקב"ה בעצמו, שהרי התורה שמותיו של הקב"ה בעצמו.

ואיתא ב"תיקוני זוהר" - "מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקוב"ה, ומאן דקריב לאורייתא קריב לקוב"ה בהדיה", וא"כ כל אפשרות ההצלה מיצר הרע הוא רק באמצעות דביקות בהקב"ה, והדביקות בו יתברך הוא בכך שנתדבק בתורתו, אחר שקוב"ה ואורייתא - חד.

כ. עיקר סגולת התורה להציל מיצר הרע לגמרי הוא כשלומד בקביעות, וכפי עמלו וקביעותו בתורה כן מידה במידה ניצל מבלבולי היצר

והעיקר הוא הקביעות, כמובא בתיקוני זוהר (תיקון ו') מאן דקביע באורייתא ובצלותא שכינתא עמיה בקביעו, ומאן דעראי באורייתא ובצלותא שכינתא עמיה בעראי, הרי שכדי לזכות לדביקות בשכינה בקביעות, הוא רק כשקבועים בתורה ובתפילה.

ונקודה נוספת יש לנו לראות מדברי המסילת ישרים שהבאנו לעיל, שיכול האדם מבלי תורה לטעות ולחיות כל ימיו בטעות ולא יכיר בה עד שימות ויאבד בחטאו, דזה נאמר גם לעוסק בתורה, אלא שאינו עוסק בה כראוי כפי כוחו, אם כן הרי שעדיין באותם אחוזים שמתרפה הוא מן התורה עדיין יהיו כמו כן באותם אחוזים חי הוא את חייו בטעות, וכמו למשל, אדם שיכול להשקיע בתורה מאה אחוז כפי כוחו, ומשקיע רק כחמישים אחוז, הרי שבחלק החסר לו מן התורה יכול להתקיים בו דברי ה"מסילת ישרים" שיגבר עליו יצרו ולא ירגיש בו עד שימות ויאבד בחטאו, כי כל הכח לינצל מן היצר הוא רק בדרך התורה, וכמה שירבה בה כן ימעט אצלו הטעיית היצר מלהטעותו מהדרך הנכונה.

ולכך יש את הענין החשוב להתייעץ תמיד עם אדם גדול בתורה, כי דעתו "דעת תורה", אחר ששקוע הוא בתורה בכל כוחו, אם כן אין כח ההטעיה של היצר קיים אצלו כלל, אחר שנותן הוא את כל כולו בתורה אם כן אי אפשר שיטעה, כי כל מקור ההטעיה הוא מחמת ביטול תורה.

היום שחיים אנו עם כל כך הרבה בלבולים, וההשקפות היום מגוונות טועות ומטעות רבים, כמה יש צורך היום להרבות בתורה וכמו כן להתייעץ רק עם גדולי תורה אמיתיים בלבד.

כא. הימים שקודם חג השבועות והחג עצמו - ימים שהזמן גורם להתעלות, ואשרי המנצלם

מתקרבים אנו לחג השבועות - חג מתן תורה, כמה חובה עלינו להתבונן בעוצמת כוחה של תורה בימים אלה, וכמו כן לחזק אצל עצמנו את האמונה שהתורה מגנא ומצלא, כי באם נהיה קטני אמנה מלהאמין בכוחה, הרי שלא נתייחס אליה בהתאם הראוי, ואז נאבד את סגולתה ושפעת כוחה.

וכידוע מהספרים הקדושים, דבכל חג חוזרת אותה עוצמה שהיתה בימים ההם בזמן הזה, אם כן גם מצד הזמן גרמא להתעלות למבקש להתעלות, שיוכל לזכות לכתרה של

תורה, ובאם יעמול בכל כוחו בימים שקודם שבועות ובחג השבועות, אז יזכה לקבל מתנת ה'.

ונאמר: "כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורה"..., מצד זה לבד ראוי להתרגש, אחר שמתנת התורה ניתנה לנו במאור פנים של הבורא - היאך נסרב מלקבלה ועוד לזלזל בה חלילה? וכמו כן יש להתבונן בגודל ההפסד מחמת הביטול זמן שיכול להיות בו רווח גדול כזמן ג' ימי הגבלה וחג השבועות, הלא הוא הפסד גדול פי כמה מהפסד הביטול תורה של זמן רגיל, ולכן החכם יחשב הפסד מצוה כנגד שכרה.

מכתב מרבנו הסטייפלר זצוק"ל:

קדושת התורה מצלת מן החטא

בעה"י יום ה' פ' בשלח ה'תש"כ

להתלמיד היקר... שיחי'.

מכתבך קבלתי, והנני משתתף בצערך, ומקוה שה' יתברך יעזרך במשך הזמן להנצל מחטאות נעורים, רחמנא ליצלן. במה שנוגע על העבר, אין לחשוב לעת עתה כלל, ועיקר העיקרים הוא לעסוק בתורה, תורת אלקים, קל חי, צורנו, יוצרנו יתברך שמו, ולעסוק בתורה ביגיעה, להבין היטב כל הפרטים ופרטי פרטים מהסוגיא, לעסוק בתורה, למרות שיהא קשה מאד, ושלא לבטל זמן - רק לעסוק בתורה עם חבר ולדבר ולשנן בפיו היטב כל דברי הגמרא, וסברת רש"י ז"ל וסברת התוספות. וכשתדע היטב את הסוגיא, תחזור עליה ארבע פעמים, ואחר כך תלמוד הלאה כסדר הזה. אל תאמר: הן אני מטומטם, והתורה לא תדבק בגוף מגושם כמוני, חלילה וחלילה לומר כן. כל מילה, כל סברא של התורה הוא קודש קדשים, הוא דעת ורצון ה' יתברך. וכשהוא נחקק במוח האדם, מתקדש האדם בקדושת התורה לאין שיעור. גופו וראשו נעשה כקדושת ספר תורה, וקדושת התורה תצילך סוף סוף מעברה ומהרהורי עברה, בעזרת ה' יתברך.

אל תשגיח במה שהלימוד עולה בקושי. אדרבה, כל עיקר הקדושה הוא על ידי תורה שבאה ביגיעה ובצער, ואמרו חז"ל: יפה אחד בצער ממאה שלא בצער. לימוד התורה לשם שמים, לפי שהוא תורה של הקב"ה, הוא התיקון היותר גדול לכל חטאי העבר, ובפרט הלימוד שבא ביגיעה ובהתאמצות, זה מכפר כעולה וכקרבן, ומתקן ביגיעת התורה כל מה שפגם, רחמנא ליצלן, בחטאת נעורים, ה' ישמרנו.

גם במה שנוגע על להבא, אין ביד אדם צעיר [היינו בלתי נשוי] שום עצה - רק לעסוק בתורה לשם שמים ולהתפלל לה' יתברך שיצילהו מהחטא ברוב רחמיו, ותפילה מועלת הרבה כשהוא בלב שלם. אך אל תקווה שביום-יומים תינצל מחטא המושרש, אבל

בהמשך הזמן, אם רק תתמיד בלימוד תורה בעיון כפי יכלתך ובדיבוק חבר טוב, בלא ביטול זמן לבטלה, הנה במשך הזמן תראה איך משתכך יצרך ודועך, ובעזר ה' יתברך תצליח, הן בתורה, הן בשמירת התורה.
ובתנאי - אך שלא יהא ביטול זמן לבטלה חלילה. רק כל רגע שיהיה פנוי לך תעסוק בתורה, ותקבע גם כן זמן ביום כחצי שעה ללמוד בספר מוסר כספרי "מסילת ישרים" "אורחות צדיקים" "שערי תשובה" לרבנו יונה ז"ל, וכיוצא בהן.
זהו מה שאני יודע מכמה תלמידים שסבלו כמותך, וניצלו במשך הזמן. והנני דורש שלומך ומברכך בהצלחה רבה בעבודת הבורא יתברך, ברוחניות ובגשמיות.
יעקב ישראל קנייבסקי
הראנו לדעת כוחה של תורה להציל מיצר הרע, ולכך ירבה בתורה בכח, ויבין שבזה תלוי נצחונו והצלתו, וכאשר רואה שיצרו מקשה עליו את הלימוד, ילמד עם חברותא, ואפילו חלש ממנו, וְיַלַמְּדוֹ תורה, ויזכה בזה גם בתורה וגם בחסד - שמלמדה לאחרים, ובכך בוודאי שתועיל יותר תורה זו להצילו מן החטא.
וככל שיתמיד יותר כן יותר תפעל בו התורה, כי העיקר הוא הרצף וככל שירבה בשעות רצופות כן יותש כח יצרו ביותר, ואינו דומה הלומד שעה ברצף ללומד שעתים וכן ללומד ג' שעות וכן הלאה, כל זמן נוסף ברצף התורה הוא מהות אחרת של תורה, וככל שיעסוק בה בשעות רצופות יותר, כן איכות תורתו תהא מרוכזת בכח אדיר יותר לשבר את יצרו.

הנתיב הששה עשר - נתיב המוסר

א. זוהר הקדוש

בכלל נתיב התורה הוא שירגיל עצמו לקרוא בספר הזוהר הקדוש, וטוב ומועיל הוא גם לבחורים, ובפרט מוסרי הזוהר הקדוש שלשונם הקדושה משפיע מאד לטובה על הנפש, וכמדומני שיצא ספר שבו ערוכים רק מוסרי הזוהר הקדוש שאפשר להבינם בנקל, וכמו כן מלוקטים הם ב"חוק לישראל", כי כל קטעי הזוהר הקדוש אשר שם הינם קטעים מוסריים.
וכידוע שלימוד הזוהר הקדוש מועיל מאד לקדש את נפש האדם, ולכן טוב שיקרא בזה כמה דפים בכל יום בהתלהבות, וללא ספק שיפעל בו לימוד זה להתיש יצרו הרע, כי גם הגירסא ללא הבנה בספר הזוהר הקדוש מועילה לשמה מאד כמבואר בספרים הקדושים, וכל שכן כאשר קורא מוסרי הזוהר בלשונו ומבינם בוודאי שיועיל מאד.

והנה לשונו של הספר ''מאה שערים'' (אמרי קודש) טמטום הלב הוא שנעשה הלב אבן, יש לזה עצה היעוצה, והבחירה ביד האדם, והיא ללמוד ספר הזוהר, כי ''זוהר'' הוא מלשון הארה שמאיר במקום חשוך וכו', כי מה אכפת לו לקורא אף שאינו מבין, אפילו הכי הוא ''סגולה''.

והרב מקאמרנא (''נתיב מצוותיך'', שביל התורה א' סימן לא) כותב בענין מעלת לימוד הזוהר: וראוי לקבוע עצמו ללמוד 5 דפים זוהר בכל יום, והוא תועלת גדול ותיקון גדול לנפש להאירה ולזככה, ולכלות קוצים מידות רעות ותאוות רעות, לזכות בנועם ה', וכן נתן מרן האר''י תיקון לבעל תשובה שיאמר 5 דפין זוהר או תיקונים בכל יום.

ב. משניות

ערך וכח עצום יש ללימוד המשנה להתיש כח היצר.

כמובא בספר ''מעבר יבק'' (מ''ג פכ''ט) וכבר ידוע שסגולת המשניות המה להכניע היצר וכו' ויכוון להרוג היצר בגרסתו משניות וכו', ויועיל שינונם גם לטהרת המחשבה, וב''זרעים'' מרבה זרע הקדוש לגן עדן העליון, וב''טהרות'' מטהר עצמו ומחשבותיו, וב''קדשים'' מקדש עצמו ממקדש העליון, וכן כל סדר ומסכתא יש להם סגולה בפני עצמה.

ובספר ''יסוד יוסף'' (תיקון יב) ללמוד משניות וכו' נגד מידת היסוד שפוגם בחטא זה.

ובספר שערי קדושה לרבנו חיים וויטל (חלק א' שער ו) ולמען יהא שולחנך כפרה לכפר עוונותיך בהמעיט מאכלך להחליש הקליפה השורה במזון שנפשך ניזונת בו - תעסוק בתורה איזה משנה וכו', ויחלש כח היצר הרע מעליך ותתחזק הנפש השכלית שבך ע''י התורה.

ובספר ''ראשית חכמה'' (שער הקדושה פי''ז, בד''ה ''עוד התיקון'') כתב שעיקר לימוד המשניות הוא לדעתן בעל פה.

ג. מוסרי חז"ל בעניני קדושה

כח מוסרי חז''ל להשפיע על הנפש חזק הוא מאד, ובפרט כשלומד האדם מוסר בדבר הנוגע ללבו, ובדבר שכואב ודואב לבו עליו לתקנו, הרי שבכאן לומד הוא מוסר על מנת לקיים, ובזה סגולת הלימוד - לשמור ולעשות ולקיים גדולה היא מאד.

ולכך מה טוב שיקרא בספרי מוסר העוסקים בחיזוק נושאי הקדושה בספרים שנתחברו מקדושים אשר בארץ המופצים לרוב, וביניהם:

ספר ''טהרת הקודש'' להרה''ק רבי אהרן ראטה זצוק''ל, שאין ספר טוב ממנו להתחזק בכל עניני הקדושה.

ספר ''קדושת החיים'' להרב אהרן נשרי שליט''א, ספר חשוב המלקט מאמרים ומעשיות חשובים מגדולי ישראל בענין שמירת העינים והקדושה.
[וכמו כן זיכנו ה' וערכנו כמה ספרים בנושא זה הלא המה: ''עין טובה'', ''ילקוט טהרת הקודש'' (ספר מקוצר מנוקד ומסודר בפרקים נושאים וכותרות מהספר ''טהרת הקודש'' להרה''ק רבי אהרן ראטה זצוק''ל למען ירוץ הקורא בו), ועוד ספר ''ברית ישראל'' בענין תיקוני התשובה לחטא פגם הקדושה].

הנתיב השבעה עשר - נתיב ההתחדשות

בנתיב זה נתיב ''ההתחדשות'' נבוא להציל את הלוחם מטעות גדולה שיכולה כמעט לאבדו לגמרי, ובאם ילך בנתיבה זו ינצל!
חוסר אמונה או ברירות בזכות וחובת ההתחדשות לגבי כל אדם באשר הוא, הוא הגורם לעצור ואף להפיל את העובד לדיוטות תחתונות. ולרוב התועלת בידיעה זו והסכנה בהעדרה, כן הפתוי למניעת ההתחדשות הנו מסובך ומפותל, ונסביר זאת בדרך משל.
במדינה אחת היה איש גיבור חיל החזק וחכם בטכסיסי לחימה, בני מדינתו התפארו בגיבורם, והחליטו לפארו ולפרסמו, והועלתה הצעה לפרסם בכל המדינות הקרובות והרחוקות אם יש בקרבם איש גיבור חיל להאבק עם גיבורם, וזאת כדי לפרסם את כוחו של גיבורם שהנה והוא אלוף שאין כמוהו.
ובכן הביאו בני מדינה מסוימת גם הם את גיבורם להאבק עם אותו גיבור, על מנת ליטול את הגדולה לעצמם ולהתפאר בגיבור שלהם.
ההאבקות נערכה לעיני אלפים צופים מאוהבי גיבור מדינה זו, ומאוהבי גיבור המדינה האחרת ששלחו גיבורם לכאן, והנה אכן גיבור זה הבא מהמדינה האחרת לכאן היה חזק וטכסיסן פי כמה מגיבור מדינה זו של כאן, ובמהלך ההאבקות תוך דקות מספר הפיל את גיבור מדינה זו והכניעו בנצחון מוחץ.
גיבור מדינה זו לא השלים עם תבוסתו והחליט על ''האבקות חוזרת'', קבעו מועד להאבקות חוזרת והנה שוב נפל שדוד גם בפעם השנית. ובכן היעלה על הדעת שינסה גיבור זה להכריז על האבקות נוספת עם אותו גיבור שהביסו והכניעו זה פעמיים? בוודאי שלא, ועל אחת כמה וכמה באם יפילו בשלישית וברביעית, וככל שיפילו מספר פעמים יותר, ובוודאי טפשות ואוילות מצד גיבור זה להכריז על האבקות מחדש.
כך מדמה היצר לאדם את מצבו לאחר החטא, שהנה התאמץ והשתדל ועם כל זה הובס, וכמעשהו בראשון כן בשני ובשלישי - נפל בידי יצרו, כמה גיבור יחשב זה האדם אם

יחליט להאבק עם יצרו ברביעית או בחמישית וכל שכן הלאה. הלא כמעט ואין שום שכל והגיון לתת אף סיכוי קל של הצלחה בנסיון להתמודדות נוספת.
ובאמת יש לעמוד כאן על ב' שאלות:

א. מה בעצם ההגיון לנסות להתמודד מחדש - שבע יפול צדיק וקם, הלא ההגיון והנסיון מהעבר מפיל ומחליש דעתו של הלוחם מלהכריז על מלחמה נוספת, ולכאורה בצדק?!

ב. מדוע זה קורה, שיצטרך האדם להתקלע בכף הקלע המפרך הזה, להיות נשלך ונזרק בכל פעם מעמדתו ולהערך בכל פעם למלחמה מחדש?תשובה לשאלה הראשונה מה העצה להתחדש, הדבר פשוט, יש לדעת כי המשל שהמשלנו למעלה הוא השקר הגדול שמציב היצר מול עיני האדם ולכך מיאשו מלהתחדש.
ותא שמע מה המשל הנכון הואמיתי ביחס לנפילות והמעידות שמועד האדם במהלך עבודתו.
במדינה אחת היה גיבור ואיש חיל החזק וערום בטכסיסי לחימה, בני מדינתו התפארו בגיבורם זה, וכדי לפאר את גיבורם הכריזו בני המדינה מי מבני המדינות שוכן בקרבו גיבור שיוכל להאבק עם גיבורם. אחת מבני המדינות שגם בקרבם היה גיבור מיוחד הציעו את גיבורם, והנה במהלך המאבק לאחר התעמתות קשה הובס אותו גיבור שבני מדינתו כל כך התפארו בו. אותו גיבור שהובס הודיע שמוכן הוא על מאבק חוזר, והנה אכן במאבק חזור זה הצליח בנצחון מוחץ והביס את יריבו, בני מדינתו שמחו על גיבורם וראו שהתפארותם בו לא היתה לחינם, וראו שאכן גיבור מדינתם הנו ראוי לשבח ששיבחוהו. וכדי לפאר את גיבורם ביותר תרו אחר גיבור מיוחד מבני המדינות האחרות שהנו גיבור וחזק יותר מהקודם כדי לפאר את גיבורם ביותר, ואכן נמצא גיבור מיוחד יותר מהקודם והוזמן להאבק עם גיבור זה המפואר אצל בני מדינתו, בהאבקות זו לדאבונם של המתפארים הוכרע גיבורם והובס, אולם גיבורם זה לא השלים עם תבוסתו והכריז על האבקות חוזרת, ואכן בהאבקות חוזרת זו ניצח את יריבו להכריעו בנצחון מוחץ, בני מדינתו המתפארת ששו ושמחו על גיבורם ביתר שאת ויתר עוז.
והנה כדי לפאר עוד את גיבורם בפאר וגדולה יתרה, תרו אחר גיבור בטכסיסי לחימה חזק וערום הרבה יותר מב' אלו שהובסו כבר, כי אחרת מה תפארת תהא להם בהאבקות נוספת, הלא רק בכך שיביאו גיבור שלישי שהינו גיבור מהשנים הקודמים.
וכן על זה הדרך אירע לזה הגיבור שהתפארו בו בני מדינתו, שלראשונה הובס בידי הגיבור השלישי ולבסוף הכריז על האבקות חוזרת, ואכן הצליח בשלישית להביס את יריבו השלישי ולהכניעו.

זהו המשל הנכון ללוחם עם יצרו, על הלוחם עם יצרו להבין, לאחר שניצחת את יצרך, והנה נפלת שוב, זה לא עם אותו יצר שניצחת זהו עם יצר אחר חזק יותר, וכשניצחתו, ניצחת יצר חזק יותר מהראשון, וכשלאחר מכן שוב נפלת, זה לא עם היצר השני שניצחתו, זה מלחמה חדשה עם היצר השלישי שבא בעצמה חזקה יותר, וכשתנצחנו, ניצחת יצר חזק יותר מהשני, וכאשר שוב נפלת זהו לא מעימות עם היצר מס' 3 אלא עם יצר מס' 4 שהנו חזק יותר, וכשתנצחנו, ניצחת יצר חזק יותר מהשלישי, וכן על זה הדרך.

והוא המדויק בדברי חז"ל (קידושין ל' ע"ב) בכל יום יצרו של אדם "מתחדש עליו", ופירש"י: שכל שעות היום רעתו מתחדשת.

במילא מה מקום יש לחלישות הדעת, הלא בכל פעם הנך מתקדם בהצטיינות גבורה בדרגה גבוהה יותר, ויתכן אף בכל שעה.

על פניו, מורה היצר לאדם את מציאות מלחמתו במשל הראשון שהזכרנו אולם זהו שקר, האמת היא כמשל השני, כך שבכל פעם הנך מתקדם לאותות הצטיינות בדרגה גבוהה יותר.

והסיבה היא כי כל התחדשות והערכות למלחמה מחדש, מעלה היא כשלעצמה המרוממת ומעלה את הלוחם לדרגה גבוהה יותר.

והוא פשוט, דלמה יעשה האלקים כה לעבדיו להטרידם ביצר שכבר נצחוהו, הכי אדם שעומד במבחן והצטיין בו, יצטרך למבחן חוזר על אותו חומר שהצטיין בו כבר. אלא ברור הוא שהמבחן הבא הוא על חומר קשה יותר על מנת להעלותו באות הצטיינות נעלית יותר, ע"כ התשובה לשאלה הראשונה.

התשובה לשאלה השנית, למה מוכרח שיקרה כזאת את הלוחם להטרידו במלחמות רבות הרצופות בכניעה ונצחון כניעה ונצחון וחוזר חלילה?

התשובה לכך כבר טמונה במה שאמרנו קודם, והוא כדי להעלות את רמת ההצטיינות של הלוחם לציון ותואר גבוה יותר ולכך בכל פעם נדרש ממנו ללחם עם חזק ממנו, ולא ראי האויב הראשון במלחמתו עם האדם כראי האויב השני, שהנו חזק מהראשון וכן הלאה.

אלא שתשובה זו עדיין אינה מספקת, דאמור יאמר הלוחם, לא הן ולא שכרן, איני חפץ בתואר ודרגה גבוהה יותר, ובוחר אני במנוחה ובשלוה באשר אני בדרגתי.

על כך תבוא תשובתו של הרבי צדוק מלובלין בספרו "צדקת הצדיק" (אות קכח), דמקשה שם מדוע הבא ליטהר שמובטח הוא בסיעתא דשמיא שתלוותו לכל אורך דרכו,

והנה במהלך דרכו נוחל הוא מפלות שאינן לפי כבודו, ועיי''ש שתירץ שהוא לפי שישנן קטרוגים על תשובתו של השב.

והכוונה בדבריו, אמת הוא שהשב בתשובה בא במסירות נפש בתחילה ומשנה דרכו במסירות נפש של ממש, אולם קם המקטרג בטענה שעדיין אין זה שווה בנזק שהזיק זה בחטאו מכבר זה ימים רבים, וטרם הוכחה כנותו ואמיתותו בתשובה זו. ובכן היאך יבחן האדם להוכיח את כנותו ואמיתותו, פתרון אחד לכך, והוא שיצטרך ליפול שוב מעמדתו, ובכן והיה אם תשובתו וחרטתו עמוקה מעומק הלב, הרי שלא יוותר בכשלונו זה על האוצר של התשובה תורה ויראה, ויחזור בשנית להילחם, ואם לא יקר בעיניו כל כך לשוב לה', ואם חרטתו אינה כל כך מעומק הלב הרי שבדחיה שיחוש שדחוהו מן השמים ישוב על עקבותיו, וכדוגמת רות וערפה, כשנעמי דחתם ממנה לשוב למולדתם, רות שהיתה חפצה בה' באמת דבקה בה, וערפה שלא היתה אמיתית והחלטית שבה לאחור.

ולה' הנסתרות לדעת עד כמה לבחון כל אחד, כמה תהא עוצמת הבחינה, וכמה פעמים ייבחן השב והלוחם מלחמת ה' כדי שתיוכח אמיתותו באמת, אין לנו להרהר אחר מדותיו ית', ועלינו להאמין בנאמר בפסוק (ישעיה נה, ח) ''כי לא מחשבותי מחשבותיכם'' וגו' ועיי''ש במצודת דוד שפירש: אתם חושבים שאין תשובה מועיל כל עיקר, אבל מחשבותי שמועיל הרבה מאד.

וזהו ענין התשובה, לחזור על עומדו חוזר חלילה מבלי להרפות, ואדרבא, ככל שידחה האדם מספר פעמים יותר, ויתעקש לחזור על עומדו, בכאן מורה הוא על כנותו ואמיתותו בחרטתו, ובכאן ישתמע עוצמת נחישות דעתו להתקרב לה', ויהי מה!

וראה שם ברש''י על פסוק (ט) ''כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם'': ''אתם נותנים לב למרוד בי, ואני נותן לב להשיב אתכם'', והדברים קל וחומר, ומה גם בשעה שאנו נותנים לב למרוד, עם כל זה לבו של הקב''ה להשיב, וכל מהלכי הנהגותיו עמנו - גם שאנו פושעים בו - רק להשיבנו אליו, קל וחומר כאשר נותן גם האדם לב לשוב, אלא שנופל במהלך תשובתו דבוודאי יהא מהלכו של הקב''ה רק להשיבו, ועם כל הדחיות והנפילות שנוחל הוא במהלך עבודתו חייב לדעת שאלו מהלכים כדי להשיבו.

ו''ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו'', רצון ה' שקודם ירצה האדם דרכו לפני ה', והוא במלחמה שילחם עם יצרו ויעשה אשר ביכולתו, ואז ה' ישלים אויביו עמו לחדול

מלנסותו, ואי אפשר אם כן שיהא להיפך כרצון האדם שקודם ישלים ה' אויביו ואח"כ ירצה הוא את דרכו לפני ה'.

ובפרט אנו דור עקבות משיחא עלינו להיות מלומדים בטכסיס ובידיעה זו שכל מהלכי הקב"ה אתנו כדי להשיבנו, והגם שעל פניו נראה שהנהגתו יתברך עמנו לדחותנו מעל פניו.

וזהו גוון עבודה המיועד לדור עקבות משיחא, להבחן על כנותם ואמיתותם בדרך זו דוקא, להיות נופלים, מיוסרים, מתנסים בנסיונות מסובכים שלא היו מעולם, ועל הכל בהסתר פנים החושך והערפל הכבד המכסה את אור פני ה' מאתנו להיותנו נטולי רגשות של ערבות ומתיקות בעבודת ה', עלינו נגזר להיות נבחנים בגון הזה יותר מכל הדורות הקודמים, דורות קודמים צדקו מאתנו ולא היו נצרכים למבחנים מגוון מפרך כזה, וכמו כן לא היה מגיע להם מפאת צדקותם לעבור מבחן בגוון שכזה, אנו דור עקבות משיחא, ראתה חכמתו יתברך שלנו יאה וצודק להבחן בגון זה של עבודה, ובזה שנשלים תפקידנו בגבורה, נשלים בגוון זה את כל גווני העבודה הנצרכות לגמר הכנת התיקון לקראת עולם במלכות שדי.

וזהו סוד ויסוד ההתחדשות, שהנו עיקר ויסוד גדול בהצלחת האדם במלחמתו הכבדה עם יצרו עלי אדמות, ועל אחת כמה וכמה היום בדורנו, שכאמור זו עיקר עבודתנו להיות מלומדים להתחדש בכל פעם מחדש, ולבל ניסוג אחור משום תבוסה ומפלה, הנדרש מאתנו הוא שגם לאחר המפלה הקשה ביותר לקום מחדש וכדוגמת הלבנה המתחדשת לאחר התמעטותה לאפס ולהעלמות גמורה, ומשם מתחדשת מחדש, ובזה גיבורים אהובים ומצודקים אנו לפני בוראנו, ובזאת דוקא נבוא על תיקוננו כי עבודה זו בחר לנו יוצרנו להיותו יודע יצרנו ולהיותו יודע מה עברו של כל אחד ואחד מאתנו בדור זה, והנה לכך קבצנו יחד בדור אחד, והטיל עלינו עבודה אחת ומיוחדת להתחדש ללא רתיעה משום מעידה ולו התלולה ביותר, ולבוא באמונה חזקה שמחשבותיו של הקב"ה לא כמחשבותינו, וכי הוא נותן לבו להשיבנו אליו, כך שכל מה שעובר על האדם הכל הוא ממחשבותיו של הקב"ה על מנת להשיבו אליו.

לסיכום העולה, דבאמת יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, לאדם נדמה שהוא אותו יצר, ועמו האדם נאבק חוזר ונשנה, פעם הוא מנצח ופעם מנוצח, ונדמה לאדם שהנה וטוחן הוא את אותו קמח, אולם אינו כן, אתה היום נצחת את יצרך, והנה למחר שוב בא יצרך ומתאבק עמך, זהו יצר חדש, זהו לא אותו יצר של אתמול, ואכן עליך להאבק

עמו, וכשתנצחו ותצטרך להאבק שוב, זהו יצר אחר, וכל המבחנים הללו שמתחדשים על האדם מקדמים אותו לתכלית הנרצית.

כך שהאדם נצרך ללמוד להיות "מתחדש" בכל יום ובכל פעם מחדש, על כל תפילה עבודה חדשה, על כל סדר לימוד עבודה מחדש, על כל כבישת יצר תאוה או מידה רעה עליו להתחדש בכל פעם מחדש, האדם נרפה ממלחמתו כי חושב הוא מה בצע במלחמתי עם יצרי חוזר ונשנה ושוב חוזר ונשנה מה אני מתקדם בכך, הלא לעולם עומד אני על אותו מקום, אולם אין זה נכון, בכל פעם זהו מלחמה עם יצר מחודש, כך שאין להתעייף מהמלחמה, בכל פעם הנך בא לקראת עליה ומדרגה גבוהה יותר, ורק הבורא יוכל להחליט עד כמה תטרף במלחמות אלו.

ביד האדם למעט זמני התכיפות בהתחדשות, בכך שבכל פעם יאחז חזק במדרגתו, כי אז הפער שבין מאבק למאבק המצריך התחדשות מחדש יהא לזמן ארוך יותר. וכאמור הדבר תלוי במשך אריכות זמן שתחזיק בעמדתך לבלתי נפול ממנה, להתיחס ברצינות לעבודתך, ולעשותה ללא דחיות, כי הדחיות בעצם גורמות קטרוג על העבודה מה שמצריך "מבחן חוזר", וכנאמר בגמרא (יבמות נח) גרים מפני מה מיוסרין? מפני שמשהין גירותן, הרי שמתיסרין - שהוא מבחן חוזר על גירותן והוא על שהשהו גירותן, על אחת כמה וכמה יהודי הדוחה את יהדותו שמביאה לו עצלות זו קטרוג לבוחנו שוב ושוב.

וכמו כן הקדושה היא כח גדול להקל את ההתחדשות ולהוריד מעומס הקשה שבה, להיות האדם עם מרץ שתלוי בקדושת האדם הרבה.

בדרך כלל מצב האדם לאחר החטא נפול ומיואש, וכאן הסכנה בכפלים מעצם החטא עצמו, וכמו שהזכרנו לעיל שמטרת היצר בהחטיאו את האדם, הוא לא עצם החטא גרידא, לפי שעל עצם החטא יכול האדם לעשות תשובה ויתכפר לו, ומסתמא כל אדם בחזקת שיעשה תשובה על חטאו, ואם כן מה הרויח היצר בהכשילו את האדם, ומה נצחון יש לו כאן, אחר שהאדם מסתמא בוודאי ישוב בתשובה, וימחק בכך את חטאו, ואם יעשה תשובה מאהבה עוד יתהפך לו זדונו לזכותו.

אלא עיקר מטרת היצר בהחטיאו את האדם היא על מנת להביאו ליאוש, ולהכריז על כניעה ממלחמת היצר, ולפחות על התפשרות, אחר שיסיק מסקנא שאין לו מה להילחם על יצרו שהנה הוא חזק ממנו ומכשילו מידי פעם, וכמו כן יגיע למסקנא שאין עזר ה' עמו, והנה האלקים עזבו ואם כן מה תקוה יש לו להמשיך עם גדריו וסייגיו ועם אמצעי הלחימה שנקט בהם עד עתה אחר שלא הועילו לו ולא הצילוהו מיצרו התקיף.

ובכן, נתבונן.
אם ערנים ומעמיקים אנחנו בהבנת תכסיס היצר בפיתויו את האדם כאמור, שהוא לא עצם החטא אלא עיקר מטרת היצר לייאש ולהיכנע, נתפקח מיד להבין שעיקר הנצחון לנצחו הוא לא בעצם זה שאדם לא יחטא יותר, אלא שלא יכנע ולא יתייאש. שהרי לעולם תבוסתו של האויב לא תהא אלא בנקודת ריכוז כוחו ועוצמתו, ואם כל ריכוז כוחו ועוצמתו של היצר הוא לא בעצם זה שיחטיאו, אלא ביאוש שיצמיח לו, אם כן תבוסתו תהא בזה ש"אנחנו קמנו ונתעודד", ולא נישבר מנצחונו, לא ניכנע ונכריז מיד על מלחמה בשנית, בזה בלבד הבסנו הכנענו ואף מיגרנו את האוייב - יצרנו, וקלקלנו והשמצנו בכך את תוכניתו.
ובכן, במה יזכה נער את אורחו לשמור עצמו ולהנצל מנקודת המטרה אשר אויבו מצליף עליו דהיינו להביאו לכניעה או לפשרה.
העצה היעוצה - תיכף ומיד, ממש בסמוך לנפילה בחטא - ולו החמור ביותר - לא יתן לעצמו זמן, ובמילא לא יתן לאויבו זמן לקשקש בקרבו - מיד ירוץ לבורא ויכנע ויתוודה לפניו על חטאתו, ומיד יצהיר על נכונות לכוננות והערכות לקראת מלחמה מחדש נגד היצר.
כל פער זמן בין המכה להתאוששות סכנה גדולה היא, חייב הוא להסמיך את התאוששותו למכתו, ותיכף להתאושש מהמכה, ולהתכונן להשיב מלחמה שערה.
וסמיכות התאוששות למכה היאך תתבצע?
לאחר הכשלון תלך מיד לפינה, תתוודה, שבור לבך בקרבך על אשר עדיין ישנם קטרוגים על תשובתך ועדיין יש רשות ליצר להחטיאך, ויכנע לבך על כך. ומאידך תתמלא בשמחה ובטחון בה' שיעזור לך ולא יעזבך, ותתפלל לה' שיקבל תשובתך ויקצר את ימי עמלך ויגיעך ובעבודת פרך זו של עליות וירידות, ולאחר ווידוי וכניעה, תצהיר בפני הבורא, שאינך נכנע, וכה תאמר: רבונו של עולם, נפלתי נפצעתי, כואב לבי בקרבי, אולם אין לי מכך שום מסקנא להיכנע, בכל כוחי אשיב מלחמה שערה, אמשיך בגדריי וסייגיי לבלתי אחטא לך עוד.
כמה עונג ושעשוע יש לבורא מנאמנות כזו, להיות לו נאמן גם לאחר תבוסה קשה, ומבלי להיכנע להערך למלחמה מחדש.
ולאחר מכן, רוץ מיד לחדרי תורה לעסוק בה בכל כוחך בהתמדה וברצף, וכל זה תעשה מיד בסמוך לאלה ממש, וככל שתזרז ענין זה תרחק הסכנה מעליך, וככל שתעכב ענין זה

תמשיך עליך סכנה גדולה, כי עיקר הסכנה אינה מהחטא, אלא לאחר החטא ממחשבת היאוש והכניעה.
ובזה דע לך לוחם יקר, לא נצחת בחמישים אחוז, וגם לא בתשעים אחוז, אלא במאה אחוז!
והסיבה כאמור, כי נגעת בנקודת כוחו ועוצמתו, ובה פגעת באופן ישיר, כי כל מטרתו לא היה החטא כמו לכבושך ביאוש וכניעה, ואם את זה הוא לא כבש והשיג מידך הרי שהוא לא כבש מידך כלום!
ולא רק שהוא לא הצליח לכבוש מידך כלום, אלא גם נחל מפלה ואכזבה, כי את החטא ניתן לתקן בתשובה, ובנוסף לכך הצטיינת בגבורה בכך שלא נתפסת ליאוש וכניעה, ונשארת נאמן לבוראך להלחם עבור אמונתך ודתך, ואף שנפצעת אנושות במלחמתך, עם כל זה לא הכרזת על כניעה אלא אדרבא, הכרזת מלחמה שנית, ואין לך מבחן כנות גדול מזה להעיד על כנותך ונאמנותך לבורא, שעל אף שברון הכשלון הינך קם שוב על רגלך להלחם בעד תורתך ואלוקיך.
ואם תשאלני, והלא מה ערך יש לתורה ולתפילה בזמן הזה, כשהטומאה רצוצה בקרבי, ובוקעת ועולה מעל ראשי, ומכל כוון עטוף אני בטומאת החטא, והיאך אבוא לקראת הבורא בתפילה, הלא מצח עזות פנים הוא זה? הלא עלי לבוש ולהיכלם, ולהתחבאות בחדרי חדרים, ולא לפצות פי בתורה ותפילה הקדושים, ואיך אעלה על דל שפתי דברי קדושה כאלה אחר שנחתתי למעמקי הטומאה ועליתי משם מזוהם שנואי מתועב ומשוקץ.
דע כי במחשבה זו האחרונה הגדיל יצרך להשתלט עליך מהראשונה, ואם סכנתך היתה בראשונה - למאד, הרי שבאחרונה היא למאד מאד, ואדרבא ואדרבא, היא הנותנת, אם תרחק עתה - במצב שהנך בו ירוד ושפל - מתורה ומצוות, הרי מיד יקפוץ ויפחז עליך יצרך שנית להכשילך. ומי ישמור עליך אם לא התורה ובקשת רחמים על נפשך, והיאך יעלה בדעתך שבאם תפרוש עתה מתורה ותפילה יגדלו סיכוייך לנצח, הלא נפול תפול לפניו, נפילה ללא תקומה חלילה במחשבה כזו.
ואם ישיאך יצרך בפיתוי ובראיה מהכתוב "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך", ואם כן כה יאמר לך: הנה מקרא מלא, שלרשע אמר אלקים שהינו מואס בתורתו ובתפילתו ואין חפץ ה' בפתיחת פיו.
דע כי שקר גדול ענה בך היצר, דכל זה נאמר ברשע שמחזיק ברשעו ואין לבו נוקפו, וחפץ הוא להמשיך ברשעו ולספר חוקי האלקים ותורותיו, לזה אין חפץ ה' בו, ומואס

ה' בו אחר שלומד תורה ללא תשובה ואפילו ללא חרטה, אולם אתה, שהנך נשבר לבך בקרבך על חטאתך, וחם לבך בקרבך ובוער על יצרך לכלותו ולגרשו ממך, והינך מלא חרטה וכעס על עצמך, ומתוך כך ניגש אתה לתורה ותפילה, על מנת להתחיל התחלה חדשה, ולשם כך הינך מצטייד בנשק התורה והתפילה כדי להלחם מחדש עם יצרך ולהכניעו, הלא בכך יתפאר ה' בך, ובכמוך ישתבח הבורא להלל ולקלס את עוז רוחך ואומץ לבך, על עצם הערכותך הנחרצת למלחמה נוספת חזיתית עם אויבך, שהגם שניצחך מכבר, עם כל זה מעיז אתה פנים שוב נגדו לקום ולהכניעו, זהו הרי מורה על צעד אמיץ שראוי להקפיצך לדרגה גדולה, ולהצדיק לך סייעתא דשמיא יותר מהר, אחר שהנך מאמין גדול בסיעתא דשמיא, והעובדא שהנך נערך למלחמה מחדש, ובשביל זה יתבטלו כל הקטרוגים מעל תשובתך לקבלה במהרה, כמבואר לעיל בשם ה"צדקת הצדיק".

הנתיב השמונה עשר - נתיב הפרישות

א. פרישות סייג לעבירה

מפורסמת היא דעת הראב"ד בספרו "בעלי הנפש", שהפוסק באמצע אכילתו ושובר רצונו בשעת חום תאוותו וחשקו באכילה - נחשב לו הדבר לתענית.

והוא ממעלת ה"מקדש עצמו במותר לו", שבזה תלוי יסוד כל הנצחון את מלחמת היצר, והדבר הוא הן מצד הסברא והן מצד המציאות.

מצד הסברא, הוא כמבואר בדברי הראב"ד, שהפורש מן המותר אין לך גדר גדול מזה שמגדר הוא את עצמו מהחטא עצמו, כי אז יאמר לעצמו היאך אחטא בדבר האסור, אחר שאני אפילו בדברים המותרים מקדש עצמי מלהתענג בהם.

כך שבעצם זה שהינו מתקדש בדברים המותרים, זהו המוסר הגדול שנותן הוא לעצמו, דהיאך יעשה סתירה בנפשו: לאסור את המותר ולהתיר את האסור? ועוד היאך יסתור נפשו בנפשו לעשות מעשה שטות שכזה להתחסד במותר ולחטוא באסור, ועוד מחשבה תיכון בלבו לאמר: אם גבור אני כ"כ שגם במותר לי עוצר אני בנפשי לבלתי כלות תאוותי במה שמותר לי, וכי אין לי כח לעצור עצמי במה שאסור לי? הלא על מה שאסור ראוי שיהא לי יותר כח מצד שהדבר בעצם אסור, ובכך יאמין בכוחו להצליח והוא יסוד גדול לנצחון.

וכמו כן, מועילה עצה זו מצד המציאות, הרי המציאות מוכיחה שאדם המגשם עצמו, ואין מעצורים ובלמים לרצונותיו וחשקיו, ואינו מלומד לעצור בעד עצמו כאשר תאוותו

מתלהטת בלבו, היאך יהא למוד לעצור עצמו בדבר איסור, הרי אחד שכזה אינו מסוגל לבלום עצמו, ומציאות נפשו נכפית ממש להשתעבד לרצונותיה מבלי כח להתנגד.
אי לכך העצה היעוצה היא ל''לוחם'' להיגמל מיצר תאות התאוות, הוא ''לשמור מרחק'', כי מי גיבור שיוכל להגיע עד ה''קו האדום'' ושם לעצור בעד עצמו, הלא לעולם לא יצליח אף אדם בכך לנצח את יצרו.
וצא ובדוק, הראית מימיך צדיק שניצח את יצרו מצד אחד, ומאידך בדברים המותרים כאכילה ושתיה נהג ברעבתנות, או ביתר ענייני החומר שהרבה מהם למלאות תאוותו? לעולם לא היה ולא יהיה צדיק כזה.
ונאריך בענין זה מעט ממה שהבאנו בספרנו ''בים דרך'' (מאמר נט, ויקרא קדושים א'), כי ממנו יסוד וממנו פינה לכבוש את היצר.

ב. קדש עצמך במותר לך - עצה יחידה להינצל מאיסור

כאן בתורתנו הקדושה מצאנו שהקדימה תרופה כיצד להחלץ ממידות ותאוות רעות, והוא הנאמר בתחילת הפרשה קדושים תהיו - פרושים תהיו, שזו עצה מקדימה על מנת לקיים את כל הנאמר בהמשך הפרשה, וכדפירש הרמב''ן, שכאן כוונת התורה לצוות לקדש האדם עצמו במותר לו.
לנו נדמה שקל יותר לאדם לשמור עצמו מהאיסור עצמו בלבד, ואילו כל ענייני גדרים וסייגים שמסביב לאיסור אינם אלא למעמסה ואינם אלא נחלת חסידים, אמנם טעות נוראה היא, הרבה יותר קל לאדם להתגבר על מידותיו ותאוותיו באם יגדור עצמו בגדרים וסייגים שהמה בבחינת ''היתר'' - קודם שיגיע לאיסור, מאשר יחליט לגדור עצמו מהאיסור עצמו בלבד מבלי לסייג עצמו בגדרים המותרים.
וזו העצה ''לכל עדת בני ישראל'' כמבואר בפסוק, דזו עצת העצות לדברים החמורים המובאים בפרשה, ובעצם נראה כמה הוא פשוט.

ג. קדש עצמך במותר לך היא עצה להקל מעלינו ולא להחמיר עלינו

התורה אסרה עריות, כמה יקשה על האדם לפרוש מעריות אם לא יגדור עצמו מלראות ולהרהר בעריות, דאומנם בעריות גם ההרהור הוא גופא איסור, ואינו בגדר קדש עצמך במותר לך, אולם מכאן נלמוד כל ענייני הגדרים היאך הם בעצם מקילים על האדם שלא להגיע לגוף החטא, שהרי לו יהרהר אדם בעבירה ויביט בכל אשר יחפוץ לבו, וכי יוכל לעמוד ולעצור בעצמו בשעת נסיון העבירה, הרי קושי ההתגברות יהא עליו קשה מנשוא ולא יוכל עמוד בו, ורק אם יפנה לבו ומחשבתו מדברי הבאי לדברי תורה וישמור עיניו ומחשבתו, רק אז יצליח בנקל לעמוד בנסיון דעריות.

ואין הכי נמי, גם בשביל להינצל מהרהורי עבירה חייב לקדש עצמו במותר לו בענין זה גופא, להתנהג בצניעות בתוך ביתו, וגם בחדרי חדרים ינהוג בקדושה יתירה.
וכן מובא ברמב"ם מדברי סופרים אסור לנזיר להלך סביב הכרם, והיה הגאון הרב שך זצוק"ל מעורר מאד פעמים רבות מדברי הרמב"ם אלו ואומר: אם נזיר שאין נפשו כל כך מחמדת היין, מוזהר "מדברי סופרים" לא להלך סביב הכרם, על אחת כמה וכמה יש לנו "מדברי סופרים" להזהר מלהלך ברחובות של פריצות וטומאה המכשילים לדברים שנפשו של אדם מחמדתן.
ושיהא האדם קרוב עד לאיסור ואז יחליט לפרוש ממנו, הרי שזהו קושי של "שבור החבית ושמור את יינה", להיות קרוב וכנוס בתוך האיסור ועם כל זה לפרוש מלחטוא, היתכן?!
אם כן מכאן נלמד לכל העניינים - קדושה והרחקה במותר אינם להחמיר על האדם אלא להקל מעליו את העבודה, ומה שלבני אדם נראית זו חומרה הוא הטעיית היצר המדמה שקדושת המותר היא חסידות וחומרה, אולם בעצם זו קולא המקלה את חומר העבודה המוטלת עלינו.
ומסיבה נוספת עצת "קדש עצמך במותר לך" זו עצה המקילה ביותר על האדם מלחטוא, שהרי מדבר המותר קל לאדם לפרוש, שהרי הכתוב אומר: "מים גנובים ימתקו", האיסור והגנוב הוא המתוק ביותר, ואם כן מהאיסור והגנוב קשה מאד לפרוש, אולם מהמותר אחר שיש לאדם פת בסלו מאותו היתר יכול יותר בנקל לקצץ האדם לעצמו מלהנות ממנו עד הסוף, ובכך שגם בהיתר הינו פורש ואינו ממצה את תאוותו מההיתר עד תומו, מצליח לפרוש מהאיסור מב' סיבות:
ראשונה, הוא ענין של חשבון פשוט, שאומר האדם לעצמו אם מהמותר פרוש אני ואיני מרשה לעצמי לעשות כלבבי, איך אעלה בדעתי לעשות האיסור, ומחשבה זו הינה מדברי הראב"ד כנודע.
ושנית, זוכה הוא לסייעתא דשמיא מסיבה מוצדקת, אחר שמשתדל הוא לעשות אשר בכוחו - מגיעו בדין שיסייעוהו מן השמים, והרי כל כוחנו הוא מהסייעתא דשמיא, שהרי אמרו בגמרא (קידושין ל' ע"ב) בכל יום יצרו של אדם מתחדש עליו ואלמלי הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו, זה שגדר עצמו ופרש מן ההיתר מפחד ויראה פן יכשל באיסור, אין לך הצדקה גדולה מזו לזכותו בסייעתא דשמיא.

ד. הסתכנות בעבירה - פשע

ובזה ניחא המובא ברשב"ם (בבא בתרא נז ע"ב) דאי איכא דרכא אחרינא רשע הוא, דההולך במקום שנשים מצויות אף שאינו מסתכל בהם נחשב רשע על שהלך במקום שיכל לחטוא, דלכאורה תמוה הוא, דלמה יחשב רשע אחר שאינו מסתכל, והטעם הוא דכיון דלא חש להזהר מסכנת החטא וקירב עצמו עד החטא, הרי שבקלות יכל יצרו להפילו לעבירה, אחר שאין לו את ב' הטעמים שהזכרנו לעיל, והם: האחד, ההרחקה בשכל מהעבירה, והשנית, הסייעתא דשמיא שישנה לירא ופוחד מהחטא, כי זה שסיכן עצמו לעבירה והרשיע באי זהירותו אין מגיע לו סייעתא דשמיא להנצל, שהרי מורה הוא על עצמו שאין איכפת לו כל כך מהעבירה, דאם היה איכפת לו וחמור הדבר בעיניו, היה בורח גם מהחשש של שמא.

ובפרט על פי דברי הרמב"ם שהזכרנו "דמדברי סופרים" אסור לנזיר להלך סביב הכרם, אם כן כל שכן שאסור מדברי סופרים להלך בדרכא דנשים מצויות שם, והעובר על דברי סופרים נקרא רשע.

ה. נזיר ויושב בתענית נקרא "קדוש" או "חוטא"

וכן גבי נזיר היושב בתענית, דפעם חזינן דנקרא "קדוש" ומאידך חזינן דנקרא "חוטא", דתלוי מה כוונתו של היושב בתענית, אם כוונתו להוסיף איסורים על עצמו, זהו חוטא, כלשון הגמרא: לא דייך מה שאסרה עליך תורה עוד אתה מוסיף איסורים על עצמך. אולם אם כוונתו לפרוש בהיתר כדי להתרחק מהאיסור, אין זה נחשב מוסיף איסורים על עצמו, דאין כוונתו להוסיף איסורים בלבד, אלא פורש הוא מההיתר כדי לגדור עצמו ולשמור על הקיים שלא יכשל באיסורי תורה עצמם, אם כן אין זה "מוסיף" ולכך נקרא "קדוש".

ו. קדושת האכילה יסוד קנין התורה

ובפרט בענייני ממון ואכילה שמצד אחד מסובכים המה לפרוש מהם יותר מהעריות, שהרי מהעריות יכול אדם להחליט פורש אני מכל נסיון, מפנה את לבו לחכמה ומסיח דעתו לגמרי מאיסור זה, אולם אכילה וממון יד האדם בהכרח ממשמשת בהם, וכי יכול האדם לפרוש לגמרי מאכילה או ממשא ומתן כל שהוא לצורך פרנסתו, לכך בדברים אלה יש צורך גדול לנהוג בהם בפרישות במותר כדי שלא לבוא לאיסור.

וראה מה שכתב הגאון חיד"א בספרו "שמחת הרגל" (לימוד ג' "מצה")

וזה עיקר גדול שלא להתענג באכילה ושתיה, כי אין יצר הרע מצוי אלא מתוך אכילה ושתיה, ואמרו רז"ל והביאוהו התוספות פ' הנושא: "עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו". והוא פלא, אמנם נראה דהטעם דכיון

דהמעדנים הן הם מהסיטרא אחרא כמו שכתוב בזוהר הקדוש, וגם אמרו רז"ל דבקבר כריסו נבקעת ואומרים לו טול מה שבחרת. וכבר כתוב בס' המגיד, דמרן ז"ל שתה מים יותר מהרגלו ואמר לו המגיד שהירבה היצר הרע, עיין שם, ואוי לאזניים שכך שומעות, אם על שתיית מים יותר מהרגלו הירבה היצר הרע, מה יעשה הממלא גרונו יין ומעדני מלך.

ובודאי אם אין אדם מכלכל דבריו כדי לעשות כלכו"ל - אותם המעדנים אשר אתם זונים הם מהסיטרא אחרא, ונעשו אבריו ממש, והוא נמנע שיכנסו דברי תורה בגוף בנוי מהסיטרא אחרא. והוו תרתי דסתרן, כי התורה נקראת לחם מן השמים לחם קדש, ואילו הוא מלי כריסיה לחם הקלוקל מהסיטרא אחרא, ולזה אין מקום ליכנס לחם קדש בגוף שנעשה ונגמר מלחם מגואל, ומשו"ה אמרו שקודם שיתפלל שתכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, והיה כראותו שגופו טהור כלי מחזיק התורה, יתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו.

ובזוהר הקדוש קראו שם למצה "מיכלא", וזהו רמז בתיבת מצה שתהיה אכילתו מיכלא דאסוותא לרפואת גופו וקיום הנפש כדי שלא ליתן מבוא ויצר הרע וגונדא דילה, כי הסיטרא אחרא וחלקיה בכלכל"ה מתחילין, והיה האיש אשר יסבור סברת הכרס ויעש בעשר אצבעותיו שתי ידות לכר"ס, קופרא טבא לפומא, כסא טבא לפומיה, שם ינוחו הסיטרא אחרא והיצר הרע כי הוא חלקם, ויבן לו בית - בתי הנפש באבנים המנוגעות ומי המרים. וזה רמז הכתוב: "כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגליים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם", הכוונה "כל הולך על גחון" - כי הולך הוא אחר בטנו זה סימן רע, כי מזה יבוא לניאוף דמאחר דאבריו נעשו מהסיטרא אחרא, מאכילה אסורה זו - יכנס לפני ולפנים לעריות המכונות בשם אכילה, וזה שנאמר "עד כל מרבה רגלים" כינוי כמו שכתוב "רד לביתך ורחוץ רגלך" וזה מרבה רגלים רבים.

ואני שמעתי מפי מגידי אמת, שבזמן הרב הגדול - קדוש יאמר לו - מלומד בנסים כמהר"ר יוסף קובו זצ"ל כשבתו על כסא מלכותו בשלוניקי, היה שם איש אחד צנוע שאמרו שהיה לו מגיד ומגלה רזין, והלכו אצלו מגדולי ישראל רבני העיר, המה ראו כן תמהו שהיה אומר סודות ונסתרות, והן קדם לא הוה בר הכי כלל, והגיע השמועה להרב הגדול הנזכר מפום רבנן, ששאלוהו האם להידרש לאיש הזה ולדרוש ממנו נסתרות או לא? וכה ענם: צאו וראו כיצד איש זה מתנהג באכילה ושתיה, והשיבהו, ידענו שהוא אוכל הרבה יותר משאר בני אדם, והשיב הרב הגדול הנזכר: אם כן אין צריך בדיקה וחיפוש, פומיה מחכים עלוהי כי הוא מהסיטרא אחרא, דהקדושה אינו שורה באדם

שאוכל הרבה, ואני גוזר ששום אחד לא ילך אצלו, וכך היה דפירשו ממנו, ונתגלה דהיה מהסיטרא אחרא, ומאחר עלות כל הדברים אשר ראו עיניך, ודאי נאמר לבעל תשובה למעט באכילתו, ואף אותו המעט לא יקפיד עליו שיהיה עולה על שולחן מלכים כי אם הלחם אשר הוא אוכל לקיום הנפש, כי צדיק אוכל לשובע נפשו. ע"כ.

ז. "ראיתי בני עליה והם מועטין"

ועל זה נאמר "ראיתי בני עליה, והם מועטין", ובזה יש לדייק למה נקט "בני עליה", ולא אמר ראיתי מעולים והם מועטים? ונקדים ענין הידוע, שבני אדם נקראים "מהלכים" והמלאכים נקראים "עומדים", לפי שהמלאכים מדריגתם אינה ניתנת לשינוי וכפי שנבראו כך מתמדת הווייתם לעולם, ולא שייך אצלם לא עליה ולא ירידה, ואילו אצל בני האדם הוא ממש להפך, כמובא ב"חובות הלבבות" שאין מצב של עמידה, אלא או שהאדם במצב של עליה ביראת ה' ועבודתו, ואם אינו בעליה הרי שהוא בירידה, כי זה כל תכלית ומעלת האדם להשיג שלימות מיום ליום ומרגע לרגע, וכל עמידה אצלו הוי ירידה מזה גופא שאינו מנצל זמנו לעליה.

אם כן, הרי שמעלת האדם השלם בהיותו עולה וממריא רק למעלה מעלה. וזה לשון הגמרא ראיתי "בני עליה", דהוא לשון הווה, שעולים ועולים ללא מעצור לדרכם, ולכך מכונים בני עליה, על שם שכל יום ויום הם במצב של עליה אחר עליה, ועל שם מקצועם להיותם מקצועים ומאומנים בכך שתהא עלייתם מעלה מעלה באופן מתמיד קרויים "בני עליה", ובני עליה כאלו מועטים, לפי דרוב בני אדם משתמשים במידת ה"הסתפקות" בענייני רוחניים ההפך מן הראוי, דמידת ההסתפקות מידה טובה לענייני עולם הזה, אבל לענייני רוחניות אסור להשתמש במידה זו, אלא כמובא בתנא דבי אליהו (כ"ה) לפיכך הייתי אומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב, הרי שלגבי רוחניות יש לאדם לשאוף ולהתאוות לגדולות ולנפלאות, ולצפות רק להיות עולה ועולה.

וכמו שראיתי ב"אור החיים" הקדוש באחד המקומות, דזהו כל מפלת בני אדם שאינם עולים, אלא עולים ויורדים, וממילא נשארים לעולם פחות או יותר באותה מדריגה, לפי שבראות האדם עצמו שהולך לירד תיכף מתחזק ומתעלה, וכשכבר התעלה מסתפק הוא במה שהשיג ואינו משתדל לעלות עוד, וממילא יורד, דבבני אדם אי אפשר לעמוד כאמור, וממילא שוב יורד, ושוב חוזר חלילה כשיורד - תיכף מתחזק לעלות, ושוב יורד למדריגתו הקודמת, כך שלעולם נשארים פחות או יותר על אותן שליבות של הסולם, וכתב שם: "שבזה נתפסים תלמידי חכמים ונופלים".

ח. סיבת תכיפות תמורות העליות והירידות בעבודת ה' הוא העדר קדושה בדברים המותרים

ורבים תמהים ומצטערים על עצמם, על מה עשה אלקים להם ככה ליפול ממדריגתם, ולהיות נענשים בכף הקלע להיות יורדים ועולים כבר בעולם הזה, ונזרקים מהקדושה והעליה לירידה ונפילה ושוב חוזר חלילה, והתמדת העליה מהם והלאה, והבני העליה המתמידים בעלייתם מועטים המה מאד?

והתשובה לכך מפורשת היא בדברי רבותינו במקומות רבים, אשר כל סיבת ירידת בני האדם מהקדושה, היא מפסיחה על מצות ''קדושים תהיו'', וכמו שפירש הרמב''ן ''קדש עצמך במותר לך'', האכילה ושתיה, מותרת היא לאדם, אולם ריבוי האכילה יותר מהצורך, או אכילת תענוגים ומעדנים המיותרים, מלבד אשר מזיקים לגוף, יותר ויותר מזיקים המה לנפש, וכן גם אופן האכילה כשהיא בדרך רעבתנות וגרגרנות, ללא הכנה בקדושה כראוי, הן הנה היו לבני ישראל לצרות הנפש להיות יורדים ועולים ללא מנוח, וזהו בלא יודעים אשר עבודת האכילה שמה עבודה, ו''בכל דרכיך דעהו'' כתיב, שנצטווינו לעבוד ה' גם במעשינו הגופניים, לכווין בהם לשם ה', ובפרט ענין האכילה אשר ממנו נעשה דמו של האדם והדם הוא הנפש. ומאכלות אסורות יוכיחו אשר נאמר בהם: ''ונטמאתם בם'', אל תקרי ''ונטמאתם'' אלא וניטמטם בם, וכידוע שאין לך מטמטם לבו ומוחו של אדם כמאכלות אסורות. אלא שמאכלות אסורות בכוחם להדיח את האדם לגמרי מהקדושה לסיטרא אחרא, וכמו שכתב האר''י בענין יוחנן כהן גדול, *ששימש* שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, שהוא משום מאכל אסור שאכל. ממנו נלמד על מאכלות המותרים אלא שאוכלם ברעבתנות וביותר מכדי צורכו ובריאותו, אזי, גם אם לא יודח בגללם לסיטרא אחרא, אבל לכל הפחות ודאי ישפיעו עליו להיותו קר מעבודת ה'.

ט. קדושה במותר - תנאי מוחלט לעליה

ומתוך המאמרים הרבים המפוזרים בספרי המוסר ולקטתים בספר מיוחד הנקרא ''קדושת ישראל'', אעתיק מאמר אחד מדברי הרב ''באר מים חיים'' על התורה. (פרשת ויחי על פסוק ''המלאך הגואל'')

העניין בעבודת בני ישראל הוא כן, כי נודע אשר עיקר גירוי היצר הרע ושליטת הקליפות באדם, הוא בדברים הגופניים שמה הרגיעה שידה, גדלה ותעשה פרי, בהיות האדם עוסק בהן, ונדמה לו מה עושה בזה הלא דבר היתר הוא, והוא הולך וממלא תאוותו מהן בכל אוות נפשו, ומרבה תאוותו בהן אף שכבר היה אפשר לו לפרוש מהן, הנה הוא מתאווה תאווה, פירוש שרוצה שיהיה לו תאווה לזה, ומרבה תאוותו ומגרה יצר הרע

בנפשיה לאכול עוד ולשתות עוד ולבעול עוד וכו', ובכל אלה לא ימצא לו בלבו שום עוול בנפשו, כי יאמר התורה התירתו, והוא הוא לו תכלית סם המוות ואובדן גופו ונפשו משני העולמות וכו', וכבר דיברנו מזה כמה פעמים אשר כל בחינת התאווה המה שורש הקליפות הרעים, וכשאדם ממלא תאוותו מהן ברצונו, הרי הוא מושלך ומוטל תחת יד כל הקליפות ושוב אין לבו ברשותו, כי שוב לא יוכל לעבור על תאוותו גם בעבירה גמורה לרוב הרגלו והמשכתו אחרי התאווה, ומזה יבוא בלאט לתכלית הרשעות והרעות וכו'. ותדע נאמנה, כי אפילו אם לא יבוא לעולם לשום עבירה מזה, רק זה לבד במה שממלא תאוותו בדברים הגופניים ברצון נפשו, ומרבה חמדת נפשו בהן, וחומד אחריהן גם כשאינם לפניו, די לו והותר להיות חס ושלום לנצח לא יראה אור בהיר בשחקים, כי כל התאוות שורש הקליפות הן, והנמשך אחריהן אי אפשר לו לזכות באור פני מלך חיים אם לא אחר הזיכוך הרבה והרבה - בעולם הזה או בגיהנום, כך האדם צריך לייחד לבו ומחשבתו וכל איבריו וגידיו ודיבורו ומעשיו וכל תנועותיו והרגשותיו, שיהיה הכל ביחוד למלך עולמים ברוך הוא וברוך שמו הנכבד והנורא, ותמיד בעת עוסקו בהן צריך שתהיה אמיתיות כוונתו לשם ה' וכו', וכן בזיווג מקצר בדבר ומאריך, והכל כדי לשבר תאוותו כפי אשר ידע לאן תאוותו נוטה, אם לקצר או להאריך הוא עושה בהיפך וכו'. בזה יושלך ויופל כל בחינת הגשמיות שהיא בחינת הקליפה אשר בדבר הזה, וכח ה' שבו הוא מתעלה ומתקלס למעלה.

הרי נתבאר, שאף אם לא יוסת מההיתר אל האיסור אלא יימשך אחר ההיתר ללא הגבלה, די בזה ש"לנצח לא יראה אור בהיר בשחקים", וכבר זה יספיק סיבה לדחותו מכל מדריגות הקדושה.

וכמו שראיתי באחד הספרים, שדבר זה ייבחן אצל כל עין רואה - כיצד האדם מעבה את חומריותו באכילה יתירה, ומכביד את גופו כעופרת מלרוץ לעבודת ה'.

וכמו שראיתי ששאלו לאחד מגדולי ישראל: מדוע מדרכן של בני אדם לכווין בעמידה ואילו בברכת המזון מזלזלים? וענה: לפי שהתפילה היא קודם האכילה, וברכת המזון היא אחר האכילה...

י. אכילה ברעבתנות מונעת השגת תורה וקדושה

וכמו ששמעתי מהרב שלמה ברעודא שליט"א, אשר דרכו בשיחות רבות לזעוק על ריבוי התאוות והלוקסוס, וכן מרבה לדבר על תאוות אכילה, אשר ידוע לו מה"חזון איש" שעל זה צריך ליתן לב הרבה, ואף לבחורים וצעירים חל החיוב להתקדש בענין אכילה, כי זה מפתח לתורה ולקדושה ויראת שמים.

יכול אדם לבדוק ענין זה בחוש, שהנה מצוי הוא לקום בבוקר להתפלל בכוונה גדולה ולטעום משהו פת שחרית, ולילך לישיבה ללמוד בהתמדה, ובבואו הביתה לארוחת הצהריים, וממלא כרסו ברעבתנות ובמנה כפולה ומשולשת "ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו" מנה ועוד מנה, ולבסוף מנה אחרונה וכו' וכו', יראה ויתבונן תיכף איך שכל הקדושה שספג בשעות הבוקר פנה וברחה ממנו, ואחר הצהריים כבר הולך ללמוד ללא חשק וכו', תפילת מנחה וערבית אצלו ללא כוונה, והוא בדוק ופשוט.

ובפרט כשהאכילה דרך רעבתנות וללא הכנה דקדושה, הרי שהברכות נחטפות ונבלעות יחד עם המאכל, ואמירת הברכות לא מבעיא שנאמרות ללא כוונה אלא אף בבליעת מילים ואותיות, והרי כל תיקון הנפש וקדושתו של האדם תלוי בתפילותיו ובברכותיו, ובפרט ברכות הנהנין שהזהיר האר"י מאד לאמרם בכוונה, וממש סכנה הוא לנפש האומרם ללא כוונה, ועוד שם מביא מהרח"ו, שאמר לו מורו האר"י שכל עיקר עליית האדם והשגותיו במדריגות הקדושה תלוי באמירת ברכות הנהנין בכוונה.

ובזה אמרתי רמז, "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא וגו' בפיך ובלבבך לעשותו", הקדושה ומעלותיה לא ניתן להשיגם בשמים, דהיינו שרוצה להשיגם דרך תפילות בכוונה ובהתלהבות בלבד, ולא מעבר לים היא - כמו כן לא ניתן להשיגם על ידי תורה בלבד שנמשלה למים, אלא את מדריגות הקדושה ישיג על ידי "בפיך ובלבבך" - שישמר פיו ממאכלות אסורות ומיותרות, ואת לבבו מתאוות העולם הזה, ואזי יזכה להיות מבני עלייה להיות עולה ועולה בית אל, ואז התורה והתפילה יפעילו בו התלהבות וקדושה, ומבלי זה יאטם לבו מלחפוץ בתורה ותפילה המקרבים לה'.

ומובא בספר "מקום מקדש" להגר"ח סינואני זצוק"ל:

"שבירת הסיטרא אחרא בזמן הזה על השולחן, שהוא כמזבח, הוא על דרך מה שכתבו הספרי יראים, כי מי שמפסיק באמצע אכילה בעודו בתגבורת התאווה לאכול, וכובש תאוותו וכוונתו לשם שמים, נחשב לו כאילו התענה יום שלם, כי זוהי שבירת הסיטרא אחרא בעיקר, ועל ידי כן היא נכנעת ונשברת, והקדושה מתגברת. ועשייה זו עוונות מכפרת, ומגדלין דסיטרא אחרא הורסת ועוקרת, וניצוצין קדישין מלקטת ובוררת, וכל העולמות כולם מקשרת וחוברת, ואת הנשמה מקדשת ומטהרת, זאת חקרנוה כן היא מידה נבחרת".

יא. דברי החזו"א בענין קדושת האכילה

כתב ה"חזון איש" בקובץ איגרות:

"ליזהר מאד מאד מאכילת תענוג. ואם בטומאת הגוף יש ראשון לטומאה ויש אב הטומאה ויש אבי אבות הטומאה, בטומאת הנפש של מילוי התאווה באכילת תענוג, מתאחד ראשון לטומאה ואב הטומאה ואבי אבות הטומאה (כל אחד לפי עמקות נפשו בתאווה). דבר זה הוא מן השפלים מאד ומעכבים את לימודו, כדאמרו במדרש והובא בתוספות כתובות (קד, א) עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. ואמרו (גיטין ע, א) סעודתך שהנאתך הימנה - משוך ידך הימנה. עד כאן.

יב. כמה עצות מעשיות והנהגות טובות לקדושת האכילה

ונבאר כאן בקיצור כמה עצות להתקדשות במותר בענייני אכילה המובאות בספרים, והחכם יבין מזה לשאר עניינים.

א. לאכול במתינות - זהו יסוד גדול לשבירת התאווה, כי האכילה במהירות ובהלעטה היא יסוד ההתגשמות שבאכילה, וכידוע דרכו של החפץ חיים כשהיה נוטל דבר מאכל או משקה, היה אוחזו בידו זמן ממושך קודם שיברך עליו, ואחר כך היה מברך במתינות ואוכלו באיטיות. והגר"י לוינשטיין זצ"ל היה מנהגו שלאחר התענית שהגוף דורש אוכל בתאווה, היה אוכל דגים עם הרבה עצמות שבהכרח יהא עליו להיות מתון באכילה.

ב. לאחֵר קצת לאכילה מהזמן שנועד, ואפילו בכמה דקות.

ג. לדעת הראב"ד בספר "בעלי הנפש", מי שמפסיק באמצע אכילתו ושובר תאוותו ולומד דבר מה, כגון משנה או הלכה או מוסר, נחשב לו אכילתו כתענית, ואף שאחר כך ממשיך את אכילתו. (שומר אמונים).

ד. לשייר סוג מאכל ממיני המאכלים שלא לאוכלו.>

ה. לא לבקש תוספות ולהסתפק במנה שהוגשה מתחילה.

הכלל למעט בתענוגים מיותרים, במשקאות מתוקים למיניהם, ומיני ממתקים שאינם אלא לעונג בלבד, אלא אם כן זקוק לכך כדי לשמח עצמו אם מרגיש עצבות וכדומה, שאז כוונתו לשם שמים, ורק יזהר בזה הרבה מתרמית היצר.

ואף בשבת שהותר להתענג, אין ספק שאין הכוונה למלאות כרסו עד שיכבד עליו התורה והתפילה מכובד ראשו ובטנו מריבוי האכילה, שהרי שבת זמן של התעלות הוא, ורק ניתן לנו ציווי לענג את הגוף כדי שנוכל לשמח עצמנו, ומתוך כך להתרומם התרוממות הנפש בבחינת "החיצוניות מעוררת את הפנימיות".

יג. מעשה שהיה

וראיתי באחד המקומות בדברי הגר"ח פלאג'י, שאין לך חרפה ושיפלות גדולה מזו כמו כשהאדם רב מתקוטט ומקפיד על מאכלו שיהא כתיקונו ובזמנו, לבוא עד למריבה על ענייני הגוף - זה מוכיח על התקשרות ואדיקות האדם לחומר.

וכאן נזכר אני מעשה שהיה באחד מחסידי וצדיקי ירושלים, הצדיק רבי אברהם אהרונוביץ זצ"ל שזכיתי להכירו, והיה דבר פלא דכשהיו באים אצלו מבקרים להתברך ולהתחזק, היה אומר: מדוע אתם באים אלי והלא אני איש פשוט שאוהב מאכל מסויים (ואיני זוכר איזה סוג מאכל היה תמיד מזכיר), ולא הבנו למה כוונתו, ומדוע תמיד משפיל עצמו דוקא בזה שאוהב הוא מאכל שהיה מזכיר.

ופעם נזדמן לנו לשאול את בנו על כך, ואמר לנו שאביו מזכיר זאת מפני מעשה שהיה, מיד לאחר נישואיו שאלתו אשתו: איזה מאכל להכין לו כשיבוא מהישיבה, וענה: שאוהב הוא מאכל זה שהיה מזכיר, וכששב אותו יום מהישיבה משום מה לא הכינה לו אשתו אותו מאכל שביקש, והוא - חלילה לא אמר לה כלום על כך, אלא שהיה לו קצת הקפדה בלב על כך, וכשהתבונן על הקפדתו בדבר זה נתחרט מאד היאך מלאו לבו להקפיד על מאכל, ומיד קבל עליו שמאותו יום לא יבוא מאכל זה לפיו יותר כל ימי חייו, ולא עוד אלא קיים גם "וחטאתי נגדי תמיד", להזכיר שיפלותו לבני אדם עד עת זקנותו בכך שאוהב הוא מאכל מסויים זה.

הנתיב התשעה עשר - נתיב השבת

"תפסת מועט תפסת, תפסת מרובה לא תפסת", ידוע שאחד מפיתוויי היצר היא לתפוס מרובה, וגם לתת לאדם בתחילה הצלחה בתפיסת המרובה, כדי שאחר כך הנפילה תהא עם עוצמת חבטה שיש בה כדי לשבור - מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

ובפרט כשהמדובר בחלק ה"עשה טוב", בוודאי חייב להעשות הדבר בהדרגה, דאילו ב"סור מרע", במה שאסור בוודאי צריך לפרוש מיד ואפילו בקיצוניות כמבואר ברמב"ם (הלכות דעות פ"ב ה"ב), ובחלק הקדושה במותר צריך שיהא כמו כן בהדרגה, ועל אף שאינו אלא ב"שב ואל תעשה", אולם על אחת כמה וכמה בחלק ה"עשה טוב" שהוא ב"קום ועשה", שיקום האדם בפועל ויתמיד בתורה שעות רבות וברצף, יאריך בתפילה וכיוצא בוודאי שבזה חייב לעבוד בהדרגה, ואם לא יתמוטט ויקרוס.

השבת סגולתה להיות לברכה בכל ענייני האדם כי היא "מקור הברכה".

והנה בשבת נצטווינו לשומרו ולכבדו בב' בחינות, בחומריות וברוחניות.

בחומריות - יש לכבד את השבת במלבושים נאים, באכילה ושתיה מעודנת ומכובדת, מנוחת הגוף בשינה.
וברוחניות - הלא המה קיום הלכות שבת המחויבות בשבת, תפילות השבת, קידוש, עסק התורה בשבת, שירה ושמחה בשבת.
המכבד את השבת באכילה ושתיה וביתר כבוד כיאות ליום שבת, נאמר בחז''ל שזוכה לעושר ולנחלה בלי מצרים ועוד השפעות גשמיות לרוב.
נתבונן,
הרי כבוד השבת בגשמיות הוא בעצם - יחסית - אמצעי למטרה האמיתית של מצות השבת, שהרי לא יתכן שתכלית מטרת השבת הוא בשביל לאכול ולשתות, אלא האכילה והשתיה ויתר עונגי הגוף בשבת המה אמצעי למטרת השבת, שהיא להתקשר לאמונת ה' שבורא העולם ומשגיח עליו, לקדש את השבת ולהתקדש בשבת, עד כדי שיהא ראוי למה שאמרו חז''ל ''נעשה שותף להקב''ה במעשה בראשית''.
ללא ספק שתכלית מצות השבת נועדה לרומם את האיש היהודי למדרגות נפלאות, והוא בכך שיקדיש את השבת להתעלות בתורה ותפילה, ובעבודת ה' מתוך כיסופין ועריגה לא-ל חי בשירה וזמרה, וכל המצוה באכילה ושתיה ומלבושים נאים המה כדי שההשפעה הרוחנית של קדושת יום השבת תהא בעוצמה גדולה הבאה מתוך שמחה, ושמחת הגוף פותחת את שמחת הלב כידוע מהספרים הקדושים.
והדברים בקל וחומר.
אם המכבד את השבת בחלק של ה''אמצעי'' שהוא האכילה והלבוש והמנוחה והשביתה ממלאכה, מתברך בהרבה ברכות, וכמובא בגמרא באחד שזכה לעושר מופלג - שולחן זהב משאוי שישה עשר בני אדם בשביל שהיה מכבד את השבת, ועוד שם בגמרא הבטחות נפלאות של עושר וברכה למכבד את השבת בחלק האמצעי שלה, על אחת כמה וכמה שהמכבד את השבת בחלק ה''מטרה'' שלה, שהוא התעלות בתורה ותפילה שמחה ודביקות בה', שממנה יתברך בשפע של התעלות בגדר ברכה שהמועט שבו יתברך ויהיה לרוב.
ואם בשבת טמון סגולה להתברך בגשמיות, על אחת כמה וכמה שבשבת טמון אוצר בלום לברך את המכבדה בחלק ה''מטרה'' שבה, בשפע של סיעתא דשמיא.
אי לכך מה יש יותר טוב מלתפוס את השבת בגדר ''תפסת מועט תפסת'', ולאמץ את היום הזה בתורה וקדושה, כדי שממנו יתברכו לך כל השיתא יומין בהצלחה וגבורה.

וכמו שהביא החיד"א בספרו "נחל קדומים" פרשת "נצבים", שבשבת זורח ניצוץ אור השכינה בנשמת האדם לנקותו מטומאה הפנימית שנשרשה בקרבו. ועיין שם בדבריו הנפלאים שכתב שהאדם בחטאו גורם טומאה בחיצוניותו ובפנימיותו, ועל ידי הבכי והחרטה מסיר הטומאה מחיצוניותו בלבד, אולם כדי להסיר הרשימו מפנימיות נשמתו אי אפשר אלא באמצעות יום השבת ודוקא על ידי אכילה ושמחה והתעלות של תורה ותפילה, ובכך מזריח ניצוץ השכינה בתוך נשמתו לסלק הרושם גם מפנימיות נשמתו ולנקותה לגמרי, וכתב שם שהיא דרך קלה ומועילה.

ובספר "ערבי נחל" (פרשת שמיני) כתב: שמירת שבת הוא כלל כל התורה, ועל ידי שמירת שבת כהלכתו יוכל ליכנס בכל חמישים שערי קדושה בפעם אחת, ויועיל לו לשומר שבת כהלכתו כאילו היה צדיק במעשיו ללא חטא כלל - ארבע מאות יום רצופים, שהוא דבר כמעט מהנמנע שיהא אדם צדיק במעשיו ארבע מאות יום רצופים, ועיין שם בדבריו.

ובספר "תורת אבות" (מאמר קדושת השבת אות כד) "תחילה למקראי קודש" - באם אדם רוצה להתקרב לקדושה ולעבודת ה', ואינו יודע במה להתחיל, עליו להתחיל בענייני שבת קודש.

ובבן איש חי (פרשת שמות שנה שניה) מביא בשם המקובלים, ששעה אחת לימוד בשבת כמו אלף שעות של ימות החול.

וידוע מהזוהר הקודש מעלת המחדש חידושים ביום השבת שהוא נחת לאבותיו שכבר נפטרו והינם בגן עדן העליון.

וב"יסוד ושורש העבודה" מובא שגם אדם שאינו יכול לחדש חידושים, ילמד בשבת דברים חדשים ויועיל לו למאוד, ועוד כתב שם, שגם הנהגה שמקבל אדם עליו ביום שבת נחשב כחידוש, ויש כח לאותה קבלה שמקבל האדם ביום שבת שתתקיים בידו, כי השבת שולח ברכותיו לכל אשר יעשה בו.

אם כן הרי לנו נתיב נוסף להחלץ ממיצר היצר, והוא לאמץ את יום השבת ולקחתו ליום של התעלות בתורה ויראת שמים, ומובטח הוא זה שיתברך ממנו לכל ימות השבוע להיות גיבור וחזק הכובש את יצרו, ועוד שכל קיום העולם תלוי בשבת, כידוע מאור החיים הקדוש (בראשית א', ג') שהעולם מתקיים בכל שבוע מחדש מחמת יום השבת הקודם ששמרו בני ישראל, וכך הולך ונשנה לקיים העולם לשבוע אחד בלבד, ועד שישמרו ישראל שבת הבאה אין ערבות לקיום העולם לשבוע נוסף.

ואם כל קיום העולם בגשמיות תלוי בשבת, הרי שכל תכלית העולם שנברא לשמור בו תורה ומצוות תלוי בשבת קודש.
וכל אחד ואחד לפי דרגתו כן יזכה לקבל ממתנת סגולת השבת, כמה שיתעצם האדם יותר בכל ג' בחינות שמירת השבת שהמה: מעשה דיבור ומחשבה, כן יזכה בהתאם לברכת השבת.
במעשה: יתעצם בלימוד הלכות שבת ויחמיר כאשר יוכל לחוש למחמירים, ולפחות ידקדק אחר פסיקה של פוסק כמנהג אבותיו בדקדוק - בין לקולא בין לחומרא.
בדיבור: לא יהא דיבורו בדברים בטלים פוליטיקא, עסקים, וכדומה, וימעט ככל האפשר בדיבורי חול.
במחשבה: יראה כל מלאכתו כאילו היא עשויה, ויסיר הדאגה העצב והכעס לגמרי, ואפילו ממחשבת חול יסיח דעתו.
זהו בחלק הסור מרע, ובחלק ה"עשה טוב", יראה להתמיד ביותר ביום השבת בתורה, יתפלל תפילותיו בכוונה, ישיר ויזמר שירי קודש ויתלהב לבו בשירי השבת לערוג ולכסוף לה'.
עושה אלה ללא ספק יחוש כח וגבורה עוז ואומץ להתגבר על יצרו, ומבושר הוא להתברך בברכת השבת שתלוו‌הו לכל השבוע להיות שמח, איש חיל ומצליח במלחמתו עם יצרו.

הנתיב העשרים - נתיב הטהרה (מקוה)

בנתיב זה נבאר ענין טהרת המקוה, המטהר את הנפש ומוסיפה בה כח להתחדש מחדש.
וכן מובא בספר "טהרת הקודש":
והנה דע, אחי, שיש בטבילה טהרה חיצונית וטהרה פנימית. כי ידוע שיש בחינת מקיפין דקדושה, וכן יש בסטרא אחרא, חס ושלום, בבחינת "סביב רשעים יתהלכון", שאלו נקראים נגעי בני אדם ורוח זונים, רחמנא ליצלן, ועוד כתות חיצונים למאות ואלפים [שברא] בעוונותיו במחשבה, דיבור ומעשה, ועיקר שבעיקרין [מה שנבראו] מפגם הברית, שאלו נקראים בניו ממש, ואין מניחין אותו רגע, הן בחייו והן לאחר פטירתו, עד לאחר צרופים ויסורים רבים עד שיכלו, והלואי שיזכה לכלות כולם, כי רבו כמו רבו.
ובשעה שאדם טובל במים הכשרים לשם תשובה וטהרה, אז לפי שעה בורחים כולם ממנו אלו הסובבים אותו, וזה השעה שבורחים ממנו, גם כן טובה גדולה והתחזקות לנפש לפי שעה, אבל אחר כך אוחזים שוב בו. והנה, הגם ששוב אוחזין בו, אבל בכל

טבילת המקוה שהיא לשם שמים דייקא, מכלה הרבה מיניהו בכח גבורת קדושת הנשמה שמתחזקת בזו השעה.
אבל יש במקוה טהרה פנימית שזהו עיקר שבעיקרין. כמו אדם שמנוגע מכף רגל ועד ראש, הגם כי יקח כל מיני משיחות וימשח על גופו, לא יועיל - רק לפי שעה, עד שיראה לשרש שורש המחלה מבפנים, ככה עיקר הוא הטהרה הפנימית, שהיא חולאת הנפש שנגרם על ידי היצר וכת דיליה וחולאת הרוח והנשמה, וטהרת נפש הבהמית, נפש היסודית, וטהרת היצר, שזה עיקר ביאת האדם להעולם וזו כל עבודתו. ואם אדם הולך במקוה טהרה בדעת ובשכל ובהכנה, אז גורם טהרה גדולה לנפש הפנימית על ידי שורש הנשמה העליונה שטובלין אותה ומטהרין אותה בנהר דינור, ומשם נמשך טהרה לחלק הנפש שבגוף, ונכנע כח הרע של היצר, ונטהר נפש היסודית על ידי המשכת קדושה גדולה ונוראה על נפשו.
וכל שכן אם המים קרים, אז נתקיים (משלי כה) ''מים קרים על נפש עיפה'', כי מים קרים מרפאים הנפש העייפה והחלושה ממכות היצר.
כי תדע, אחי, כי כמו שתצייר בשכלך שאתה רואה אחד מכה לחברו מכת רצח ופצע מוחו וגופו בחבורות ופצעים מכות אכזריות, ככה עוד בלי שיעור וחקר אשר אי אפשר לשער בשכלנו כלל, אשר בכל חטא ופשע של אדם היצר מכה ופוצע בנפש במכות אכזריות בזו השעה, רק שטחו מראות עינינו בלי לראות זאת, ואילו שמענו קולות הנפש מגודל צערה, לא היה ביכולתנו לסבול אפילו רגע. אם כן, נפש אשר חטאה ומעלה בה', דהיינו, שהניחה הנפש בחטאתיה להתפשט בה היצר וחלק הרע שבקרבו על ידי העוונות, אז היא מנוגעת מכף רגל ועד ראש.
וכמו [אדם] שהוא עייף ונחלש מאד ונכנס להקר [עצמו] במים קרים, שבה רוחו בקרבו, ככה תדע [הוא] טבילת מקוה טהרה, שהוא חיות הנפש ורפאותה ממכה וחלאתה, דהיינו חלק מהרפואה, לפי הזמן ולפי קדושת המחשבה ומסירת נפש של טהרת המקוה, וכל מה שמכוון יותר מכוונת המקוה לפני ה' - מקודש ומטוהר ביותר.
לכן דע, אחי חביבי, כשאתה הולך למקוה, אז אתה הולך לגרש חלק הרע וקליפות לאלפים ורבבות המסבבים אותך, ואתה הולך לעסוק בתיקונו של עולם לתקן ולטהר נפשך.
הרי שמקוה מלבד שהוא תיקון לנפש, עוד בו עצה להתחדשות, לקבל תנופה להתחיל מחדש בכך שלפחות זמנית מסתלקים מהאדם כוחות הטומאה, ויש באפשרותו להערך למלחמה לעוד פעם נוספת.

אולם החשוב ביותר הוא ליזהר שלא יצא שכרו בהפסדו בהליכתו למקוה, וכגון אלו שמשוחחים ערומים זה עם זה במקוה או במקלחות, ופוגמים את עיניהם כמובא בגמרא (סנהדרין צב ע"א) המסתכל בערוה - קשתו ננערת, ובודאי שהדבר מזיק פי כמה וכמה מהתועלת של המקוה, ובפרט בחורים צעירים הנפגשים זה עם זה במקואות ובמקלחות באם לא ישמרו עצמם מראיה ודיבור וכל שכן שחוק, ללא ספק שהמקוה נהפך להם סיבה לטומאה במקום לטהרה, והלואי שלא היו באים למקוה, ובכך היו חושכים מעצמם ראיות והרהורים אסורים.

לכן כל אדם ובפרט בחור יעשה בדעת לילך למקוה בזמנים שהמקוה פנוי מבני אדם, ובכך יש באפשרותו בצניעות יתרה לרחוץ ולטבול כמה טבילות ולצאת מיד.

וגם אם אי אפשר הדבר, ונצרך הוא לבוא בזמן שיש אנשים, ישתדל בכל כוחו לעשות מעשה רחיצתו וטבילתו בצניעות האפשרית.

וכמה מכוער הדבר שיש היום במקוואות שמהלך האדם ערום מתחילת החדר של מקום הלבישה ממקום שפשט שם את בגדיו עד המרחץ, ולמה לא לנהוג בבושה ולהישאר לפחות עם הלבנים הפנימיים ולפושטם עד סמוך למקוה, או לפחות לעטוף עצמו במגבת ולהלך עטוף עד הגיעו למרחץ.

ונצטט כאן כמה אזהרות חשובות להולך למקוה מהרב "טהרת הקודש" כדי שלא יצא שכרו בהפסדו.

ועכשיו נבאר עניני אזהרות ששיכות [להנהגות] המקוה, שבאם אינו נזהר בכל אלה, לא די שאינו מקבל תוספות קדושה בנפשו - רק ממשיך על עצמו זוהמא, וגורם, חס ולשום, לקצץ בנטיעות, ה' ישמרנו.

והנה, מן האזהרות [ההנהגה] במחשבה, דיבור ומעשה, ראשית כל צריך לזהר ולכבוש המחשבה שלא יהרהר בדברי תורה, רק במים, ששם מותר (כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן פ"ד עיין בט"ז, ובשולחן ערוך יורה דעה סימן ר' עיין שם). מה שאין כן במקום שפושטין המלבושין ועומדים ערומים, אסור להרהר בדברי קדושה, וכל שכן שיזהר, חס ושלום, מהרהור עברה, חס מלהזכיר.

ובענין הסתכלות כתבו בספרים, שאסור להסתכל באנשים הערומים, שזה אחד מפגמי היסוד, וכל שכן, חס ושלום, להסתכל בברית קודש, כאשר אמרו (סנהדרין צב.) המסתכל בערוה קשתו ננערת. וכל שכן בקשת חברו שהוא עוד יותר חמור, כמבואר במפרשים. ומי שאינו נזהר מלהסתכל באנשים ערומים, הוא נכשל גם כן בהסתכלות

הקשת שלו ושל חברו. ואם אמרו רבותינו ז"ל קשתו ננערת חס ושלום, בודאי דבריהם לא יצאו לבטלה, אם כן [יצא לו עוד], שמהליכתו במקוה יפסיד הרבה יותר משירוויח. ועוד יש פתאים מבוהלים יותר, אשר עומדים ערומים בלי בושה ומורא שמים עליהם, ומסיחים זה לזה ערום בלא לבוש בלי שום בושה, ומבואר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן ב), שאסור להיות רגע בלי לבוש, וגם כשלובש חלוקו צריך [להיות] מכוסה שלא יעמוד רגע ערום בלי לבוש. והנה במקוה אי אפשר זאת, אבל על כל פנים, תיכף שיוכל ללבוש עצמו - ילבש, וכל שכן שחס ושלום לעמוד סתם ערום אפילו רגע, וכל שכן עוד להסיח עם חברו. הנה פתי כזה בוודאי ממשיך זוהמא גדולה על נפשו, ולא שירויח. וצריך כל ירא שמים קודם שהולך למקוה לבקש מה' שלא יכשל [בשום] איסור בפגם הראיה ובענייני דיבור.

ומובא בספר הקדוש "נוצר חסד" (מהקדוש מקאמרנא ז"ל פרק שישי), שצריך ליזהר מלדבר שום דבר במקוה, וזה לשונו: ישים לבו אל הדיבורים, כי האותיות יש להם כח גדול, ואחר כך בעמדו להתפלל וללמוד תורה, יעלו כל הדיבורים למעלה עם כל הניצוצין, ובלבד שיכוון לבו לשמים. ולכן יזהר מאד שלא לדבר שום אות שאינו הכרחי בבית המרחץ אף בחול, ומכל שכן בשבת קודש, כי הדיבורים האלו אי אפשר לעלות, והם דברים בטלים ממש, ועובר בעשה ומחלל שבת ונרגן מפריד אלוף ונידון בכף הקלע. ולכן יזהר כל ירא שמים לנפשו, ואור לו באור החיים, כי הדיבור הוא דבר השם יקר מאד. עד כאן לשונו.

והרי [תראה] אזהרת זה הצדיק שלא דיבר, חס ושלום, דיבורים [סתם] מעצמו אם לא היה מקבל זאת מרבותיו או מגילוי נשמות, שהיה גדול בזו המדרגה, כידוע.

לכן, לפעמים, אם לא אפשר מפני דרכי שלום, שחברו שואל ממנו [איזה דבר], אז יענה לו בקיצור ויראה להשתמט עצמו בכל מה שיוכל. כי מובא בסידור השל"ה הקדוש, שאם אדם מדבר בבית הכסא, נצמד אליו שד, רחמנא ליצלן, על ידי הדיבורים, וככה, חס ושלום, יכול להיות גם בדברו במרחץ, ולא עוד אלא שאין להדיבורים עליה.

ועוד בא דיבור ומבטל מחשבה, כי באם יטה אזנו לשמוע השטותים והבלים שמפטפטים שם הולכי בטל, וכל שכן שמסייע להם עם הדיבורים, אז ימשיך זוהמא על נפשו ויטמטם שכלו ולא יהא בכוחו עוד לכוון שום כוונה, כאשר גלוי וידוע ובדוק ומנוסה לכל בר דעת.

ועוד אזהרה לתלמידי וליתר עם הקודש, השם ישמרם ויחיים, בענין המעשה הגרוע, בעוונותינו הרבים, שנתפשט המנהג לרחוץ עצמם בבורית ערום זה כנגד זה, ויש רשעים,

רחמנא ליצלן, אשר רוחצים את איבר הברית ופוגמים בנגיעת ידיהם, שחס ושלום לא הותרה זאת בשום אופן לרחוץ בידיהם מקום הברית או סביבו, הלא אמרו רבותינו ז"ל (נדה יג:) ישב לו קוץ בכריסו וכו' מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת, ולא יטול הקוץ. וכל שכן, חס ושלום, למשמש שם בידים לכתחילה. ואם כן, אתה, הירא שמים, האיך תעמוד אצל מנוול כזה ותרחוץ עצמך על ידו ותכשל עוד בכמה מכשולים, כגון ראיית הברית של חברו וכדומה, כמובן לכל בר דעת.

לכן הזהרתי לכל המקשיבים לקולי, וכן אבקש לכל ירא שמים, שירחמו על נפשם ולא ירחצו עצמם ברבים במקוה, וגלוי וידוע קמיה שמיא שלא לכבוד דידי אני כותב ומזהיר על כל זה - רק בשביל קידוש כבוד שמו יתברך.

וכן כשיצא לבית הכסא, אל יצא כשהוא ערום, כי אין זו דרך צניעות, שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כג:) שאסור לגלות עצמו כלל חוץ מה שנצרך להכנה, וכל שכן, חס ושלום, לילך לבית הכסא ערום לגמרי בלי לבוש ולפנות עצמו. ויראה כל אחד להזהר שלא יעשה זאת, כי זה גרוע ומגונה, וכל זה יבין כל בר דעת עד כמה גרוע ומזוהם הדבר.

וכל מי שיראת השם נוגעת בלבבו, יפשוט מלבושיו בצניעות כמו שנהגו קדושים צדיקים וחסידים, וקודם יפשוט המנעלים ומכנסים, ואחר כך ילך עם כתנתו, ואם רוצה בקדושה יתרה, ילך גם כן עם הטלית קטן עד סמוך למים, ושם יפשוט כתנתו (כמובא בשלחן ערוך של בעל התניא סימן ב סעיף ב וכן הוא בפרמ"ג עיין שם), וכן נהגו תמיד כל הצדיקים וחסידים יראי שמים אמיתיים, ולא יבוש מפי כסילים המלעיגים, כי מה הם ומה נחשבים נגד קורטוב של קדושה וצניעות, וככה הנהגתי, בעזרת ה', לכל התלמידים המקשיבים לקולי.

ויזהר מאד מלהסתכל באנשים ערומים, שזה פגם גדול מאד, כמובא בספרים הקדושים, וכל שכן שיבוא על ידי זה להסתכל בקשת חברו, אשר אמרו רבותינו ז"ל, המסתכל בערוה - קשתו ננערת, רחמנא ליצלן. וכבר הבאתי לעיל (מאמר קדושת העינים פרק ה) שמובא במפרשים שכל שכן בקשת חברו, שהוא חמור יותר.

וסיפר לי גיסי הרב החסיד רבי שמואל, ה' יקום דמו, מקדושים שבארץ המה, איך שעמד פעם אחת אצל אחד מגדולי צדיקים המפורסמים [הוא הגאון הקדוש מרן ר' יששכר דוב זי"ע אב בית דין בעלזא], והיה המדובר מאחד מאנשי חסידיו שצריך לעמוד לצבא, ואמר אחד ממשפחתו של אותו צדיק, הוא בטח יצא לחרות, שיש לו מום בגופו. ושאלו הצדיק מהיכן ידעת, והשיב לו, שראה אותו במקוה. והתחיל לצעוק זה הצדיק על קרובו, היתכן

האיך עושים כזה להסתכל באיש ערום, וכי לא ידעת שזה פגם גדול מאד, והוכיחו זמן רב על זה, ומעשה רב.
ולפעמים זה הקדושת עינים [ששומר עצמו בבית המרחץ], הוא יותר תיקון מעצם טבילת המקוה, כי בכל סייג קדושה שאדם בר ישראל מקדש עצמו, כמו בשמירת עינים וכדומה, ובפרט בענין שהוא רק מחומרות היראים והחסידים, איקרי קדוש באותה שעה, ונמשך עליו ועל נשמתו קדושה גדולה מאד. והמקדש עצמו מעט מלמטה, מקדשין אותו הרבה מלמעלה (יומא לט.).
ועוד עצה טובה, כשרוחץ עצמו טוב שיהא בעצימת עינים במשך הרחיצה, וזה אף כשרוחץ לבדו, וכמו כן טוב כשאפשר שבמקום שרוחץ שם יהא האור עמום ונוטה לחשוך, והוא מסייע מאד לקדושה.

הנתיב העשרים ואחת - נתיב "הדעת"

כבר הארכנו לעיל שהעיקר הגדול בו תלוי הצלחת הנצחון את היצר הוא חוזק ותוקף הדעת, שלא ליפול לחולשת הדעת המביאה לכניעה ולהתפשרות.
אחד מהדברים המוצלחים ביותר של האויב להחליש את הדעת ולייאש מהמשך המלחמה הוא טומאת "קרי", או לפחות מכך שבאים הרבה לידי קישוי, אשר יארע הרבה ובעיקר אצל בחורים יראי שמים המשתדלים בכל כוחם להישמר מהחטא, והנה לא ידעו ולא יבינו על מה ולמה קרה אותם מקרה אשר לא טהור באונס תוך כדי שינתם, או מדוע ענין הקישוי מצוי אצלם מאד, והדבר מחליש את דעתם למאד.
בנתיב זה נבוא להזהר ולהזהיר מתרמית היצר במכשול זה אשר הציבה כאבן נגף לשבור בחורי ישראל ולהפילם מחטא באונס לחטא ברצון.
טומאת מקרה לילה הפוקדת לעתים קרובות או רחוקות תוך כדי חלום, מעגמת היא את נפשו של האדם מאד, ופעמים רבות משרה עצבות גדולה עד כדי ליאשו מהתמדת עבודתו בקודש להשמר מכל רע, אחר שארע לו בעל כרחו ושלא לרצונו דברים שהמה הפך מהמאמצים שהוא משקיע, ואומר הוא לעצמו, הרי כל מה שמוטל עלי אני עושה ומשתדל, אולם כל זה איננו שווה לי כאשר כל הבנין נהרס לי לאונסי ומתוך כפיה שנכפה אני למקרה אשר לא טהור בעל כרחי.
על כך מעודדנו ומזהירנו מאד הרב "שומר אמונים" זצוק"ל, שאכן אם באמת משתדל האדם לשמור עצמו מכל דבר רע במחשבה, דיבור ומעשה, אזי מתגרים בו כוחות הטומאה לבוא עליו מכוון זה של טומאת מקרה לילה כדי להפילו מעבודתו, בראותו

שכל יגיעתו לריק, ובכך יתעצב ויתיאש, ואדרבה, עליו לדעת! מקרים כאלה אינם פוקדים את החדלים מעבודת הקודש ומטמאים עצמם במזיד בראיות ומעשים אסורים, ואת זאת רואים בחוש, שלכאלה אין מזדמנים מקרי טומאה באונס מתוך דין "קים ליה בדרבה מיניה", דהיינו היות וכבר מסתפק היצר בכך שהמה כבר מטמאים עצמם במזיד, אזי די לו כבר להחשב מנצח בכך, ומה לו לקום ולהוסיף עליהם מקרה לילה הבא מתוך אונס ושגגה. ולהפך - אדם שארע לו לעתים מקרה לילה, זהו אות ומופת על כניסתו לקודש, וכיון שאין כח הרע יכול להכריחו להכשל במזיד להיות סר מרע בכל יכולתו, מנסה הוא להפילו במקרה לילה בדרך שגגה או אונס. והעיקר הוא להיות פקח, לא להתעצב ולא לדאוג מזה כלל, וראה לקמן דאפילו אם יקרהו מקרה לא טהור בכל לילה - אין להתעצב ולירוא מכך כלל, לפי שבכך מתגרים המה ביותר בראותם שהנה, דרך זו מוצלחת בידם להפילו מעבודתו, אולם כשלא יתעצב מזה ולא ידאג מזה כלל, יניחוהו וילכו להם. ומקור דבריו המה מהחיד"א ("עבודת הקודש" - "צפורן שמיר" סוף סימן ז). עד כאן דברינו לירא שמים המשתדל בכל כוחו לסור מהרע, אולם המשתדל שלא לחטוא במזיד בפועל אלא שלא נזהר מהרהורים ומראיות אסורות, הרי שכאן בצדק נטמא בלילה, להיות גרמא בנזקין לעצמו בכך שמזלזל ואינו נשמר מראיות אסורות. אזי, הגם שנשמר מחטא במזיד, מכל מקום גורם הוא לעצמו שיטמאוהו בלילה שלא לרצונו, אבל עדיין עליו לדעת, שפגם שכזה רחוק הוא כמרחק שמים וארץ מפגם במזיד, חס וחלילה, וניתן לתקנו הרבה יותר בקלות מפגם במזיד, ואל לו לומר, מאחר וכבר נפגם בטומאת לילה כבר אין ביני לבין הפוגם במזיד ולא כלום. חס וחלילה מלומר כך, דהרי סוף-סוף שומר עצמו בכל יכלתו שלא לחטוא בידים, אם כן, בודאי שכבר הגיע להשג גדול ועצום במעלות הקדושה, אלא שעליו להשתלם עוד לגדור עצמו בראיה, במחשבה ודיבור. לכן יזהר שלא להתפתות חלילה. כי אף אמנם שאין מושלם עתה בכך שאינו נשמר מראיות ומחשבות, ואף שהוא עד כדי שארע לו מקרה לילה, אבל מכל מקום צועד הוא קדימה, וסוף-סוף ינצח בסיעתא דשמיא, כשיראו מן השמים שבאמת מצטער הוא ועושה את אשר ביכולתו. אולם אם חלילה יפול לאחורה - יאבד הכל, ושום סיעתא דשמיא לא תלווהו יותר, חס וחלילה. לסייעתא דשמיא זוכים רק כאשר מתאמצים, וכל מאמץ מזכה - בהתאם - לסיוע מן השמים, אולם כאשר, חס וחלילה, פורקים עול לגמרי - מנין ובאיזה זכות תבוא סיעתא דשמיא?!

להלן קטעים נחוצים לדעתם בענין ה"מקרה" מהרב "שומר אמונים":

והנה דע, כי איש שרוצה לתקן ימיו הקודמים ולתקן את הימים הבאים - הנה, אם בוא יבוא לתקן, בפרט בשנים הראשונות של תשובתו, היצר מתגבר מאד עליו להחטיאו, כמובא בדברי רבנו האר''י ז''ל, ובפרט מי שיש בו נשמה גבוהה וקדושה, כי המה תאבין רק לירכא דרבנין [כוחות החיצונים מתאווים להכשיל במקרה דוקא את התלמידי חכמים], כמובא ב''ראשית חכמה''. וזה ענין נגיעת הירכין דגיד הנשה של יעקב אבינו, אשר הסמאל נגע בכף ירכו (ועיין בזה בספר הקדוש ''יסוד יוסף''), וכאשר היה אצל גדולי וקדושי קדמאי הרבה, כמובא בשער הגלגולים ובשער הליקוטים מרבנו האר''י ז''ל וביתר ספרי קודש [ומחמת כבוד קדשם לא אזכיר שמותיהם], וכן היה בכמה גדולי צדיקים אחרונים אשר רדף אחריהם היצר מאד בענין זה, שלא היה להם שום עצה והמלטה.

כי לפעמים בא זאת מחמת איזה פגם שלא תיקן עדיין, או מגלגולים הקודמים, כידוע מדברי רבנו האר''י ז''ל, ובאים ומתגברים על ידי התאמצות בתיקון הנפש, כאשר אמר לי מורי ז''ל, שלפעמים על ידי התאמצות התיקון נעשה לאדם זאת, ''ושפך לו קיתון על פניו'' - מתיקון נעשה קיתון. והשוטה בורח מן התיקון, שחושב מה לי לשוב אם אפגום יותר על ידי זה. וידעתי כי הרבה הרבה נפשות נדחו ונפלו על ידי זה מקדושה ומעבודה, בהתגבר עליהם היצר בענין זה מאד, ונפלו בעיני עצמם עד שבאו ליאוש, ונדחו על ידי זה מהקדושה, רחמנא ליצלן.

וגם לנשמה קדושה וטהורה ועובד ה' במסירות נפש נותנין לו מן השמים זאת כדי לשבר לבבו, ולהודיע לו כי עדיין נצרך לתיקון הנפש. והעובד ה', נשבר לבבו על ידי זה, וגודל צערו ובושתו מה' הוא בלי שעור. ועל זה פרש רבנו הבעל שם טוב זי''ע (תהלים קטז) ''יקר בעיני ה' המותה לחסידיו'' - כי יקר אותיות קר''י, ואמר, כשמזדמן זאת אצל איש חסיד ועובד ה', אז יקר הוא בעיני ה' זאת, כי המותה לחסידיו, כי זה עונש וצער להם כמו עונש מיתה, רחמנא ליצלן. לכן חביב זאת בעיני ה' זה הצער והלב הנשבר מהעובד ה'. ולפעמים על ידי איזה קטרוג שיש עליו על שעוסק במצוה רמה או הקרבת נפשות לקדושה, נותנין לסמאל חלקו בזה, ומזה מתכבד והולך לו, כמובא במגיד ל''בית יוסף'' ז''ל, ויש בזה פרטים לאין חקר. ועיקר שבעיקרין מה שיש ליזהר - שלא יבוא לו זאת, חס ושלום, על ידי הרהור רע. שאדם המהרהר בעברה, כמו באשת איש או שאר עריות, ועל ידי זה יצא ממנו זרע לבטלה, אז זה הדמות של עברה מתלבש באותה טיפה, ונרשם על נשמתו מעוון של אותו חטא כמו אשת איש או קרובתו או נכרית או זכר או בהמה, חס ושלום, ה' ישמרנו.

וכן ישנו קרי הבא על ידי טומאת כעס ולפעמים נצמח לו זה על ידי שעוסק הרבה בתשובה קודם השנה ואינו עוסק בתורה אחר כך, מתגרים בו מצולות ים.

העיקר שלא להיות עצוב ודואג או מפחד מפגם המקרה

ועיקר מה ששמעתי ממורי ורבי זצוק"ל, שדיבר עם אחד מענין זה, ואמר לו שלא יפחד מזה. וכמדומה שאמר שכך קיבל מאבותיו שלא לפחוד מזה קודם השינה, ובאם נזדמן, חס ושלום, יזהר מאד מעצבות וממרה שחורה. כי באם החיצונים רואים שמתדבק בעצבות ובמרה שחורה, אז מתגברים עליו שוב בכל כוחם, כי שורשם ועצמותם הוא מרה שחורה ועצבות.

ומה שכתבתי שהצדיקים יש להם לב נשבר גדול על ידי זה, דע, אחי, כי לב נשבר אינו עצבות, כמובא בספר התניא, כי מי שיש לו לב נשבר, אדרבא - מתגבר ומתחזק עוד יותר בעבודת ה' בחיות, רק הוא בשפלות רוח ובלב נשבר. ועצבות ומרה שחורה היא, שלבו נעשה מטומטם, ועומד על מעמדו ואינו עוסק בעבודת ה' מחמת נפילת דעתו בעיני עצמו. וזה, חס ושלום, סכנה גדולה לנפש, כי עצם העצבות מחשיכה הנפש עוד יותר מעצם העברה. ועוד מאריך שם בזה, כי בעצבות ונפילת הדעת אין מרויחין כלום, רק מפסידין הרבה מאד, חס ושלום, כי צריך לעשות לתכלית מה שאפשר לעשות ולתקן.

ודע, חביבי, שבאם תרצה לתקן נפשך, אז הגם שתראה, חס ושלום, שהיצר רודף אחריך בענין קרי ומחשבות, לא תפחד כלום. הגם שתראה שיזדמן לך, חס ושלום, אפילו בכל לילה - אל תירא ותפחד, ואל תתעצב והשמר מזה מאד, ואל תסוג אחור מסדר תשובתך, כי סוף כל סוף אתה תהיה המנצח, והמה יפלו כקש ותבן וכמוץ אשר תדפנו רוח. והגם שתראה שעבר עליך ככה שנים וזמנים הרבה, אל תיפול בעיניך, כי כך צריך להיות סדר תקונך דיקא.

ועיקר - שתזהר ותישמר מראיות מזיד, חס ושלום, ומלהכניס עצמך, חס ושלום, להרהורין בישין וכדומה, ותעסוק בתשובה בכל כוחך ולא תירא ולא תפחד כלום, בעזרת ה'.

עיקר תיקון המקרה הוא לעשותו באותו היום

ועיקר, לתקן באותו יום דייקא, ולא תשהה התיקון ליום אחר, כי באותו יום התיקון בנקל יותר ויותר מבלי שיעור מבאם ישהה התיקון לימים אחרים.

תיקון ראשון - מקוה

והנה, ראשית כל - תיקון הראשון הוא לטבול במקוה, כי בכל האפנים, כל מיני יציאת הזרע, אפילו שהוא על ידי חולשה וטורח ועייפות, ואפילו שהוא בהתר לקיום המצוה,

ועם כל זה גורם טומאה. כמעשה רבי יהודה ברבי אלעי (ברכות כב) שראה קרי ולא רצה לטבול עם תלמידיו עד שירד לטבול, והגם כי הוא בעצמו סובר שאין דברי תורה מקבלין טומאה, אבל הוא החמיר על עצמו. ועיקר, אם אפשר לו לטבול אחר זה במים קרים. ואשרי מי שטובל במקוה תכף [כי כל מה דאפשר שלא לשהות הטומאה על עצמו, יותר טוב לו], ואז בזו הטבילה מחליש כח הטומאה במאד, ורוצץ ראשיהם.

עוד תיקונים למקרה

והנה, מי שארע לו אונס לילה, ראשית התיקון הוא, כאמור, טבילת המקוה, ולהקדימו עד כמה שאפשר, ולאחר מכן אם אפשר לו וכו', אבל עכשיו הדור חלוש, ואין להחמיר בענין תעניות וכו', ויפריש סכום ח"י לצדקה, וגם יגמור ח"י פרקים משניות [מהשגורים אצלו יהא מה שיהא, אפילו מתיקון שבת, כאשר מובא בספר הקדוש "שארית ישראל", שהיה מגדולי וקדושי עליון]. לכן כל ירא שמים יראה שיהיו שגורים לו על כל פנים י"ח פרקים משניות בעל פה, או לכל הפחות בכתב, שלא יצטרך לעיין בהפירוש, ויהיה בקי בהפירוש בעל פה.

והנה, אלו הי"ח פרוטות לצדקה - מי שאפשר לו - יהיו של כסף [כמו בארץ ישראל י"ח שילינג], או יתן לכל הפחות י"ח מטבעות, ויראה ליתן זאת אם אפשר באותו יום לעני הגון.

וגם ילמוד בספר התיקונים באותו יום, וכו' ויאמר התפילה של תיקון היסוד וכו'. (זוהי תפילה שסדרה הרב טה"ק לתיקון היסוד).

וגם יאמר היהי רצון מהאר"י ז"ל אצל תפילת "תקע בשופר" בדמעות.

ומי שאין באפשרותו כל זאת מפני שהוא טרוד ודחוק בפרנסתו, אז יאמר על כל פנים י"ח קאפיטלעך תהלים. ובין הי"ח הללו יהיו העשר קאפיטלעך שציוה הצדיק בעל ליקוטי מהר"ן לומר, שאמר שגילו לו מן השמים שזה הוא תיקון לאותו החטא, ואלו הן: טז, לב, מא, מב, נט, עז, צ, קה, קלז, קנ. ואם אי אפשר לו גם זה, אז יתן לכל הפחות הי"ח פרוטות לצדקה בשביל תיקון היום, ויאמר לכל הפחות בלילה לפני שנתו התפילה של תיקון היסוד הנ"ל בלב נשבר, כדי שלא תעלה הנפש בלילה בזה הפגם, ויהא קשה לרחוץ ולטהר אחר כך. ואם אי אפשר לו זאת, יאמר התפילה על כל פנים בליל שישי או בערב שבת קודש.

ומי שרוצה לתקן נפשו ביותר וירצה להעלות אלו הטיפות למקום שורשם הרמתה, אז יתאמץ על כל פנים בזה היום להתפלל תפילתו בכח ובמסירות נפש, ולענות אמן יהא שמיה רבא בכח ובכוונה גדולה, וכן הקריאת שמע שעל המיטה יקרא בכוונה גדולה

בלילה שלאחר זה, וכל מה שיוכל - ירבה בתיקון באותו יום. ואז, לא די שתיקן התיקון של אותו יום, אלא על ידי זה התיקון, יעלה הרבה מניצוצי קודש הקודמין שנפלו לידי החיצונים, כי גדולה מצוה בשעתה.

ואפילו אם מחר שוב יזדמן לך זאת, אל תפול בעיניך, חס ושלום, רק תחזור ותתקן, וככה בלי שיעור. ואז אל תירא ואל תפחד, כי, חס ושלום, לא תענש בעבור זה אם אתה עושה מה שבכוחך, כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, בפרט כי חביבים אצלו ביותר אלו שעוסקים בתשובה לפניו.

וכל מה שתוכל להרבות בצדקה או לעשות איזו מצוה בזה היום, ובצרוף לימוד משניות, תהילים ותיקונים, כי אלו השלושה המה מיוחדים לתיקון נפלא ונורא לזה החטא. וגם תשתדל לעשות מיתר החמישה תיקונים שכתבתי לעיל.

ולא תחשוב, אחי, באם אי אפשר לך לעשות כל התיקונים, אל תעשה כלום, חס מלהזכיר, כי אין התיקונים תלויים זה בזה כלום. ויש לפעמים אדם טרוד ומצוער ומדוכא בנסיונות, שעושה דבר קטן לפני ה', ואי אפשר לו לעשות יותר, אז עולה לריח ניחוח לפני ה' [זה המעט], ועולה תיקונו למעלה למעלה. ועיקר - מה שבכוחך לעשות, עשה.

וה' ישמרנו מכל רע, ויזכנו ברוב רחמיו לתקן תיקונא דמלכא קדישא מתוך שמחה אמן.

פרט נוסף המצוי להביא לחלישות הדעת מאד, שהלוחם מצד עצמו לוחם כראוי ונותן כל כוחו בעימות עם יצרו, ובכל זאת בעל כורחו שלא בטובתו חוזרים ונעורים במוחו זכרונות מימים עברו, שעתה הרי הוא בוחל בהם ושונאם, ובוכה הוא על מציאותם שהיתה פעם, ועם כל זה נדחפים המה במוחו ועומדים לנגד עיניו כאילו והיום עשאם. וכמובן שהדבר עוכר לו את נקיות מחשבתו, ומצערו למאד.

על כך יש לנו להגיש ללוחם מלחמת היצר - ידיעה חשובה מאד שהצילה רבים כשידעו ממנה, ובהעדר ידיעתם ממנה - נפלו.

וידיעה זו מובאת בדברי הרה"ק "שומר אמונים", והיא, שאחד הסימנים להאדם שידע שנכנס בעובי התשובה, והינו כבר במהלכים מתקדמים ביותר, הוא דוקא כאשר צצים במוחו כל אותם צורות ומחזות של העבר, כי בכך קוראים המה לו לתיקון, שיעשה תשובה עליהם ויתקנם.

וביאר שם בדבריו, כי לא רק המעשה נצרך לתיקון אלא גם המחשבה, והיאך יתקן האדם את אשר פגם במחשבה ובהרהורי עבירה שקשים המה מעבירה, הלא בכך שיבואו לו אותם הרהורים בעל כורחו שלא בטובתו ויצטער מהם, וישתדל לדחותם בכל כוחו

בדרך שיסיח דעתו מהם בתורה ובתפילה, והיא תשובת המשקל כנגד שפעם הרהר בהם מרצון, עתה יהרהר בהם באונס ובצער, וזהו תיקון המחשבה.
ואדרבא, מובא שם שזהו מהסימנים הטובים שנתקבלה תשובת השב לפני ה', כי הוא בהשגחה שמעבירים לנגד עיניו את אשר חטא בעבר, ואפילו את הרהורי מחשבותיו, כדי שישוב עליהם ויתקנם, ולא יסיח דעתו וישכח מלחזור בתשובה עליהם, אזי בהתעוררותם אצלו בזכרונו נזכר הוא לשוב עליהם.

הנתיב העשרים ושנים - נתיב ההרחקה

סעיפי היצר להחטיא את האדם הינם רבים ומגוונים ביותר, ובאמתחתו אוצרות של אופנים היאך להחטיא את האדם.
בנתיב זה נמנה כמה מאופני היצר, לסבב לאדם רפיון שיביאהו למכשול, שאם לא יזהר מהם "הלוחם", לא ירגיש ברשת שטומן לו היצר ללוכדו, כי בדברים דלהלן הרואה יראה שלכאורה אין להם קשר ישיר המוביל לחטא חילול הקדושה, אולם מסוכנים הם יותר מפיתויים המובילים באופן ישיר לחילול הקדושה, כי מהם ידע האדם ליזהר. אולם מהדרכים המובילים לחטא בדרך עקיפה פחות חכם האדם ליזהר, ובזה סכנתו גדולה יותר.

א. ליצנות

"שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה" (אבות)
גילו לנו חז"ל שבאם אין יראת ה' על האדם, ומסלק הוא מורא שמים מעליו, בכך בא לידי שחוק וקלות ראש ליצנות ובדחנות, ומשחוק וקלות ראש בנקל יבוא להיות קל בעיניו לחטוא בעיניו, ומהעינים לחטאים אחרים חמורים, שהרי לשמור את העינים נדרש מורא שמים, שלא להסיח דעת מהשכר ועונש, ומאימת ה' הרואה ומביט וצופה וכיוצא, ואילו הלץ אין שכינה לנגדו, שהרי היאך יתלוצץ אם לא בסלקו מעליו מורא ה'.

ב. חבר רע

בשום אופן לא תצליח להחזיק מעמד לעמוד בנסיון שמירת העינים כשהינך בחברת קלי דעת המזלזלים בערך חיוב השמירה. גם ככה קשה מאד להתמודד, מצד החשק והרצון העצמי, על אחת כמה וכמה כשיתוספו לך לחצים אחרים להפקר העינים מצד לעג חברים שילעגו לך, או אפילו מצד הבושה - שתהא בוש להיות פנאטי וקיצוני ולא תמצא את מקומך בחברתם; מצד אחד להחשב כאחד מהם, ומצד שני להיות שומר עינים.

וללא ספק, ברור שבחברתם יצונן אצלך חומר השמירה, וכידוע מהגאון מוילנא שהיצר החברתי קשה הוא מהיצר הפרטי, ולכן התנאי הראשון - לברוח מחברים קלי דעת.
ומאידך, גם אם קשה עליך עדיין ההתמודדות - בהתחברך עם חברים חזקים ויראי שמים, תקל מעל עצמך את העבודה בהרבה, הן מצד שיעודדוך ויחזקו אותך, והן מכך שבמו עיניך תראה ותיקח דוגמא מגיבורי מלחמה שזכו לנצח, ובכך תאזור אומץ וגבורה להאמין ביכולתך, ואז יחפוץ לבך להיות כאחד מהם.

ג. זהירות מקטנות

ידוע הוא כי אין יצר הרע בא על "גדולות" תחילה, אלא היום אומר לו עשה כך ומחר עשה כך עד שאומר לו וכו'.
וזה בעצם התחכום המוצלח ביותר של כח הרע: מה יש בכך לשמוע קצת רדיו..., מה בכך לעלעל ברפרוף בדפי העיתון..., מה נורא לטייל ולהציץ קצת ברחוב כשר וצנוע כרחוב "רבי עקיבא" בבני ברק, או בשכונת "גאולה" בירושלים... או שחולפת מחשבה: וכי אין זו קיצוניות לילך עם עינים מורדות, או לא לשבת עם בני המשפחה, הלא זו הדודה... וזו הגיסה... וזו השכנה..., וכדומה. עלינו לדעת שמ"קטנות" כאלו, מובלים אנו להתגולל ולהתנפל עלינו ולקחת מאתנו את כל קדושתנו, ולהשאר לבסוף ערטילאין מכל תורה ועבודה. שהרי ארס הרחוב נפלט מכל משפט מהם, רחמנא ליצלן.
אפילו "חדשות" הנאמרים ברדיו מלאים בכפירה ועריות, וכן כל מיני ארועים היום - בעוונותינו מעוררים לעברה ולניאוף. כי זהו כל שיחם ושיגם של אותם פורקי עול, והדברים מטפטפים טיף אחר טיף עד שלבסוף מתמלא הראש מהם.
וביותר קשה, שבימינו מסתובבים בינינו לא מעטים בעלי "לבוש חרדי", וכל חרדיותם היא בחיצוניותם, ואילו פנימיותם ריקה מכל תוכן רוחני, ומזלזלים בכל מילי דקדושה, לראות בכל הנהגת קודש כקיצונית ופנטית, והמה מצנני האמונה והקדושה מליבות הסובבים אותם, ומכאלה צריכים לברוח כמאש, כמה החריבו והרסו כאלה בכרם ה'... ואין כאן מקום להאריך.

ד. שלא שינו לבושם

חז"ל ציינו לשבח את בני ישראל היוצאים ממצרים בכך שלא שינו את לבושם וכו', ותלו בכך את יציבותם בגלות הקשה הזו שלא להתבולל עם מצרים.
כשאדם לבוש בלבוש חיצוני המצהיר כי שייך הוא לעובדי ה', ואין לו שום שייכות עם פורקי עול, זוהי שמירה! ואף שאין הדבר אלא בחיצוניותו, שומרת חיצונית זו על פנימיותו.

שהרי הגע בעצמך, אם יפשוט אדם מעליו מלבושי הצניעות הישיבתיים, וילבוש מלבושי "רחוב", וכי לא מיד תחול בו תחושת קרירות בעצמו, הלא בוודאי מיד כמין רוח טומאה תעבור עליו להתדמות לאנשי הרחוב.

וכמובן ככל שיהדר אדם את חיצוניותו באופן קיצוני יותר כך ישמר יותר. וכגון בגידול זקן ופאות, ולהקפיד שלא לצאת לרחוב ללא כובע וחליפה וכיוצא.

וכמה כואב לצערנו לראות היום בחורים שזכו להיות מחובשי בית המדרש, ויוצאים לרחוב ללא כובע וחליפה, עם בלורית, ועם בגדים ומנעלים המינימלים שהישיבה עוד מתפשרת עליהם בדיעבד, הלא בזה מגרים יצר הרע בעצמם.

ה. שמירת העינים

מובא ב"טהרת הקודש":

והנה, ראשית שמירת הקדושה מתחילה בעינים, כדכתיב (איוב לא) "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה", כי איוב כרת ברית לעיניו לא להסתכל על שום אשה, ואמרו (טור אורח חיים סימן א), עין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים, ועוד אמרו (סוטה ח), אין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות.

והנה, עיקר שמירת העינים - שלא להיות בהול ונרדף לידע חדשות ולשמוע ולראות ענינים, רק לקיים (איוב כב) "ושח עינים יושיע", וכתיב (משלי ד) "עיניך לנוכח יביטו", שירגיל ויכריח עצמו שלא להסתכל לכאן ולכאן, כי על פי רוב, כשהיצר מפתהו להסתכל באיזה מקום, מזמין לו שם ראיית איזו אשה או חצופה, כאשר בדוק ומנוסה, כי מובא בספרי חכמה, שיש רוח זנונים, רחמנא ליצלן, והראש שלהם נקרא פתו"ת, רחמנא ליצלן מהם, והמה מלאים כל האוירין, כי המה קליפות דקות, ותולדותיהם וחיותם מפגם המחשבה ופגם הראיה, לכן יש בכוחם להתלבש במחשבת האדם, ותכף אשר האדם מגביה עיניו להסתכל במקום האסור והמזוהם, או אפילו מחשב במחשבותיו סתם בלי ראיה והסתכלות, שמחשב בענין עברה או ענין המביא לידי קישוי איבר, אז תכף בזה הרגע מתלבשים [אלו הרוחות] בכח נפש הבהמית שלו, וברגע בא לקישוי האבר, ושורין עליו ומטמאין אותו בכל מיני טומאות, רחמנא ליצלן.

וכל שכן בזמן כזה שהדור הוא בחציפות, רחמנא ליצלן, אשר עוד לא היתה כזה מימות אבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, בודאי מלאים אלו הזוהמות הנקראות פתו"ת ורוח זנונים בכל העולם כולו, וכל חצופה שהולכת בשוק, מלווין אותה כמה אלפים מחנות מאלו הכתות רוח זנונים כי המה מלאים הרחוב והשוק, ומי שפגם בברית שורין עליו, ועל כל שערות ראשו וזקנו ופאותיו שורין למאות ואלפים, כמובא בספר הקדוש

''אוצר החיים'' (מהגהות הקדוש מקאמארנא פרשת אחרי דף קלט ע''ב) שזכי הראות יכולים לראות אותם.

ולכן, הרוצה להיות משומרי הקדושה, ראשית - שמירת העינים. כי שמירת העינים, הגם שהיא ענף אחד מענפי שמירת הברית, עוד יש לה מעלה הגדולה ונפלאה לעצמה, כי הלא מי שאינו עובר עברה - הוא כמקיים מצוה, כאמרם ז''ל (קדושים לט) ישב ולא עבר עברה, נותנין לו שכר כעושה מצוה. ואוקמינן כגון שבאה עברה לידו, והסתכלות עינים הוא לאו מן התורה, כמובא ברמב''ם ז''ל בספר המצוות הגדול וביתר המפרשים מהלאו ''ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם'', שאמרו רבותינו זכרום לברכה (ברכות יג:) ''ואחרי עיניכם'' - זה הרהור עברה. ואם כן, מי שבאה לפניו עברת הסתכלות ושומר עצמו - מלבד מה שמקיים הלא תעשה, מקיים גם כן מצות עשה, שישב ולא עבר עברה.

וכבר כתבתי בחיבורי ''שומר אמונים'' (מאמר הבטחון פרק ו), שעיקר שמירת העינים תלויה במידת הבטחון, שבאם הולך בשווקים והיצר מפתהו שצריך להסתכל בכאן ובכאן, אז יענה וישיב ליצרו: מה שצריך לי לראות, הקדוש ברוך הוא ממילא יזמין לפני בעל כרחי, כדכתיב (תהלים לג) ''הנה עין ה' אל יראיו'', כידוע שיש עיינין עילאין קדישין דמשגיחין ומפקחין על עלמא, ואלו, השומרים את עיניהם גורמין להאי עיינין עילאין שיסתכלון באשגחותא דרחמא על עלמא, ממילא השומר עיניו, שהוא הגורם לעורר השגחה עליונה במידת הרחמים, יש עליו השגחה יתרה יותר משאר בני אדם, והקדוש ברוך הוא משגיח על איש ששומר עיניו בכל פרט ופרט שלו, ומה שצריך לראות, יראה ממילא, ואין צריך לו להסתכל בכאן ובכאן.

ואמרו (ויקרא רבה פרשה ב''ג), כל מי שרואה דבר ערוה ואינו זן עיניו בזה, זוכה להקביל פני השכינה, שהוא ביתר שאת משאר מצוות, מפני שגרם הנחת רוח לה' בעינים - יזכה מידה כנגד מידה לזון עיניו מזיו השכינה, ואמרו ''ואינו זן עיני ממנו'' - דהיינו שאם ראה פתאום, תיכף מסלק הראיה וההנאה שלא יהנה, חס ושלום. ואם נהנה על רגע, יצטער על זה, ויתחרט ויתודה לפני ה', ויבקש מה' שלא יזיק לנפשו, כי מובא בספר חסידים (קעז), שזה שנזדמן לאדם ירא שמים ראיית דבר ערוה הוא מסיבת איזה עוון שגרם לו זאת, ויבקש רחמים מה' על הראיה ועל העוון שגרם לו, ובכלל יבקש אדם תמיד רחמים מה' שלא יפגום העינים והמחשבה.

ומי שהולך או עומד במקום השרוצות וחצופות והוא עוצם עיניו מראות ברע, וכל שכן אם אלו החצופות הרשעות מתכוונות בהליכתן להחטיא את רואיהן בהסתכלות, והוא מתגבר על יצרו ועוצם ראייתו, בפרט מי שהוא מחומם בטבעו, אז הוא ענף מענין הנסיון

של יוסף הצדיק השייך בכל דור, והוא התיקון נפש העיקרי בבחינת סור מרע, והוא תשובה על פגם היסוד אשר עיקרה נצמח מבחינת פגם עינים.

ו. שמירת האוזן

והפרט השני בשמירת הברית, הוא שמירת האוזן. שדרשו רבותינו ז"ל (כתובות ה) על הכתוב (דברים כג) "ויתד תהיה לך על אזנך" - שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח אצבעו באזניו. ולכאורה במאי קא עסקינן? אם בא אדם לומר לך דבר שאינו הגון, הלא יכול לומר לו: איני רוצה לשמוע דבריך, ואם שעומד בחבורה שמדברים לשון הרע וניבול פה וכדומה, אז ילך ויברח משם, ואם שכבר שמע הדיבור, מה יועיל בסותמו אזניו - הלא כבר שמע? אלא הכוונה, אם אדם עומד לפעמים בין רשעים שאין לו ברירה לברוח, ומדברים דברי נבלות, רחמנא לצלן, או שדר במקום שיש בשכונתו שרוצות המזמרות, שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כד) קול באשה ערוה, אז יתן אצבעו באזניו, כי הזמירות של אשה יכולות, חס ושלום, לפעול בעצם הנפש טומאה וזוהמה גדולה.

ז. שמירת החוטם

דרשו רבותינו ז"ל (מכילתא דרשב"י, ובספר חרדים במל"ת התלוי בחטם בשם רישב"ץ) מהכתוב "לא תנאף" - לא תהנה אף. דהיינו, שאם מריח ריח של ערוה מהנשים שמבשמות עצמן בבורית או בשמים, אם נהנה מזה הוא בכלל לא תנאף". ועיקר - שלא יתרצה בהנאת הריח, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נג:), היה מהלך בשוק של עבודה זרה, נתרצה להריח - הרי זה חוטא. ואם הריח בעל כרחו ואינו ברצונו, אינו מזיק לו, חס ושלום [והרי הוא בכלל אי אפשר ולא קא מכוון, עיין פסחים דף כה:]. ואם מעביר מעצמו זו ההנאה, מקיים ענף מהלאו לא תנאף. וזה גם כן מכלל שמירת היסוד, ובכלל זה גם הריח של זכרים השקוצים המבשמים עצמם, שגם כן כוונתם לריח עבירה, רחמנא ליצלן, כמו דעת המשוקצות הללו - זה גם כן אסור להריח, מפני שהריח - הנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, ונעשה על ידו רושם פגם בנשמתו.

ח. שמירת הפה

הנה, מלבד הדברים המביאים לפגם היסוד שמנו רבותינו, כמו לשון הרע, שקר וכעס וכדומה, שהמה דיבורים המביאים לפגם היסוד, ואכילות ושתיות יתרות ואסורות, וכן תאוות רבות גם בהיתר - אבל עצם פגם היסוד שבפה הוא שלושה דברים אחד - נשיקת עברה, חס ושלום, ומרשעים כאלו אין אנחנו מדברים כעת.

והשני - מה שמובא בזוהר הקדוש (בראשית ח, א) על הכתוב (קהלת ה) "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך", שלא ידבר דברים כאלו המביאים להרהור בעברה, אפילו עם בני

ביתו, וכן יזהר שלא ידבר דברים כאלו ליד בחורים או אברכים שיכולים לבוא על ידי זה להרהור, ויהא, חס ושלום, בכלל מחטיא רבים, ולא רק דברי חול, אלא גם בדברי מצוה שיכול לצמוח מזה הרהור עברה או קישוי אבר, חס ושלום (כמובא בראשית חכמה שער הקדושה פרק יא).

וכן שלא להרבות שיחה עם נשים. וכשמוכרח לדבר עם אשה, יסתכל לצד אחר (כמובא בספר הקדוש "דרך פקודיך"). ואמר הקדוש רבי פנחס מקאריץ, שמה שאומרים על חטא שחטאנו בועידת זנות, הפירוש והכוונה מזה, מי שמדבר עם אשה בדברי רעות ובלשון חביבות, וכל שכן, חס ושלום, המרמזים להם או שוחקים עמהם הוא ממש בגדר אביזרייהו דגילוי עריות, רחמנא ליצלן. וירא שמים הרוצה להיות בכלל שומר היסוד, ישמור לנפשו עד כמה שיוכל, וכל מה שבכוחו - ויותר מכוחו.

ופוק חזי מגדולי התנאים (ערובין נג:), התנא הקדוש רבי יוסי הגלילי, שפגע בברוריה, אשת רבי מאיר, ושאל אותה איזו דרך נלך ללוד, ורגזה וכעסה עליו שהיה לו לקצר בדיבורו ולומר רק איזו ללוד, ולא איזו דרך. והלא זה התנא הקדוש והנורא שהיה מופשט מכל גשמיות, ורגזה עליו בשביל דיבור יתר, וכל שכן אנן, שפלים שבשפלים, ובזמן שפלות שלא היה כמוהו, בודאי צריך ליזהר כל מה שבכוחו. ומפני שנעשה הדבר כהתר גמור, באתי לעורר בזה יראי השם וחושבי שמו.

והשלישי - העיקר שבעיקרים שבפגם היסוד התלוי בפה, הוא ניבול פה, חס ושלום. שאמרו רבותינו ז"ל (שבת לג), כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם, ועוד (שם), כל המנבל פיו -אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה, ואפילו עוברין שבמעי אימן מקללין אותו, ועוד הרבה אזהרות בדברי רבותינו ז"ל על ניבול פה.

ואמר מורי ז"ל, שאביו הקדוש ז"ל היה כל כך קדוש בקדושת הדיבור, שלא הוציא מפיו אפילו שם שרץ טמא או כל דבר טמא, רק בדרך רמז.

ואמרו רבותינו ז"ל (פסחים ג:) באיזה תלמיד שסיפר שהגיע לו מלחם הפנים כזנב הלטאה, ובדקו אחריו מצאו בו שמץ פסול במשפחתו, ולא עשה דבר עברה - רק שנתן סימן על לחם הפנים בשם שרץ טמא, ואמרו (קידושין ע), כל הפוסל פסול וכו' - במומו פוסל, ואמרו (שם ע:), דרגיל דקרי אינשי עבדא קרי עליה עבדא וכו' ומצאו שהוא ממשפחת עבדים, כי היה רגיל לקרות לאנשים - עבדים.

וכתבו הקדמונים, שאם רואים אחד שמגנה בני אדם באיזה שם גנאי או דברי גנאי, בלתי ספק שהוא בעצמו יש בו מזה הפגם.

ונהגו היראים שלא להזכיר שם צואה או שתן וכדומה, שום דבר משוקץ שלא לנבל פיו, וכל שכן, חס ושלום, איזה דבר ניבול פה שנוגע לדבר עריות, חס מלהזכיר, שאז הוא תכף בנידוי, וכל מלאכי שמירה הסובבים בעולם לשמור על בני ישראל וכל היכלות שלמעלה קוראין לפניו: טמא, טמא, בזוי ומשוקץ.

ולפעמים מצוי גם באיש ירא שמים שלא בכוונתו יצא איזה דבר ניבול פה מפיו, אז יחרד וילפת לנפשו, כי הוא תכף בנידוי, ויכול להיות קטרוג עליו, ואפילו על דורות הבאים, כמו שאמר צדיק אחד, שלפעמים מחמת איזה דבר מגונה יכולים לסבול כמה דורות, חס ושלום, ואם שומר פיו, הקדוש ברוך הוא ישכין שכינתו על פיו ולשונו, ותורתו ותפילתו יהיו מקובלים בעיני ה'. מה שאין כן להפך, חס ושלום - תורתו ותפילתו נמאסות בעיני ה'. ודע וזכור, אחי, אלו הכללים. ומי שמרגיל עצמו בקדושה, אינו דבר קשה אצלו כלל, כי ההרגל על כל דבר נעשה טבע שני.

איתא בספר תומר דבורה (מהרב המקובל רבי משה קורדוברו) צריך האדם להזהר מאד מדיבור המביא לידי הרהור, ואיננו צריכים לומר שלא ידבר דברי נבלה, אלא אפילו דיבור טהור - אם מביא לידי הרהור - צריך להזהר ממנו.

ומה נואלו אלו מבני הנערים שאין מעצור לפיהם ומדברים ביניהם לפעמים דברים האסורים ומגרים יצר הרע בנפשם, ואינם יודעים עד כמה חמור ענשם, כדאיתא בגמרא שבת, שהמנבל פיו, אפילו גזר דין של שבעים שנה לטובה הופכים לו לרעה. ואל יחשבו, ומה בכך אם מדברים, כי הדיבור - לרוב מעלתו שהוא מותר האדם מן הבהמה - הפוגם בו גורם הרס גדול לנפשו ורוחו משני העולמות.

ומדיבור יכול לבוא לידי מעשים נוראים, ובפרט בזמננו היום, שמסתובבים אינשי דלא מעלי, ובשפת חלקות הם צדים נערים וילדים, וחוב על כל מלמד ומורה ומשגיח להתריע לתלמידיו, ואב לבניו, שיזהרו מלדבר עם אנשים סתם ברחוב, וידוע על הרבה מכשולים בזה, שהשם יתברך ישמרנו מכל זה.

שלמה המלך אומר (קהלת ה') "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך", כידוע דגם הלשון נקרא ברית, ואי אפשר לשמור ברית המעור מבלי לשמור ברית הלשון. והפוגם לשונו בלשון הרע ובדברים אסורים בא לידי פגם ברית קודש כמובא הרבה בספרים הקדושים. אם כן העצה המחוייבת לשמירת ברית קודש הוא לשמור פיו ולשונו, ולכן יש ללמוד הלכות לשון הרע בכל יום ולהתחזק בענין שמירת הלשון כי הוא תנאי הכרחי שמבלעדיו לשוא שקד שומר.

ט. שמירת הצואר

אמרו רבותינו ז"ל (ברכות מג) המהלך בקומה זקופה אפילו ד' אמות כאילו דוחק רגלי השכינה, כי המהלך בקומה זקופה הוא מורה על גסותא דרוחא, והמתגאה נחשב כאילו בא על כל העריות (סוטה ד:), ולכן מכשילין אותו בעל כרחו בראיות והסתכלויות רעות, מה שאין כן אם מקיים (איוב כב) "ושח עינים יושיע" - יש לו ישועה ושמירה עליונה, וזו הכנה וגדר לשמירת עינים שלא לילך בקומה זקופה, רק עיניו למטה בדרך שחוח.

ובודאי לא, חס ושלום, כמעשה משוגעים אשר חצי גופם ישוח על הארץ, כי "דרכיה דרכי נועם" כתיב (משלי ג). רק ישחה קצת ראשו לגבי הארץ, ושיהא עיניו למטה שלא יכשל בהסתכלויות רעות, ולא ילך, חס ושלום, בקומה זקופה, שדוחק רגלי השכינה.

ויקיים הכתוב (ישעיה נא) "אמרו לנפשך שחי ונעבורה", דהיינו, אם מקיים שחי- אז ונעבורה - עובר על כל המכשולים לשלום, כי אין היצר שולט אלא במה שעיניו רואות, ואם מקיים זה, אז נתקיים בו הכתוב (שם ס) "והלכו אליך שחוח בני מעניך", דהינו, כמו שהוא שחה עצמו בשביל יראת כבוד יוצרו, שלא יעבור על מצוותי, ככה כייף כל סטרין בישין, שמוכרחין בעל כרחם להיות כפוף תחתיו, והמה נקראו בני מעניך, כי קשה המחטיאו יותר מההורגו.

ועוד יש שמירת הברית בצואר, כמו שהיה מעשה אצל רבנו הבעל שם טוב זי"ע שבא לעיר אחת, והיה שם בית הכנסת שהיה שכיח בו שדים הנקראים לצים, והיו מזיקים את הבריות [כמו שהיה שכיח בדורות הקודמים, רחמנא לצלן], ושאלו להבעל שם טוב מאיזה כח נבראו, והשיב להם, כי היה לכם כאן חזן שהיה לו קול משורר, ובשעה שהיה מזמר, היה מכוון לישא חן בקולו בעיני הנשים, ועל ידי זה נצמח הרהורי עברה משני הצדדים, ומזה נבראו אלו הלצים שיש להם כח גדול להזיק, רחמנא לצלן.

וככה מי שיש לו קול נגינה ומנגן במקום ששכיחות הנשים, יכול, חס ושלום, היצר לפתותו או לבלבלו שישמעו הנשים, ואז נעשה מזה יחוד של היכלות הטומאה, חס ושלום, והוא נזק גדול גם להשומעים. לכן, איש פשוט שמנגן על חתונה וכדומה, יזהר מאד לכשישמיע קולו ושירותיו שלא יגרום נזק גדול לנפשו, והיצר יכול להתגנב גם אצל איש ירא שמים או בדחן, כי הוא ערום בכל מיני ערמות ותחבולות, ואז יגרום, חס ושלום, הזק לכל השומעים.

י. שמירת הבטן

חימום איבר היסוד מתחיל מטבור ולמטה, שהוא הבטן. לכן אמרו חכמינו ז"ל (נדה יג:) ישב לו קוץ בכרסו וכו', מוטב תבקע כריסו ואל ירד לבאר שחת. דהיינו, שלא יטלו ביד,

כי יכול לבוא לידי חימום, ויש בזה הרבה פרטים. אפשר לפעמים שאדם מחכך עצמו שם ויכול לבוא לידי חימום וקישוי, חס ושלום, או מניח ידו על בטנו, או משים לפעמים דברים חמים על בטנו מחמת בריאותו, או שוכב על בטנו ומתקשה, חס ושלום.

ועיקר שבעיקרים - על ידי מילוי בטנו בתוספות אכילה בא לידי קישוי וזימה, חס ושלום, כדכתיב (הושע יג) "כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני", ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות לב.), מלי כריסא זני בישי. ועוד אמרו (קדושין ב:) דדרך אכילה יתרה להביא לידי זיבה. לכן, מי שרודף אחר מילוי כרסו בתענוגים, יבאהו, בלי ספק, למחשבות מזוהמות ולכל מיני תאוות ופגמים. לכן, ירא שמים הרוצה לשמור בריתו, אל יהא בהול אחר מותרות, ויקבל באהבה מה שיש לו, ואם מזמין לו הקדוש ברוך הוא מאכלים טובים, יודה לה' ויכנע לפניו.

ויראה שלא ימשמש בבטן, חס ושלום. ויש הרבה יראי שמים שנוהגים שלא לעשות כיסים בבתי רגלים [מכנסים], וכך מובא בצוואת זקני הרבי הצדיק רבי ישראל חיים ז"ל על יוצאי חלציו בשביל שלא למשמש הבטן, וזה ענין גדול ונכון מאד ושמירה ליסוד. ולא יחכך עצמו שם. ואם צריך לחכך עצמו בעל כרחו בשביל איזה יסורים וכדומה, אז יחכך עצמו בעץ קשה וחד, ויבקש מה' שלא יבוא, חס ושלום, לידי חימום [ובפרט מי שחלש בגופו ואינו יכול להעמיד עצמו, ודי לחכימא].

ומי שצריך ליתן דברים חמים על בטנו מחמת בריאות, ישגיח ויעשה בדעת שלא יאבד עולמו, חס ושלום, כי הלא אמרו רבותינו ז"ל מוטב שתבקע כריסו, דהיינו מסירת נפש ממש, מלהיות רשע, שיבוא לידי חשש של הוצאת זרע לבטלה, כי בהוצאת הקוץ מבטנו אינו בטוח כל כך שיבוא לידי חימום, רק מחמת ספק צריך למסור נפשו, ולא יסתכל בבטנו, ולא יתגאה במילוי כרסו, שאז בטח יבוא לפגם היסוד, חס ושלום. והנה, שמירת הבטן היא מעיקר גדול שבעיקרין לשמירת היסוד, וה' יזכנו להיות מנוטרי בריתו ועדותיו אמן.

יא. שמירת הידים

הנה אמרו רבותינו ז"ל (שבת קיח), שאלו לרבי מאי טעמא קראו לו רבנו הקדוש, ומסיק, בשביל שלא הכניס ידו תחת אבנטו, ופרש רש"י, שלא הכניס ידו מן האבנט ולמטה. ולכאורה קשה זה הענין, וכי אפשר שלא חלץ מנעליו או בפשיטת בגדיו, וזה אי אפשר בלי הורדת הידים למטה מן האבנט? רק, כפי הנראה, הפשט, שלא הניח ידו על הבטן או הירכים מעולם. והגם שהיו גם צדיקים אחרים שנהגו כך, אבל לרבנו הקדוש היתה

לו שמירה עליונה שלא הניח אפילו בשוגג ידו לשם. כך נראה לי לפרש הדברים שיובנו בשכלנו הדל.
ויזהר מלחכך עצמו על הבטן או על הירכים או סביב איבר היסוד, וכשיש לו שם איזה מכה או חיכוך קשה שאי אפשר לו להתאפק מגודל נסיון היסורים, אז ימשח שם באיזו משחה ויקח בגד קשה או עץ קשה וימשח על ידי זה.
וכל שכן שלא ירחץ, חס ושלום, ביד שם אותן מקומות, שאז נקרא פוגם הברית ממש, כי אפילו ליטול קוץ אמרו רבותינו ז"ל למסור נפש, וכל שכן ברחיצה, חס ושלום, שם, כמו שנוהגים, בעוונותינו הרבים, אפילו שופרא דשופרא [רוחצים ביד ובבורית]. אוי לעינים שכך רואות.
וכן אם מוכרח לסרוק שערותיו שם לפעמים, אז יקח מסרק קשה ויסרוק באימה ובנחת, ויבקש מה' שלא יבוא, חס ושלום, לידי קישוי וחימום. וכל זה אם מוכרח [וכבר הבאתי למעלה במאמר תשובת המשקל פרק י"ד, שלפעמים נדבקים באדם מיני כינים על בשרו, שהמה עגולים ונכנסים בבשר, אשר מבואר בפוסקים על זה שהוא חציצה לטבילה, ויש במרקחת רפואה ידועה לזה, שאם מושחים שתים או שלוש פעמים, בטלים ומתים אלו הכינים, והיות שזה גורם חיכוך גדול, ויש חשש שלא יבוא לידי קישוי וחימום, חס ושלום, על כן יקח זו המשחה וימשח, כמו שאמרנו].

יב. שמירת הירכים

[כלול במה שכתבתי בשמירת היסוד בבטן, דהיינו הך, רק הבטן הוא יותר מסוכן בנגיעתו לבוא לידי קישוי, חס ושלום].
וצריך ליזהר הרוצה להיות משומרי ברית שלא להניח ידו על ירכו, רק כמו שכתבתי לעיל, וגם לא להניח ירך על ירך [רק לפעמים מחמת חולשה שאין לו בררה על איזו שעה קטנה], כי זה גם כן מכלל שמירת הברית, כידוע.
וגם צריך להשגיח שהאבר לא יגע בירך, בפרט בשעת תורה ותפילה שאסור על פי הלכה, כמבואר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן עד סעיף ה). ומי שמברך ברכה והאבר נוגע בירך או ברגל בלי הפסק בגד, אז ברכתו ברכה לבטלה, וכן תורתו ותפילתו, וזה על פי הלכה ברורה. ורוב העולם אינם יודעים מזה, לכן באתי להודיע ולהזהיר.

יג. שמירת הרגלים

כתיב (משלי יט) "ואץ ברגלים חוטא", והנה זה דרשו רבותינו ז"ל (ערובין ק) בקדושת ישראל בשעת תשמיש, אבל קאי על כל ענין שמירת יסוד ברגלים, וכמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים א) "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד". ואמר

שלמה מלכנו (משלי ה) "הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה", שהוא אזהרה שלא לעמוד ושלא להלך במקום רשעים והפקרים, ולהתרחק ממעמד רשעים וחצופות שמטמאים, חס ושלום, בלבושיהם ובמשחותיהם המזוהמות ובכל תנועותיהם.
ואמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא נז), אם יש לו דרך אחרת להלך בה, והוא הולך בדרך שיש בה פריצות - רשע הוא. ופרש רש"י, אף על פי שעוצם עיניו כו', דקיימא לן הרחק מן הכיעור.
ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות סא), לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך, ואפילו אשתו נזדמנה לו על הגשר, יסלקנה לצדדין. ואמרו (שם), המהלך אחרי אשתו איקרי עם הארץ. ועוד אמרו (שם), ההולך אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא. ועונש זה לא נאמר - רק על עברות מיוחדות בתורה. ואמר לה רב לרבי יהודה: דל כרעיך מקמי גיהנם (קדושין פא.). והלא זה התנא הקדוש שהיה מופרש בכל מיני קדושה, והיה מתפחד, ואמר שיברח מלילך אחרי אשה כמו מפני גיהנם. ויש הרבה מאמרים בזה בש"ס ובמדרשים ובפוסקים.
לכן אחי, חביבי, בכל פסיעה ופסיעה שתוכל למנוע עצמך מלילך במקום שתוכל להכשל בראיות ובהסתכלויות או לבוא להרהורים, זו המניעה לכבוד הבורא איקרי שמירת הברית גדול, ומנוי וספור ושקול בשמים הכל לפי ערך הנסיון, ואשרי לך.
מובא בספר חסידים (סימן שצג), שאסור לילך גם לחתונה אם יודע שיבוא, חס ושלום, להרהורים, ומכל שכן במקום שנפרץ מנהג רע וזר בשירת נשים וריקודים במקומות שסמוך למקום האנשים. ובעוונותינו הרבים, אין בכח בדורנו זה למחות על שום דבר, כי ירא שמים לשחוק וללעג נחשב, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צז.) וסר מרע משתולל, ואין למי לדבר ואין אזנים לשמוע, בפרט בדבר התלוי בהנשים המושלות כעת בכיפה, וגזרתן אין להעביר, בעוונותינו הרבים, כמו שאמר הנביא (ישעיה ג) "עמי נוגשיו מעולל נשים משלו בו". וכל ירא שמים על כל פנים יזהר בנפשו ויעשה כל מה שבכוחו.
והנה במה שאמרו רבותינו ז"ל שאסור להלוך אחרי אשה, יש בזה פלוגתת הפוסקים אם דוקא בתוך ד' אמות או גם חוץ לד' אמות אסור, ולא באתי בזה להכריע, כי כל ירא שמים יעשה לפי המקום והזמן וערך מחשבותיו, וצריך ליזהר שלא לעשות מעשה בהלה ושגעון, כי דרכיה דרכי נועם כתיב (משלי ג).
ומובא בספרי יראים, שכשהולך ברחוב צריך לילך בצידי דרכים, למען לא יצטרך לילך בין שתי נשים, שזה גורם טומאה וזוהמא לאדם, כמבוא ב"ראשית חכמה", וכן ההולך

בין שני דברים טמאים בעלמא, ממשיך זוהמא לאדם. וכן אם ילך בצידי דרכים, לא יפגוש כל כך בנשים. וה' ישמרנו מכל רע.

יד. שמירת השיער ותואר הפנים

כתיב אצל יוסף (בראשית לט) ''ויהי יוסף יפה תואר'', ומובא על זה בבראשית רבה (פרק פז), אמר הקדוש ברוך הוא, אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך?! אני מגרה בך את הדוב. מיד - ''ותשא אשת אדוניו'' וגו' וכו'.

ומובא בספר הקדוש ''זרע קודש'', וזה לשונו: יוסף היה מסלסל בשערו ואוכל ושותה. אמר הקב''ה: אביך מתאבל עליך ואתה מסלסל בשערך?! אני מגרה בך את הדוב. מיד - ''ותשא אשת אדוניו'', היא היתה מרכבה ללילית, כדאיתא בזוהר (פקודי דף רסו), והנה, עיקר הפיתוי שמפתים לבני אדם הוא ליפות את עצמם ולסלסל בשערם, ככתוב כל זה בזוהר הנ''ל, ועין שם. ועתה הביטו וראו העונש הגדול למסלסל בשערו, אשר כל רואיו תרדנה עיניהם דמעה ועפעפם יזלו מים, וכל השומע תצילינה שתי אזניו, שמתוך כך בא לידי הרהורים רעים, ומגרה על עצמו הלילית ואותן הממונים וכו', לכן מי גדול מיוסף וכו', עד כאן לשונו.

הרי תראה מה שגורם על ידי סלסול בשערו וליפות ולהדר עצמו ולמצוא חן בעיני הנשים, וזה יביאהו בלי ספק לפגום ביסוד, חס ושלום. ומובא בזוהר הקדוש (פקודי רסז), וזה לשונו: ''העזה פניה ותאמר לו'' (משלי ז) - בגין דבהאי היכלא קיימא כל קטגורין וכל שליחאן בישין דמשתכחי לגבי דבר נש ועבדי ליה דיתקן בתקונוי ויסלסל בשעריה ויתסחי ויתתקן בגין דיסתכלון ביה, הכא קיימא רוחא חדא דאקרי סקטופ''ה, ודא הוא ממונא על כל תיקונא וסלסולא דבני נשא, לגו דהאי היכלא קיימא חד ממונא אחרא, דהאי ממונא אחרא איהו אתער ליה לבר נש לבתר לאתערא לון דהא דאיהו מתקן גרמיה ומסלסל בשעריה, דיטול בידיה חד מראה לאסתכלא ביה ושוי ליה בידיה ואסתכל ביה וחמי דיוקניה בההוא חיזו, ובהאי אתער להוא רוחא חילא אחראי דאיקרי עסירט''א, ומהכא נפקי כל אינון דאחזי כדיבין לבני נשא בחלמייהו, וכל אינון דאחזין מילין ולא מתקיימי בהו אלא לערבבא לון, ולבתר כד אינון בני נשא אתמשכאן בההוא חיזו דאיקרי עסירט''א, איהו אתער לחד רוחא ממונא דאיהו תחות ידיה ועאל בנוקבא דלתתא דכל נוקבין וסליק מתמן חד רוחא אחרא דאיהו ממונא עם ההוא רוחא דאיקרי אסכר''א כדקאמרן, ודא איהו לילי''ת אמא דשדין, וכד ההוא בר נש אתער להאי רוחא אחרא דאיקרי עסיטר''א כדין אתחבר עמיה דההוא בר נש ואתקשר עמיה תדיר, עד כאן.

הרי תסמרנה שערות אנוש מדברי הזוהר הקדוש מה שגורם אדם בסלסול שערו ובתיקון תארו בגין דיסתכלון ביה, ולראות את עצמו במראה, שהוא מעורר רוחות רעות ולילית אמא דשדין לטמאות אותו, רחמנא ליצלן. וכבר אמרנו, שאין הכוונה בכל דברינו לעשות מעשה שגעון ובהלה, חס ושלום, כי דרכיה דרכי נועם כתיב, וצריך כל אחד להיות מסודר בבגדיו ובכליו, ובפרט תלמיד חכם ולומדי תורה שהוא בכלל כבוד שמים, הכל הולך אחר הכוונה והלב. וה' ישים חלקנו מאלו העובדים אותו באמת ובלב תמים אמן.
וזה אשר פרטתי קצת משמירת האברים מה שנוגע לענין יסוד אשר כולל כל האברים וכל הבשר, שלכן נקרא אבר סתם, וגם נקרא היסוד בשר סתם, כדכתיב (קהלת ה) "אל תתן את פיך לחטיא את בשרך", וכמובא לעיל (ריש פרק ה) בשם הזוהר, וכן (קהלת יא) "והעבר רעה מבשרך", ועוד כמה פסוקים. ואם נזהר בזה, נתקיים בו (יחזקאל יא) "והסירותי את לב האבן מבשרם ונתתי להם לב בשר", כי עיקר לב האבן וסתימת הדעת נולד מסיבת פגם היסוד, ופתיחת הדעת נולד מתיקון היסוד, לכן הלב תלוי בבשר, דהיינו בשר הנ"ל, ולכן תראה כי ל"ב אב"ן הוא כמספר פ"ה שהוא מספר מילה, שזה תלוי בזה, ואם הוא ל"ב בש"ר עולה עם האותיות כמספר יסו"ד יוס"ף אב"ר מיל"ה עם האותיות.

טו. שמירת היחוד

ועכשיו נדבר קצת מאיסור יחוד המקושר בשמירת היסוד, ויש הרבה אנשים שמקילין בזה, והוא אבי זרייהו דגילוי עריות.
דע, אחי, כי איסור יחוד הוא על פי הלכה ברורה (עיין ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה י), ומתחיל בתינוקת בת שלוש שנים, אשר כבר שייך בה כל איסור יחוד, וההיתר של בעלה בעיר הוא רק כשהיא בביתה, אבל ביתו של אדם אחר אין שייך זה ההיתר, וגם היתר זה לא שייך רק באשה זרה, מה שאין כן באשה קרובה, או שכנה, או שפחתו שלבו גס בה - אסור אפילו בעלה בעיר, וכן צריך ליזהר כשיש לו אחות חורגת, וגם עם אחותו לא הותרה - רק יחוד לפי שעה.
ורבותינו ז"ל (קדושין פא:) אסרו על עצמם גם יחוד עם בהמה, הגם שישראל לא נחשדו על זה, אבל מה נאמר עכשיו דפקרו עלמא כל כך, וכל שכן לישון שני בחורים ביחד, שאסרו זאת רבותינו ז"ל, שאמרו ולא יישנו שני רווקים בטלית אחד (שם פרק ב.), והוא קרוב לבוא לידי עברה, ובפרט בדור הפרוץ, רחמנא ליצלן. ויזהר אב כשר שלא ישכיב שני בנים זה אצל זה הגם שהם אחים, ויזהר מאד בזה בפרט בדור הזה.

ואם יזדמן לו איסור יחוד - אל יבוש לצאת ולברוח מלעבור, חס ושלום, על דבר אשר אסרו משה ובית דינו ודוד ובית דינו, אשר חמור יותר מאיסור תורה, והוא אביזרייהו דגילוי עריות (רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה ג).

והיה מעשה אצל הצדיק הקדוש ר' משה מסאוראן זצ"ל, שפעם אחת נכנסה איזו אשה לביתו ולא היה שם שום איש אחר, תכף ברח מהחדר בפחד גדול ורץ מבית לבית, והטמין עצמו באיזה חדר רחוק ומסוגר, ושאלו אותו, הלא רבנו הוא קדוש ופרוש כל כך בכל מיני קדושה, ומה זה גודל הפחד האיום שהצטרך לברוח ולהטמין עצמו חדר בתוך חדר, והשיב להם: "דעו, בני, כי אני איני מפחד משום תאוה שבעולם, כי כבר שברתי וביטלתי כל התאוות, רק כשנכנסה זו לחדרי, נזכרתי דברי רבותינו ז"ל על איסור יחוד, ונפל פחד ואימה עלי מדבריהם הגדולים, עד שלא מצאתי לי מקום מגודל פחד ואימה, ומדברי רבותינו ז"ל הקדושים פחדתי, ולא מאיזו תאוה והרהור, חס ושלום". פוק חזי, אחי, גודל ועוצם קדושתם של צדיקי קדמאי, ולא יבוש במקום שיש איסור גדול ונורא, אשר ידוע כי כל אביזרייהו דגילוי עריות הוא ביהרג ואל יעבור (כמובא בשולחן ערוך יורה דעה סימן קנז), והוא ראיה מדבריהם ז"ל (סנהדרין עה:), "שאמרו ז"ל, ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר", ועיין גם בספר חסידים (סימן קעה).

כתב בספר חכמת אדם כלל קכ"ו סימן י"ד: במדינות שרבו הפריצים יש להתרחק מלהתיחד עם הזכר, ודוקא יחוד בעלמא, אבל לשכב יחד יש להתרחק בכל מקום. וכל שכן שני רווקים אסורים לשכב יחד, ויש למחות ביד העושין כן.

ועיין באוצר הפוסקים סימן כ"ד שהביא, שבארץ ישראל וסביבותיה, שהאקלים הוא חם, אסור מדינא.

ונודע שהאדמו"ר מבעלזא זי"ע הקפיד מאד שלא יישנו שני בחורים בחדר אחד לבדם, ויש שהנהיגו מנהג טוב וקדוש שלא לתת בפנימיה לשני בחורים לשבת יחד על מיטה אחת.

טז. שמירת בריתו

סעיפים מקונטרס "ואתה את בריתי תשמור":

אסור לאדם שיקשה עצמו לדעת, דהיינו, שמהרהר הרהורים רעים, ועל ידי זה בא לחימום וקישוי האבר ועובר על לאו של ונשמרת מכל דבר רע, שאמרו חז"ל, שלא יהרהר ביום ויבוא לידי טומאה בלילה.

וזאת רצוני להודיע, שצריך להזהר שלא לדאוג מזה יותר מדאי, ומי שמתקשה מאליו בלי מחשבה, אל ישים לב לכך, ויעבור מעצמו כשיסיח דעתו לדברי תורה שהיא אילת אהבים ויעלת חן, ואהבת התורה מסירה הרהורים רעים.

אסור לאדם לישון על ערפו ופניו למעלה עד שיטה מעט על צידו. וזה על פי הטבע, שאם לא ישמור בכך עלול לבוא לידי קישוי. וכן לא יישן על בטנו ופניו למעלה, אלא יטה עצמו לצדדים.

אסור לרכב על בהמה בלי אוכף, ואסור ללבוש מכנסים הדחוקים על בשרו, שלא יבוא לידי חימום, ולכן יזהר שלא ללבוש בגדים תחתונים צרים ודחוקים שבזה יוכל לבוא בקל לידי איסור, וכן יש להזהר מאד בבגדי ים הצרים.

יש להזהר שלא לחכך אות ברית קודש ברגלו, והוא עוון פלילי כמו המנאפים ביד, ויכול בגלל רגע קט לירד לבאר שחת הרבה מאד.

קורה לפעמים שיש גרוי במקום ההוא מחמת זעה וכדומה, וצריך לזכור חומר האיסור הנורא לחכך שם, וישאל ולא יבוש מהמשגיח או אדם גדול כיצד להסיר הגרוי.

כתב בספר ישועות חכמה (בעל מסגרת השולחן על הקצור) סימן קנ"א: יש להזהר במרחץ מלרחוץ אחד את חברו, כי יכול להגיע מזה להרהור ולדברים האסורים, דלא כהטועין שבמרחץ הותרה הרצועה, חס ושלום. אבל באמת, מצוות אלו הם חיוב תמידי על האדם, לא יפסקו ממנו אפילו רגע אחד כל ימי חייו להיות יראת ה' על פנינו תמיד לבלתי נחטא, ושלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים.

יז. מקומות של פורענות

המקומות העלולים לבוא בהם לידי מכשול הם בעיקר בים או שאר מקומות הרחצה, כגון: בבריכות, בפנימיות ובבית המרחץ, ושם צריכים שמירה יתרה. ובפרט שישנם אנשים מושחתים, שכל מגמתם הטמאה היא להכשיל ולקלקל נערי ישראל, והם אורבים לנער במקומות אלו, ושמענו מהרבה נערי ישראל שהעיקר שגרם להם לזלזל בשמירת הברית נבע ממקומות אלו. וכתב ה"בית שמואל" בשולחן ערוך "אבן העזר", שלאחר שטועמים טעם העבירה, קשה להגמל ולפרוש מזה.

רחיצת שניים במקלחות ובפרט כשהדלת נעולה, יש חשש איסור מצד הדין, וראוי להעמיד משגיח במקומות אלו, ולעושת גדר שלא ידברו ביניהם בשעת הרחיצה, ולא להסתכל איך שהשני מתרחץ.

גם במקוה, שנועד לטהרה וקדושה, צריך להזהר שלא יצא מגושם יותר ממה שנכנס, כי לפעמים בתוך המים נמצאים אנשים מושחתים שצריך להזהר מהם, ושומר נפשו יעשה בדעת - שיזהר לטבול ולצאת מיד.

רע המנהג שהורים שולחים את ילדיהם הקטנים למקוה לבד, ובפרט בדורנו שלכל משפחה יש אמבטיא בבית. וצריך האב להשגיח על ילדיו מאד.

מקום נוסף שצריכים להזהר בו והמכשולים בו מצויים הוא בשרותים. כי קורה לפעמים, שמרוב שעמום הוא מתבונן במילתו או שחושב מחשבות רעות, ואז עלול, חס ושלום, לבוא לידי מכשול בנגיעה וכדומה. ולכן צריך לדעת, שמצד הדין מותר אפילו לחשוב בדברי תורה באם רואה שיצרו מתגבר עליו. ומצד הדין צריכים להקפיד שיהיה מכוסה סביביו בצניעות גדולה ולא יגלה אלא המוכרח ולא מה שאין צריך, ויפחד ממי שמלוא כל הארץ כבודו הרואה גם מה שבחדרי חדרים, ולא ישתהה שם רגע מיותר כי אינו טוב לגוף ולנפש, רק יזרז עצמו, ובאם רואה שיצרו מתגבר עליו - יצא מיד, ולא יהיה רשע שעה אחת לפני המקום.

בחדרי הפנימיות רבו המכשולים, ויש לראות לישון רק עם בחורים אשר הנהגתם היא בצניעות, ולהקפיד להתלבש ולהתפשט בצניעות כפי ההלכה, ושלא יראו קורות ביתו אמרי חלוקו, ושלא להכניס שום עתונים חילוניים אפילו רק לשם עטיפת חפצים, כי יוכל, חס ושלום, לבוא לידי קריאת דברי נבלה שבהם.

כתבו הספרים הקדושים, שמכלל הנהגת האדם שצריך להקפיד ביותר במקום שרבו המכשולים, ולצערנו, כיום הרחובות והאוטובוסים מלאים דברי תועבה לשמצה. לכן, מה מאד נכון לכל מי שיראת שמים נוגעת ללבו, שיחזור משניות או גמרא בעל פה בלכתו בדרך, ויקיים בזה מצות "ובלכתך בדרך", ובפרט בנסיעות שיקח עמו ספר ויסתכל ויהגה בו, ועל ידי זה ימנע עצמו מהרבה מכשולים.

הנתיב העשרים ושלושה - נתיב היראה

א. היראה - מודד האמונה

הלא חידה סתומה היא, הכיצד יתכן שיחטא האדם לבוראו, הכי בשופטני או ברשיעי עסקינן, והלא יהודים מאמינים אנו, אמונת שכר ועונש מיסודות האמונה היא אצלנו, והיאך מעיז אדם לחטוא מול עיני המעניש, והלא אם יהא אדם מאויים מאיזשהו אדם אלים, יפחד וימנע מעשות מעשהו, על אחת כמה וכמה היאך לא ירא ממ"ה הקב"ה.

ואמנם כבר הרגישו בזה חז"ל ורמזו זאת בדבריהם שאמרו (ילקוט במדבר פרק ה') אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות. אולם יש לבאר מה כחה של רוח שטות

זו, והלא גם הגנב התאב ביותר לממון לא יעיז לגנוב מול עיני בני אדם פן יתפס ויענש, וכמו כן לא ילך אדם ערום וכיוצא מחמת בושתו מבני אדם, וגם בדברים שיהא מוכרח מאד לעשותם יבוש ויכלם מלעשותם לעיני בני אדם מחמת הבושה, ואף שיסבול מכך צער גדול, למשל הנצרך לעשות צרכיו הלא בודאי יתאפק ויעצור עצמו מלעשותם בגלוי ויחפש מקום מוצנע ואף שמצטער טובא, והטעם כי היראה והבושת מבני אדם הינה טבעית בטבע האדם, ואין צריך האדם לעבוד על עצמו להתבייש מבני אדם.

ואם כן תמיהה גדולה היא היאך יעיז אדם המאמין בשכר ועונש לקום מול עיני הבורא שבידו נפש כל חי להמית ולהחיות, למחוץ או לרפאות, להעני או להעשיר, ויעשה בחוצפה ללא בושה מול עיני המקום ברוך הוא כאשר יתאווה לבו, ולמה לא תהא הבושה והמורא מה' בטבע האדם?

העולם גורס לנקוט לקרוא לאדם החוטא בשם: אינו ירא שמים, אולם היא גופא, מאין לוקח החוטא אומץ כה עצום להיות אמיץ לב להסיר מורא שמים מעליו.

מה שכן אפשר לומר בזה, שהגורם הגדול לחטוא שממנו מתחיל מרד האדם בבורא, הוא חוסר בהירות באמונה הפשוטה, האמונה במלוא כל הארץ כבודו הינה שטחית, עמומה ומטושטשת.

והוא מה שמדוקדק בדברי הרמ"א (בסימן הראשון בשו"ע)

"שויתי ה' לנגדי תמיד" הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדיבור במושב המלך, כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה'", מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' ובושתו ממנו תמיד.

הנה לנו מפורש בדבריו שמקורם מהרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פנ"ב), שהיראה היא תוצאה מתוך בהירות אמונה שהקב"ה מלוא כל הארץ כבודו, ועומד על האדם ורואה במעשיו. ולאחר שיוברר להאדם אמיתות ענין זה בבירור אז: מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' ובושתו ממנו תמיד.

ואם כן, הרוח שטות שקדמה לעבירה היא התעלמות מאמונת "מלוא כל הארץ כבודו", שהיא רוח שטות הנכנסת בלב החוטא המטשטשת לו מציאות זו.

הדרך להנצל מהחטא הוא להתמיד ולשנן בפשטות כי מלא כל הארץ כבודו ועוד נפקא מינה לנו בידיעה זו להנצל מטעות גדולה שהעולם טועה.

לרוב בני אדם נדמה שיראת שמים נדרשת כאשר עומד אדם לפני נסיון של חטא, ואז דרוש יראת ה', שיגביר בלבו יראת ה' וימנע מלחטוא.
וזו טעות, יראת ה' נדרשת מהאדם תמיד, גם כאשר מדבר הוא עם חבריו, בשעת אכילתו והליכתו ויתר עסקיו, באופן מתמיד עליו להיות עם יראת ה' עליו בזכרונו שה' עומד עליו ורואה במעשיו, והעבודה על היראה צריך שתהא מתמדת, והדרך להתמדת היראה היא חיזוק האמונה ובהירותה במציאות ה' ועומדו עלינו תמיד, להתמיד בזכירה פשוטה זו שהננו עומדים לפני ה'.
ומתוך כך תצא לנו הארה נפלאה, דמאחר שאי אפשר להגיע להתמדת היראה אלא רק בהתמדת הזכרון במציאות ה', הרי שמי שלא ילך בדרך זו, כשיזדמן לו חטא לא תימצא לו היראה להמנע מהחטא, אחר שלא השתמש בדרך לקנותה, והוא בהירות האמונה ב"מלוא כל הארץ כבודו".
הרי שהסיבה לחטא, הוא מפני אי יכולת להגביר היראה בשעת הנסיון, וזה נובע מתוך שלא שינן האדם אמונה פשוטה זו של "מלוא כל הארץ כבודו". ולכך כשבא לידו נסיון לעבירה, נשכח ממנו מציאות ה' ומוראו ולכך נופל בחטא.
יכול האדם להתחרט על מעשיו, לבכות על כשלונו, והרי העיקר הוא עזיבת החטא, אולם מה הדרך לעזיבת החטא והלא שוב יבוא יצרו עליו ויחטיאהו? ובכן היאך יוכל האדם להבטיח לבוראו לפחות שהינו נוקט בדרך ואמצעי להנצל מהחטא, וכי בזה שהתחרט יש בזה הבטחה שלא ישוב לחטאו שוב, והלא עתה מתחרט הוא, אולם למחר ישוב לכסלו, וכי מה נתחדש אצלו היום מאתמול שמעתה יהא סיכוי גדול יותר שלא יחטא כפי שחטא אתמול? והלא יראה זה מושג רגשי, והיאך יחזק אדם רגש זה בקרבו? אחר שביארנו שיסוד החטא נובע מחוסר יראת ה', וחסרון יראת ה' נובע מכך ששוכח אדם את אמונת "מלא כל הארץ כבודו", ובכן אם יחליט האדם לקיים סעיף ראשון זה שבשו"ע "שויתי ה' לנגדי תמיד", ויחזק לעצמו את האמונה במציאות ה' העומדת עליו, שהוא אינו ענין רגשי אלא שכלי ומציאותי, שבנקל יוכל האדם לשננו תמיד בכל מצב גם בשבתו בביתו במאכלו בדיבורו, אז יצליח שיראת ה' תעצרהו בשעת נסיון להרתע, אחר שהכין עצמו קודם הנסיון ליראת ה', מה שאין כן הממתין שיזכור יראת ה' רק בשעת הנסיון, קשה מאד שיוכל לקבל עליו עזיבת החטא שהוא עיקר התשובה.
הרי ש"סוד התשובה" מונח בחיזוק אמונת "אין עוד מלבדו", והבא לשוב בתשובה שלימה עליו לחזק את האמונה הפשוטה במציאות ה' ועומדו עליו תמיד, ומכאן צריך להתחיל את מצות התשובה, וכשיתחיל מהתחלה זו אז תיכון תשובתו ותהא בר קיימא

להבטיחו שלא יוכל יצרו שנית להחטיאו, ולפחות פועל הוא בכיוון הנכון והמועיל לעזיבת החטא.

ג. היאך לרכוש התמדה ביראת ה' בדרך "עשה טוב"

ומה שנשאר לנו לבאר הוא - היא גופא - מה העצה לחזק את האמונה במלא כל הארץ כבודו, והלא מחשבת האדם פורחת לאשר ישאנה הרוח, ומי לא יודע כמה קשה להחזיק את המחשבה ואפילו לזמן מועט, מי לא רואה היאך קשה עליו להחזיק מחשבתו אפילו בברכה ראשונה של העמידה, כמה טורח ויגיעה צריך להתאמץ על ברכה אחת אפילו לכוונת פירוש המילות, ואם כן מה הועילו חכמים בעצה זו של "שויתי ה' לנגדי תמיד" אחר שאין האדם שליט ברוחו.

אולם יש לנו לדעת כלל גדול ובו תלוי כל ההצלחה, והוא דהחיצוניות מעוררת את הפנימיות, וכלשון "החינוך" בכמה מקומות "אחר המעשים ימשכו הלבבות".

ובכן בב' דרכים ישיג האדם אמונת "מלא כל הארץ כבודו", חלק א' בדרך העשה טוב, והחלק השני בדרך הסור מרע.

בדרך העשה טוב הוא מה שתיקנו לנו אנשי כנסת הגדולה מאה ברכות בכל יום, מאה הזדמנויות ביום נתנו לנו אנשי כנסת הגדולה להזכר באמונת ה', בכל מציאות שאנו בה בחיי היום יום יש לה ברכה משלה, מחיצוניות זו של אמירת הברכות ואפילו בכוונה פשוטה של ביאור המילות ובאמונה שלימה - פיו ולבו שווים, יבוא לאמונת "אין עוד מלבדו" שהוא יסוד אמונת מלוא כל הארץ כבודו.

וכמו כן לדבר תמיד מענין האמונה, כדמצינו ביוסף הצדיק שהיה מרגיל עצמו על כל שירות ושירות ששירת לאדונו להקדים תפילה, וכן להתרגל להודות לה' על כל פרט, וכמו כן שכל שיחו ושיגו יהא מעורב במשפטי אמונה, וכן לעסוק בספרים המחזקים באמונה ובהשגחה פרטית, אזי אף שעדיין הלב אינו מתרגש ומתפעל, וכל דיבוריו הינם בגדר חיצוניות - זהו שלב ראשון שיביאהו לאמונה בפנימיותו.

ד. בדרך ה"סור מרע", כמו כן ישיג האדם אמונה פשוטה זו של "אין עוד מלבדו"

בנקל לאדם להשתלט על מעשיו החיצונים מאשר על רוחו, דמי יוכל לכלוא את הרוח. ולכך כשאדם מתנהג בחיצוניותו דהיינו בדיבורו במאכלו ובכל עסקיו, בהנהגת מורא, דהיינו שמתרחק הוא מליצנות וקלות ראש, והנהגתו החיצונית היא הנהגת מורא, אף שבפנימיותו עדיין לא השיג היראה, אולם בחיצוניותו נוהג כאדם העומד לפני המלך, זו הדרך להביא המורא והבושה מה' גם בפנימיותו.

אולם זה הנוהג בחיצוניות בליצנות ובקלות ראש, והנהגתו החיצונית הינה ללא מורא - דוחה הוא בידים את המורא והבושה מה' מפנימיותו.

ה. נתחייבנו בצניעות הלבוש וההנהגה להשריש בנו מורא שמים

והוא אשר נצטווינו להתנהג בצניעות, שלא לגלות מבשרינו מה שרגיל להיות מכוסה, וכן נצטווינו לנהוג צניעות אף בבית הכסא שלא לגלות יותר מן הצורך, דלכאורה לשם מה נצטווינו לנהוג כך, וכי כלפי הקב"ה מה נפקא מינה בין נהיה ערומים או לבושים, והלא אדם הראשון ערום היה קודם החטא, אלא ציוונו חכמים לנהוג כך, כדי שבחיצוניות שבמעשינו זה שניזהר מלגלות בשרינו, ונהא צנועים בבית הכסא, נזכור שמלוא כל הארץ כבודו, והנהגה חיצונית זו תביא אותנו ליראה פנימית.

ועיין בנפש החיים (שער ג' פ"ו), שהיו כאלה משובשים שחשבו דמאחר ומלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי ממנו יתברך, אם כן אפשר להרהר בדברי תורה גם בבית הכסא, שהרי לא יתכן מקום פנוי ממנו. וכתב הרב שם, דאמת דמצד הקב"ה אין אתר פנוי ממנו, אולם מבחינתנו אין הדבר כן, ועיין שם בדבריו. אלא שאנו מוסיפים בדברינו כאן, דחכמים ציוונו בדרך זו שבחיצוניותנו ננהג בבושה ובמורא ובקדושה מלהזכיר דברי תורה במקומות המטונפים כו', להחדיר לעצמנו בושה ומורא מה', וזאת בכך שיהיו לנו הבדלי מקומות האסורים והמותרים בדברי תורה, ואף שלגבי הקב"ה אין שייך שום שינוי מקום, אולם אם לא שבחיצוניותנו יומחש הבדל שכזה הרי שישתכח מאתנו מורא ה' ובושתנו ממנו תמיד.

ובזה יובן מה שפירשתי לעיל בפרשת בראשית גבי אדם הראשון, שלאחר החטא בוש במערומיו מה שלא היה בוש במערומיו קודם החטא, דלכאורה בפשטות המבואר בתורה שהוא עונש לאחר החטא שידעו כי עירומים הם, מה שאין כן קודם החטא, ובכן מה עונש נענש בזה?

אלא הביאור הוא, דקודם החטא לא היה נצרך האדם למעשה חיצוני כדי לעורר את פנימיותו בבושה מה' אלא מטבעו היה האדם ירא ה' ובוש ממנו, אולם לאחר החטא שהסיר האדם מסווה הבושה מה', נענש, שיקשה עליו ההשגה לירוא מה' וליבוש ממנו, והוצרך שיפעל במעשים חיצונים כלבישת מלבושים כדי שבמעשה חיצוני זה תתעורר אצלו הבושה מה' בפנימיותו, ואם לא יעשה מעשים חיצונים ככסות מערומיו, יקשה עליו להשיג הבושה מה'.

וכאמור אין הדבר מבחינת הקב"ה, ועובדה שקודם החטא היו האדם וחוה במדריגות נפלאות בהשגות האלוקות ואף להיותם ערומים, אלא הדבר מבחינתנו, שכדי שאנו נחזק בעצמנו הבושה מה', מחוייבים אנו לעשות מעשים חיצונים שיעוררו לנו את הפנימיות לבוש מה'.

הנתיב העשרים וארבעה - נתיב "אמונת התיקון"

ללא "אמונת התיקון", דהיינו להאמין שיש אפשרות לתקן את הקלקול שבחטא, ולהתחיל כל פעם מחדש ממש, יפול לב הלוחם להמשיך במלחמתו, "אמונת התיקון" מחוייבת להיות צמודה ללוחם, על מנת להמשיך במלחמתו בהיותו יודע, שלעולם לא נאבד כלום ממה שנצחתי, ואילו במה שנכשלתי יש לכך תיקון מידי בתשובה, ולאחר התשובה הנני כבריה חדשה, ואין כח בשום עוון לחסום בפני את הזכות להילחם מחדש, היות ובתשובה נתנתקתי מאותו חטא, ומעתה הנני כאיש אחר.
ובביאור ענין זה נאריך בנתיב זה.

א. קטנות אמונה מיוחדת ישנה במיוחד על מצות התשובה

נמצאים אנו בכניסה לחודש אלול, חודש שהוקבע בחסדי ה' לעת רצון ולקירבת ה' - "אני לדודי ודודי לי", חודש זה הוקבע כבר מזמן שעלה משה למרום בפעם הג' מראש חודש אלול עד יום הכיפורים, והיו ימים אלו ימי רצון לאחר שנתפייס הקב"ה מעוון העגל, ונתקבלנו כבעלי תשובה לפני ה', ומני אז מסוגל חודש זה במיוחד לחדש את עוצמתה של התשובה בקרב השבים.
ובפרט שחודש זה הינו סמוך ליום הדין - ראש השנה, כך שעלינו בחודש זה לנצל את העת רצון שבו, ולהתרצות בו לפני ה' בתיקון המידות והתאוות.
ובעצם מה שעלינו לאמץ בחודש זה וכן עד יום הכיפורים, הוא את האפשרות היחידה שיש לנו להינצל שהיא מצות "התשובה". כי רק בדרך זו של חזרה בתשובה נוכל להציל עצמנו מיום הדין, כי בכח התשובה למחוק את העבר ולהתחיל בחשבון חדש.
במצות התשובה ישנם מדריגות זו למעלה מזו, והדבר תלוי בגודל החרטה והקבלה, יש מי שמתחרט על חטאו כמו אחד שמתחרט על איבוד סכום קטן מממונו מהעדר וחידלון שמירתו כראוי, ויש המתחרט על חטאו כמי שמתחרט על איבוד סכום גדול יותר, כל אחד כפי גודל העמקתו בהפסד שנפסד בחטאו, כן יגדלו אצלו יגונו ואנחתו כמובא ברבנו יונה בספר שערי תשובה. אולם התשובה מתחלת אף מדריגה נמוכה שאינה דורשת מחיר יקר, שכן הרואה ברמב"ם הלכות תשובה פ"א ה"א שעיקרי התשובה המה: חרטה, וידוי, ועזיבת החטא ותו לא, והמקיימם - אפילו עשה תשובה ביומו האחרון - אין מזכירין לו מעוונותיו כלום, כנזכר ברמב"ם שם.
אכן למי שהורגל בחטא ימים ושנים, בודאי שעזיבת החטא בפועל לגמרי קשה עליו, אולם אפשרות התשובה הינה בהישג יד גם לאחד שכזה שהורגל בעבירה, והוא לעשות תשובה כל פעם מחדש, ולא להמנע עתה מהתשובה מחוסר ההבטחה שלא ישוב לחטא

זה לעולם, וגם אם בכך התשובה לא תהא גמורה באופן "עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא הזה עוד", שזו תשובה גמורה במעלה העליונה, מכל מקום תהא זו תשובה ברמה נמוכה יותר, וזאת יש באפשרות כל אחד לעשות, וכפי שכך חילק הרמב"ם שם במדריגות התשובה.

וכן מובא בהמבי"ט בספרו "בית אלקים" (שער התשובה פי"ב), דמצות התשובה אינה כשאר מצוות, וכגון בציצית לא יועיל לשים ג' ציציות במקום ד', וכן ג' פרשיות בתפילין במקום ד', אולם במצות התשובה תועיל חרטה גם כשעדיין אינו יכול לעזוב החטא, וכן עזיבת החטא גם כשאין בלבו חרטה גמורה מהעבר. ועיין שם שהביא ראיות לכך.

ומשום מה רואים אנו שאיננו מנצלים את מצות התשובה כדבעי, לא מבעיא בשאר ימות השנה, ואף שמצות התשובה זמנה כל השנה, אלא אף בימי אלול אין אנו שמים דגש על מצות "התשובה", ואף שמרבים אנו בתורה ומצוות בחודש זה, מכל מקום שוכחים אנו לשים דגש בקיום מצות "התשובה", שהיא מצות עשה כשלעצמה כמבואר ברמב"ם (שם), ורבים לא נותנים את הלב לקיום מצוה זו דייקא בחרטה ווידוי וקבלה על העתיד, ומסתפקים בריבוי מצוות ומעשים טובים.

המושג של "תשובה" לא נתפס אצלנו כל כך, ובפרט היום שנתרבו "בעלי תשובה", נדמה כאילו ומצות התשובה שייכת לאנשים אלו בלבד, ואינה שייכת אצל שומרי תורה ומצוות או אצל כאלו שכבר חזרו בתשובה מזה זמן רב.

והנראה לומר הוא, שישנה קטנות אמונה במיוחד על מצות התשובה. ונביא כמה ראיות לכך.

ב. ראיה ראשונה - מדברי תורה

נאמר בפרשת ניצבים (ל, יא-יד) "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא לאמור מי יעלה לנו השמימה... ולא מעבר לים היא לאמור מי יעבור לנו אל עבר הים... כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשתו".

"כי המצווה הזאת" - איזו מצוה? על איזו מצוה מתכוונת התורה לזרזנו שאינה לא בשמים ולא מעבר לים אלא קרובה היא אלינו עד הפה והלב?

"הרמב"ן" "הספורנו" וכמו כן "בעל הטורים", מבארים פסוק זה על מצות התשובה, וסמכו דבריהם על הנאמר בסמוך בפסוק הקודם: "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך".

וכאן יש להבין, מדוע דווקא על מצות התשובה הוצרכה התורה להבהיר ולשכנע שאינה בשמים ואינה מעבר לים אלא הינה קרובה אלינו בפינו ובלבבנו?

משמע מכאן שראתה חכמתו יתברך כי בני האדם יהיו קטני אמונה במתנת התשובה מאיזו סיבה, ודווקא למצות התשובה יתייחסו בחוסר אמונה כמצוה שהיא בשמים או מעבר לים ואינה אקטואלית כל כך, כי אם התורה מדגישה שמצות התשובה אינה בשמים וכו' משמע שהיה מקום אכן לבני אדם לומר שכן היא בשמים או מעבר לים, והדבר טעון בירור, מדוע דוקא במצות התשובה היה מקום לטעות בכך?
ונראה עוד ראיות נוספות מן המקרא ומן הסברא, שחשש הקב"ה לקטנות אמונה במיוחד על מצות התשובה.

ג. ראיה שניה - מדברי הנביאים

ביחזקאל (לג, יא) נאמר: "חי אני נאם ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה", והוא פלא! לשם מה הוצרך הקב"ה להישבע שהינו חפץ בתשובה, וכי לא היה די לו לומר לנו זאת ביד נביאיו מבלי להישבע על כך? אלא כאמור צורך גדול ראה הקב"ה - עד כדי שבועה - כדי לשכנע את בניו כי חפץ הוא בתשובה, ולא הסתפק בהודעה גרידא. וכמבואר שם חששם של ישראל: "כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה", שלכך הוצרך הקב"ה להישבע להם שאכן יש תקנה לחטאותיהם, והשאלה כנ"ל מדוע דוקא במצוה זו של התשובה יהא קושי לעם ישראל מלהאמין באמיתותה.
ראיה נוספת הממחישה לנו את הצורך של הבורא בשכנוע תועלת התשובה:

ד. ראיה שלישית - מדברי התלמוד

(בעבודה זרה ד' ע"ב) אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בר יוחאי:
לא דוד היה ראוי לאותו מעשה - חטא בת שבע, ולא ישראל היו ראויים לאותו מעשה - העגל, אלא להורות תשובה, ופירש"י שם: גיבורים ושליטים ביצרם היו, ולא היה ראוי שישלוט יצרם עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט יצרם עליהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא: לא אשוב שלא יקבלני, אומרים לו: ראה ולמד ממעשה דדוד וממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה.
ובגמ' שם עושה צריכותא מדוע הוצרך הקב"ה ללמד תוקפה של תשובה גם אצל יחיד כדוד המלך ע"ה וגם אצל ציבור במעשה העגל.
והרי גמרא זאת מבהילה כל רעיון, רשב"י אומר ומגלה לנו טעם חטא דוד המלך בבת שבע, והוא מבלי להצטרך לומר שכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, אלא יש ללמוד כפשוטו שאכן חטא דוד בבת שבע, וכפשט דברי נתן הנביא בתוכחתו אליו במשל כבשת הרש, וכמו כן את חטאם של ישראל בעגל יש להסבירו לדעת רשב"י כפשוטו שחטאו ממש ישראל בע"ז, ואם תאמר היאך נכשל מלכנו משיחנו בחטא חמור כזה?

וכן דור המדבר - דור מקבלי התורה דור דעה ששמעו דברות ה': אנכי, ולא יהיה לך אלהים אחרים, ולמחר עשו עגל? אלא באמת שליטים ביצרם היו, אלא שגזר עליהם א-ל עליון לחטוא - השליט את יצרם עליהם - ואם כן אין לימוד זכות עליהם יותר גדול מזה. נתבונן, לקח הקב"ה את האישיות החשובה ביותר בעם ישראל והוא משיחנו משיח ה', "נשבע ה' לדוד אמת" וכו' שהוא יהיה משיחו לנצח, והכשילו בחטא החמור ביותר שבגילוי עריות, והוא אשת איש, וכמו כן לקח הקב"ה את הדור המעולה שבדורות שלא היה כמותו ולא יהיה כמותו עד שיבוא מלך המשיח כמובא בזוהר על דור זה, והכשילם בחטא החמור ביותר - ע"ז, וכל זה למה? כדי שיהא לנו אימון בו ית' שהוא מקבל בתשובה.

לא הסתפק הקב"ה לא במאמרו בתורה כנ"ל "כי המצוה הזאת לא בשמים" וכו', וכמו כן לא הסתפק בשבועה שנשבע לנו כמובא ביחזקאל, אלא אף עשה מעשה נורא להכשיל את משיחו משיח ה' בג"ע, ואת הדור של משה רבנו בחטא ע"ז, על מנת שנרכוש אימון בו שהינו מקבל בתשובה.

ופליאה היא, מה כל החרדה הזאת שחרדה חוכמתו ית' כביכול עד שהוצרך להבהיר לנו ולחזק את אמונתנו כל כך בדבר ה' שכן נאמן הוא לקיים דברו בקבלת התשובה, ולעשות כל הנאמר למען נאמין לו שמועילה תשובה שהיא מצוה ככל המצוות.

ה. הטעם לחששת חכמתו יתברך מקטנות אמונה במצות התשובה

ונראה לבאר הטעם לחששו של הבורא על קטנות אמונה מצידנו - במיוחד על מצות התשובה, היות בעצם התשובה אינה מצד ההיגיון, שהרי נתאר לעצמנו, אדם שחטא ועבר עבירת חוק במדינתו, וכשהובא אל השופט והודה באשמתו, מבקש הוא על נפשו לאמור: מודה אני באשמתי ועם כל זה מבקש הנני לפוטרני מן העונש, ומדוע? היות ומבטיח הנני שלא אשוב פעם נוספת על עבירתי. תשובה שכזו תתקבל?! בוודאי שלא.

ואילו לגבי מצות התשובה, נראה את המובא בגמרא (ירושלמי מכות ב, ו, ז)

שאלו לחכמה: מה משפט החוטא? וענתה: "חטאים תרדוף רעה", [הרי שהחכמה קובעת מיתה לחוטא]. ועוד שם: שאלו לנבואה: חוטא מהו עונשו? אמרה להן: "הנפש החוטאת היא תמות", שאלו להקב"ה: חוטא מהו עונשו? אמר להן: "יעשה תשובה ויתכפר לו", והיינו דכתיב: "על כן יורה חטאים בדרך" - יורה לחטאים דרך לעשות תשובה.

וכי איפה שמענו ששופט פטר אדם מעונש בשביל ההבטחה שעוד פעם לא ישוב לכסלו, ואילו אצל הקב"ה תופסת ומועילה הבטחה שכזו למחול ולהעביר פשע ולכלה חטאת.

והוא המובא ברבנו יונה בתחילת ספר ''שערי תשובה'': ''מן הטובות אשר היטיב ה' עם ברואיו שהמציא להם מנוס לנוס מפח פשעיהם''. הרי שהגדיר את התשובה בגדר ''טובה וחסד'', וברור הוא שבמושגים שלנו למחול למבטיח שלא ישוב לחטאו זהו נקרא ''וויתור'', והרי גבי הקב''ה ליכא וויתור, שהרי אמרו חז''ל (בב''ק נ, א) כל האומר הקב''ה וותרן וכו' ח''ו, א''כ הוי אומר שהקב''ה ברוב חסדו רואה את השב - בתשובתו בלבד - כאחד שריצה את עונשו בפועל וכאילו בא על עונשו ופרע חובו בפועל ממש, מה שלא שייך כלל אצל משפט בשר ודם להמלט מבלי לרצות את העונש בפועל, דאחרת יחשב זה לוויתור ממש.

ו. התשובה מתקבלת אצל ה' כהתנדבות ולא כפריעת חוב

והוא המובא במבי''ט בספרו ''בית אלקים'' פרק א' על פסוק (הושע יד, ה) ''ארפא משובתם אוהבם נדבה'', דהיינו, הקב''ה לא די שמרפא את משובבות השובבים השבים אליו, אלא גם אוהבם כמי שבא לנדוב, והרי אינו דומה קבלת פני הבא לפרוע חובו כמי שבא לנדב, שזה האחרון מתקבל בחגיגיות ובסבר פנים יפות כראוי לנדבן, וכך מקבל הקב''ה את החוטא, ואף שהחוטא פחות הוא מפורע חוב, שהרי בתשובה אין האדם פורע בפועל אלא מביע חרטה ותו לא, הרי שהאדם בא בתשובה בלבד - שבכך אינו אף כפורע חוב - ונחשב לו כאילו התנדב נדבה! הרי בודאי שאין זה הגיוני לשכלם של בני אדם, אם כן זהו חוק בהנהגה, והוא פלא, דאמנם מצינו חוקים במצוות ה' כשעטנז בשר וחלב וכדומה, אכן אלו חוקים במצוותיו ית', אולם הנהגתו עם בריותיו היא שכלית, והיא הנהגתו המפורסמת הנהגת ''מידה כנגד מידה'', וכמו שאמרו חז''ל (דברים רבה פ' ראה) אמר רבי אלעזר: מיום שאמר הקב''ה ''ובחרת בחיים'' - ''מפי עליון לא תצא הרעות והטוב'' (איכה ג, לח,), אלא מאליה הרעה באה על עושי הרעה, והטובה על עושי הטובה, הרי שמיום שניתנה תורה הנהגת ''מידה כנגד מידה'' היא ההנהגה החותכת את הרע ואת הטוב, העושה טוב מקבל טוב והעושה רע מקבל להיפך. והנה בהבעת חרטה ווידוי מסלק אדם מעליו את דין מידה כנגד מידה ונפטר מהעונש, א''כ בהכרח שהתשובה היא אינה הנהגה שכלית אלא חסד גמור של הקב''ה, וכרגיל, לבני אדם קשה לסבול דבר שאינו שכלי ובפרט כשהוא בהנהגה, דמילא מצוה חוקית עוד מקבלים בני אדם, אולם ''הנהגה'' חוקית קשה מאד לבני אדם לקבל.

ז. מדוע הוצרכה התשובה להברא קודם שנברא העולם

ואפשר שלכך אמרו חז''ל (פסחים נ''ד) תשובה נבראת קודם שנברא העולם. ולכאורה למה הוצרך לברוא את התשובה קודם שנברא העולם? אלא הטעם הוא, היות שהקב''ה ברא את עולמו בהנהגת ''מידה כנגד מידה,'' והיינו אדם שעשה רע יקבל רע, ומבלי זה

לא יכון תפקוד העולם, שהרי הקב"ה מלך אוהב צדקה ומשפט, וכנאמר: "אני ה' אהב משפט". אם כן הרי שלאחר שברא הקב"ה את עולמו חקק חוקים לקיום העולם, ואחד מהם הוא כאמור מידה כנגד מידה, וא"כ לפי"ז התשובה הינה עקיפת החוק, שהרי החוק מחייב שירצה החוטא את עונשו, ומבלי ריצוי העונש לא נתקן החטא, והנה באה מצות התשובה שמשמעותה בקשת חנינה מעונש מידה כנגד מידה, ובסך הכול מכוח "הבטחה" - הבטחת עזיבת החטא גרידא.

לכן הוצרך הקב"ה לברוא את התשובה קודם בריאת העולם, שאז טרם הוחקו חוקי הבריאה, וכל חוקי הבריאה כפופים לתנאי קודם שנברא העולם שהוא תנאי התשובה שרק עם התשובה ייברא העולם, ואלמלי היה בורא הקב"ה את התשובה קודם בריאת העולם - נבצר היה מלברואה אחר כך שהרי יש בה משום עקיפת החוק. וממילא כל תוקף חוקי הבריאה לאחר שנבראה הוא אך ורק למי שלא עשה תשובה.

ח. עוצמת כוחה של התשובה הגורם לאי סבילת הדעת להשתכנע בכח התשובה

אולם כל הנ"ל עדיין לא מספיק להיות בנותן טעם מדוע הוצרכה חכמתו יתברך לשכנענו כ"כ על התשובה, דאמנם אין זה ענין שכלי, אבל הרי זה "חוק" שהוא לטובתנו ולנוחיותנו, ולמה א"כ שלא נקפוץ על חוק זה ונאמין בו אחר שבחוק זה אנו מבושרים על פרעון חוב עוונותינו? אלא אמנם מאמינים אנו במצות התשובה, אולם יש כאן פיתוי גדול המונענו מלהאמין בעוצמתה האמיתית של מתנה טובה זו, וכאשר נבאר.

כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ז ה"ד:

"ואל ידמה הבעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם".

ועוד שם:

"גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה וכו' התשובה מקרבת את הרחוקים: אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכו', אמש היה זה מובדל מה' אלקי ישראל, צועק ואינו נענה, ועושה מצוות וטורפין אותן בפניו וכו', והיום הוא מודבק בשכינה וכו', צועק ונענה מיד, ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה".

נתבונן בדברי הרמב"ם הנ"ל, היאך אדם שאמש היה שנאוי משוקץ ותועבה, והנה בין יום נהפך לאהוב קרוב ונחמד וידיד, וכי מה הספיק אותו חוטא לתקן מאמש להיום, ואפילו זמן לתענית לא היה לו, לא יום כיפור ולא יסורים עברו עליו, ואם כן היאך נהפך מצבו של זה תוך זמן כל כך קצר משנאוי ומשוקץ לאהוב וקרוב.

אלא הוא הדבר שנאמר בתורה, שהתשובה לא בשמים ולא מעבר לים, אלא בפיך ובלבבך לעשותו, הבעת חרטה על העבר וקבלה אמיתית על העתיד הופכת את מציאות האדם לגמרי.

וכמו כן איתא בגמרא בקידושין (מט ע"ב) המקדש את האשה על מנת שהוא צדיק גמור, אף שהוא רשע גמור - מקודשת, מספק שמא הרהר תשובה בלבו, כלומר שאנו מסופקים שמא הרהר תשובה, משמע שאילו ברור לנו שהרהר תשובה - הרי שהיא בודאי מקודשת גמורה, כי בודאי נהפך לצדיק גמור.

לבני אדם קשה מאד לסבול להבין ולהאמין בהנהגה שכזו, שהרי בין בני אדם - אדם שהיה משוקץ ומתועב לחבירו, וכי יכול להפוך מצב זה בין רגע להיות אהוב וקרוב נחמד וידיד לחבירו?! בודאי לא, לפחות צריך שיקח זמן מה עד שתשתכח הצרה שעשה עמו, ואחר פיוס ומתנות כולי האי ואולי יחזור המצב לאיזושהי אהבה מינימלית. והנה נניח ונמצא אדם חכם גדול שהצליח להפוך ב' אנשים משונאים לאוהבים, מה יקרה לו למחר שוב תתעורר שנאה ביניהם, הלא בודאי יקשה עליו מאד להחזירם לשלום, וכל שכן שיקשה עליו להביאם למצב של קרובים וידידים, וברור שככל שיתרבו הסכסוכים ביניהם כן יותר יקשה - ואפילו יהא בלתי אפשרי - לעשות אפילו שלום קל ביניהם.

והנה אצל הקב"ה, בין רגע נהפך האדם משנאוי לאהוב.

ודבר זה יתכן כמה פעמים ביום, כגון אדם שחטא בביטול תורה שהינו שנאוי - כי דבר ה' בזה, ביטול תורה כנגד ע"ז ש"ד ג"ע, אם כן מסתמא שנאוי הוא, והנה שב בתשובה, התחרט, עשה ווידוי, וחזר ללימודו, נהפך לאהוב, ואם שוב פעם נכשל באותו יום באותו עוון של ביטול תורה, הרי ששוב נעשה שנאוי, וכששב נהפך לאהוב, ויתכן הדבר כך כמה פעמים ביום.

וכמו כן אדם הלך ברחוב והסתכל במראות אסורות, שבזה נחשב הוא לשנאוי, מיד התחרט והפך לאהוב, וכן כמה פעמים ביום, ורק שתהא חרטתו באמת. זו סגולתה ועוצמתה של מתנת התשובה, זהו "פטנט" של הקב"ה שהוא המציא את התשובה, נגד החכמה ונגד הנבואה.

וזו חובתנו להאמין ולהתחזק כל פעם מחדש, ולא להחלש בדעתנו, כי זו כוחה וסגולתה של מתנה זו הנקראת תשובה, ומחובתנו להאמין בכחה ואף שאין בה הגיון ושכל, וכמו שהארכנו עוד בזה לקמן (פרשת כי תצא - מאמר צז).

מאד קל לנו לראות את ה"שנאוי משוקץ" בשעת החטא, אולם כמה קשה לנו לראות את ה"קרוב ונחמד וידיד" מיד לאחר התשובה שנעשית בין רגע ממש - בפיך ובלבבך.

סיפר המשגיח דליקווד רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל, בשיחתו קודם יום הכיפורים, שהרב מפונוביז' זצ"ל שאל את מרן החפץ חיים קודם שנסע לאפריקה, מה אפשר למסור ליהודים שם בשמו של הח"ח? אמר לו הח"ח: תגיד להם שזה קל לעשות תשובה, עושים חרטה וקבלה! אלא שהיצר מפתה את האדם שקשה לעשות תשובה. (ויעויין בספר "לקט רשימות" בענייני אלול וימים נוראים שהאריך שם עוד בענין זה, מובא בספר "מאיר עיני ישראל" ח"ד עמ' 393). ועוד שם בשם רבי שלום שכנא זאהן שליט"א שהיה אומר בשם הח"ח: "תשובה - איננה דוב", [תשובה - איז ניט קיין בער] ואין לפחד ממנה! חרטה על העבר וקבלה על העתיד אלו הם עיקרי התשובה לעיכובא, וכמבואר ברבנו יונה ב"שערי תשובה".

ואין להקשות ממה שמצינו גבי משה רבנו, דלאחר שסרחו ישראל שלוש פעמים וביקש עליהם רחמים, רפו ידיו מלבקש עליהם רחמים בפעם הרביעית שהיה חטא קרח, ולכאורה מדוע, והלא מתנת התשובה סגולתה ועוצמתה להביא לקרוב וידיד אפילו מאה פעמים?

אלא היינו דוקא כשהשב עצמו שב ומתחרט ומתחנן על נפשו, אולם כאן משה הוא שבקש רחמים עליהם, וכיון שלא באה התשובה מהם עצמם, רפו ידיו, וכמשל שמביא שם רש"י, משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס אהובו של המלך את המלך על סרחון בנו, פעם שתים ושלש, וכשסרח פעם רביעית נתרשלו ידי האוהב, אמר: עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני. ע"כ.

והיינו כמבואר, רפו ידיו של משה להיותו שלוחן של ישראל לפייס להקב"ה על עוונם, אולם כשהחוטא עצמו שב מכל לבו, בודאי תקובל תשובתו ואפילו עד מאה פעמים.

ויש כאן לראות עד כמה עוצמת התשובה, אם החוטא שב מעצמו, מתקבלת תשובתו אפילו מאה פעמים באיזו מדריגה שהוא, ואם אינו שב מעצמו, גם אם יבוא משה רבנו לבקש סליחה עבורו לא יועיל.

ט. ההשלכות השליליות המתהוות מקטנות אמונה בעוצמת התשובה

כאמור קושי האמונה בעוצמת התשובה הוא בעוכרנו, וקשה עלינו האמונה בעוצמת התשובה ובמהפכתה את מצב האדם, מסיבת כל קשיי האמונה שאנו מסובכים בהם, והטעם, דכשם שאחיזת עינינו מוטעית ממקריות העולם, והיא המטשטשת לנו את ראיית "אין עוד מלבדו", אחר שרואים אנו עולם מסובב מקרים וטבע, כן מסיבה זו קשה עלינו האמונה בעוצמת התשובה שיש בכחה להפוך משנאוי לאהוב, היות ובייחסי אנוש בינינו לא נמצא כדוגמא לזה שבפיוס בלבד נהפך אדם משונא לאוהב, אולם

כמו שחובתנו להאמין ב''אין עוד מלבדו'', ולשקר ולהכחיש את אחיזת העיניים שלנו המוטעית והמשוחדת ממקרי העולם, כן מחובתנו להאמין באמונת התשובה ולחזקה בקרבנו, שהרי אמונה זו הינה סעיף מסעיפי ''אין עוד מלבדו'', שזהו יכולתו הבלעדית לחונן ולמחול להשבים אליו, ורק אמונה זו היא שתתן בנו את התקווה להתחדשות כל פעם מחדש, כי אם לא תהא אמונה זו ברורה אצלנו, ניתפס לחלישות הדעת ולמסקנת פשרות עם הרע שבנו.

ונתבונן כמה שולטת עלינו קטנות אמונה בתכלית מצות התשובה.

אדם מקבל עליו קבלה כל שהיא שמירת העיניים, שמירת הלשון, התגברות על הכעס וכדומה, מצליח להתגבר שבוע ולאחר מכן מועד מקבלתו ונכשל, עוד מצליח הוא לקום מנפילתו, וקם בשנית, הלא כאשר בשלישית ימעד - לגיבור ייחשב אם יצליח הוא להתגבר על חלישות דעתו מהנפילה להתחיל מחדש, אולם וכאשר יתמידו מעידותיו, הרי שיגיע למסקנא שעליו לרדת משאיפותיו ומהרמה שדרש מעצמו, שהרי לא עמד בקבלתו, ואם כן הרי שקשה היא מנשוא אצלו, וכך יורד הוא בשאיפותיו מדריגה למטה ממדריגה.

או הבטל מתורה בתחילת ה''סדר'', נחלשת דעתו ותש כוחו להמשיך את יתר הזמן במרץ של לימוד, ובודאי שאינו יכול ללמוד במרץ כמו אילו היה מתחיל את לימודו בתחילת הסדר. וכן בתפילה כאשר לא כיוון בחצי תפילתו, אינו מסוגל להמשיך להתפלל כאילו ועתה מתחיל להתפלל בכוונה, וכתוצאה מכך מציע הוא לעצמו את המסוכן ביותר - לדחות את לימודו למחר או לזמן אחר, והסיבה היא מכיון שקשה לו להאמין בכחה של התשובה שבעצם ברגע אחד מחזירתו למעמדו הקודם ממש.

קשה לנו מאד לצייר לעצמנו היאך לאחר שבשעת החטא היינו שנואים, שהנה ובין רגע נהפכנו לאהובים ומקובלים מעשינו ברצון לה'. לו היתה אמונה זו ברורה לנו, היינו משתמשים בחסד של התשובה, מתחרטים כראוי, ומאמינים שבכך כאילו והתחלנו עם התחלה טובה.

וכן מובא בספר ''חומת אנך'' להחיד''א (פרשת אמור), בשם הר''ר חיון ז''ל, שנסתפק במי שחטא ונתחרט ושב בתשובה ועשה תיקון הראוי לעוונו, ואחר כך חזר לחטאו שוב, האם נאמר דבזה אגלאי מילתא שתשובתו לא היתה כראוי ונצרך הוא לתקן גם את פגמו הראשון להיותו חוזר לסורו, או לא. והכריע דזה תלוי בחוטא, אם כששב בתשובה היתה בלבו החלטה טובה לתקן חטאו, אלא שנכשל שוב בחטא, בודאי שלא אמרינן חוזר ונעור, ואין נצרך שיתקן רק את חטאו השני, והראשון כיון שנתכפר נתכפר, ורק

אם תוהה על תשובתו הראשונה אז חוזר ונעור, הא בלא"ה לא. וכן אותה תשובה מובאת בספר "בית אלקים" להמבי"ט בפרק ו' . הרי לנו לראות, שבכל פעם מתחדש האדם מחדש לפני בוראו כאהוב ונחמד וידיד המקובל בסבר פנים יפות אצל בוראו, וכן הוא בכל פעם מחדש, על ידי התשובה הופך את מציאותו כלפי בוראו משנאוי לאהוב.

לו היתה אמונת עוצמת התשובה ברורה לנו, הרי שמעולם לא היינו נשברים ויורדים משאיפותינו, שהרי למה הדבר דומה? לאדם התופר בגד ובמהלך התפירה נקרע לו חוט התפירה, ובכן מחליט הוא אחר שנקרע לו חוט התפירה להשליך את כל הבגד לאשפה, והלא הבר דעת מבין, שכשנקרע חוט קושרים אותו וממשיכים לתפור, התשובה מאחה קרעים, לו היתה אמונתנו פשוטה וברורה שבתשובה אפשר לאחות קרעים תיכף ומיד, הרי שלא היינו נשברים מקטיעת הרצף בעבודה, שהרי הרצף מצד עצמו מהווה תמריץ להמשכיות, ובפרט בימינו שאנו חלושי וכהי החושים, ואהבת ה' ועריגה וכיסופים לא מצויים אצלנו כראוי, הרי שכל האחיזה שלנו בעבודת ה' היא מכח הרצף וההרגל שהורגלנו לעובדו. הקוטע את הרצף שהוא בעצם הגורם לשבור לנו את חשק ההמשכיות - המה המעידות הקוטעות את הרצף. לו היה ברור לנו שאת קטיעות וקרעים אלו אפשר לאחות מיד בהבעת חרטה על העבר וקבלה על העתיד, לא היינו נשברים, אלא שבעינינו קשה להאמין שכל כך מהר אפשר לאחות קרעים, הרגשתנו לאחר הקרע היא שאבדנו את התקווה להתרצות ולהתפייס שוב עם הבורא, ולחזור בין רגע למצב שכאילו ולא נקטע הרצף מעולם, וזאת בעצם פועלת התשובה, ומחולשת אמונתנו בזה משהים אנו את התשובה ל"הזדמנות" אחרת שמי יודע אם נזכה לה אי פעם.

י. ראיה מוחצת שחולשת הדעת אצל עובד ה' אינה מעצם החטא אלא מקטנות אמונה בתיקון החטא

ונראה כי ברור הדבר שמעידותינו אינן מכובד התאווה אלא מחוסר אמונת התשובה. וראיה מוחצת ישנה לכך שהתפשרות האדם מקבלותיו אינה מסיבת חוזק התאווה אלא מיאוש, שהרי אדם שמעד ונכשל בתאוותו, הרי שבא בזה על סיפוקו, ונרגע רגיעת חום הדם מתאוותו לאחר שכבר עשה תאוותו, ומצד התאווה העתידה אינו מתפתה שהרי אינה כעת מול עיניו ואין חום יצרו עתה על התאווה שיתאווהו יצרו לעתיד, א"כ למה האדם לא חוזר לעצמו והלא אין מה שיפתהו יותר, שהרי מהתאווה שעברה - נרגע, ומהעתידה אינו מתאווה לה כרגע, אלא ודאי כל שבירתו היא מחמת שנחלשה דעתו ונתייאש לשוב לעצמו ונשבר הוא בלבו, ונחשב לעצמו כדחוי ומאוס שאין להקב"ה חפץ בו, ולו היתה אמונת התשובה חזקה בלבו הרי שמחמת שאין התאווה עתה לנגד

עיניו בנקל היה חוזר לעצמו מיד, ומאמין שהינו אהוב ונחמד בדיוק כמו קודם הנפילה, ובכח זה היה ממשיך.

יא. השב הינו צדיק גמור מיד, ואין צריך להמתין ליום כיפור וליסורים

ואין קושיא מהא דמובא בגמרא (יומא פז, א), דיש עבירות שתשובה תולה ויוה"כ מכפר, או מחייבי כריתות דיוה"כ תולה ויסורים ממרקים, ואם כן היאך העושה תשובה נהפך לאהוב וידיד הלא טרם השלים התשובה ביוה"כ ויסורים? דאין זה מעכב מלהחשב צדיק גמור מיד, כיון שהחוטא מצידו עשה המוטל עליו בכך ששב והתחרט וקבל על להבא, וכל מה שנצרך יוה"כ או יסורים זו כבר פעולה מצד הקב"ה כלפי החוטא למרקו לגמרי, אולם מצד החוטא כלפי הקב"ה, סיים את תשובתו בחרטה וקבלה. והראיה כאמור שנחשב לצדיק גמור מיד, וקידושיו - באומר על מנת שאני צדיק גמור - קידושין. וכן הוא כמבואר בלשון הרמב"ם: "אמש היה שנאוי והיום אהוב וקרוב נחמד וידיד", ואף שלא עבר כיפור ויסורים על אותו חוטא. למה הדבר דומה? לנשפט אצל השופט על גניבה ודינו היה שיבואו לעכל את תשמישיו לטובת הניזק, הרי שהוא מצידו גמר את משפטו, הלאה זו עבודת השופט לשלוח ולעכל את מטלטליו. כן הוא האדם ששב התחרט וקיבל עליו להבא לעזוב חטאיו, מצידו עשה הוא הכל, כיפור ויסורים אלו פעולות שיעשם הקב"ה לטהרו מעוונו. או יתכן גם שלא יבואו עליו, ע"י שיעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ובכך ינצל מהיסורים כפי שיראה למשפטו של ה'. אולם החוטא מצידו גמר פעולתו.

יב. מעשה שנבע מחוסר אמונת התשובה

וכדי להמחיש יותר את קטנות אמונתנו בעוצמת כוח התשובה, אביא מעשה אמיתי. נזדמן לי פעם לדבר עם חוזר בתשובה שבור ומיואש, ושאלתיהו: הכיצד התחילה אצלו סיבת היאוש? וענה לי: שהלך הוא בדרך התשובה בהצלחה, אולם באחד הימים התעצל מאוד ולא קם לתפילה בבוקר, ועבר זמן קריאת שמע ותפילה, ואת הנחת התפילין דחה באותו יום משעה לשעה עד ששכח ולא הניח תפילין באותו יום, וכשנזכר בערב שאותו יום לא הניח תפילין, נשבר לגמרי, ובעקבות משבר זה עוד כמה שבועות אחר כך לא הניח תפילין ממשברו ויאושו. אכן זהו מקרה קיצוני, אולם העיקרון שבמעשה הוא, לראות היאך חוסר אמונה בעוצמת התשובה מביאה ליאוש ושברון.

ותופעה כזו כאמור מצויה הרבה, לא רק אצל השבים בתשובה, אלא כמו כן אצל בני התורה המועדים במהלך גדרים וקבלות שקיבלו על עצמם, ומסיקים מסקנא לרדת בשאיפותיהם ולהתפשר עם השטן, בחושבם שבכך שירדו מהרמה לה שאפו, יסתדרו

עם יצרם ויחיו עמו בשלום ללא מלחמה, ושכחו שאותו שטן אינו בר פשרה, אלא ברצונו להאביד את האדם לגמרי ורק ניגש הוא בדרך פשרה, אולם לא זו כוונתו אלא כפשוטו של מקרא: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", להמיתו ורק להמיתו, להמיתו לגמרי ולא לחצאין ולשליש.

אבל לו חכמו ישכילו זאת לדברי הגמרא (יומא פו ע"א) אמר רבי מתיא בן חרש לרבי אלעזר בן עזריה: שמעת חילוקי כפרה? אמר לו: עבר אדם על מצוות עשה - לא זז משם עד שמוחלים לו, הרי אותו חוזר בתשובה שמעד ולא קרא קריאת שמע ולא תפילה ולא תפילין, אם באותו יום היה עושה תשובה ומאמין לדברי הגמרא ב"יומא" שלא זז משם עד שמוחלין על ביטול מצוות עשה אלו שלא קיימם, מיד היה מתעודד וממשיך את הרצף. אולם בגלל קטנות אמונתו בעוצמת התשובה, החליט שאין באפשרותו לאחות את הקרע, ולדעתו כדאי לזרוק הכל, כאותו שזרק את הבגד בשביל קריעת חוט התפירה. וכמו כן כאמור אף במצוות לא תעשה וחייבי כריתות - למחילה יזכה לאחר היסורים, אולם להחשב צדיק ואהוב ונחמד זהו מיד כששב, ואפילו כמה פעמים באותו יום, כאמור זו סגולתה של התשובה.

ואכן כן, להאמין בהחלט לדברי הרמב"ם שהחוטא "שנאוי משוקץ ומתועב", זהו בוודאי טוב להאמין כן קודם העבירה כדי שלא לחטוא, אולם לאחר החטא, חייבים אנו להאמין למשפטו השני של הרמב"ם - שהשב בתשובה נחשב הוא ל"אהוב קרוב נחמד וידיד", אלא שיצרנו הרע מלמדנו להיפך, קודם החטא מעודד הוא אותנו לחטוא שהרי אפשר לשוב ולהיחשב לאהוב קרוב וידיד, אולם לאחר החטא מראה לנו את ה"שנאוי משוקץ ומתועב", ומרחיק מלבנו את אמונת עוצמת התשובה המקרבת לידידות ואהבה את החוטא.

הנתיב העשרים וחמישה - נתיב השמחה

העצבות - מכל סיבה שהיא פסולה היא לחלוטין, ואין ממנה אלא נזק בלבד.

רבי אהרן מקרלין היה אומר: אין מצווה מפורשת בתורה להיות בשמחה וכמו כן אין עבירה מפורשת בתורה להיות בעצבות, אולם מה שהשמחה יכולה לחולל בנפש האדם - להעלותו ולרוממו - שום מצווה אחרת אינה יכולה לחולל, ומה שהעצבות יכולה לחולל בנפש האדם - למוטטו ולהרחיקו - שום עבירה אחרת אינה יכולה.

על האדם להיות שמח תמיד, שהרי נתבונן, אין על מה להיות עצוב ומדוכא, כי גם אם האדם חטא עליו לשמוח שהוא חי ויש לו אפשרות לתיקון, מה יתן ומה יוסיף לו העצבות והדיכאון.
וגם אם מהלך התיקון הולך אצלו בשלבים, רצוף מעידות וכישלונות, עליו לשמוח, לפי שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים.
העצבות גורמת לאדם לחטוא, וכמו שכן רואים בחוש דכשהאדם בצער ובעצב מאיזה עניין בפרנסתו, או מאיזה עניין שנשבר ברוחו, הרי שאז מיד ההדיוט שקופץ בראש להגיש ''עזרה'' לאדם הוא יצרו הרע, שמנצל את משברו של זה בפורקן של טיול ובילוי, חטא העיניים, חטא לשון הרע על מנת לדבר ולהוציא המועקה מלבו, כי האדם במהותו אינו סובל עצב וצער, ותמיד מחפש לשמוח, ולכך כאמור מנצל היצר את מצבי המשבר של האדם להרגיעו כביכול בשמחה של סיטרא אחרא ובכך לשחררו ממצוקתו, ואז צריך זהירות גדולה שלא להתפתות לו.
וכמו שמסביר הגר''ח שמואלביץ זצ''ל את סיבת חטא העגל של בני ישראל במדבר לאחר קבלת התורה, והוא מתוך משברם שנשברו בראותם שמשה רבם איננו, ומיטתו נשואה באוויר, והחשיך השטן את העולם, ונבהלו, היכן משה רבם, ומי יובילם עתה במדבר השמם הזה? ועל משבר זה קפץ השטן, ובנקל כבש לבם לפתור להם את מצוקתם בעוון העגל.
ולכן צריך האדם להשתדל להיות תמיד שמח, ולא לתת לעצבות להשתלט עליו.
ונביא כמה עצות שיש לעשותם כדי להבריח העצבות.

א. שירה וזמרה

טוב מאוד לשמוע שירי קודש נעימים וערבים, וכמובן שהינם על טהרת הקודש בלבד.
בדרך השירה נפתח לב האדם ויוצא מסגירה ומצמצום, ובהתעוררות שלו מלמטה כמו כן ממשיך עליו שמחה מלמעלה.
ובספר שומר אמונים מאמר ''צהלי ורוני'' פרק י''א מובא:
והנה לבוא למידת השמחה יש בזה כמה עצות ותחבולות, ואחד מגדולי העצות הנשגבות הבחון והמנוסה בלי ספק, לשיר ולרנן באיזה ניגון של שמחה זמן מה, וכל מה שהאדם עושה למטה ככה גורם למעלה. ועל ידי זמר של שמחה וכוונתו לשמים, אז נתקשר על ידי זה בעולם השמחה, ונשפע ממילא שמחה בלבו.
ועוד שם:

ומי שהוא בעצב ח"ו, ורוצה להתעורר בשמחה, אז יתחזק וישיר זמן מה איזה ניגון של שמחה, עד שיתהפך לבבו בעל כורחו לשמחה, ויראה פלאות בזה. וגם אם אינו מרגיש תכף, יתחזק בזה עד שסוף כל סוף יתהפך לבבו לשמחה.

ועוד שם:

בכל מיני צער ח"ו וכל מיני קטנות ועצבות, יכול האדם להתגבר בלבבו ולבוא לידי שמחה אמיתית, וכמו שרואין בגשמיות כשאדם נופל ח"ו למחלת המרה השחורה - דיכאון, ה' ישמרנו, אז מצווים הרופאים שילך למקום צהלה ושחוק ושמחה, ואז בהתגברות השמחה בלב במשך הזמן נתרפאו העצבים והעורקים, וזה בדוק ומנוסה, ואם כך הוא בגשמות, כל שכן וכל שכן ברוחניות שאפשר בעל כורחו להשיג השמחה על ידי יגיעה והתחזקות.

הרי אופן אחד להשיג השמחה בדרך שירה וזמרה שישיר בעצמו או ישמע שירי קודש המשמחים את הלב, ובכך יסיר העיצבון מלבו שאין כמוהו סיבה וגורם לבוא לידי חטא.

ב. חברה

כשחש האדם בעצבות, יצא מבדידותו להיות בין חברים יראי ה'. הבדידות ובפרט בזמן עיצבון היא מסוכנת, לכן מיד יברח האדם ממקום המרבה עיצבונו וילך למקום שמחה, ויסיח דעתו מעיצבונו בכך שישוחח עם חבריו בדברי תורה המשמחים את הלב, או במילים של יראת שמים, ועוד ישתתף בשיעור עם חברים מקשיבים אצל רב ירא ה', עד יעבור זעם עיצבונו ממנו.

ובפרט לא יוותר על שירה וזמרה עם החברים וכגון בשבתות ובמועדים ששרים כל בני החבורה יחד שירי דביקות בה', שאין לך זמן טוב מזמן זה לשמוח, ולהידבק בה' בדרך אותם שירים המקרבים לה', כי כידוע בשירה יש כוח עצום להלהיב את הנפש להתקרב לה' במאוד, וככה נהגו בכל קהילות הקודש ובפרט ה"חסידים", כי הוא דרך נפלא מאוד לכסוף ולערוג לה', עד כדי דמעות רותחות של געגועים והתרגשות שמשאירים המה רושם עז לזמן רב בלב האדם.

ג. פעילות

עיקר העצבות נובעת מחוסר סיפוק, ואז האדם מרגיש ריקני ויש אז מקום לעצבות למלאות את אותו חלל ריק.

ולכן עצה גדולה שיהא האדם פועל פעולות המביאות סיפוק, וכגון לעסוק בחסד עם הבריות, לשמח בני אדם, להאיר להם פנים, ללמוד עם חלש ממנו ולסייעו, כי החסד

עם הבריות מביא הרבה סיפוק ושמחה, ובפרט מי שביכולתו ליתן צדקה ולהציל איש עני ואביון, בוודאי שיש בזה כדי להוציאו לגמרי מעיצבונו, והוא בדוק ומנוסה.
וכל פעילות מביאה שמחה, ולמשל לארגן שיעור לקירוב רחוקים ולחיזוק, ואפילו לאמירת תהלים וכיוצא, כל אחד לפי עניינו, הדבר נותן שמחה, וכן כל פעילות בזיכוי הרבים מביאה לסיפוק ולשמחה.

ד. תורה

זו אין צריך לומר שהתורה משמחת, ולכן כששורה עצבות על האדם ירוץ לחדרי תורה, שזהו מעשה חיצוני יחסית מאשר לשמח את הנפש שהוא פנימי, ולעולם האדם שולט יותר בחיצוניותו מאשר על פנימיותו, ולכן יעסוק בתורה באופן חיצוני ולבסוף תחדור השמחה בלבו.

ה. מצוה

''פיקודי ה' ישרים משמחי לב'', בדוק ומנוסה שכל מצווה שאוחז בה האדם בשלמות ובדקדוק בדרך קבע ובהתמדה מביאה היא לו שמחה עצומה, וזה מעצם התמדתו בה, ובכך מתמלא הוא סיפוק עצום וחי הוא בהרגשת חיוב שאכן הוא עושה משהו, מה שאין כן כשאדם עושה מצוות לפרקים ושלא בשלמות אין בה כדי לשמחו.
וזה בכל מצווה שתהיה, למשל אם מקבל אדם על עצמו לענות ''אמן יהא שמיה רבה'', בקול ובכוונה, ועושה זאת בשלמות ובדקדוק ובקביעות, יתמלא בשמחה ובסיפוק גדול, וזה חוץ מעצם סגולת עניית ''יהא שמיה רבא'' שיש בה סגולה עצומה לבטל גזירות קשות כידוע, כך שיש בה בוודאי כוח עצום לסלק את רוח הטומאה מהאדם ללא ספק.
וכל שכן הזהיר בעניית אמן בכלל, לענותם בשמירה קפדנית, וכמו שאמרו חז''ל על הפסוק: ''פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים'' - אל תקרי ''אמונים'' אלא ''אומנים'' - שמי שמשמרם מתי יבואו לידו ויענם בקפידא כל שערי שמים נפתחים לפניו.
ואני הכרתי אחד שסבל מעצבות ודיכאון, וסיפר לי שיצא מדיכאונו מדבר זה, שקיבל עליו לענות אמן בקפידא, וזה יצר אצלו סיפוק ושמחה ויצא מדיכאונו, וסיפר שהרגיש בכך שהוא בעל רכוש גדול ועשיר גדול, והיה מונה בכל יום כמה ''אומנים'' ענה באותו היום, והיה מתענג ומתמוגג משמחה על עושרו הגדול במניין כל כך גדול של ''אומנים'', עד שיצא מדיכאונו.

ו. דרך ארץ

''טוב תורה עם דרך ארץ שיגיעת שיניהם משכחת עוון''.

לא לכל אדם ולא בכל עת אפשרי לפתור את מצוקתו בתורה, לפעמים נופל האדם לעצבות ולהתמרמרות וקשה עליו מאוד הלימוד, ובפרט אם הוא אדם שלא כל כך טעם טעמה של תורה אז בוודאי קשה לו לפרוק משברו ומצוקתו בתורה.
לכן נתנו לנו חז"ל עצה לעסוק בדרך ארץ. והסיבה כי השעמום מגביר את העצבות, ושוב נוצר חלל ריק באדם, וכאמור ההדיוט הקופץ בראש, הוא השטן, להציע את המזומנים שלו בפיתוי הצלה מידית בהבלי ושטותי עולם הזה - שחוק וקלות ראש המרגילים לאיסור.
ובזה עצת חז"ל - "להתעסק", לא להיות בשעמום. השעמום מביא לידי חטא, לכן כשנתקף האדם בשעמום, או כשיודע זמנים שהשעמום רגיל לתקוף אותו, יהא חכם קודם שיתקפהו השעמום, ויכין לעצמו תעסוקה בזמן כזה כדי שישכח מלחטוא, שיגיעת שיניהם משכחת עוון.
וכמו כן כשקשה לו ללמוד, וכגון ב"בין הזמנים" וכיוצא, טוב שיצא עם חברים יראי שמים למקומות הקדושים לתפילה ולנופש לשם שמים ובזה יסיח דעתו מהחטא, כי זה העיקר להיות ערני למלחמת היצר ולא להסיח דעת מהמלחמה מכל הכיוונים, ולהשתמש בהתאם בכל העצות של חז"ל להינצל מהיצר.

ז. עשה לך רב וקנה לך חבר

עוד עצה לפרוק את מטען עתות המשבר באופן החיובי, הוא שיהא לך רב אוהב ורחמן, יודע ומכיר לנפשך, מבין את הלך רוחך ובקי ברפואות הנפש היאך לכוון, לעודד ולשמח.
ואז רווח גדול הרווחת, שיש לך היכן לפרוק את משברי הנפש ולא יוכל היצר לנצל את משבריך לרעתך.
ועשה לך רב כזה שתוכל להיות פתוח עמו, ולספר לו את מעידותיך ועליותיך, כשלונותיך והצלחותיך, אזי תשמח להצליח כדי לספר לרבך מהצלחותיך, ובכשלונותיך לא תישבר כי יהיה לך למי להשיח דאגתך - דאגה בלב איש ישיחנה.
ורב זה לא חייב להיות גדול הדור, אלא איש תלמיד חכם וירא שמים, ובקי בחכמת הנפש.
וכמו כן אמרו חז"ל: "קנה לך חבר", ואפשר שיהא גם חבר שקצת גדול ממך בשנים ובחכמה כמו בשנתיים או שלוש שהוא כבר רציני, שיש לך אפשרות להיות פתוח עמו להתחזק ביראת שמים, ורק ליזהר שלא לדבר דברים שיש בהם חוסר צניעות שיכולים

להביא את חברך להרהור עבירה, ואף שכונתך לשם שמים. אלא שיהא חבר זה - חבר לצרה - היודע לשמחך ולעודדך, ולהאיר פניו אליך ולהפיח בך רוח חיים מחדש.

הנתיב העשרים ושישה - נתיב הענוה

שמירת הקדושה תלויה הרבה במידת הענוה.

היום לצערנו הרב רבו המתלוצצים והמלעיגים על אותם המדקדקים בשמירת עיניהם. נתקיים בנו ''יראי ה' ימאסו'', ו''סר מרע משתולל'', ואף שהדבר הוא הלכה גמורה וכמו שיתבאר בנתיב ''ההלכה''.

וכדי שלא ליסוג אחור מפני מלעיגים אלו העצה היא אך ורק מידת הענוה, ''יתן למכהו לחי ישבע בחרפה'', להסכים להעלב עבור כבוד ה'. כי באמת נסיון זה איננו קל, להיות מאוס בעיני בני אדם, להראות קיצוני שלא מן החברה (הרעה), ושלא מן הישוב (הקלוקל), אמנם מצד האמת אין לנו לעשות להם שום חשבון אחר שהם הטועים ומכעיסים את ה' בחללם את קדושתם ומטמאים בכל מיני טומאות שתיעב ה', אולם עם כל זה לא תמיד בחור צעיר יש לו את העוז ואומץ רוח שלא להתרגש ולהירתע מלעג המלעיגים, סוף סוף חי הוא בין חברה ומשפחה, יש לו חובת התיחסות כלפיהם, ולא קל להיות אדיש מיחסם כלפיו, ורק במידת הענוה - להשפיל עצמו לכבוד ה' ולהסכים להתבזות עבור מצוות ה' יזכה לעמוד תקיף בעמדתו.

וכמו כן כמה ענוה נדרש לשמירת העינים, כשהולך לו אדם לסידור ענין במשרד מסוים ויש שם פקידה ונצרך הוא לדבר עמה בהורדת עינים, הרי מי שאינו חזק מרגיש הרגשה לא נעימה, שהנה הוא איזה ''פרומר'', קיצוני ופנאטי לא מן הישוב, או שמראה בעצמו בכך שאינו מסתכל שהוא אחד שאינו משתלט על יצריו, ויצריו בוערים בקרבו ונצרך הוא להוריד עיניו כדי לעצור את תאוותיו, ולכך נדרש להיות מתחזק במידת הענוה להסכים שיחשבו עליו כל הנ''ל ובלבד להיות נאמן לציווי ה'.

על כן זכור יזכור זה הלוחם בעד קדושתו את המדרש שאמרו חז''ל שעתידה בת קול לפוצץ בהרים ולהכריז: מי שנתבזה או שסטרו לו, או הכוהו על כך שהיה עיקש לשמור על כבוד שמים - יבוא ויטול שכרו, הרי שאז ישמח ויגיל זה שהוכה ונתבזה על כבוד ה', כי אז ידע מעלת זכותו בבזיון עבור ה'.

ובאמת מכלל הענוה האמיתית הוא שלא להרגיש בזיון כלל, כי הענו באמת שכבודו אינו שוה בעיניו לעומת קיום מצוות ה', אינו מרגיש כלל בבזיון, אלא אדרבא שמח בו שמחה גדולה, וגאה לבו בקרבו על עקשנותו לשמוע דבר ה', והוא הנקרא ''עזות

דקדושה'', כלומר שומר על משמרתו בעזות ללא שום הרגשת בושה, שזו דרגה נפלאה יותר ממי שאומנם עומד על משמרתו בתקיפותו אולם לבו חלל בקרבו ונשפך דמו מבושה ומלעג, ולעומתו זה הנבון אינו חש בשום בושה אדרבא גאה הוא במעשהו, וגאוה זו נובעת מדרגת ענוה יותר גדולה מזה שמתבייש, כי זה שמתבייש זהו מפני שכבודו של עצמו גם חשוב לו, אלא שיותר חשוב לו כבוד המקום לכך אינו נכנע. אולם זה העז והגאה בקנאותו לה', השפיל כבודו לגמרי ומחקו לכבודו של המקום, ואין כבודו שלו עולה בשם כלל, ורק כבוד ה' יתברך לנגד עיניו, זהו ענוה אמיתית, וענוה שכזו מקילה על יציבות עמדתו של הלוחם שלא יפול לעולם, כי הראשון שלא הגיע למדרגה זו מסוכן הוא עד כמה יחזיק מעמד ולא ימוט.ולכן הוזהרנו בשו''ע סימן ראשון: ''ולא יבוש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת ה''', כי הוא תנאי בסיסי לקיום המצוות, ובפרט מצוות כאלו שבעוונותינו מאוס הנוהג בהם, וההתיחסות אליו היא קשוחה ודוחה כידוע, ולזה צריך אומץ לב גדול שלא ליבוש בכלל, דהיינו כאמור שלא די שיעמוד בבושה בעמדתו, אלא שלא יחוש בבושה כלל מהם.

הנתיב העשרים ושבעה - נתיב הפניה

אמרו חז''ל לעולם יעסוק האדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, ומהו שלא לשמה, פירשו התוס' שאין הכונה על מנת לקנטר חלילה, כי אז טוב לו שנהכפה לו וכו', אלא היינו על מנת שיקראוהו רבי וכדומה.

מדין זה אם לא אפילו בקל וחומר - לפחות בהיקש נקיש עצה זו של חז''ל מחלק העשה טוב - תורה, לחלק הסור מרע.

דהיינו, כשם שבחלק ה''עשה טוב'' הציעו לנו חז''ל לעולם יעסוק האדם בתורה שלא לשמה דהיינו על מנת שיקראוהו רבי שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, כן נקיש עצה זו של חז''ל לחלק ה''סור מרע'', כלומר לפרוש מהעבירה שלא לשמה וכגון על מנת שיקראוהו צדיק, שמתוך כך יבוא לשמה.

ונתבונן בלשון חז''ל: ''לעולם יעסוק האדם בתורה שלא לשמה'', דהיינו שעצה זו אינה בדיעבד אלא לכתחילה, והטעם לכך כי ידעו חז''ל שזה שירצה מלכתחילה ללמוד רק לשמה ממש ללא שום פניה, קשה מאד שיחזיק מעמד ולא ישבר באמצע עבודתו.

כי סוף סוף האדם הוא חומרי קשור ואדוק לחומר, וקשה יהא לו להינתק מחומריותו ולההפך בין רגע לאיש רוחני שכל מעשהו קשורים לשמים ללא שום קשר עם ארציותו, ולכן יעצוהו חז''ל שאל ימנע מלהתחיל עם פניות, ואחר כך כבר במשך הזמן כשיטעם

טעמה של תורה, מאליו יעזוב את כל הפניות ויבין באפסיותם ביחס לעצם המצוה עצמה.

וכן ראיתי בספר "שומר אמונים" שכתב שכאשר האדם רוצה לקיים מלכתחילה מצוה מסויימת ללא שום פניה אלא לשם שמים באמת, יש עליו קטרוגים המקטרגים עליו למונעו ולהפריעו ממעשהו, והיצר לא שוקט ולא נח ממצב שכזה מלהפריעו ולהעמיס עליו נסיונות מסובכים להפריעו ממעשהו, מה שאין כן זה המתחיל עם פניה - הקטרוגים והמפריעים המה פחות ובמיתון.

ולמשל החפץ ללמוד תורה ללא שום תשלום, אלא לשמה ממש ללא שום אחיזה של פניה - יקשה עליו הדבר מאד, אולם כאשר מתחיל בדוקא עם קבלת תשלום וכיוצא, הנסיונות עליו יהיו פחות מסובכים.

ועוד ראו חז"ל תועלת בעצה זו של ילמוד האדם שלא לשמה, כי בכך שילמד האדם שלא לשמה דהיינו על מנת שיקראוהו "רבי", בהכרח יתאם עצמו במעשיו לאותו תואר שקוראים אותו, שכן מצפונו לא יהא שקט, היאך קוראים אותו רבי והוא "עם הארץ", לכך זה גופא ישמש לו כאתגר להיות תואם לתואר שמכנים אותו ויתעצם לעסוק בתורה כאשר יוכל להדביק את התואר הזה לעצמו.

כן הוא לגבי ה"סור מרע", יוכל האדם להשתמש בעצה זו של "פנית הכבוד", ישמור עיניו וינהג כהלכה, ואף שיקראוהו צדיק אל ימנע מכך, אדרבא ישתמש בתואר זה לחזק עצמו לנהוג באמת כפי שכך מתארים אותו, ואז מצפונו לא יהא שקט כאשר מעשיו יסתרו את כינויו וישתדל לאחוז במעשה צדקותו, ואף להגבירם על מנת שלפחות יוצדק התואר שמתארים אותו וישמש לו תאור זה כאתגר להתעלות.

ועוד מכלל התועלות שתצמחנה לו מכך שישתמש בתואר שיקראוהו "צדיק", ישנו עוד אופן של תועלת שתצמח לו והוא בכך שיחזק אחרים בנושא זה, שכן יבואו אליו חברים ומכירים שיחזקם בקדושה אחר שהוא בתיאור כזה, וזה עצמו שיחזק אחרים יתפסהו ויאנסהו להתחזק בעצמו, שהרי מצפונו ינקפנו קשות על כך, היאך יתכן שהוא חוטא בעצמו בדבר שהוא מחזק ומוכיח בו אחרים.

אם כן העולה בנתיב זה הוא שיחזיק אדם בקדושת העינים וביתר הנהגות הקדושה מתחילה אף שלא לשמה, ואז ירוויח 5 תועליות.

תועלת א. שלא יהיו קטרוגים על עבודתו והנסיונות לא יהיו כל כך קשים עליו, ובזה ימנע קשיים במהלך עבודתו, וכמו שביארנו לעיל בשם ה"צדקת הצדיק" שישנם

קטרוגים במהלך תשובת השב שלא מאפשרים לו לגמור תשובתו, ובכך שינהג שלא לשמה ימתן את הקטרוגים מעליו.
תועלת ב. יתבייש לנהוג אחרת ממה שמתארים אותו, וגדולה היא תועלת הבושה למאד, ומחמת הבושה יעצור עצמו אף מדברים שלבו חושק מאד לעשותם, ויפרוש מהם, וכמו כן יפרוש מחברים רעים, מלדבר עמהם ומלשחוק עמהם, אחר שהצהיר כבר שהינו בגדר צדיק ופרוש, ואינו שייך לחברתם ממילא יתבייש לשנות דעתו.
תועלת ג. שום חבר רע לא יעז ליגש אליו בדיבור אסור או בשום קלקול אחר, אחר שיודע הוא שזה הוא "צדיק" ואין מה לגשת אליו, ובכך מבצר הוא עצמו בחסינות מפני כל מרעין בישין שלא יתקרבו אליו, והוא תועלת גדולה, ונזכר אני בכותבי שורות אלו שכן באמת סיפר לי אברך אחד שבצעירותו נהג בקדושה ובצניעות והיו קוראים לו החברים "צדיק", והציל אותו תואר זה למאד, הן בכך שלא התקרבו אליו החברה הרעה שהיתה במסגרת שהוא היה בה בילדותו, והן ביתר התועליות שהזכרנו.
תועלת ד. תואר זה ישמש לו כאתגר להדביק את מצפונו לתואר שמתארים אותו כי מצפונו לא יתן לו מנוח כשקוראים לו צדיק ומעשיו הינם להיפך.
תועלת ה. והוא שבכך שהוא מתואר כצדיק יבוא אחרים להתחזק ממנו בנושא קדושה, ואז ביותר יתבע ממנו מצפונו להיות תואם למעשיו - בבחינת נאה דורש ונאה מקיים.

הנתיב העשרים ושמונה - נתיב ההלכה

חשוב מאד כדי להצליח בלחימה עם היצר בנושא הקדושה ללמוד ולהבין שקדושת העינים והמחשבה אינם חסידות או חומרא, אלא "הלכה"! וכידוע הלכה שנכתבה לנו בשולחן ערוך ובפוסקים לא ניתנת להשתנות על פי דעתנו בשום מקום בשום אופן ובשום זמן.
וכידוע מרבי ישראל מסלנט זצוק"ל שתמיד היה מייעץ ואומר, אדם שלקוי במידה או בתאווה מסוימת ללמוד הלכותיה בשולחן ערוך, וכגון הלקוי בתאות ממון שעלול הוא ליכשל חלילה באונאה ובגזל, תקנתו ללמוד הלכות גזילה וגניבה ואונאה המובאים בשולחן ערוך, ואז תתחזק בלבו ההבנה שאין נדרש ממנו חסידות אלא הלכה, ועם הלכה אין מה להתחכם, "הלכה" הוא דבר שנאמר לכל בכל מקום ובכל זמן.
והנה ענין שמירת העינים ויתר ענייני הרחקות וסיגים מדברים המביאים לידי עבירה הינם הרי הלכה ברורה, והדברים מבוארים ברמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא הלכה ב)

אסור לאדם לקרוץ ברגליו או בידיו, או לרמוז לאחת מן העריות, או לשחוק עמה, או להקל ראשו, ואפילו להריח בשמים שעליה, או להביט ביופיה אסור. ומכין למתכוון לדבר זה מכת מרדות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות - כמי שנסתכל במקום התורף.

ועוד שם בהלכה כא:

אסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, אפילו להסתכל בבגדי צבע של אשה שהוא מכירה אסור, שלא יבוא לידי הרהור.

ועוד ברמב"ם הלכות תשובה (פ"ב ה"ד)

המסתכל בעריות ומעלה בדעתו שאין בכך כלום, שהוא אומר: וכי בעלתי או קרבתי אצלה?! והוא אינו יודע שראיית העינים עוון גדול הגורם לגופן של עריות, שנאמר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם".

וכן הסמ"ג (ל"ת קכ"ו), טור, שולחן ערוך אבן העזר (סימן כא) מביאים דברי הרמב"ם להלכה. וכן הסמ"ק (מצוה לג) מונה אותה במנין התרי"ג מצוות, וכן מובא ב"חרדים", ורבנו יונה כותב: אסור להסתכל באשת איש מהתורה, ובפנויה מדברי קבלה, ולהרהר אסור מהתורה אפילו בפנויה.

ועוד ב' תועליות יצא לאדם בכך שיתברר לו כי הדבר הוא הלכה ולא חסידות.

האחת, האדם מחליט למסור נפשו על הלכה יותר מאשר מעל חסידות.

ולכך כשידע שהדבר - הלכה, ימסור נפשו יותר לקיימו, כי יבין שבעצם בעוברו על הלכה זו, הנה הוא כמו שעובר על גזל, שקר ואונאה וכיוצא.

והשנית, יאמין שיש לו יכולת לקיימה, שהרי ההלכה הוא דבר כללי לכל ישראל, ואינה נחלת יחידים, וכיון שכן - בהכרח יכול כל אחד לקיימה, ובאמונה זו יקבל כח שלא להתרפות מלהתאמץ לקיימה על אף המעידות והכשלונות שבמהלך הלחימה עם יצרו.

הנתיב העשרים ותשעה - נתיב יציבות הרוח

בימינו להיות יציב בנושא הקדושה הדבר קשה שבעתיים מצד הנסיונות התקיפים והתכופים, שנתערמו עלינו בכל פינה ובכל זמן, צדו צעדינו מלכת ברחובותינו.

אולם יש לנו היום קושי נוסף, שכמדומה שאולי הוא בין המוקשים המוצלחים ביותר של השטן לערער את יציבות עמדת השמירה על עינייני הקדושה.

והוא שהרבה חרדים שומרי תורה ומצוות מזלזלים בדבר חמור זה, לחרדים רבים יש בבתיהם מחשבים, אינטרנט, פלאפונים, שאלו הם כלים שיש בהם אומנם אפשרות לתועלת, אולם פי כמה וכמה יש בהם אפשרות להזיק להרוס ולקלקל, כידוע ומפורסם.

ועוד בכלל קושי זה, שהרבה חרדים עוסקים עם נשים חרדיות בעבודתם, בעסקיהם, משתמשים בהם לפקידות מורות ומנהלות וכיוצא, ובכך הדיבור וההסתכלות נהיה איתם באופן חופשי, והדבר נעשה להם כהיתר.

ועוד בכלל זה שרבים וטובים אינם שומרים עיניהם בשאט נפש וחוטאים בנפשם ללא מצפון נוקף, ואדרבא, בוז יבוזו למדקדקים בהלכה זו כראוי, לראותם כקיצונים ו''פרומרים''.

וכאן נוצר אסון נורא, והוא שמתקרר חומר האיסור אצל המחמירים, ואף שידעו על פי ההלכה את חומר האיסור, עם כל זה אינו דומה ''תא חזי'' ל''תא שמע'', וזאת רואים אנו בחוש כשטובים - שומרי תורה ומצוות - לא מיחסים חומרא כראוי להלכה מסוימת הדבר נעשה כהיתר.

והדוגמאות לכך רבות, וכגון:

לשון הרע, ידוע שהחפץ חיים פעם חקר מה טעם אנשים מחמירים מאד בקפידא במאכלים וביתר ענייני כשרות ונזהרים בהם מאד, ואף שאיסורים אלו קלים בהרבה מלשון הרע, ואילו בעוון לשון הרע החמור הוא מעבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים מזלזלים המה מאד? והיה אומר שהוא הרבה זמן חוקר בענין, ואינו מוצא תשובה, ולבסוף מצא לכך תשובה אמיתית, והיא:

בענייני כשרות מקפידין על הילדים מקטנות, ועושין להם כל ענין בכשרות חמור מאד, ומבהילין בעיניהם את האיסור למאד, ואילו בלשון הרע כשהילד מדבר לשון הרע אין הוריו מתרגשים מכך להוכיחו ולהבהילו מדיבור זה, ובכך מתרגל הילד להבין שהדבר קל, וקשה מאד להוציא זאת מראשו גם כשיגדיל וילמד כל הלכות לשון הרע.

וזהו ממש לענייננו, קשה מאד להיות יציב בענין הקדושה להיות שרבים וטובים מזלזלים בזה, ומיעוטם אף בזים לאלה האוחזים בהנהגות קדושות ואף שהם מבוססות על פי ההלכה לא פחות מלשון הרע ורכילות.

דוגמאות נוספות:

דיבור בבית הכנסת, בחזרת הש''ץ, זלזול בעניית אמן, דברים בטלים, ביטול תורה, כל אלו איסורים חמורים למאד, ונהפכו להיתר רק מאותם אלה שהעזו להקל בהם.

ולכן העצה היעוצה ליציבות האדם לבל יתקרר ויצטנן אצלו חומר איסור זה לחדש בעצמו בכל פעם את חומר איסורים אלו, בלימוד המוסר, בקריאת הספרים הק' המדברים בזה, ויתחדש בזה בכל פעם מחדש.

ועוד עצה לזה להתחבר עם חברים צדיקים עובדי ה' בכל ליבם, ולהצמד להם, ולחשוב עד שאני מתרפה מאותם ליצנים המתלוצצים מהקדושה, יש לי ללמוד מאלו הנאמנים לה' ולקדושתו.

ועוד עצה לזה, למצוא אדם תלמיד חכם צדיק וקדוש ולהיצמד אליו, ולעשותו לך לרב, וכאן ישנה תועלת גדולה לעובד, בכך שבוחר הוא לעצמו אישיות קדושה ומפורסמת בישראל בקדושתו ופרישותו ולוקחו לנגד עיניו ושואף להיות כמוהו, ובכל הזדמנות דבק הוא בו לשמשו, לראות ולשמוע ממנו חיזוק נוסף ולהתחדש מחדש.

ואמנם אין עצה זו קלה בימינו. אמנם אין כמוה כמעט שמועילה, ולכן זה שירצה באמת למצוא צדיק באמת, על מנת להיצמד אליו ולשוחח אתו בהתחזקות, ולגלות לו כל מעידותיו באופן פתוח ביותר, זה יזכה לצאת במהרה מבעייתו. ואין לך דבר העומד בפני הרצון, וישתדל הרבה ויתפלל הרבה על כך, ולבסוף יזכה.

ובעצם כמעט ולא ראינו גדול שצמח לגדול מבלי שהיה לו רב מובהק אדוק בדורו בקדושה ומעשים טובים ובו דבק וממנו למד.

וכאמור, אמנם בימינו קשה דבר זה למאד, כי ראיתי בני עליה והם מועטים. ואותם מועטים נחבאים אל הכלים, ואנו דור יתמי דיתמי, אולם הרוצה באמת ומבקש מה' על כך, סופו שימצא לו מבוקשו, וימצא ''רב'' שינהגהו לקדושה וטהרה.

ואם שלוש אלה יעשה - להידבק בחבר ירא ה', בצדיק עובד ה', ובספרי מוסר המחזקים בקדושה, לעולם לא ימוט מיציבותו ומיד יבטל את כל אותם הליצנים המתלוצצים מהלכות הקדושה, וירחם עליהם ויראם כמסכנים שמאבדים את חייהם, כי לא יעמדו המה אצלו במשקל אותם חברים קדושים שאיתם הוא דבק, ולא יעמדו המה במשקל הספרים הקדושים שבהם יהגה מידי פעם לחזק את עצמו בהתחדשות, ולא יעמדו אלה אצלו במשקל הצדיק שבו הוא דבק וממנו הוא שואב קדושה והתפעלות.

ובזה באמת זכו ה''חסידים'' לקיים שלוש אלה, דיבוק חברים, ספרי חסידות המלאים בעניני קדושה, וב''עשה לך רב''.

כשיש לאדם רב שמרשים אותו ומפעילו, הנה רואים אנו רבים שכאלה שזכו לכך וזכרו של רבם לא ימוש מפיהם להתפעל ולהתרגש מעוצמת דרגותיו, להתחקות על דרכיו, לשאוף להגיע למעלותיו, וכל כך יתחמם לבם עד שישרוף את כל צינון וקרירות הפתאים ההולכים בחושך, ולא רק שלא יהא בכח אלו לצננם, אלא יביטו עליהם כעל נכשלים שקפחו את עולמם בפתיותם ללכת שולל אחר יצרם.

והיום רואים אנו שרק אלו הם שהחזיקו בשלוש אלה ביתר שאת - הצליחו. כי גדול כח החברה למאד, וגדול כח הרב להמשיך קדושה על תלמידו הדבק בו, ולפחות, אם לא זכה האדם לכך, יעסוק בספרי מוסר וחסידות - כל אחד כפי דרכו - המלאים ביראת שמים, יקרא סיפורי צדיקים וידבק בהם בדרך קריאה לחמוד ולשאוף להיות כמותם.

הנתיב השלושים - נתיב מסירות הנפש

בענין התשובה לפגם חטא הקדושה ידועים דברי הזוהר הקדוש שאין מועיל תשובה תתאה, אלא נצרך דוקא תשובה עילאה.

אומנם אין עסקנו בל"ב נתיבות אלו בתיקון העוון אלא בעצות ודרכים היאך לצאת מעוון זה. אולם נשתמש עם רעיון תשובה עילאה - שהוא תיקון העוון - לנתיב ועצה היאך להיגמל מהעוון.

ראשית נבאר ביאור תשובה תתאה ותשובה עילאה.

ביאורם נתבאר בהרבה ספרי קודש, "נתיבות שלום", "טהרת הקודש" ועוד, והיינו תשובה תתאה היא תשובה לפי הכוחות הטבעיים של האדם, וכגון חרטה ווידוי קבלה על העתיד כפי כוחו, צדקה כפי כוחו, תפילה ובכיה לפי כוחו, לימוד תורה כפי כוחו וכיוצא.

תשובה עילאה ביאורה מעל כוחותיו הטבעיים של האדם, שהוא נכלל בגדר מסירות נפש, בכיה בדמעות רותחות, צדקה ושוועה עמוקה מפנימיות הלב עד שאינו יכול להוציא הדיבור מפיו, צדקה מעל כוחו, לימוד תורה במסירות נפש מעל כוחותיו וכיוצא.

בנתיב זה נבאר שבעצם כמו כן יש להשתמש לגבי עזיבת החטא בעצה של מסירות נפש שכן נקט לעצה זו הרב "נתיבות שלום".

ונקדים דבריו:

"וירדפו מצרים אחריהם, כל סוס רכב פרעה ופרשיו", הם כל כוחות הסטרא אחרא והטומאה. הגם שכבר התחזק והתגבר האדם על יצרו וכו', בכל פעם כוחות מצרים והזוהמה רודפים אחריהם, וגדולה מאד מידת היאוש אצל האדם, שגם אחרי שכבר יצאו מארץ מצרים, רואה כי שוב יצרו מתגבר כבתחילה, וצעקו מתוך יאוש "המבלי אין קברים במצרים, לקחתנו למות במדבר וכו', ויאמר משה וגו' כי כאשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד וגו' ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", ובזוהר הקדוש "בעתיקא תליא מילתא", העצה היא - כי לצאת

מהטומאה ואביזרייהו שלא ירדוף עוד את האדם, אין עצה אחרת רק מסירות נפש, ''דבר אל בני ישראל ויסעו'', במסירות נפש יקפצו לתוך הים ואז ''מרכבות פרעה וחילו ירה בים'', כל כוחותיו נתבטלו במציאות, וחז''ל אמרו, ''הים ראה וינס'', מה ראה? ארונו של יוסף, דכתיב ביה ''וינס החוצה'', היינו שנתקדש במידה זו על ידי מסירות נפש, כי בלי מסירות נפש אי אפשר להגיע למידה זו, כמאמר רבותינו הקדושים ויסוד סיומא דגופא - צריך לעשות סוף להגוף. וזהו שאמרו חז''ל, על הים נדמה להם כבחור איש מלחמה, כי ''ה' צלך'' - לפי מדרגתם אז בכח גבורה עילאית, ככה נראה להם ה'. והנה בפרוש הזוהר הקדוש - ''בעתיקא תליא מילתא'', פירוש, שהעיקר להעתיק את עצמו ממקומו. ויש לומר, שאפילו כשאינו יכול להשתנות לגמרי, מכל מקום יעתיק את עצמו ממקומו, כשבאים ימים קדושים, בעת מצוא בשבת קודש או בחג, או כשבאים ימי השובבי''ם, לכל הפחות יראה שלא ישאר כמו שהיה, ובמסירות נפש יתקן - אם לא את כל מצבו, לכל הפחות בענין אחד - במה שיודע אדם בעצמו שיצר הרע מתגבר עליו ביותר, לזה במעשה ולזה במחשבה, ולזה אפילו בהסתכלות אסורה שאינו יכול להפריש את עצמו. הראת לדעת שיש לנקוט בעצת ''מסירות נפש'' כדי להיגמל מחטא זה.

והטעם הוא לפי שרק בזכות מסירות נפשו של הפורש מהאיסור, למעלה מכוחות טבעו, ירחמו עליו מן השמים כמו כן למעלה מהטבע, ויצא מחטאו בחסדי ורחמי ה', ובכך גם יעקוף את המקטרגים על תשובתו, וכמו שהבאנו בשם ה''צדקת הצדיק'' שהמונע את הצלחת עזיבת החטא מהחוטא הוא מחמת הקטרוגים על תשובת השב שעדיין ולא הגיע הזמן שתתקבל תשובתו והארכנו בזה לעיל.

והנה הפורש מהחטא במסירות נפש, יזכה לבטל כל הקטרוגים, לפי שהקטרוגים המה מתוך חשבונות ''טבעיים'' שתובעת מידת הדין על האדם לא לקבל תשובתו זה עתה, ונצרך הוא שיתבטלו תביעות הדין מעליו, ואף שכן דינו בצדק לדחותו מתשובה באמת, יועילו לו רחמי ה' לבטלם כמבואר שם ב''צדקת הצדיק'', אזי על ידי מסירות נפש יזכה מידה כנגד מידה לבטלם, כנגד שמסר נפשו מעל כוחותיו הטבעיים, כן יזכה שאף על פי שמצד טבע הדברים יש מקום למידת הדין לקטרג יעמוד לו מידת החסד לבטלם כשם שהוא מוסר נפשו למעלה מהטבע.

וכן הוא ברמב''ם (הלכות דעות פ''ב ה''ב) בהלכות דעות, שכותב שאדם הנגוע בכעס או בגאוה, ישפיל עצמו עד קצה האחרון, וכותב שם שינהג בדרכים קיצוניים ביותר, וכגון: ינהיג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מן הכל, ולבש בלויי הסחבות המבזות

את לובשיהן, וכיוצא בדברים אלו עד שיעקור גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית שהוא דרך הטובה.
והוא בעצם דרך המסירות נפש, שיהפוך טבעו לגמרי ממה שהיה, ורק בכך יזכה להגיע לדרך האמצעית.
וכן יש לפרש את הגמרא במנחות (כ"ט ע"ב) ומפני מה העולם הזה נברא בה"י? [כלומר באות ה' וכנאמר בהבראם ב- ה בראם], מפני שדומה לאכסדרה שכל הרוצה לצאת יצא, כלומר לפי שיסוד העולם הזה הוא בחירה חופשית, ומי שרוצה לצאת לתרבות רעה יצא (ע"פ פירש"י), ומקשה הגמרא: ומ"ט תליא כרעיה? כלומר מדוע רגל הה"י תלויה באויר? לומר לך שאם רצה לחזור בתשובה יש לו פתח מלמעלה, ושואלת הגמרא: ולמה צריך פתח מלמעלה, באותו פתח שלמטה שממנו יצא משם יכנס? מתרצת הגמרא: לא מסתייעא מילתא, כלומר נצרך הוא לסייעתא דשמיא גדולה, ולכן אי אפשר שיכנס דרך פתח שלמטה אלא נצרך שיסייעוהו מעוד פתח מלמעלה.
ועל פי פירושנו אפשר לפרש הגמרא, שאי אפשר שיכנס לתשובה בדרך שממנה יצא, אלא חייב להתעלות במסירות נפש לפתח העליון ומשם ליכנס.
ועתה נבאר דוגמאות של אופני מסירות נפש שיכול כל אדם לקיימם ואידך זיל גמור תן לחכם ויחכם עוד, ומה שחשוב להדגיש שכל מסירות נפש חשובה היא למאד, ואפילו שנוהג בה לפרקים, או בזמנים מסויימים ובמקרים מסוימים - יש בכוחה להפוך את מצבו. ורק כמובן שכמה שירבה באופני ובתדירות של מסירות נפש יועיל לו ביותר.

א. לשבור חשק

שבירת החשק, וככל שיגדל החשק כן תגדל המסירות בשבירתו, הוא בגדר מסירות נפש.
ולמשל כשיש בחשקו להשתתף באיזה שמחה מסוימת ויודע שעלול הוא להיכשל שם במראות אסורות, וחשקו עצום ורב לילך לאותה שמחה, וכובש יצרו מלילך שם זהו גדר מסירות נפש, כי כאמור כל שבירת טבע באופן חד הוא גדר של מסירות נפש.
וכן כשבני חבורתו יוצאים לאיזה טיול או סיבוב במקום מסוים, שיודע שבטיול זה עלול הוא להכשל, וחשקו גדול לצאת עם חבריו לטיול וכיוצא, וכובש יצרו מחשקו זה, זהו גדר של מסירות נפש.
וכמו כן באופן שמתעורר בו רצון וחשק לדבר עבירה, לראיה או למעשה האסור ומחליט הפעם אינני שומע ליצרי, והולך לחבר ירא שמים שיצילנו מתבערת חום יצרו, או לרבו, ומסיח עמהם בענינים אחרים עד שיותש חום יצרו, או שעושה יתר עניני הסח הדעת,

חשוב הוא למסירות נפש, ואף שלא בכל פעם מצליח לעשות זאת, אל יזלזל בכל פעם שכן יכול לעשות זאת, כל פעם חשובה היא לעצמה, כל מסירות נפש בפני עצמה יכולה היא לסנגר עליו למאד ללמד עליו זכות לזכות לכוחות מעל הטבע שיסייעוהו מן השמים לגבור על יצרו, כשם שמסר נפש מעצמו בכוחו ובבחירתו.

ב. בזיונות

לא יבצר שלכל לוחם מזדמנים לו התעוררות של התחזקות, ובד בבד כמו כן מזדמן לו אופן שבו יכול הוא למסור נפשו בהנהגה שמעל טבעו, ואף שבכך יושפל כבודו ויתבזה, וזהו ממש גדר של מסירות נפש, משום שבושה הלא היא גדר של שפיכות דמים כמובא בגמרא שהוא בגדר רציחה, אם כן כשנתקל האדם בלעג ובזלזול עבור שמירת קדושתו, זהו ממש מסירות נפש.

וכגון נסיון של שמירת העינים, באופן שישנה איזה שמחה משפחתית, ויודע הוא שעלול הוא ליכשל, ולכך נמנע הוא מלהשתתף, ובשביל כך גוערים בו ומלגלגים עליו, יעמוד בנסיון זה של בזיון במסירות נפש, ואפילו פעם אחת כזו של מסירות נפש שנזדמנה לו ונצח - תלמד עליו - מסירות נפש זו זכות לבטל מעליו קטרוגי התשובה, כאמור אחר שמסר נפשו להתבזות עבור שמירת העינים, וכן כשנמנע הוא מלטייל ולבלות עם חבריו, ובכך לועגים לו, זהו כמו כן גדר של מסירות נפש.

וכן כשמזדמן לו להפגש עם בני משפחתו באופן שהם בחוסר צניעות או לשוחח עם פקידה באיזה משרד וכיוצא, ושם נפשו בכפו להתבזות, ובפרט כשמרגיש הוא שדמו ממש נשפך מבושה, זוהי מסירות נפש, ובפרט כאשר שמח הוא שנזדמנה לו מסירות נפש עבור כבוד ה'.

וכן אם זכה למצוא רב ירא שמים, שלקחו עליו להורות לו דרך, ולשפוך שיחו לפניו, אזי יקבל עליו שאם חס וחלילה נכשל בחטא לספר זאת לרבו, ובזכות הבושה והבזיון גם יתכפר לו מעוונו, וגם יגלה בכך מסירות נפש שברצונו להיגמל מחטא זה ובכך יתבטלו הקטרוגים מהצלחתו לעזוב את החטא.

ג. מסירות נפש בממון

ובכל מאודך, בכל ממונך, שיש לך אדם שממונו חשוב לו מגופו, ובוודאי שייך גם בזה גדר של מסירות נפש, אחר שנפשו של אדם תלויה בממונו, והנה כמה דוגמאות של מסירות נפש בממון.

1. **לנסוע במונית**, ואף שיעלה לך בכך הוצאות יתרות, יש כאן מסירות נפש בממון ולשלם יותר בשביל שלא ליכשל בנסיעה באוטובוס, וכידוע, גודל הפריצות המצויה

באוטובוסים, הן מנשים חסרות צניעות המצויים, והן מהצפיפות שאי אפשר בשום אופן שלא ליכשל, אזי מלבד חיוב מצד הדין לברוח מנסיעה כזו ולשלם מכספו על כך, אלא יש כאן גם מסירות - בכל מאודך.

2. **לעזוב מקום עבודה או חברה.**

מסירות נוספת תיתכן בממון, והוא כאשר במקום העבודה או החברה בה ה"לוחם" ביצרו מצוי - ישנם מכשולות רבים מהחברה הקלוקלת, עליו להשתדל ולמהר למצוא מקום עבודה אחר ולעזוב את מקום עבודתו, ואף ששם הוא מסודר בפרנסה טובה, ובנוחיות, עם כל זה ימסור נפשו לעזוב מקום זה שבו הוא נכשל, והרי שקיים כאן "בכל מאודך". ורק עדיף שיהא זה ביעוץ עם רב, באיזה אופן לעשות זאת.

3. **לעבור דירה**

אם דר אתה במקום שהפריצות מצויה, אזי אם הנך חי בשכירות עבור לשכירות במקום אחר יותר נקי, ואם דירתך בקניה, קנה במקום אחר ואף שהמקום בו אתה דר נוח לך מכמה סיבות.

4. **קניית מצרכים**

אם יש לך אפשרות לקנות מצרכים במקום צנוע, אף ששם העלות של המצרכים קצת יותר יקרה, תעדיף לקנות שם, ולא להכנס לסופרמרקט או צרכניות גדולות ששם מצוי פריצות וצפיפות, וזהו גדר מסירות נפש בממון. ואם המדובר בהפסד מרובה, תלך לאותם צרכניות בזמנים מסויימים שריקים המה מאדם כידוע שפתוחים הם גם בזמנים כאלה.

5. **אל תרבה שיחה**

כשתזדמן אתה לקנות דבר אצל מוכרת, ונקבה במחיר מסוים, שלם אותן מיד וצא, והימנע מלשאת ולתת עמה במחיר, כדי שלא להרבות שיחה עמה, ובפרט שריבוי שיחה שכזה יכול להתגלגל לשיחה ולסיפור ארוך כדרכן של נשים שבקיאות במקצוע זה. וזוהי מסירות נפש של ממונך לוותר עליו עבור קדושתך.

ואין צריך לומר לאדם שהוא מתחיל זה עתה לשוב, שיש לו למסור ממונו בהשלכת הכלים המתועבים שבביתו ולא לחוש לחסרון כיס כלל ולבערם מביתו רגע קודם.

הנתיב השלושים ואחד - נתיב שמירת הגוף והנפש

בנתיב זה נבאר ההיזק הגדול שנגרם לגופו ונפשו של האדם במובן החומרי, ובודאי שהוא גורם בכך שכח נשמתו כמו כן נדעך, והולך ותש כוחה של נשמתו במקביל לגופו שהולך ונהרס.

מלבד הידוע שכל העליות והירידות של האדם בעבודת ה' תלויים בשמירת היסוד, כי ככל שהיסוד חזק כן הבנין שנבנה עליו חזק, וכשהיסוד מעורער כן כל הבנין שנבנה עליו אינו יציב.

ולכך כשיסוד האדם שהוא שמירת ברית קודש חזק ויציב זוכה הוא ונחשב ל''חי'', להרגיש טעם בתורה ותפילה, מלא הוא בסיפוק רוחני מישיבתו בבית ה', בית ה' אינו עליו למשאוי, עירני הוא במשך היום ללמוד ולפלפל בחכמת התורה, כשלעומתו זה שיסודו נחלש, הינו אטום ללא רגש בתורה ותפילה, בית ה' עליו למשאוי, וכמו בית סוהר ייחשב לו, בבוקר יאמר מי יתן ערב, ובערב מי יתן בוקר. מחכה לסיום השיעור, לסיום הסדר, לסיום היום, ולמחר יקיץ משנתו ביאוש אחר שאין לו שום סיפוק מהתורה ותפילה.

מלבד כל זאת גורם זה החוטא בנפשו נזקים וחבלות גדולות לגופו. וב''ה אינה ה' לידי קונטרס יקר המציאות וכמו כן נעדר הוא במציאותו מהישג יד, חיברו החכם הרופא המנוסה המפורסם נודע לתהילה אברהם בר''י שטערן מווילנא [הנוסח שבשער החוברת], שנדפס בשנת תרל''ב.

ואלו דבריו השייכיים לנתיב זה שאנו בו מענין שמירת בריאות הגוף והנפש:

שלושה חוטאים הם בעולם וכפשעם וחטאתם כן ענשם וכל אחד מהשלושה - לבדו ישא עונשו.

א) אדם כי יחטא לה' לעבור על עדותיו וחוקיו ולרעהו לא עשה רעה. וחרה אף ה' בו ונשא עוונו. אמנם אם ישוב אל ה' בלב שלם, ירחמהו ויסלח לו. כי ה' א-ל ארך אפים. לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה.

ב) אם לרעהו יחטא איש, תשובתו נשארה מעל, עד כי יתרפס וירהב רעהו לכפר פניו. והשיב את אשמו. אז אשמתו תכופר. כדאיתא בש''ס: עבירות שבין אדם לחבירו אין יום כיפור מכפר עד שירצה את חברו. אולם כבד משניהם הוא השלישי.

ג) החוטא לנפשו אם עוכר שארו ואכזרי הוא ולא ישמור בריאות גופו. דמו בראשו. כי מביא על עצמו חליים רעים ונאמנים. וככלות בשרו ושארו מי יתפלל לו. אם בריאה חדשה יברא ה'?

ואם כן הוא, אויה לו להמתגאל עצמו, אללי לו, גדול עוונו מנשוא כי חטא לה' לבני האדם ולעצמו.

לה': כי הלך עקלקלות ויעש הרע בעיניו בהתנגדו לרצונו הגדול כי הוא אמר: ''פרו ורבו ומלאו את הארץ'' והוא עגב לזנונים ושחת ארצה.

לבני האדם: כי בשרירות לבו אשר הלך אפס כחו מאתו יעמוד מלבוא עוד בחברת האנושי ובאחוז מרעים בל תחד כבודו, אך כאיש נדהם ישכב על ערש דוי ולטורח הוא עליהם.

ולעצמו: בדרך עקש ופתלתול אשר הלך, נתן הודו ושנותיו לאכזרי, הוא כוחו וראשית אונו אשר בלעדהו הגבר כאין. הוי מוראה ונגאלה! לא לו יהיה הזרע אשר ינחילהו ימי עונג ועדן. בהולידו בנים כשתילי זיתים סביב לשולחנו. על ברכיו ישתעשעון. מנעימים ימיו ושנותיו וזכרו לדור ודור. אהה! שבת מאתו השמחה לשמוח באשת נעוריו, יעלת חן עזר כנגדו ונפשה קשורה בנפשו ולשגות באהבתה. והרעיון הנורא. כי השחית נפשו ובשרו מיתרי בריאותו נתקו. הה! יפלח כבדו ולבו כדונג ימס, כי יתנחם ויתעצב אל לבו על המעשה הרע אשר עשה תחת השמש. בדד ישב ויאנח מר, תשתפך עליו נפשו ומחכה למות, ישיש כי ימצא קבר. מי הסב לו כל זה? הוא ולא אחר! הוא הרוצח והנרצח. ולו מבטן יצא ויגוע.

ועתה קורא יקר, אחי שמע לי. וזה חזיתי ואספרה. המחלה הרעה הזאת נקראת בספרי הרופאים הגדולים (כליון שקוי השדרה), מקור ומקום המחלה הזאת הוא בשקוי השדרה. רבים חללים היא מפלת בנשואים צעירי ימים אשר אין מעצור להם בתאותם. ועצומים הרוגיה באותם האנשים אשר אחרי שרירות לבם הרע ילכו וכו'. האנשים האלה אף שאוכלים תמיד מטעמים הרבה ומושכים ביין את בשרם, המה מזי רעב ויכחישו יום יום מבשרם, לא תאר ולא הדר להם, נתעבים ונאלחים, דבקה עצמם לבשרם חלושים ועטופים עד לא יכלו לשום יד למו פה, וידמה להם כאלו גדולי נמלים רומשים עליהם לאורך השדרה וימררו את חייהם. כל ראשם לחלי, מכף רגל ועד ראש אין בהם מתום מיסורים רעים, הפנים ילבינו ונופלים, העינים יכהו ומשוקעים בחלליהם ומרגישים בכל האברים קרח גדול ולא יחם להם. מר להם מר, נגזלה שנתם מאתם, ואם ישנו מעט, הרהורים רעים יבעתום, וחולמים כאלו הוזים וכו', ובלי רצונם יצא ויזוב מהם הזרע ומחליש אותם במאד מאד, כידוע לחכמי לב, עד כי אף ביום יזל ויזוב הזרע מאתם עד ישתינו או יסיכו רגלם מחולשה גדולה ברכם כושלות, ואם ילכו מעט ברגלים יגעו ויעפו מהר. גם אינם מולידים שוב לעולם כי אפס כח מנהם ויצורו צעדי אונם. הולכים עירירי ומחכים למות, ידם ירופפו, אזניהם תצלינה, ולימים, גם השבץ יאחזם וימית אותם מהרה.

ומה ישתומם הקורא בקראו בספר היקר והנחמד מראש הרופאים הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות. פרק רביעי וז"ל: "שכבת זרע, הוא כח הגוף, וחייו ומאור העינים. וכל זמן שתצא

ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים. הוא שאמר שלמה בחכמתו: אל תתן לנשים חילך. כל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו, וכחו תש ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו ומשחיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה, שיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים: אחד מאלף מת בשאר חולאים, והאלף מרוב התשמיש, לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה, אם רצה להיות בטובה". עכ"ל.

והנה אמת יהגה חכו. וכל דבריו באמונה אין בהם יתרון כל. כי עושים כאלה. אף אם צעירים המה לימים תקפוץ עליהם הזקנה, פניהם ילבינו, עורם ימאס, ועצמותיהם כמוקד נחרו. תמיד המה ישנים וזועפים. קצרי אפים ומתעברים על ריב לא להם וחתחתים בדרך. אבדה חכמתם ובינתם, נבערים מדעת כבהמות הארץ, הולכים שחוח על משענתם ותבחר מחנק נפשם מות מחיים.

החלי הזאת תביא לידי זיבת הזרע רך ודק, לחולת הריאה, לרבוי המים לחרחור. לקדחת. לשלילות הדעת, לתאות ואחיזת השינה, לשלילת מראה העין. לחלי הצמיתה. לכאב אברים. לידי חולי נופל. למיתה פתאומית. לחולי אבן. ולשאר חליים רעים. גם חום הגוף המחויבות לנו, ובלעדיה והיינו לאין. כאבן דומם וכחציר יבש תמעט המחלה הזאת. גם תחלוש כל הגוף וכחות ופעולת הקבה והעכול, הלא המה הכלים המעכלים את המאכל אשר יאכל ויבוא בקרבנו. ועושים אותו לקפאון. והקפאון הזה מתהפך אחרי כן לדם המשלים חסרון הדם אשר נאבד מאתנו יום יום.

ואם המה חלשים ורעים מה יתרון לאדם הזה אם יאכל כל יום שור אבוס. ומה יועילו כל המאכלים? הלא יחלישו את הכלים ביותר ומרה תהיה באחרונה וטוב לו לענות בצום נפשו.

תראה מזה קורא נעים פעולות רעות ורבות המסתעפות מהתועבה הזאת. הה! עצמו מספר! וכמעט אין כל דבר תחת השמש. אשר מכחיש ומחליש כל כך הגוף כמו הרעה הזאת. ורעה גדולה מזו שמחליש גם כח הזכרון וכחות התפעלות הנפש. הלא ידעת אם לא שמעת מהתאחדות הגוף והנפש אשר משולבות הנה ומרוכסים יחדו. ואם יחלה הגוף מהר ינתקו וירופפו גם כחות הנפש. ותעמיד מחשוב עוד גבוהות ורמות הנתן לה ממעל. והיא בוקה ומבולקה, הומיה פתיות ובל ידעה מה, ושבח ויקר לא תתן עוד ליוצרה כמאז וקדם, ומותר לאדם הזה מן הבהמה אין. לזה פטרו חכז"ל את החולה מתפילה. כי בחולשת הגוף נחלשה גם הנשמה הטהורה ואין לאל ידה לכוון הכונות

הגדולות כדת. גם בשכור אמרו ז"ל שאסור להתפלל כי רוב היין ושכר ושאר משקים חריפים בלבלו חושיו כידוע, אבדו עשתונותיו ולא יבין אומר ודברים.
ואם כן מה לנו גדול מהבריאות, לא תסולה בכתם אופיר וכל הון יקר כאפס נגדה, מה בצע בכל אלה גם אם יצבור כסף וזהב וימלא ביתו נכאת, כי הושם במועקה מתניו, ומכף רגל ועד ראש אין בו מתום פצע וחבורה וחליים רעים וחבלי המות יאפפוהו? היקח איש אתו את כל הון ביתו. עת לקבר יובל? היתענג בשכיות כסף רצפי זהב וגביעי פז אם כל ראשו לחלי ויסורים רעים, ישפכו לארץ מררתו, יפלחו כבדו וכליותיו? היערב לו יין ושכר וכל מיני שמנים אם לחמת תנינים ורוב פתנים יתהפכו בקרבו? האם יתעדן בשכבו על מטות שן והטובות אטון מצרים והוא שבע נדודים, מקלל יומו אשר יולד בו ומחכה למות לנוח עם יגיעי כח.
ראו נא, הצפרים עפות מעל לראשנו יעופפו מבין עפאים יתנו קול מזמרים, שירים ותשבחות לאל יוצרם יתנו, כשמחים בחלקם ובשמחה יאכלו את לחמם, והאדם הזה שוכב על ערש דוי כגבר אין איל לבו סחרחר ויחיל בקרבו. אלה תולדות פרץ הזמן והעת כי עת רעה היא זנה תזנה הארץ אחרי רהבים ושטי כזב. רוח התאוה תתעם ודמיוני הדמיון הדיחום, זאת פעולת עושי רשע וזה דרכם כסל למו יאכלו מפרי מעשיהם וממועצותיהם ישבעו. כי משובת פתאים תהרגם בל יראו שמחה וטובה, אך נפשם עליהם תשתוחח ויכלו ימיהם ביגון ושנותיהם באנחה.
ואם ילמוד אדם קודם שכיבה התורה משמרתו שלא יבוא לידי כך כמ"ש רז"ל בפרק היה קורא: אמר רבי חייא בר אבא אריב"ל כל המשביע עצמו בדברי תורה ולן - אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: "ושבע ילין בל יפקד רע". וכבר נודע כי "רע" יקרא המוציא זרע לבטלה. כענין שדרשו ז"ל במסכת סוטה "ונשמרת מכל דבר רע" - שלא יהרהר ביום וכו'. והיינו שלא יבוא לידי תקלת קרי בלילה כשיהיה שבע בד"ת כי דברי תורה מרפאים לחולי זה. ועוד האריך השל"ה ז"ל שם, ועיין בו גם בספר "החרדים" אשר כתב בשם הזוהר מזה הרבה מאד.
והנה המחלה הזאת תביא גם לידי עצלות ועיפות. לחלישה גדולה לרתת האברים והגידים. ליבשות הליחות ולידי חליים רעים בעורות המוח.
גם ראו חכמי הרופאים אדם אחד שעקם דרכיו והזנה במעלליו. והרגיש לימים כבירים כאב גדול במתניו. הפתילים קפצו וגדלו מאד, וקונן והילל על יסורים רעים שהרגיש מאין הפוגות בעורות המוח. אשר בערו כאש צרבת וכאוד מוצל מאש. ולימים אחדים אחזו השבץ ומת. ועוד אחר הנטבע בחטא הזה נראה אך על ראשו וערפו ליחה סרוחה,

ולימים לא כבירים הלכה ונמשכה הליחה הזאת גם על השדרה כולה, ומשם על המתנים השוקים והכרעים והבטן. ואכלה ושחתה את בשר החולה הזה כל כך שלא ניכר עוד מראהו וימת אחר כן ביסורים רעים וקשים מאד.

רופא אחד ראה עלם בן ט"ו שנים שהתגאל עצמו לערך שמונה שנים רצופות, ונחלש כל כך עד שגם ביום - זב הזרע מאתו תמיד, וכל פעם שזב הזרע מאתו קמו עיניו יורדות מים ואחזהו השבץ ואבד כל החושים, אישון עינו הרחיב מאד. ועפעפיו כבדו טחו בליחה כבזפת. ואף שאכל הרבה מאד מאכלים טובים ובריאים - כחש בשרו מיום ליום עד שנחלשו גם כוחות העכול, בטלו הטוחנות ולא יוכל לטעום מאומה. ואם אכל מעט קט - אבדו עשתונותיו, וכשכור התנועע הנה והנה.

ועלם אחר בן שמונה עשרה שנה שהלך אחרי שרירות וזדון לבו, נתעלף פעם אחת פתאום ברתת ורטט בכל אבריו, פניו היו אדמדם והדופק חלש מאד. לפעמים שב ורפה לו לשעה אחת אך לא היה בריא כבראשונה, ואחר קרה לו כזאת פעם בפעם וביתר עוז ונאנח וגעה תמיד מר מאד. ולימים לא כבירים בצקה גם חזהו וימת ביסורים קשים, ובדי שאול ירדו.

גם ראו רופאים נאמנים וחכמים כמה אנשים שהזנו במעלליהם ולא זכרו את בריאותם וחייהם, ונתיבשו בהם הליחות כל כך עד שהכה המוח בגלגלתם כמו פעמון ואחר אבדו מאור עינים ומתו.

והנה כל היסורים רעים וקשים המגיעים לאדם השוגה תמיד באהבת נשים ומוציא זרע הרבה, מגיעים ביתר עוז להמתגאל עצמו. הה! אפס כל חדוה כל גיל וששון מאתו. מאוס ימאס בתענוגי ונעימות העולם בתבל ומלואה, לא יריח ריח ניחוח הנצנים אשר נראו בארץ, ובפרחים נחמדים ושושני העמקים תתעב נפשו. נלאה נשוא - יפעת קרני השמש המשמחת אנשים ובירח - כי יקר. הולך בין סבכי היער בין עצי ברושים וארזים - בל יתענג. סר רוחו מעליו ובינת אדם אין לו, כקול רעם וברק המפוצץ שן סלע, כן לאזנו קול שרים ושרות וכנורו לאבל נהפך. שבע רבת הבוז לגאי יונים, וחרפתו תמיד כפתוחי חותם על מצחו, הכרת פניו תענה בו פשעו וחטאתו כי עגב לזנונים והלך עקלקלות ותבחר מחנק נפשו.

הלא שמעתם אחי ורעי אחרית האיש ההוא השומר נשף ויזנה במעלליו, בעולם הזה ובעולם הבא. ומי הוא זה נער חסר לב אשר שמע את דברי הקדושים המזהירים ולא ימס לבו כדונג ויחיל בקרבו מפחד המיתה? אין רעה וחטאה גדולה מזאת אשר גדל עונה מנשוא. הלא קראתם את דברי השל"ה ז"ל ששערי הרחמים והתפילות ננעלו לפניו, ואם

לא ישוב בכל לבב ויבקש יומם ולילה רחמים על חטאיו ויענה בצום נפשו. אבד זכרו ושמו מחלק הצפון לצדיקים. הוי! ישועות פני ה' לא יראה, בצל שדי בל יתלונן, אל תופת ואבדון ירד, בעמקי שאול ובמקום רפאים ינוח.

לכן צעירי ימים הולכי עקלקלות ותועי דרך, מי יתן ותקחו משל ומוסר מאת אומללים כאלה ולא תסורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם לזנות אחרי התאוותה גופניות, פלסו מעגליכם לבל תכשלו ותאבדו, השמרו מדבר הוות מקטב ישוד, נוסו, נוסו משם, שובו שובבים, שובו אל ה' בתם לבב ובנקיון כפים, אולי יאבה ה' הרחום והחנון סלוח לכם, הפרו מחשבות זמה, ועבדו את ה' בגילה וברעדה, בתורתו תהגו יומם ולילה והוא ישמרכם מכל רע, וכל המחלה אשר שם עליכם יסיר מאתכם. הרבו תפילה ותחינה, ודעו כי לא יבזה ה' לב נשבר ונדכה, הוא ישמע קולכם וירפא לכם מהרה. עוד בשיבה תנובון דשנים ורעננים תהיו.

ועתה קורא משכיל ידיד לבי זאת העצה היעוצה מטעם זקנים חכמים ונבונים תתבונן. מכל משמר נצור לבך מזמה. והרהורים רעים המחממים את כח המדמה ומביאים לידי מקרה לא טהור המחליש את כח האדם ומפרפר עמודי הגוף. גם מנע עצמך מחברת הנשים ואל תרבה שיחה עמהן כי יקחו את לבך ואת נפשך ותהיה כמטרה לחצי עגבתם, ויצרו צעדי אונך להנצל מיד יקוש, גם השמר לך מגעת בשרך הרבה בידיך וביותר באבר המוליד אף עת תשתין, כי על ידי זה יגיע האבר לידי קישוי וחטאתך לפתח רובץ כמחז"ל: כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם, פירש"י ז"ל כי זה היה בידם, כדכתיב: "כי השחית כל בשר את דרכו", ואמרו ברותחין קלקלו (נדה דף י"ג ע"א), גם הרמב"ם כתב הרבה מהמקשה עצמו לדעת. ושומע להם ישכון בטח, יחיה בנועם ונגע לא יקרב באהלו, ושונא תוכחת לבדו ישא. ע"כ מהספר "מזור ותרופה".

ועוד ידוע כי גם בעולם הזה חייו אינם חיים, כידוע שכל עיקר העצבות הודכאון ולפחות חוסר השמחה באים מפגם זה, וכידוע שרוב הבעיות הנפשיות כחרדה ודכאון הינם מצויים בעיקר אצל אלה שחטא זה בידם. מלבד חוליים קשים ומרים שפוקדים את החוטא בחטא זה.

וכמו כן כל מזלו של האדם נופל חלילה בחטא זה וכמו שאמר שלמה המלך ע"ה: (משלי ו, כ"ו) בעד אשה זונה עד ככר לחם, וכמובא בגמרא שהנופל בזנות נופל בעניות.

וכן מובא בספה"ק "הרוקח", שבעוון זה מזלו של האדם מתהפך. ואף אם נולד בכוכב ומזל של עושר וטוב, נהפך לו מזלו לרע. וכתב שם:

''משחית זרע לבטלה'' - ראשי תיבות ''מזל'', לומר שבכך מתהפך מזלו, ואפילו זהב בידו - יהפך לברזל, הפך מיוסף הצדיק שנאמר בו ''וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו'', בזכות ששמר עצמו מחטא זה.

הנתיב השלושים ושנים - נתיב התמימות

בנתיב האחרון זה שבספרנו נעסוק בפרט שחשוב מאד לנהוג בו כדי שיחזיק האדם במעוזו, ולא יפול ברוחו בהיותו עומד בנסיונות הזמן ומתגבר כארי בכל כוחו לכבוש יצריו, ועם כל זה אינו רואה סימן ברכה בעמלו, עדיין האטימות מסבבתו, עדיין לא נפתח לבו בתורה ויראה כראוי, עדיין מסרך ברגליו ומדדה באיטיות בעבודת ה', ורואה שכביכול אין ה' מאיר לו פנים, וכאילו ואין רצון בעבודתו, אינו מרגיש שמשעשע הוא את הבורא בגבורת נצחונו, אינו חש את הבטחת חז''ל (פסחים קי''ג) רווק הדר בכרך ואינו חוטא הקב''ה משתבח בו בכל יום'', אדרבא חש הוא בריחוק מעבודת ה', וכמו כן אינו חש את הבטחת חז''ל (דרך ארץ זוטא א') כל הרואה דבר ערוה ואינו זן את עיניו ממנו זוכה ורואה פני שכינה, והנה לא די שאינו זוכה לראות משהו בבחינת ''פני שכינה'', עוד מרגיש שהשכינה רחקה מעליו, עבודת ה' אטומה במוחו, מוחין דקטנות משתלטים עליו, וכל ההבטחות שקרא ושנה שהובטחו לנוטר בריתו, רואה הוא שהמה ממנו והלאה ולא נתקיים בו אפילו אחת מהם, עדיין יש לו ספיקות ובלבולים באמונה, המידות הרעות עדיין בתוקפן אצלו, כך שאינו חש שום ברכה בעמלו זה של כבישת יצרו שעולה לו בקושי רב, ובמלחמה כראוי נגד יצרו, ועם כל זה אין מקבל שום שידור מן השמים לאות שמרוצים ממנו ומעמלו, וחש הוא כאילו ומתנכרים ומתכחשים בשמים לעבודתו, ואין חפץ לה' בה.

ותופעה כזו ממוטטת אותו, ומחלישה דעתו לפעמים מהמשך העימות עם יצרו, ובלבו יאמר: אם נפשו לא מוצאת חן בעיני אדוניה - מה הועילה בכל קניניה?!

תופעה נוספת תיתכן במהלך עבודת העובד, והוא היסורים שמתיסר אותו עובד ולוחם. ורואה שמזלו ירוד, אם זה בפרנסה, בריאות, זיווג וכיוצא, וחלשה דעתו למאד מכך, שהרי קורא ושונה הוא הבטחות נפלאות שנאמרו לנוטרי ברית, והנה עולמו חשך עליו - קוה לשלום ואין טוב, ויסוריו וצרותיו סבבוהו ללא מנוח.

לבעיה זו חייב אדם להיצמד לנתיב החשוב ביותר נתיב ''התמימות''.

הקב''ה נשתבח באבות הקדושים באומרו למשה רבנו: ''ושמי ה' לא נודעתי להם'', ואמרו במדרש (מד''ר וארא ו' אות ד) אמר לו הקב''ה למשה חבל על דאבדין ולא

משתכחין, הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב וכו' ולא הרהרו אחרי, אמרתי לאברהם "קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה" וגו', וכשביקש לקבור את שרה אשתו לא מצא עד שיקנה בדמים מרובים ולא הרהר אחרי, אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליך לך אתננה", וכשביקש לנטות אהלו לא מצא עד שקנה במאה קשיטה, הרי שהבטחתי להם ולא קיימתי ולא הרהרו אחרי.

ועוד הרבה מוצאים אנו במדרשים מתמימות האבות, שהנה לאברהם הובטח "כי ביצחק יקרא לך זרע", ולמחר נצטווה "קום העלהו לי לעולה", לבחון אמונתו ותמימותו של אברהם, ולא הרהר אחר ה'.

יעקב אבינו נתנסה בנסיונות קשים מאד בחייו - מאה ושלושים שנה מעט ורעים, ואיתא במדרש רבה על הפסוק "למה הרעותם לי להגיד לאיש היש לכם אח", מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר לבטלה, כלומר מעולם לא התבטא בביטוי שאינו כראוי על הנהגת ה' עמו, עיי"ש. ולא עוד אלא שנתסלקה ממנו שכינה כל אותן כ"ב שנה שהיה בצער יוסף, הרי בערכו של יעקב נחשב הוא חשכות רוחנית בנוסף ליסוריו הרבים.

עלינו לזכור אנו דור "עקבתא דמשיחא", המשילו חז"ל את דורנו לעקבים. העקב אין לו תפקיד של מחשבה, לחשוב לחדש וכל הקשור לשכל אינו שייך בעקב, ולא רק דברים השייכים לשכל אינם שייכים לעקב אלא גם החושים הטבעיים כמו ראיה, שמיעה, ריח, דיבור, וכיוצא אינם בעקב, העקב הינו החלק הגס ביותר שבקומת האדם, שכמעט אפילו במישוש אינו נרגש וכמו בצביטה שיצבוט האדם את עקבו.

לומר לך, את עבודת המחשבה והשכל בעומק החכמה והרגש של התפעלות הלב, אהבה וכיסופין נטלו בדורות קודמים שהיו בחינת הראש העינים והגוף וכו' של קומת מהלך תיקון הבריאה, עליהם היה מוטל בעיקר עבודת חלק השכל והמחשבה הלב והרגש, והיו להם גם לשם כך כלים מתאימים לכך.

עבודתנו בדור עקבות משיחא, הוא המסירות נפש, ואף שאין בעבודתנו שום רגש וחיות, עם כל זה המוטל עלינו בדווקא גוון עבודה שכזו.

גון עבודה שכזו יש לו חשיבות לעצמו, שלא היה בעבודות הדורות הקדומים, שהרי בעבודות קדמונינו שהיה מתפקידם לאמץ את שכלם ורגשותיהם ברמה גבוהה, וכך הרי עבדו את ה' בדורות הקודמים, הרי שעבודה מגוון שכזה מהווה סיפוק עצום לעובד, לראות ברכה בעמלו, והרי מתענג הוא כבר בעולם הזה ורואה עולמו בחייו, בעונג הגדול שמתענג הוא על ה', ואכן זה היה תפקידם כמה שיותר להגדיל את הכרתם בה', ולהתעמק על עומק חכמתו, ובהכרח הוא שבלתי נמנע שיתענגו מכך.

אולם דור עקבות משיחא, מעלה גדולה נודעת להם, להיות נאמנים בעבודתם גם אם לא יראו פרי בעמלם, וידמה להם כי לריק המה יגעים, ולבהלה המה עמלים. מבלי לחוש במאור פני ה', וההסתר והחושך גובר על פניהם של בני האדם, וההסתר והחושך כפול ועבה, שזו בעצם קללת דורנו, כמבואר במדרש אין לך שעה קשה לישראל כיום שנאמר להם "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא". ההסתרה היא הדבר הקשה ביותר.

והוא ענין גלות הדעת שנתחזקה בימינו, שהרי עיקר הגלות אינה גלות הפיזית, שהרי כשיודע האדם מטרת יסוריו וכגון רופא שמרפאו בסמים קשים לגוף מקבלם באהבה לעומת הדוקרו או המכאיב לו ללא מטרה שלא יוכל לסבול יסוריו אף לא לרגע, והסיבה, כי אצל יסורי הרופא אכן הגוף מתיסר ביותר אולם הדעת אינה מתיסרת ומבינה היא שהדבר לתועלת, לעומת זה המכה בחברו ואף מכה קטנה לא יוכל לסובלה ויתקצף ויזעם ביותר, אחר שדעתו אינה מבינה התועלת בכך, ולא עוד אלא רואה במכה זו עוינות והתעללות.

והרי עיקר הבטחתנו לעתיד הוא שתיגאל דעתנו, וכנאמר ומלאה הארץ דעה את ה' ובזה תהא תכלית השמחה כמבואר ברמב"ם (סוף הלכות מלכים) שלכך נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח שיזכו לדעת את ה', ובזה ראו את תכלית אושרם ושמחתם ואף שהשמחה והשפע הגשמי יהא גדול מאד לעתיד, זהו אינו אלא אמצעי למטרה, שהוא השמחה האמיתית שב"לדעת את ה'".

אם כן, עתה שאנו בתכלית הגלות, התבטאות חושך זה בתכליתו מתבטא בהעדר הדעת, שכן אם עיקר הגאולה הוא גאולת הדעת הרי שכתלית החושך והגלות הוא העדר הדעת. ודורנו מסומן בחז"ל כדור החשוך שבדורות - דור העקבים, הרי שהעדר הדעת זה יהיה עיקר הקושי שבו.

והוא גוון עבודתנו היום, עבודה בהעדר הדעת, לראות סתירות, לראות הנהגות תמוהות ביותר, ושלא יובן לנו כלום מהנהגתו יתברך, ובנוסף לכך החושים שברגשי הקדושה יהיו קהים ועמומים, שכן גם זה מהשלכת העדר הדעת, ותפקידנו יהא במצב זה דוקא למשוך לשאת ולסבול להיות נאמנים לה', במסירות נפש ממש, ללא שום הרגשת עונג וקרבה לה'.

וכמובן שמצב זה הוא בכללות הדור, אולם ללוחם עם יצרו, אכן יפגוש בתקופה כזו ומפעם לפעם יזדמן לו ימים חשוכים כאלה, כי זה עיקר תיקון הדור, אולם בוודאי ש"בין לבין", יאירו לו מן השמים הארת פנים ויראה בחוש הכיצד רצוי הוא לה', והתחזקותו

בימי הירידה תהא מהימים של העליה והמאור פנים, שיזכור בימים החשוכים את הימים היפים, ויתגעגע אליהם עדי יבואו, ובהם יחליף כח להתחדש בתקוה חדשה.
עלינו לזכור, אכן עבודתנו דלה ועניה לעומת עבודות דורות הקודמים כל עבודתנו ומצוותינו הינם כנר בפני האבוקה של דורות עברו, אולם בעקבות זה שאנו בדור חשוך וירוד ומלאים בנסיונות ויסורים, כל התגברות וכבישת יצר תאוה או מדה רעה, זהו כמדליק נר בלילה, לעומת דורות קודמים שאכן דמו מעשיהם לאבוקה אולם - הדולקת ביום, ואין יורד בעדיפותו נר הדולק בלילה, מאבוקה הדולקת ביום!
אי לכך. אתה לוחם יקר, בראותך שמפעם לפעם נתקף אתה בימי ירידה וחושך אל תקוץ בימים שכאלה, כי אדרבא, כאן אתה מפגין נאמנות לה' בתמימות ובמסירות נפש, שאף שאין אתה חש ומרגיש עונג בעבודתך, עם כל זה הינך כשור לעול וכחמור למשא לעבודת קונך, ובזה הוא תיקונך.
זהו גוון עבודה שבחר ה' לדורנו דור עקבות משיחא, שלא ידעו מגוון זה ולא במקצתו כאשר ידענו אותו אנו, זהו גורלנו בצדק ובמשפט הנגזר עלינו דוקא, מה שלא היו צריכים דורות שעברו להתמודד בגוון שכזה. ובזה עיני כל הדורות צופיות אלינו שנגמור גם גוון עבודה שכזה המפרך את הגוף ואת הנפש, ובזה נשלים את כל גווני העבודה הנדרשים כהכנה לקראת תיקון עולם במלכות שדי שיהיה במהרה בימינו אמן.